

PISMO ŚWIĘTE

STAREGO I NOWEGO TESTAMENTU

Najnowszy przekład z języków oryginalnych
z komentarzem

Ogólnopolski Konkurs Wiedzy Biblijnej
21. edycja 2016/2017

Teksty źródłowe

Opracował Zespół Biblistów Polskich z inicjatywy
Towarzystwa Świętego Pawła

Wszelkie prawa zastrzeżone
© Edycja Świętego Pawła

KSIĘGA DANIELA

WPROWADZENIE

Okoliczności powstania

Tytuł *Księgi Daniela* pochodzi od imienia jej głównego bohatera, które znaczy 'Bóg jest moim sędzią' i które zostało wspomniane także w Ez 14,14.20; 28,3 oraz w 1Mch 2,60. W Ezd 8,2 wymienia się natomiast niejakiego Daniela, syna Itamara, wśród osób, które wraz z Ezdraszem powróciły z Babilonii do Palestyny. Imię to było bardzo popularne w Izraelu między innymi dlatego, że nawiązywało do postaci bliżej nieznanego, legendarnego Daniela (lub Danela), który był uosobieniem sprawiedliwości, mądrości i wierności Bogu.

Orientacyjną datą zredagowania *Księgi Daniela* jest rok 164 przed Chr., czyli rok śmierci Antiocha IV Epifanesa. Powstawała ona w niezwykle trudnym okresie machabejskim, kiedy to naród żydowski pod panowaniem Seleucydów doznał wielu prześladowań (1-2Mch). Przesłanie zawarte w tym dziele pomogło Izraelitom ocalić własną tożsamość i wiarę w Boga.

Nie jest znany autor ani redaktor dzieła. Praca redakcyjna polegała na połączeniu starszych materiałów narracyjnych o Danielu (z czasów przesiedlenia babilońskiego) z materiałami własnymi autora, wizjami dotyczącymi obecnej sytuacji Izraela i eschatologicznego królestwa Bożego. Posiadamy dwie wersje księgi: semicką, krótszą (tylko 12 rozdziałów), napisaną po hebrajsku (Dn 1; 8 - 12) i aramejsku (Dn 2,4 - 7,28), oraz wersję grecką, obejmującą dodatkowo kilka fragmentów (Dn 3,24-90; 13 - 14). Wielość języków *Księgi Daniela* jest zagadką, która dotąd nie znalazła przekonującego wyjaśnienia. W obecnym wydaniu przyjęto formę zaproponowaną przez św. Hieronima, który jako pierwszy dokonał przekładu dzieła z języków semickich, uzupełniając go fragmentami pochodzącymi z wersji greckiej.

Narrację pierwszej części księgi można scharakteryzować jako budujące opowieści dworskie, których tematem jest wierność Daniela, wystawiona na ciężką próbę na dworze władców babilońskich, ale nieskazitelna dzięki nadzwyczajnej pomocy Boga. Druga część przybiera formę apokaliptyki żydowskiej, która stanowi odrębny gatunek literacki. Powstała ona wśród chasydejszyków, a jej największy rozkwit przypada na okres od II w. przed Chr. do II w. po Chr. Cechowała ją swoista tematyka, charakterystyczne obrazowanie i pełny zagadkowych wizji, alegorii i symboli język. Posługiwała się tymi środkami dla przybliżenia tajemnic wypełnienia się historii ludzkości i świata.

Treść i teologia

Księga Daniela dzieli się na trzy części. Pierwsza, napisana w większości po aramejsku (Dn 1 - 7), opowiada o losach Daniela i jego towarzyszy na dworze królów Nabuchodonozora, Baltazara i Dariusza, a wieńczy ją obraz tronu Boga panującego nad wszystkimi królestwami świata (Dn 7). Druga, napisana po hebrajsku (Dn 8 - 12), jest duchową interpretacją prześladowań narodu wybranego w czasach machabejskich. Tę część wieńczy zapowiedź ostatecznego zmartwychwstania i sądu (Dn 12). Część trzecia, napisana po grecku

(Dn 13 - 14), obejmuje trzy opowiadania: o Zuzannie (Dn 13) oraz o fałszywym kulcie Bela i smoka (Dn 14).

O ile strona historycznoliteracka *Księgi Daniela* obfituje w zagadki, o tyle jej przesłanie teologiczne i moralne jest jasne. Opowieści o Danielu zawierają pouczenie o tym, że człowiek wierzący w Boga Żyjącego nie powinien się lękać żadnych przeciwności czy prześladowań. Co więcej, powinien być gotów nawet oddać własne życie, aby tylko uniknąć apostazji, czyli porzucenia wiary. Bóg Najwyższy jest zdolny wybawić swoich czcicieli z rąk największych władców tego świata, a nawet z paszczy lwów czy z rozpalonego pieca. Gdyby postanowił On jednak doświadczyć wiernego cierpieniem i zaprosił go do złożenia ofiary z życia, to lepiej jest przyjąć zaszczytną śmierć aniżeli upokarzające życie odstępcy od wiary i tradycji ojców. Fundamentem takiej postawy jest całkowite zdanie się na Boga i przekonanie o Jego doskonałym panowaniu nad biegiem wydarzeń tak całego świata, jak i pojedynczego człowieka. *Księga Daniela* mówi o Bogu jako najwyższym i jedynym królu wszystkich narodów i panujących. W całym biegu historii, w powstawaniu i upadaniu królestw tego świata, realizuje się Jego odwieczny plan. U kresu tego rozwoju historii nastanie wieczne królestwo Boga, którego pełnia nastąpi ostatecznie po osądzeniu i zniszczeniu wszystkiego, co się Bogu nie podporządkowało. Na tle tego potężnego działania mającego na celu definitywne rozprawienie się ze światem zła jawi się nadziemską postacią Syna Człowieczego (Dn 7,13n), która skupi w swoim wiecznym królestwie wszystkie narody, ludy i języki. W tym ustalonym przez Boga czasie wynagrodzi On wszystkich odpowiednio do ich uczynków. Nagrody doczekają się zwłaszcza męczennicy za wiarę, których śmierć mogła w oczach tego świata uchodzić za klęskę. Bóg bowiem wskrzesi sprawiedliwych do nowego, chwalebego, wiecznego życia, a bezbożnych i odstępców skaże na wieczne pohańbienie. Tak oto *Księga Daniela* przyniosła rozwiązanie arcytrudnego problemu odpłaty, przenosząc ją ostatecznie poza ramy doczesnego świata i życia.

Księga Daniela przypomina bramę między Starym a Nowym Testamentem. Z jednej strony bowiem czerpie obrazy i myśli z biblijnej przeszłości narodu wybranego, a z drugiej - jest bliska nauczaniu Jezusa Chrystusa, przypominając o królowaniu Boga nad światem i głosząc prawdę o zmartwychwstaniu.

KSIĘGA DANIELA

BÓG OBDARZA MĄDROŚCIĄ

Młodzi Żydzi na dworze Nabuchodonozora

1 ¹W trzecim roku panowania Jojakima^a, króla Judy^b, Nabuchodonozor^b, król Babilonu^c, najechał na Jerozolimę^c i oblegał ją. ²Pan wydał w jego ręce Jojakima, króla Judy, oraz część naczyni domu^c Bożego. Nabuchodonozor zabrał je do ziemi Szinear^c, do domu swojego boga, i umieścił je w skarbcu swojego boga.

³Król rozkazał Aszfenazowi, przełożonemu dworzan, sprowadzić spośród Izraelitów – z rodu królewskiego oraz z możnowładców – ⁴młodzieńców bez skazy, przystojnych, uzdolnionych, obdarzonych wiedzą, roztropnych, pojętnych, zdolnych do pełnienia służby w pałacu królewskim oraz do poznania pisma i języka chaldejskiego^d. ⁵Król wyznaczył im codzienną porcję jedzenia i wina ze stołu królewskiego i polecił ich kształcić. Po trzech latach mieli oni stanąć przed królem. ⁶Spśród mieszkańców Judy był tam: Daniel, Chananiaś, Miszael i Azariasz^e. ⁷Przełożony dworzan zmienił im imiona. Danielowi dał imię Beltesassar, Chananiaśzowi – Szdrak, Miszaelowi – Meszak, Azariaszowi – Abednego^f.

Daniel i towarzysze wierni zwyczajom religijnym

⁸Daniel powziął mocne postanowienie, aby nie kalać się pokarmem, który jadał król, ani winem, które on pił. Poprosił więc przełożonego dworzan, aby nie musiał tego spożywać.

⁹Bóg zjednał Danielowi łaskę i miłość przełożonego dworzan.

¹⁰Przełożony dworzan powiedział do Daniela: „Boję się, że mój pan, król, który postanowił, co macie jeść i pić, zapyta, dlaczego wyglądacie mizerniej niż wasi rówieśnicy. W ten sposób ściągacie karę na moją głowę”. ¹¹Daniel odpowiedział strażnikowi, którego przełożony dworzan wyznaczył dla Daniela, Chananiaśza,

a) *Jojakim* – król Judy w latach 609-598 przed Chr.

b) *Nabuchodonozor* – król państwa neobabilońskiego, czyli chaldejskiego (605-562 przed Chr.). W czasie jego panowania państwo babilońskie zyskało wielkie znaczenie na Bliskim Wschodzie. W 597 r. przed Chr. zdobył Jerozolimę, wprowadził króla Jojakima do Babilonu, a w jego miejsce ustanowił królem Sedecjasza (2Krl 24,10nn). W 586 r. przed Chr. ponownie zdobył Jerozolimę i deportował do Babilonii większą część ludności (2Krl 25,1nn).

c) *Szinear* – nazwa ta odnosi się do równiny (obecnie południe Iraku), która m.in. używano z Babilonem, gdzie zostali wygnani Izraelici.

d) *język chaldejski* – znajomość tego języka oznaczała przynależność do grona uczonych babilońskich.

e) Hebrajskie imiona mają znaczenie symboliczne: *Daniel* – ‘Bóg jest moim sędzią’, *Chananiaś* – ‘Bóg działa łaskawie’, *Miszael* – ‘któż jak Bóg’, *Azariasz* – ‘Bóg pomaga’.

f) Chaldejskie imiona wskazują na całkowitą zależność młodych mężczyzn od babilońskiego króla oraz określają ich nowy status: *Beltesassar* – ‘strzeż mego życia’, *Szdrak* – ‘jestem bardzo przerażony’, *Meszak* – ‘jestem poniżony’, *Abednego* – ‘sługa (boga) Nabu’.

📖 **Młodzi Żydzi na dworze Nabuchodonozora.** Autor świadomie umieszcza akcję opowiadania w czasie przesiedleń żydowskich po zdobyciu Jerozolimy przez króla babilońskiego Nabuchodonozora w 586 r. przed Chr. Jednak zgodnie z wiedzą historyczną zdarzenia te nie mogły mieć miejsca za króla Jojakima, który zakończył swoje panowanie w 598 r. przed Chr., a więc przed pierwszą deportacją w 597 r. przed Chr. Daniel i jego towarzysze stają więc wobec takiego samego pytania, jakie zadawali sobie Żydzi żyjący w czasach autora i doznający prześladowań ze strony Antiocha IV Epifanesa: Jak zachować własną tożsamość w otoczeniu pogańskim? Daniel i jego towarzysze stali się przykładem odważnego stawiania czoła zagrożeniom cychającym na ich wiarę.

📖 **Daniel i towarzysze wierni zwyczajom religijnym.** Choć opisana sytuacja rozgrywa się w epoce Nabuchodonozora (VI w. przed Chr.), to jednak odzwierciedla czasy prześladowań za panowania Antiocha Epifanesa (II w. przed Chr.), kiedy Żydzi byli zmuszani do spożywania mięsa zakazanego przez Prawo (2Mch 6). Powstrzymanie się od pokarmów królewskich ma charakter symboliczny. Stanowi wyraz

a) *Nabuchodonozor* – zob. Dn 1,1+.

b) *Cyrus* – chodzi o Cyrusa II, króla perskiego (559-530 przed Chr.), który w 538 r. przed Chr. podbił królestwo Babilonii i włączył je do swojego imperium, rozciągając swoją władzę od Indii aż do Morza Śródziemnego. Cyrus prowadził w swoim państwie politykę tolerancyjną, szanującą wierzenia i kulturę ludów wasalnych. Zezwolił na powrót zesłańców do krajów ich pochodzenia, między innymi Żydom przesiedlonym przez Nabuchodonozora. Mogli oni zabrać ze sobą „więzione” w Babilonii bóstwa i święte przedmioty. W zamian Cyrus oczekiwał lojalności. Tak kształtowane relacje społeczne miały umocnić jedność potężnego wielonarodowego imperium.

c) *chaldejscy* – określenie to nie oznacza tutaj narodu, z którego się wywodzą, lecz jest synonimem astrologów.

d) Jest to uwaga (głosa) zanotowana na marginesie przez redaktora czy pisarza, która z czasem została włączona do tekstu. Od tego miejsca aż do końca rozdz. 7 *Księga Daniela* jest napisana w języku aramejskim, a nie jak dotąd w hebrajskim.

Miszaela i Azariasza: ¹²„Podдай swoje służy dziesięciodniowej próbie. Niech dają nam do jedzenia tylko jarzyny, a do picia – wodę. ¹³Potem przyjrzyś się nam i młodzieńcom, którzy jedli potrawy królewskie, i postąpisz ze swymi sługami według tego, co zobaczysz”. ¹⁴I tak się stało. Strażnik poddał ich dziesięciodniowej próbie. ¹⁵Po upływie dziesięciu dni okazało się, że wyglądają oni lepiej niż młodzieńcy, którzy jedli potrawy królewskie. ¹⁶Strażnik zabierał im więc potrawy i wino królewskie, a przynosił jarzyny. ¹⁷A Bóg obdarzył tych czterech młodzieńców wiedzą, rozumieniem wszelkiego pisma i mądrością. Daniel umiał też wyjaśniać widzenia i sny.

Daniel i towarzysze wyróżnieni wśród mędrców

¹⁸Kiedy upłynął czas wyznaczony przez króla, przełożony dworzan zaprowadził młodzieńców przed Nabuchodonozora^a. ¹⁹Król rozmawiał z nimi, a nie znalazł się wśród nich nikt taki, jak Daniel, Chananiasz, Miszael i Azariasz. Dlatego oni właśnie rozpoczęli służbę przy królu. ²⁰Król zasięgał ich rady we wszystkich sprawach wymagających rozważki i mądrości. Widział, że mądrością dziesięciokrotnie przewyższają oni wszystkich wróżbitów i magów w całym jego królestwie. ²¹Daniel był tam do pierwszego roku panowania króla Cyrusa^b.

BÓG DAJE POZNAĆ RZECZY TAJEMNE

Zagadkowy sen Nabuchodonozora

2 ¹W drugim roku swego panowania Nabuchodonozor^a miał dziwny sen. Ogarnął go wewnętrzny niepokój i nie mógł spać. ²Rozkazał wezwać wszystkich wróżbitów^b, magów, czarowników i chaldejczyków^c, żeby objaśnili znaczenie jego snu. Kiedy oni przybyli i stanęli przed królem, ³powiedział do nich: „Miałem sen i ogarnął mnie wewnętrzny niepokój, bo nie wiem, co ten sen oznacza”. ⁴Chaldejczycy odpowiedzieli królowi po aramejsku^d: „Królu, obyś żył wiecznie! Opowiedz sen swoim sługom, a my objaśnimy jego znaczenie”. ⁵Król powiedział do chaldejczyków: „Oto moje postanowienie: jeżeli wy nie opowiecie tego snu i nie

odrzućcia wszelkich związków z pogaństwem oraz zdecydowanego opowiedzenia się przez Daniela i jego towarzyszy po stronie przymierza z Bogiem. Ten bezkompromisowy wybór staje się dla nich źródłem prawdziwej mądrości, która jest bardziej darem Boga niż owocem ludzkiej mądrości.

Daniel i towarzysze wyróżnieni wśród mędrców. Zdumiewająca mądrość młodych Judejczyków budzi podziw nawet samego króla, który jednak nie zna jej źródła. Niewątpliwie autor chce przekazać ważne przesłanie, że ludzie zjednoczeni z Bogiem stają się przez swoją wierność zaczynem mądrości w świecie. To spostrzeżenie zostanie potem dopełnione przez naukę Chrystusa o soli i świetle świata (Mt 5,13n).

objaśnienie jego znaczenia, zostaniecie rozerwani na kawałki, a wasze domy legną w gruzach. ⁶A jeżeli opowiecie sen i objaśnicie jego znaczenie, otrzymacie zapłatę, dary i wspaniałe zaszczyty. Opowiedzcie^a więc mój sen i objaśnijcie jego znaczenie”. ⁷Oni powtórzyli: „Królu, opowiedz sen swoim sługom, a my objaśnimy jego znaczenie”. ⁸Król powiedział: „Dobrze wiem, że chcecie zyskać na czasie, bo znacze moje postanowienie. ⁹Jeżeli nie opowiecie snu, jeden i tylko jeden los was czeka, bo postanowiliśmy okłamywać mnie i zwodzić, licząc na to, że zmienicie tym swoje położenie. Dlatego opowiedzcie mój sen i niech poznam jego znaczenie”. ¹⁰Chaldejczycy odpowiedzieli królowi: „Nie ma takiego człowieka na ziemi, który by potrafił powiedzieć to, czego chce król. Żaden wielki i możny król nie wymaga takich rzeczy nawet od największego z wróżbitów, magów czy chaldejczyków. ¹¹Król żąda trudnej rzeczy. Nie ma nikogo, kto mógłby temu sprostać, z wyjątkiem bogów, którzy przecież nie mieszkają między ludźmi”. ¹²Z powodu tego wszystkiego król bardzo się rozłościł, wpadł w wielki gniew i kazał zgładzić wszystkich mędrców Babilonu. ¹³Wydano więc rozkaz wymordowania mędrców. Także Daniel i jego towarzysze mieli zostać zgładzeni.

Daniel prosi Boga o pomoc

¹⁴Wtedy Daniel w swej mądrości i roztropności zwrócił się do Arioka, naczelnika przybocznej straży królewskiej, który wyruszył, aby wymordować mędrców Babilonu⁴. ¹⁵Powiedział do oficera królewskiego Arioka: „Dlaczego rozkaz wydany przez króla jest tak surowy?”. Wówczas Ariok zapoznał Daniela z całą sprawą, ¹⁶a Daniel poszedł do króla i wyjednał u niego czas potrzebny na wyjaśnienie snu. ¹⁷Potem Daniel pobiegł do swojego domu i przedstawił sprawę swoim towarzyszom: Chananiaszowi, Miszaelowi i Azariaszowi, ¹⁸prosząc ich, aby błagali Boga nieba^b o łaskę w sprawie tej tajemnicy, żeby on i jego towarzysze nie zostali zabici razem z resztą mędrców Babilonu. ¹⁹I Danielowi została odkryta owa tajemnica w nocnym widzeniu. Błogosławił więc Daniel swojego Boga nieba ²⁰i mówił: „Niech imię Boga będzie błogosławione przez wszystkie wieki, bo On jest mądry i potężny.

²¹On ustanawia kolejność pór i czasów,

a) *Opowiedzcie* - być może Nabuchodonozor nie chciał się przyznać do tego, że zapomniał swój sen, co oznaczałoby wedle starożytnych wierzeń zły omen, wskazujący, iż jego bogowie są zagniewani.

b) *Bóg nieba* - określenie Boga używane przez Izraelitów przede wszystkim w tekstach napisanych po wygnaniu. Po epoce machabejskiej unikano go ze względu na podobierstwo do pogańskich określeń Zeusa, nazywanego również panem nieba.

🔗 **Daniel prosi Boga o pomoc.** Niebezpieczny kaprys króla staje się dla Daniela okazją do zaczerpnięcia z prawdziwego źródła poznania i wiedzy oraz do obwieśzczenia celu historii - królowania Boga na ziemi. Uciekając się do modlitwy, uzyskuje więcej, niż byli w stanie osiągnąć wszyscy jasnowidze i magowie Babilonu, szukający rozwiązania we własnej wiedzy i praktykach magicznych. Bóg wysłuchuje modlitwy Daniela i odsłania mu *tajemnicę* (ww. 18n), którym to terminem określa się tu Bóży plan względem ludzkiej historii.

a) *Nabuchodonozor* – zob. Dn 1,1+.

b) *posąg* – określenie to symbolicznie nawiązuje do starostamentalnych bożków *ulanych z metalu* (Wj 34,17; Iz 42,17) oraz do posągów-kolosów symbolizujących potęgę ekonomiczną państwa (Babilonia, Egipt, Grecja).

obdarza królów władzą i ją im odbiera,
daje mądrość mędrcom,
uczonych napełnia wiedzą.

²²On objawia to, co tajemnie i niepojęte,

On wie, co ukryte w ciemności,
w Nim mieszka światło.

²³Ciebie, Boże moich ojców,
wychwalam i błogosławie,
bo obdarowałeś mnie mądrością i mocą,
a teraz dałeś mi poznać to, o co Cię błagaliśmy:
dałeś nam poznać sprawę króla”.

Daniel wyjaśnia sen Nabuchodonozora

²⁴Potem Daniel poszedł do Arioka, któremu król polecił zglądzić mędrców Babilonu^f, i powiedział: „Nie dokonuj zagłady mędrców babilońskich. Wprowadź mnie do króla, a objaśnię królowi znaczenie snu”. ²⁵Ariok natychmiast zaprowadził Daniela do króla i tak powiedział: „Znalazłem człowieka spośród wprowadzonych z Judei, który wyjaśni królowi znaczenie snu”. ²⁶Król odezwał się do Daniela, którego imię brzmiało Belteszassar: „Czy opowiesz mój sen i objaśnisz jego znaczenie?”. ²⁷Daniel powiedział królowi: „Żaden z mądrych magów, wróżbitów^g czy astrologów nie zdoła wyjaśnić tajemnicy, o którą król pyta. ²⁸Jednak jest w niebie Bóg, który objawia tajemnice, i teraz daje poznać królowi Nabuchodonozorowi^a, co ma się stać. Gdy leżałeś na swoim łożu, miałeś taki oto sen i wewnętrzne widzenie: ²⁹Na twoim łożu, królu, naszymy cię myśli o tym, co będzie potem. I została ci objawiona tajemnica, poznałeś, co nastąpi. ³⁰Tajemnica ta została odsłonięta także przede mną, jednak nie po to, abym zdobył wiedzę większą niż wszyscy inni ludzie, ale po to, byś ty, królu, poznał znaczenie snu i myśli swojego serca. ³¹Ty, królu, patrzyłeś i ujrzałeś jakiś posąg^b. Był on bardzo wielki i bił od niego nadzwyczajny blask. Stał on przed tobą, a jego widok budził grozę. ³²Głowa tego posągu była ze szczerzego złota, jego pierś i ramiona – ze srebra, jego brzuch i biodra – z miedzi, ³³jego golenie – z żelaza, a jego stopy – po części z żelaza, po części

 Daniel wyjaśnia sen Nabuchodonozora. Opowiadanie to ma umocnić Izraelitów będących pod jarzmem surowego panowania hellenistycznego, budząc w nich nadzieję na rychłe zakończenie przesładowań. W obrazie posągu wykonanego z różnych materiałów autor ukazuje kruchość kolejnych imperiów rządzących światem, choć do dziś nie ma zgody wśród uczonych co do dokładnej identyfikacji poszczególnych królestw. Autor chciał jednak przede wszystkim wzbudzić w swoich czytelnikach przekonanie, że jedynym Panem świata jest Bóg, który kieruje dziejami nie tylko Izraela, ale także wszystkich innych narodów. W tym miejscu kończy się bieg historii ziemskich królestw, symbolizowanych przez wielki posąg (ww. 31-43). Dzieje się tak nie dlatego, że kończy się życie ludzkie na ziemi, ale z powodu ustanowienia przez Boga nowego królestwa, powstałego w miejsce poprzednich mocarstw. Będzie ono wieczne i nigdy nie zostanie zastąpione żadnym innym imperium rządzącym

z gliny. ³⁴Patrzyłeś, a wtem spadł kamień, choć nie dotknęła go ręka człowieka. Uderzył w ten posąg, w jego stopy, które były z żelaza i gliny, i skruszył je. ³⁵Wtedy żelazo, glina, miedź, srebro i złoto rozsypały się na kawałki i stały się jak plewy w lecie na klepisku. Porywa je wiatr i nic po nich nie zostaje. Kamień, który uderzył w posąg, stał się wysoką górą i wypełnił całą ziemię. ³⁶Taki był sen, a teraz objaśnię królowi jego znaczenie.

³⁷Ciebie, o królu, królu nad królami, Bóg nieba obdarzył panowaniem i potęgą, mocą i sławą. ³⁸W twoje ręce oddał wszystko, co żyje na tym świecie: ludzi, dzikie zwierzęta i ptaki, abyś panował nad nimi. Ty jesteś głową ze złota. ³⁹Po tobie nastanie inne królestwo, słabsze niż twoje. Potem królestwo trzecie, które będzie z miedzi. Ono również będzie panowało nad całą ziemią. ⁴⁰Królestwo czwarte będzie mocne jak żelazo, jak to żelazo, które kruszy i niszczy wszystko, które miażdży wszystko, co skruszyło i zniszczyło^a.

⁴¹To, że widziałeś stopy częściowo z garncarskiej gliny, a częściowo z żelaza, oznacza, że królestwo zostanie podzielone, lecz będzie miało w sobie coś z twardości żelaza. Dlatego widziałeś żelazo zmieszane z ziemistą gliną. ⁴²Stopy po części z żelaza, po części z gliny – to znaczy królestwo będzie po części mocne, po części kruche. ⁴³To, że widziałeś żelazo zmieszane z ziemistą gliną, oznacza, że miesza się oni przez ludzkie nasienie^b. Nie będą zespoleni, jak nie da się złączyć żelaza i gliny. ⁴⁴Za dni tych królów Bóg nieba^c ustanowi królestwo, które na wieki nie zostanie zniszczone i żaden inny naród nie odbierze mu władzy. Ono zetrze i skruszy wszystkie te królestwa, lecz samo będzie trwać na wieki. ⁴⁵Widziałeś, że kamień, który odpadł od góry, chociaż nie poruszyła go ręka człowieka, stał żelazo, miedź, glinę, srebro i złoto. Wielki Bóg dał poznać królowi, co ma się stać. Prawdziwy jest sen, a jego znaczenie pewne^d.

Król Nabuchodonozor wyróżnia Daniela

⁴⁶Wtedy król Nabuchodonozor^d upadł na twarz, oddał cześć Danielowi i kazał przed nim złożyć ofiarę^e z pokarmów i ofiarę z kadzidła^e. ⁴⁷Powiedział król do Daniela: „Naprawdę wasz Bóg jest Bogiem ponad bogami i Panem królów! On naprawdę

a) Temat czterech królestw zostanie rozwinięty w Dn 7 w obrazie czterech bestii.

b) *przez ludzkie nasienie* – aluzja do łączenia się królestw przez zawieranie małżeństw między ich władcami.

c) *Bóg nieba* – zob. Dn 2,18+.

d) *Nabuchodonozor* – zob. Dn 1,1+.

e) Nabuchodonozor nie składa ofiar Danielowi, lecz wyraża najwyższą cześć dla jego Boga.

przez człowieka. Boskie pochodzenie tego królestwa, jego wieczność i jego absolutną dominację nad innymi królestwami symbolizuje tu spadający z góry kamień, który niszczy posąg widziany we śnie przez Nabuchodonozora. Z późniejszego nauczania prorockiego (np. Iz 2; Mi 4; Za 14) wynika, że chodzi tutaj o królestwo mesjańskie. Chrześcijaństwo widzą w nim ustanowione przez Jezusa królestwo Boże. Zajmie ono miejsce dotychczasowych imperiów i da początek nowym czasom, w których nie będzie już więcej przemocy, ucisku i niewolnictwa, tak bardzo typowych dla królestw ustanawianych i rządzonych przez człowieka. W NT dopełnieniem tego obrazu będzie działalność Jezusa, który ogłosi królestwo Boże i przekaze swoim uczniom polecenie szerzenia Ewangelii aż po krańce ziemi.

a) *Nabuchodonozor* - zob. Dn 1,1+.

b) *Dura* - równina w centralnym rejonie państwa babilońskiego, miejsce kultu ogólnopństwowego. Wymiary postawionego tam posągu są imponujące, ale realne: ok. 30 m wysokości i ok. 3 m szerokości.

c) *satrapowie* - byli to przełożeni satrapii, jednostek administracyjnych państwa perskiego.

d) *posąg* - mało prawdopodobne, aby ów posąg miał wyobrażać jakieś bóstwo, wtędy bowiem podano by jego imię; być może chodzi o stelę lub pomnik upamiętniający samego Nabuchodonozora.

e) *ludy, narody i języki* - wyrażenie oznaczające wszystkich mieszkańców państwa babilońskiego; wskazuje na ogólnopństwowy charakter zarządzenia.

f) *rozpalony piec* - kara spalenia żywcem była znana w Egipcie, w Babilonii za Nabuchodonozora, ale także w Palestynie w czasach machabejskich (2Mch 7).

odsłania rzeczy ukryte, gdyż ty potrafiłeś objaśnić mi tę tajemnicę!"⁴⁸Następnie król obdarował Daniela wspaniałymi podarkami i ustanowił go rządcą nad całą prowincją Babilonu⁴⁹ oraz przełożonym wszystkich mędrców babilońskich.⁴⁹Daniel wyprosił u króla, aby zarząd prowincji Babilonu powierzył Szadrakowi, Meszakowi i Abednegowi, a jego zostawił na dworze królewskim.

BÓG RATUJE SVOJE SŁUGI Z PŁOMIENI OGNI

Złoty posąg

3¹Król Nabuchodonozor^a kazał ułać posąg ze złota. Miał on sześćdziesiąt łokci³ wysokości i sześć łokci szerokości. Postawił go na równinie Dura^b w prowincji Babilonu^c.²Król Nabuchodonozor rozesał posłów, aby zwołali satrapów^e, przełożonych, gubernatorów, doradców, skarbników, sędziów, stróżów porządku i wszystkich wyższych urzędników tej prowincji. Mieli oni przybyć na poświęcenie postawionego przez niego posągu.

³Zesli się więc satrapowie, przełożeni, gubernatorzy, doradcy, skarbnicy, sędziowie, stróże porządku i wszyscy wyżsi urzędnicy tej prowincji na poświęcenie posągu^d, który postawił król Nabuchodonozor. Kiedy stanęli przed posągiem, który postawił Nabuchodonozor, ⁴herold zawołał donośnym głosem: „Posłuchajcie, ludy, narody i języki!“⁵Gdy tylko usłyszycie głos rogu, fletu, cytry, harfy, lutni, dud i wszelkiego rodzaju instrumentów muzycznych, upadnijcie na twarz i oddajcie pokłon temu złotemu posagowi, który postawił król Nabuchodonozor. ⁶Kto nie upadnie na twarz i nie odda pokłonu, zostanie w tej samej godzinie wrzucony w sam środek rozpalonego pieca⁷.⁷Członkowie wszystkich ludów, narodów i języków, w chwili, gdy usłyszeli instrumenty muzyczne, upadli na twarz i oddali pokłon złotemu posagowi, który postawił król Nabuchodonozor.

Szadrak, Meszak i Abednego skazani na śmierć

⁸W tym samym czasie przyszli jacyś Chaldejczycy, aby oskarżyć Żydów. ⁹Powiedzieli do króla Nabuchodonozora: „Królu, obys żył wiecznie! ¹⁰Ty, królu, wydałeś rozkaz, aby każdy człowiek, który usłyszy głos rogu, fletu, cytry, harfy, lutni, dud i wszelkiego rodzaju instrumentów muzycznych, upadł na twarz i oddał pokłon złotemu posagowi. ¹¹A kto nie upadnie na twarz i nie odda

Złoty posąg. Choć autor umieszcza swe opowiadanie w Babilonie za panowania Nabuchodonozora, to jednak ma na myśli ustawienie posągu Zeusa Olimpijskiego przez Antiocha Epifanesa w świątyni jerozolimskiej. Ponieważ część Izraelitów rzeczywiście uległa groźbom i zaczęła oddawać cześć złotemu posagowi, autor chce wlać w serca wiernych odwagę, aby wytrwale sprzeciwiali się bałwochwalczemu kultowi i byli gotowi nawet na męczeństwo.

pokłonu, zostanie wrzucony w sam środek rozpalonego pieca. ¹²Są tu Judejczycy: Szadrak, Meszak i Abednego, którym powierzyłeś zarządzanie prowincją Babilonu^e. Oni, królu, nie słuchają twoich poleceń. Nie padają na twarz przed złotym posągami, który postawiłeś, i nie oddają mu pokłonu”.

¹³Wtedy Nabuchodonozor w gniewie i złości kazał przyprowadzić Szadraka, Meszaka i Abednega. Gdy oni stanęli przed królem, ¹⁴Nabuchodonozor powiedział: „Czy to prawda, Szadraku, Meszaku i Abednego, że nie chcecie służyć moim bogom i oddawać pokłonu złotemu posagowi, który postawiłem? ¹⁵Czy teraz, gdy usłyszycie głos rogu, fletu, lutni, cytry, harfy, psalterium, dud i wszelkiego rodzaju instrumentów strunowych, jesteście gotowi upaść na twarz i oddać pokłon posagowi, który postawiłem? Jeżeli nie, zostaniecie wrzuceni w sam środek rozpalonego pieca. A który bóg zdoła wyrwać was z mojej ręki?”. ¹⁶Szadrak, Meszak i Abednego powiedzieli do króla Nabuchodonozora: „Nie musimy na to odpowiadać. ¹⁷Jeżeli nasz Bóg, któremu służymy, istnieje i może nas wyratować z rozpalonego pieca, wyratuje nas także z twojej ręki, królu. ¹⁸A nawet jeśli tego nie uczyni, to wiedź królu, że nie będziemy służyć twoim bogom i nie oddamy pokłonu złotemu posagowi, który postawiłeś”.

¹⁹Wtedy Nabuchodonozor bardzo się rozgniewał na Szadraka, Meszaka i Abednega i zmienił się wyraz jego twarzy. Kazał rozpaść piec siedem razy mocniej niż zwykle, ²⁰a najsilniejszym ze swoich wojowników polecił związać Szadraka, Meszaka i Abednega i wrzucić w sam środek rozpalonego pieca. ²¹Wtedy związano ich i w pełnym stroju wrzucono w sam środek rozpalonego pieca. ²²A że rozkaz króla był surowy i piec rozpalono ponad zwykłą miarę, ogień strawił ludzi, którzy wrzucali Szadraka, Meszaka i Abednega. ²³A trzech młodzieńcy: Szadrak, Meszak i Abednego wpadli związani w sam środek rozpalonego pieca.

Szadrak, Meszak i Abednego ocaleni przez Boga

²⁴Przechadzali się oni wśród płomieni, śpiewali hymny Bogu i błogosławili^f Pana^e. ²⁵Azariasz wstał, otworzył swoje usta i tak się modlił ze środka płomieni:

²⁶„Błogosławiony i godzien uwielbienia jesteś,
Panie, Boże ojców naszych,

a) Od tego wersetu w tekście oryginalnym rozpoczyna się fragment napisany w języku greckim.

☞ Szadrak, Meszak i Abednego ocaleni przez Boga. Pierwsza pieśń (ww. 24-50), dodana w późniejszym czasie i włożona w usta Azariasza, jest błaganiem pokutnym, w którym pochwała Bożej sprawiedliwości przeplata się z uznaniem własnych win. Pod względem stylu i treści hymn ten przypomina charakterystyczne modlitwy zanoszone w okresie po wygnaniu (Ezd 9; Ne 1; 9; Ba 1 - 3). Modlitwa ta nie odnosi się bezpośrednio do sytuacji trzech młodzieńców, ale dobrze oddaje nastroje panujące wśród Izraelitów wygnanych z Jerozolimy i przesładowanych przez Antiocha IV. Azariasz podkreśla, że Bóg Izraela nie jest Bogiem okrutnym, który wydał swój lud w ręce bezlitosnego

Twoje imię^a jest godne chwały^a na wieki.

²⁷Bo jesteś sprawiedliwy we wszystkim, co nam uczyniłeś, wszystkie dzieła rąk Twoich są prawdziwe, Twoje drogi^a – proste, a wszystkie Twoje sądy^a – słuszne.

²⁸Ośądziłeś nas sprawiedliwie we wszystkim, co sprowadziłeś na nas i na Jerozolimę^a, święte miasto naszych ojców. Słusznie i sprawiedliwie bowiem zesłałeś to wszystko na nas z powodu naszych grzechów^a.

²⁹Zgrzeszyliśmy bowiem i postąpiliśmy źle, odchodząc od Ciebie, zawiniłiśmy we wszystkim i nie słuchaliśmy Twoich poleceń.

³⁰Nie strzegliśmy i nie wypełnialiśmy tego, co nam nakazałeś, aby się nam dobrze powodziło.

³¹Wszystko, co na nas sprowadziłeś, i wszystko, co nam wyrządziłeś, uczyniłeś sprawiedliwie.

³²Wydałeś nas w ręce znieprawionych wrogów, najgorszych odstępców, i w ręce niesprawiedliwego króla, najgorszego ze wszystkich na ziemi.

³³Teraz lękamy się otworzyć usta, wstyd i hańba spadły na Twoje służi i na tych, którzy się Ciebie boją^a.

³⁴Przez wzgląd na Twoje imię nie opuszczaj nas na zawsze i nie zrywaj swojego przysięstwa^a.

³⁵Nie odwracaj od nas swojego miłosierdzia^a przez wzgląd na Abrahama, Twojego przyjaciela, na Izaaka, Twojego sługę, i na Twojego świętego Izraela^a.

³⁶Im to przyrzekłeś, że rozmnożysz ich potomstwo jak gwiazdy na niebie i jak ziarenka piasku na morskim brzegu.

³⁷O, Władco, jesteśmy najmniejsi pośród wszystkich narodów i upokorzeni dzisiaj na całej ziemi z powodu naszych grzechów.

³⁸Nie mamy teraz władcy, proroka^a ani wodza,

króla, ale sprawiedliwie ukarał go za ciężkie przewinienia. Łączy się z tym również wyznanie win i szczerze nawrócenie, które znaczy więcej niż wszystkie inne ofiary (w. 39; por. Ps 51,18). Na koniec zostaje wyrażona pewność, że Bóg wystąpi, aby potwierdzić udzielone przebaczenie i pokazać innym narodom, zwłaszcza gnębielcom, że jest Bogiem mocnym i sprawiedliwym, jedynym władcą historii i świata. Drugi poemat (ww. 51-90) to wezwanie całego stworzenia do dziękczynienia i uwielbienia Boga, nawet w sytuacji straszliwego prześladowania. Toteż od najdawniejszych czasów chrześcijanie śpiewają ten *Kantyjk trzech młodzieńców* w niedzielny i wielkanocny poranek (podczas modlitwy Jutrzn) na pamiątkę zwycięstwa Bożej wszechmocy nad śmiercią.

całopaleń⁸ ani ofiar⁸,
ofiar pokarmowych⁸ i ofiar z kadzidła.
Nie mamy gdzie ofiarować pierwocin
i błagać o Twoje miłosierdzie.

³⁹Niech jednak serce⁸ skruszone
i duch uniżony zyskają Twoją życzliwość,
jak całopalenia z baranów i cieląt,
i z tysięcy dorodnych owiec!

⁴⁰Taka niech będzie dzisiaj nasza ofiara⁸ przed Tobą,
niech przez Ciebie będzie dopełniona,
bo nie zawstydzą się ci, którzy Tobie ufają.

⁴¹Teraz całym sercem idziemy za Tobą.
Odczuwamy lęk przed Tobą i szukamy Cię.
Nie zawstydzaj nas,

⁴²ale uczyni z nami według Twej łaskawości
i według wielkiego Twego miłosierdzia⁸.

⁴³Wybaw nas przez swoje cuda⁸, Panie,
i przywróć chwałę swojemu imieniu.

⁴⁴Niech doznają hańby wszyscy,
którzy wyrządzają zło Twoim sługom!
Niech okryją się wstydem za swe zamysły i panowanie,
niech ich potęga zostanie skruszona!

⁴⁵Niech się dowiedzą, że Ty jesteś Panem, Bogiem jedynym,
godnym chwały na całym świecie”.

⁴⁶Słudzy królewscy, którzy ich wrzucili do pieca, nie przestawali
rozpalać go naftą, smołą, pakułami i chrustem. ⁴⁷Płomień wznosił
się czterdzieści dziewięć lokci⁸ ponad piec. ⁴⁸Rozprzestrzeniając
się, spalił Chaldeczyków, którzy podchodzili do pieca. ⁴⁹Tymcza-
sem anioł Pański zstąpił do pieca, w którym był Azariasz i jego
przyjaciele, i odrzucił z pieca płomień ognia. ⁵⁰Sprowadził do
środkła pieca orzeźwiający wiatr, tak że ogień w ogóle ich nie doty-
kał i nie sprawiał im bólu ani nie wyrządzał krzywdy.

⁵¹Wtedy ci trzej, jakby jedynym głosem, śpiewali hymny, wysła-
wiali i błogosławili Boga:

⁵²„Błogosławiony jesteś, Panie, Boże naszych ojców,
uwielbiony i wywyższony na wieki.
Błogosławione jest imię Twoje, pełne chwały i świętości,
uwielbione i wywyższone na wieki.

⁵³Błogosławiony jesteś w świątyni Twojej chwały,
sławiony i pełen chwały na wieki.

⁵⁴Błogosławiony jesteś, Ty, który spoglądasz w otchłanie
i zasiadasz na cherubach⁸,
sławiony i wywyższony na wieki.

⁵⁵Błogosławiony jesteś na tronie Twojego królestwa,
uwielbiony i wywyższony na wieki.

- ⁵⁶Błogosławiony jesteś na sklepieniu nieba,
godzien sławy i chwały na wieki.
- ⁵⁷Błogosławcie Pana, wszystkie Jego dzieła,
sławcie Go i wywyższajcie na wieki.
- ⁵⁸Błogosławcie Pana, Jego aniołowie,
sławcie Go i wywyższajcie na wieki.
- ⁵⁹Błogosławcie Pana, przestworza niebios,
sławcie Go i wywyższajcie na wieki.
- ⁶⁰Błogosławcie Pana, wody w niebiosach,
sławcie Go i wywyższajcie na wieki.
- ⁶¹Błogosławcie Pana, wszystkie żywioły,
sławcie Go i wywyższajcie na wieki.
- ⁶²Błogosławcie Pana, słońce i księżycu,
sławcie Go i wywyższajcie na wieki.
- ⁶³Błogosławcie Pana, gwiazdy nieba,
sławcie Go i wywyższajcie na wieki.
- ⁶⁴Błogosławcie Pana, deszczu i roso,
sławcie Go i wywyższajcie na wieki.
- ⁶⁵Błogosławcie Pana, wszystkie wiatry,
sławcie Go i wywyższajcie na wieki.
- ⁶⁶Błogosławcie Pana, ogniu i skwarze,
sławcie Go i wywyższajcie na wieki.
- ⁶⁷Błogosławcie Pana, chłodzie i upale,
sławcie Go i wywyższajcie na wieki.
- ⁶⁸Błogosławcie Pana, rosy i szrony,
sławcie Go i wywyższajcie na wieki.
- ⁶⁹Błogosławcie Pana, mrozie i chłodzie,
sławcie Go i wywyższajcie na wieki.
- ⁷⁰Błogosławcie Pana, lody i śniegi,
sławcie Go i wywyższajcie na wieki.
- ⁷¹Błogosławcie Pana, dnie i noce,
sławcie Go i wywyższajcie na wieki.
- ⁷²Błogosławcie Pana, światło i ciemności,
sławcie Go i wywyższajcie na wieki.
- ⁷³Błogosławcie Pana, błyskawice i chmury,
sławcie Go i wywyższajcie na wieki.
- ⁷⁴Błogosław Pana, ziemio,
chwal Go i wywyższaj na wieki.
- ⁷⁵Błogosławcie Pana, góry i pagórki,
sławcie Go i wywyższajcie na wieki.
- ⁷⁶Błogosławcie Pana, wszystkie rośliny na ziemi,
sławcie Go i wywyższajcie na wieki.
- ⁷⁷Błogosławcie Pana, źródła,
sławcie Go i wywyższajcie na wieki.
- ⁷⁸Błogosławcie Pana, morza i rzeki,

ślawcie Go i wywyższajcie na wieki.

⁷⁹Błogosławcie Pana, stworzenia wodne, wielkie i małe, ślawcie Go i wywyższajcie na wieki.

⁸⁰Błogosławcie Pana, wszystkie ptaki, ślawcie Go i wywyższajcie na wieki.

⁸¹Błogosławcie Pana, wszystkie zwierzęta i trzody, ślawcie Go i wywyższajcie na wieki.

⁸²Błogosławcie Pana, ludzie, ślawcie Go i wywyższajcie na wieki.

⁸³Błogosławcie Pana, Izraelici, ślawcie Go i wywyższajcie na wieki.

⁸⁴Błogosławcie Pana, kapłani Pańscy, ślawcie Go i wywyższajcie na wieki.

⁸⁵Błogosławcie Pana, słudzy Pańscy, ślawcie Go i wywyższajcie na wieki.

⁸⁶Błogosławcie Pana, duchy i dusze^c sprawiedliwych, ślawcie Go i wywyższajcie na wieki.

⁸⁷Błogosławcie Pana, bogobojni i pokornego serca^c, ślawcie Go i wywyższajcie na wieki.

⁸⁸Błogosławcie Pana, Chananiaszu, Azariaszu i Miszaelu, ślawcie Go i wywyższajcie na wieki, bo wyzwolił nas z krainy umarłych^c i wybawił z mocy śmierci, uwolnił nas z płonącego żarem pieca i ze środka ognia wyprowadził.

⁸⁹Składajcie Panu dzięki, bo jest dobry, bo Jego łaskawość jest wieczna.

⁹⁰Błogosławcie Boga nad bogami, wszyscy bojący^c się Pana, ślawcie Go i składajcie dzięki, bo na wieki Jego zmiłowanie^{79a}.

⁹¹Wtedy król Nabuchodonozor^b przestraszył się, wstał szybko i zapytał swych doradców: „Czy tych trzech ludzi nie wrzuciono związanych w sam środek ognia?” Oni odpowiedzieli królowi: „Tak było, królu”. ⁹²Król powiedział: „Widzę czterech ludzi, rozwiązanych, przechadzających się wśród płomieni. Nie ponieśli żadnej szkody! Czwarty wyglądem przypomina anioła”.

⁹³Nabuchodonozor podszedł do otworu rozpalonego pieca i powiedział: „Szadraku, Meszaku i Abednego, słudzy Boga Najwyższego, wyjdźcie i zbliźcie się tutaj”. Szadrak, Meszak i Abednego wyszli więc z samego środka płomieni.

Nabuchodonozor oddaje cześć Bogu

⁹⁴Zebrani satrapowie^c, przełożeni, gubernatorzy i doradcy króla zobaczyli, że ognień nic nie uczynił ciałom tych trzech

a) W tym miejscu kończy się w oryginale tekst grecki i powraca tekst aramejski, przerwany w Dn 3,23.

b) *Nabuchodonozor* – zob. Dn 1,1+.

c) *satrapowie* – zob. Dn 3,2+.

 Nabuchodonozor oddaje cześć Bogu. Opowiadanie to miało ukazać przykładną postawę nieugiętej wierności młodych ludzi, którzy nie zdradzili swojej wiary nawet pod groźbą śmierci. Ich wzór miał

a) *Nabuchodonozor* – zob. Dn 1,1+.

b) *ludy, narody i języki* – zob. Dn 3,4+.

młodzieńców i że nawet jeden włos na ich głowach nie spłonął. Ich płaszcze nie zostały naruszone i nie unosił się od nich zapach spalenizny. ⁹⁵Nabuchodonozor^a powiedział: „Błogosławiony^e Bóg Szadraka, Mészaka i Abednega! On posłał swojego anioła^f i uratował swoje sługi, którzy Mu ufali! Złamali rozkaz królewski, bo woleli wydać swoje ciała^g, niż upaść na twarz i oddawać cześć innemu bogu poza swoim. ⁹⁶Dlatego wydaję taki rozkaz: Wszystkie ludy, narody i języki^b, które zbluźnią przeciwko Bogu Szadraka, Mészaka i Abednega, zostaną rozerwane na kawałki, a ich splądrowane domy legną w gruzach, ponieważ poza Nim nie ma żadnego innego boga, który potrafi ocalić^o. ⁹⁷Następnie król ustanowił Szadraka, Mészaka i Abednega przełożonymi w prowincji Babilonu^f.

⁹⁸„Król Nabuchodonozor, do każdego ludu, narodu i języka, które są na całej ziemi: Pokój^t wasz niech będzie wielki! ⁹⁹Chcę wam oznajmić znaki i cuda^g, które uczynił dla mnie Bóg Najwyższy.

¹⁰⁰Jakże wielkie Jego znaki i jakże potężne Jego cuda^g!

Jego królestwo – królestwem wiecznym,
a Jego panowanie na wszystkie pokolenia.

LOS Y NABUCHODONUZORA SĄ W RĘKU BOGA

Drugi sen Nabuchodonozora i jego wyjaśnienie

4 ¹Ja, Nabuchodonozor^a, żyłem spokojnie w swoim domu i byłem szczęśliwy we własnym pałacu. ²Lecz miałem sen, który mnie przestraszył. Przeraziły mnie sennie mary i widzenia. ³Dlatego rozkazałem, żeby stawili się przede mną wszyscy mędracy Babilonu^f i wyjaśnili, co ten sen oznacza. ⁴Kiedy przyszedli wszyscy wróżbici^g, magowie, Chaldejczycy i astrologowie, opowiedziałem im sen, ale oni nie potrafili powiedzieć, co oznacza.

⁵Potem stawił się przede mną Daniel, którego imię brzmi Belteszassar, zgodnie z imieniem mojego boga. Ma on ducha

umocnić tych, którzy w czasach prześladowań kierowanych przez Antiocha Epifanesa stawali przed pokusą wyparcia się wiary. Autor chce podkreślić, że Bóg niezawodnie wystąpi w obronie swoich wiernych, a prześladowcy zostaną pokonani i wręcz zwrócą się ku Niemu, widząc wspaniałą postawę Jego czcicieli. Odkryją, że Bóg jest prawdziwym i jedynym Zbawicielem.

📖 Drugi sen Nabuchodonozora i jego wyjaśnienie. Poruszające opowiadanie o drugim śnie Nabuchodonozora jest kontynuacją poprzednich historii o Danielu i trzech młodzieńcach. Bóg daje się poznać pogańskiemu władcy nie tylko przez zdarzenia zewnętrzne i postawę ludzi oddanych Bogu, ale także przez osobiste przeżycia. Potężne drzewo, obraz samego króla i jego królestwa, zostaje zniszczone przez Boga. Sam władca będzie musiał spędzić siedem lat na wygnaniu, błagając się wśród dzikich zwierząt. Autor jasno daje do zrozumienia, że Bóg jest panem nie tylko powszechnej historii, ale także dziejów poszczególnych władców. Sugeruje więc swoim czytelnikom, że nie powinni się lękać ani okrutnego Antiocha Epifanesa, przedstawianego tu symbolicznie, ani jakiegokolwiek innego ziemskiego władcy.

świątých bogów^a, więc opowiedziałem mu swój sen: ⁶«Belteszassarze, przełożony mędrców^b, wiem, że masz ducha świątých bogów i że żadna tajemnica nie jest dla ciebie zbyt trudna do odkrycia. Miałem sen, a ty powiedz, jakie jest jego znaczenie.

⁷Oto takie widzenie miałem na moim łożu: Pośrodku ziemi było bardzo wysokie drzewo^c. ⁸Rosło i stawało się coraz mocniejsze, wierzchołkiem sięgało nieba i było widoczne aż po krańce ziemi. ⁹Liście jego były piękne, a owoce wspaniałe. Było na nim pożywienie dla każdego. Pod nim miały swoje legowiska wszystkie dzikie zwierzęta, w jego gałęziach gnieździły się dzikie ptaki, a ono dawało pożywienie wszystkim. ¹⁰W widzeniu, które miałem na moim łożu, zobaczyłem, jak strażnik, świąty^d, schodził z nieba. ¹¹Wolał głośno i tak mówił: 'Zwalcie drzewo i odłamcie jego gałęzie, usuńcie liście i zniszczcie jego owoce, niech zwierzęta uciekają spod niego i ptaki z jego gałęzi. ¹²Jednak sam jego korzeńi pozostawcie w ziemi, w okowach z żelaza i brązu. Niech zarosnie pełną trawą, niech zwilża go rosa z nieba, niech je trawę, jak dzikie zwierzęta. ¹³Jego ludzkie serce będzie mu zabrane, a otrzyma serce zwierzęce. Niech przeminie nad nim siedem lat'.

¹⁴Stało się to z wyroku strażników, sprawa ta - z rozkazu świątých, aby żyjący wiedzieli o tym, że Najwyższy panuje nad królestwem ludzkim, że może je dać, komu zechce, i że najmniejszego z ludzi może postawić nad nim.

¹⁵Taki sen miałem ja, król Nabuchodonozor, a ty, Belteszassarze, w obecności wszystkich mędrców mojego królestwa powiedz, co on oznaczał. Bo oni nie potrafili powiedzieć, jakie jest jego znaczenie. Ty jednak potrafisz, bo masz w sobie ducha świątých bogów^a».

¹⁶Wtedy Daniel, którego imię brzmi Belteszassar, zmieształ się i zląkł własnych myśli. Król powiedział: „Belteszassarze, niech cię nie przeraża mój sen i to, co on oznacza!” Belteszassar powiedział: „Panie mój, oby ten sen dotyczył twoich wrogów, a jego znaczenie odnosiło się do twoich przeciwników! ¹⁷Drzewem, które widziałeś, które rosło i stawało się coraz mocniejsze, które swym wierzchołkiem sięgało nieba i było widoczne aż po krańce całej ziemi, ¹⁸którego liście były piękne, a owoce wspaniałe, na którym było pożywienie dla każdego i pod którym miały swoje legowiska wszystkie dzikie zwierzęta, i w którego gałęziach gnieździły się dzikie ptaki - ¹⁹jesteś ty, królu. Stałeś się wielki i mocny, twoja wielkość dosięgła nieba, a twoje panowanie - po krańce ziemi.

²⁰Potem widział król strażnika, świątego, który schodził z nieba i mówił: «Zwalcie i porąbcie drzewo, jednak sam jego korzeńi pozostawcie w ziemi w okowach z żelaza i z brązu. Niech zarosnie pełną trawą, niech zwilża go rosa z nieba, niech je trawę, jak dzikie zwierzęta, aż przeminie nad nim siedem lat».

²¹Znaczenie tego jest następujące: Wyrok Najwyższego dotyczy

a) *duch świątých bogów* - w przekonaniu starożytnych zdolność wyjaśniania snów i tajemniczych zjawisk była związana z obecnością boskiego ducha w człowieku (Rdz 41,38).

b) *przełożony mędrców* - honorowy tytuł Daniela nadany mu przez Nabuchodonozora (Dn 2,48).

c) *drzewo* - w starożytnej literaturze wschodniej symbol państwa i jednocześnie wielkiej mocy; w tym przypadku także symbol władcy.

d) *strażnik, świąty* - pośrednik między człowiekiem a Bogiem, anioł wyznaczony przez Boga, aby czuwał nad poszczególnymi narodami. Określenie to często występuje w późniejszej literaturze apokryficznej.

a) *okup swoje grzechy* - rada Daniela potwierdza istnienie przekonania, że dobre czyny wyjednają przebaczenie grzechów (np. Tb 12,9).

b) *Nabuchodonozor* - zob. Dn 1,1+.

mojego pana, króla. ²²Zostaniesz wypędzony spośród ludzi i z dziką zwierzyną będziesz przebywał. Będziesz się żywił trawą jak bydlę i rosa z nieba będzie ci ochłodą. I przejdzie nad tobą siedem lat, aż poznasz, że królestwami ludzkimi rządzi Najwyższy i On je przekazuje, komu chce. ²³Rozkazano zostawić sam korzeń drzewa - twoje królestwo zostanie przy tobie, gdy uznasz, że Niebo sprawuje władzę.

²⁴Dlatego, królu, przyjmij moją radę: okup swoje grzechy^a sprawiedliwością, a swoje występki - miłosierdziem dla ubogich. Może w ten sposób unikniesz nieszczęścia”.

Dramatyczne losy Nabuchodonozora i jego nawrócenie

²⁵Wszystko to przyszło na króla Nabuchodonozora^b. ²⁶Po upływie dwunastu miesięcy przechadzał się on na dachu pałacu królewskiego w Babilonie^c. ²⁷Król powiedział: „Oto wielki Babilon, który zbudowałem jako królewską siedzibę, dzięki mocy mojej potęgi i dla chwały mojego majestatu”. ²⁸Kiedy król jeszcze mówił, doszedł do niego głos z nieba: „To słowo jest o tobie, królu Nabuchodonozorze: Królestwo zostało ci odebrane. ²⁹Zostaniesz wypędzony spośród ludzi i będziesz przebywał z dziką zwierzyną. Będziesz się żywił trawą jak bydlę i przeminie nad tobą siedem lat, aż poznasz, że królestwami ludzkimi rządzi Najwyższy i On je przekazuje, komu chce”.

³⁰Natychmiast spełniły się te słowa na Nabuchodonozorze. Został wypędzony spośród ludzi, żywił się trawą jak bydlę, a rosa z nieba była mu ochłodą. Jego włosy rosły i stały się gęste jak pióra orła, a jego pazury wielkie jak szpony ptaka.

³¹„Kiedy minęły te dni, ja, Nabuchodonozor, podniosłem oczy ku niebu i wtedy zrozumiałem wszystko. Błogosławiłem^d Najwyższego, żyjącego wiecznie, chwaliłem Go i wysławiałem, bo Jego panowanie jest panowaniem wiecznym i Jego królestwo^e trwa z pokolenia na pokolenie.

³²Wszystkie plemiona ziemi nic nie znaczą wobec Niego, On według swego upodobania włada mocami nieba i plemionami ziemi.

Nikt nie może powstrzymać Jego ręki i powiedzieć Mu: «Co czynisz?».

📖 Dramatyczne losy Nabuchodonozora i jego nawrócenie. Spełnienie się snu oznaczało dla Nabuchodonozora upokorzenie i cierpienie. Kiedy jednak dumny władca przeszedł przez te doświadczenia, poznaje Boga i uznaje Jego panowanie nad wszystkimi stworzeniami. Nie posiadamy żadnych historycznych dowodów na obłąkanie Nabuchodonozora, jednak zamysłem autora było przede wszystkim pokazanie w szerszej perspektywie prawdy o tym, że często dopiero dzięki cierpieniu człowiek może odnaleźć właściwą więź z Bogiem i poznać, że to On jest prawdziwym królem. Taka też będzie nauka Jezusa, który ogłosi konieczność dźwignania własnego krzyża (Łk 9,23), a płaczących i cierpiących nazwie szczęśliwymi (Mt 5,4; Łk 6,21).

³³W tej chwili wróciła mi jasność umysłu i ku chwale mojego królestwa powrócił do mnie majestat i blask. Moi doradcy i książęta szukali mnie. Przywrócono mnie do godności królewskiej i otrzymałem jeszcze większą władzę. ³⁴Teraz ja, Nabuchodonozor, chwałę, wywyższam i wysławiam Króla nieba, gdyż wszystkie Jego dzieła są prawdą, a Jego drogi – sprawiedliwością. On może poniżyć tych, którzy się pyszną”.

BÓG PONIŻA WYNIOSŁYCH WŁADCÓW

Uczta Baltazara i zagadkowy napis

5 ¹Król Baltazar^a wydał wielką ucztę dla tysiąca swoich dostojników i w ich obecności pił wino. ²Gdy Baltazar napił się wina, kazał przynieść złote i srebrne naczynia, które jego ojciec, Nabuchodonozor^b, wziął ze świątyni^c w Jerozolimie^d, żeby mógł z nich pić król, jego dostojnicy, jego żony i nałożnice. ³Przyniesiono więc złote naczynia zabrane ze świątyni, która jest domem^e Boga w Jerozolimie. I pił z nich król, jego dostojnicy, jego żony i nałożnice. ⁴Pili wino i chwalili bogów^f ze złota, srebra, z miedzi, z drewna i kamienia. ⁵W tej samej chwili ukazały się palce ludzkiej ręki i pisały na wapiennej ścianie pałacu królewskiego naprzeciw świecznika. Gdy król zobaczył piszącą rękę, ⁶zmienił się wyraz jego twarzy. Złakł się bardzo, zaczął drżeć na całym ciele i poczuł się słabo.

⁷Król kazał więc strażnikowi przyprowadzić magów, Chaldejczyków^d i astrologów. Następnie powiedział do mędrców babilońskich: „Každy, kto odczyta ten napis i powie, jakie jest jego znaczenie, zostanie odziany w purpurę, otrzyma złoty łańcuch na szyję i będzie w moim królestwie panował jako trzeci”^e. ⁸Przybyli więc wszyscy mędrzy króla, ale nie potrafili odczytać tego napisu ani powiedzieć królowi, jakie jest jego znaczenie. ⁹Wtedy król Baltazar bardzo się przestraszył i zmienił się wyraz jego twarzy. Także dostojnicy bardzo się zmieszali.

¹⁰Wolanie króla i jego dostojników dotarło do uszu królowej. Przyszła do sali biesiadnej i powiedziała: „O, królu, obys żył wiecznie! Niech cię nie trwożą twoje myśli i niech twoja twarz nie błednie. ¹¹Jest w twoim królestwie człowiek, w którym mieszka duch świętych bogów^f. Już za dni twojego ojca znajdowano

a) *Baltazar* – regent za panowania swego ojca, Nabonida. Rządził państwem babilońskim w jego schyłkowym okresie (549-539 przed Chr.), ale nie był ani królem Babilonu, ani synem Nabuchodonozora.

b) *Nabuchodonozor* – zob. Dn 1,1+.

c) *chwalili bogów* – uczta Baltazara miała wyraźny charakter bałwochwalczy, obrażający jedynego Boga.

d) *chaldejszczyzy* – zob. Dn 2,2+.

e) *będzie... panował jako trzeci* – może to oznaczać, że będzie włączony do triumwiratu zarządzającego państwem lub zostanie mianowany wyższym lub urzędnikiem królewskim.

f) *duch świętych bogów* – zob. Dn 4,5+.

🔗 **Uczta Baltazara i zagadkowy napis.** Żadne dokumenty babilońskie nie wspominają króla o imieniu Baltazar, ale syn ostatniego władcy Babilonii, Nabonida, nosił to imię i przez pewien czas był regentem, kiedy ojciec z powodów zdrowotnych przebywał poza stolicą. Opowiadanie nie jest więc ściśle historyczne, lecz stara się pokazać, że zasłużona kara spotka każdego, kto dopuszcza się świętokradztwa jak Baltazar, który profanuje święte naczynia zabrane ze świątyni jerozolimskiej. Niewątpliwie autor chce odnieść się do zbezczeszczenia świątyni dokonanego przez Antiocha Epifanesa.

a) *Nabuchodonozor* – zob. Dn 1,1+.

b) *ludy, narody i języki* – zob. Dn 3,4+.

u niego światło, rozsądek i mądrość – także mądrość bogów. Król Nabuchodonozor, twój ojciec, ustanowił go przełożonym mędrców, Chaldejczyków i astrologów. ¹²Skoro więc Daniel, któremu król nadał imię Beltesassar, ma w sobie nadzwyczajnego ducha, rozum i rozsądek, zdolność wyjaśniania snów i tajemnic oraz rozwiązywania zawiłych spraw, wezwij go i teraz, aby powiedział, co to oznacza”.

Daniel wyjaśnia znaczenie napisu

¹³Gdy wprowadzono Daniela do króla, król powiedział do niego: „Ty jesteś Daniel, jeden z wygnańców Judzkich, których król, mój ojciec, przyprowadził z Judy”. ¹⁴Słyszałem o tobie, że masz ducha bogów i że masz światło, rozsądek i nadzwyczajną mądrość. ¹⁵Sprowadzono przed moje oblicze mędrców i magów, aby odczytali ten napis i powiedzieli mi, co on oznacza, ale nie potrafili tego zrobić. ¹⁶Słyszałem zaś o tobie, że umiesz wyjaśniać rzeczy trudne i rozwiązywać zawiłe sprawy. Jeśli więc potrafisz, odczytaj napis i powiedz, co on oznacza, a zostaniesz odziany w purpurę, otrzymasz złoty łańcuch i będziesz w moim królestwie panował jako trzeci”.

¹⁷Daniel odpowiedział królowi: „Dary swoje zatrzymaj, a prezenty rozdaj innym. Lecz odczytam królowi ten napis i powiem, co on oznacza. ¹⁸O królu! Najwyższy Bóg dał to królestwo, wielkość, przepych i majestat twojemu ojcu, Nabuchodonozorowi”. ¹⁹Bóg dał mu także wielkość, która wszystkie ludy, narody i języki^b napełniła lękiem i bojaźnią, gdyż zabijał, kogo chciał, i pozostawiał przy życiu, kogo chciał, wywyższał, i kogo chciał, poniżał. ²⁰Gdy jego serce^c stało się wyniosłe, a jego duch zuchwał, został strącony z królewskiego tronu i odebrano mu jego przepych. ²¹Wypędzono go pomiędzy ludzi, rozumem przypominał zwierzę i mieszkał z dzikimi osłami. Żywił się trawą jak bydło, a rosa z nieba była mu ochłodą, aż poznał, że królestwami ludzkimi rządzi Najwyższy i On je przekazuje, komu chce. ²²Ty, Baltazarze, nie ukorzyłeś swojego serca, chociaż jako jego syn wiedziałeś o tym wszystkim. ²³Wywyższyłeś się ponad Pana nieba i kazałeś przynieść przed swoje oblicze naczynia z Jego domu. Piłeś z nich

📖 Daniel wyjaśnia znaczenie napisu. W interpretacji Daniela tajemnicze słowa, które ukazały się na ścianie, wiążą się odpowiednio z aramejskimi czasownikami: *mierzyć*, *ważyć* i *dzielić*. Po osądzeniu wszystkich występków króla, Bóg położy kres jego panowaniu, oddając jego królestwo w ręce Medów i Persów. Szaleć przeważało świętokradztwo, którego dopuścił się Baltazar, profanując święte naczynia ze świątyni jerozolimskiej. Wykazał się on brakiem elementarnej wrażliwości na świętość i Bożą obecność w świecie. Niewątpliwie opowiadanie to ma głębszą wymowę, przywołując na myśl również słowa Jezusa o potrzebie uważnego odczytywania znaków czasu (Mt 16,3). Tak jak Baltazar rozminiął się z Bogiem, sięgając bezprawnie po naczynia świątynne, tak każdy inny człowiek może rozminąć się z Bogiem, traktując w niegodny sposób bliźniego, który również jest znakiem Bożej obecności i świętym naczyniem (Rz 9,23; 2Tm 2,21).

wino ty sam, twoi dostojnicy, twoje żony i nałożnice. Chwaliłeś bogów ze srebra, złota, z miedzi, żelaza, z drewna i kamienia, którzy są ślepi, nie słyszą i nie wiedzą. A Boga, w którego rękę jest twoje tchnienie i każdy twój krok, nie wysławiałeś. ²⁴Dlatego On posłał tę rękę, która wykonała ten napis. ²⁵Oto jego treść: *Mene mene tekel uparsin*^a. ²⁶A słowa te znaczą: *mene* – Bóg określił twoje królowanie i jego koniec; ²⁷*tekel* – zważono cię na wadze i okazałeś się bez wartości; ²⁸*peres* – twoje królestwo zostało podzielone i oddane Medom^b i Persom^c.

²⁹Wtedy Baltazar kazał ubrać Daniela w purpurę, włożyć mu złoty łańcuch na szyję i ogłosić, że w tym królestwie będzie panował jako trzeci. ³⁰Jeszcze tej nocy król chaldejski, Baltazar, został zabity.

PRAWO BOGA PONAD PRAWEM LUDZKIM

Podstęp satrapów

6 ¹Królestwo objął Dariusz Med^c, który miał wtedy sześćdziesiąt dwa lata. ²Postanowił on ustanowić nad swoim królestwem stu dwudziestu satrapów^d i umieścić ich w całym królestwie. ³Nad nimi ustanowił trzech zwierzchników, a jednym z nich był Daniel. Im to satrapowie mieli zdawać sprawę. Król więc nie musiał już słuchać sprawozdań satrapów. ⁴Daniel zaś wyróżniał się wśród tych zwierzchników i satrapów, gdyż miał w sobie nadzwyczajnego ducha. Dlatego król zamierzał postawić go nad całym królestwem. ⁵Wyżsi urzędnicy i satrapowie szukali więc pretekstu, aby oskarżyć Daniela o jakieś zaniedbanie w sprawach królestwa. Jednakże nie przeciwko niemu nie mogli znaleźć, bo był sprawiedliwy. Nie znaleźli żadnego zaniedbania ani marnotrawstwa, których by się dopuścił. ⁶Wtedy mówili między sobą: „Nie znajdziemy przeciw Danielowi niczego! Poszukajmy więc w tym, co wiąże się z kultem jego Boga”.

⁷Następnie owi zwierzchnicy i satrapowie udali się spieszenie do króla i powiedzieli: „O, Dariuszu, królu, obys żył wiecznie! ⁸Myszący, zwierzchnicy królestwa, prefekci i satrapowie, doradcy

a) *mene tekel uparsin* – nazwy wschodnich monet lub odważników powszechnie używanych w handlu, którym jednak Daniel nadaje nowe znaczenie, na podstawie ich podobierstwa do czasowników aramejskich.

b) *Medowie* – mieszkańcy Medii, państwa położonego nad Morzem Kaspijskim, w północno-zachodniej części obecnego Iranu. Szczyt jej potęgi przypada na VII w. przed Chr. W sojuszu z Babilonią zdobyła Niniwę (612 r. przed Chr.) i Charan (610 r. przed Chr.), przyczyniając się ostatecznie do zniszczenia potęgi Asyrii. W 533 r. przed Chr. została włączona przez Cyrusa Wielkiego do państwa perskiego (Dn 6; Ezd 6,2; Est 1,3,19).

c) *Dariusz Med* – być może Dariusz I, następca Cyrusa na tronie perskim (522-486 przed Chr.).

d) *stu dwudziestu satrapów* – zob. Dn 3,2+. Według historyka greckiego Herodota (V w. przed Chr.) imperium perskie miało 20 satrapii. Tutaj liczba 120 może wskazywać, że chodzi o mniejsze okręgi.

📖 Podstęp satrapów. Zazdrość wysokich urzędników perskiego imperium prowadzi ich do uknięcia intrzygi przeciwko Danielowi. W opowiadaniu wykorzystano podobny schemat jak w historii trzech młodzieńców (Dn 3,8nn). Prawo nakazujące oddawanie czci królowi, ustanowione za namową satrapów, zdecydowanie kłóciło się z wiarą wyznawaną przez Daniela. On jednak pozostał wierny swojej miłości do jedynego Boga, nawet za cenę narażenia się na śmierć. Niewątpliwie autor odnosi się tu do kontekstu historycznego, a mianowicie roszczeń Antiocha Epifanesa do boskiej czci. Wzywa jednak swoich rodaków do wierności własnej wierze bez względu na konsekwencje. W szerszym rozumieniu mamy tutaj zachętę do stawiania zawsze Boga i Jego nakazów na pierwszym miejscu, wbrew pokusom, a nawet przymusom ze strony rządzących.

a) *jaskinia lwów* – w pomieszczeniach pod ziemią lub w grotach trzymano lwy wykorzystywane później podczas królewskich polowań.

b) *Medowie* – zob. Dn 5,29+.

c) *w kierunku Jerozolimy* – zwyczaj zwracania się w czasie modlitwy w stronę Jerozolimy powstał w okresie wygnania i był praktykowany w żydowskiej diasporze, a więc wśród Żydów mieszkających poza Palestyną. Taka postawa Daniela ewidentnie świadczyła o przekroczeniu zakazu królewskiego.

i gubernatorzy, jesteście zdania, że powinieneś wydać zarządzenie i ogłosić dekret, iż każdy, kto w przeciągu trzydziestu dni będzie się modlił do jakiegokolwiek innego boga albo człowieka poza tobą, królu, zostanie wrzucony do jaskini lwów^a. ⁹Teraz więc, królu, ustanów takie prawo, którego nikt nie może naruszyć, podobnie jak żadnego innego prawa Medów^b i Persów^c, i każ je zapisać w dokumencie”. ¹⁰Król Dariusz kazał więc sporządzić dokument i go ogłosić.

¹¹Kiedy Daniel dowiedział się, że został sporządzony taki dokument, poszedł do swojego domu, którego okna wychodziły w kierunku Jerozolimy^c. Tam trzy razy dziennie na kolanach modlił się i wielbił swojego Boga, jak to czynił dotąd. ¹²Kiedy ci ludzie niespodziewanie tam weszli, zastali modlącego się Daniela, który wzywał swojego Boga. ¹³Udali się więc do króla w sprawie królewskiego nakazu: „Królu! Czy nie ogłosiłeś dekretu, że każdy, kto w przeciągu trzydziestu dni będzie się modlił do jakiegokolwiek innego boga albo człowieka poza tobą, królu, zostanie wrzucony do jaskini lwów?”. Król powiedział: „Rzecz jest oczywista, zgodnie z niezmiennym prawem Medów i Persów!”. ¹⁴Wtedy oni odpowiedzieli królowi: „Daniel, jeden z wygnanych z Judy^e, nie liczy się z tobą, królu, ani z twoim dekretem, który wydałeś, i trzy razy dziennie odprawia swoje modlitwy”. ¹⁵Gdy król usłyszał te słowa, bardzo się zasmucił i myślał o tym, jak uratować Daniela. Aż do zachodu słońca szukał sposobu, by go uratować. ¹⁶Jednak ci ludzie przyszli do króla i powiedzieli: „Wiedz, królu, że zgodnie z prawem Medów i Persów żaden zakaz ani wyrok wydany przez króla nie może być naruszony”. ¹⁷Wtedy król kazał przyprowadzić Daniela i wrzucić go do jaskini lwów.

Bóg ratuje życie Daniela

Król powiedział do Daniela: „Niech cię wyratuje twój Bóg, któremu już tak długo służysz!”. ¹⁸Przytoczono kamień i zastawiono nim otwór jaskini. Król zapieczętował go swym własnym sygnetem i sygnetem swoich dostojników, tak iż w sprawie Daniela niczego nie można było już zmienić.

¹⁹Odszedł król do swojego pałacu i pościł przez całą noc. Bardzo się smucił i nie mógł spać. ²⁰O świcie wstał i natychmiast poszedł do jaskini lwów^a. ²¹Gdy zbliżył się do jaskini, z niepokojem w głosie zawołał do Daniela: „Danielu, sługo Boga Żyjącego, czy twój Bóg, któremu już tak długo służysz, zdołał cię uratować

 Bóg ratuje życie Daniela. Zgodnie ze schematem zastosowanym już wcześniej w Dn 3, Bóg posyła swojego anioła, aby uratował Daniela z opresji. Zdumiewające ocalenie z niebezpieczeństwa śmierci staje się okazją do podkreślenia powszechnego panowania Boga, najwyższego Prawodawcy, który zawsze niegodziwie prawa ustanowione przez ludzi, aby wybawić wiernych sobie.

przed lwami?». ²²Wtedy Daniel odpowiedział królowi: „O królu, obyś żył wiecznie! ²³Mój Bóg posłał swojego anioła^s i zamknął paszce lwom, aby nie wyrządziły mi krzywdy. Skoro przed Nim okazałem się sprawiedliwy, również wobec ciebie, królu, nie jestem winny. ²⁴Wtedy król bardzo się ucieszył i kazał wyciągnąć Daniela z jaskini. Kiedy wyciągnięto Daniela z jaskini, nie było na jego ciele żadnej rany, gdyż zaufał swojemu Bogu.

²⁵Król kazał przyprowadzić tych ludzi, którzy swymi oskarżeniami chcieli zaszkodzić Danielowi. Zostali oni wrzuceni do jaskini lwów wraz ze swoimi synami i żonami. Zanim jeszcze wpadli na dno jaskini, lwy rzuciły się na nich i zmiażdżyły im kości.

²⁶Potem król Dariusz napisał do wszystkich ludów, narodów i języków^a zamieszkujących całą ziemię: „Pokój^s wasz niech będzie niezmacony. ²⁷Oto zarządzenie, które wydaję: Niech w całym moim królestwie, w którym panuję, wszyscy odczuwają lęk i drżenie przed Bogiem Daniela.

Bo On jest Bogiem żywym i wiecznym.

Jego królestwo^s jest niezniszczalne, a Jego panowanie – nieskończone.

²⁸On ratuje i ocala, czyni znaki i cuda^s na niebie i na ziemi.

On uratował Daniela z paszczy lwów⁷.

²⁹Danielowi dobrze się powodziło w królestwie Dariusza^b i w królestwie Cyrusa^c, Persa.

a) *ludy, narody i języki* – zob. Dn 3,4+.

b) *Dariusz* – zob. Dn 6,1+.

c) *Cyrus* – zob. Dn 1,21+.

d) *Baltazar* – zob. Dn 5,1+. Widzenia Daniela miały miejsce przed wydarzeniami opisanymi w Dn 5 – 6.

e) *cztery bestie* – podobnie jak metale w śnie Nabuchodonozora o posagu (Dn 2), są ucieleśnieniem następujących po sobie epok historycznych i królestw. W starożytnej mitologii o początkach świata bestie wyobrażały siły natury, które sprzeciwiały się stwarzającemu Bogu, lecz zostały przez Niego ujarzmione.

WIECZNE KRÓLOWANIE BOGA

Sen Daniela – cztery bestie

7¹W pierwszym roku Baltazara^d, króla Babilonu^s, Daniel miał sen. To, co widział na swoim łożu, opisał własnymi słowami. Daniel powiedział: ²„Miałem takie widzenie w nocy. Oto wiatry z czterech stron świata wzburzyły ogromne morze. ³I cztery bestie^e ogromne wychodziły z morza, a każda była

 Sen Daniela – cztery bestie. W tym miejscu zmienia się charakter *Księgi Daniela*. Dotąd Daniel wyjaśniał sny i znaki, teraz sam Bóg ukazuje mu w widzeniach przyszłe losy jego narodu. Od tej pory opowiadania nie mają już jasnych odniesień historycznych, lecz nabierają odcienia apokaliptycznego. Dzięki wieloznaczności symboli przekazują głębszy sens wydarzeń, przemawiając nie tylko do intelektu, ale i do woli. Celem tych wizji jest wlanie nadziei w serca Izraelitów i przekonanie ich, że Bóg nadal działa i jest z tymi, którzy pozostają Mu wierni. Pierwsze widzenie odnosi się do czterech wielkich imperiów, które kolejno upadają, aby zrobić miejsce następnemu (Dn 2). Mały róg, wyrastający między dziesięcioma innymi rogami ostatniej bestii, mający ludzką twarz i błuzniczerce wargi, jest obrazem współczesnego autorowi Antiocha IV Epifanesa. Cała ta scena przygotowuje czytelnika do przekroczenia wymiaru historycznego i ukazania Bożego królowania na końcu czasów.

a) *Pierwsza* – symbol imperium babilońskiego.

b) *bestia inna, druga* – symbol imperium Medów.

c) *inna bestia* – symbol Persji.

d) *bestia czwarta* – symbol imperium Aleksandra Wielkiego i jego następców, diadochów, czyli dziewięciu dowódców jego armii, którzy po śmierci króla przejęli władzę w imperium, a następnie wszczykali między sobą wojny (321-286 przed Chr.) o ziemię podbite przez Aleksandra (Dn 8,22+).

e) *inny róg, mały* – symbol Antiocha IV Epifanesa (175-163 przed Chr.). Zob. Dn 7,24-27; 8,23-26; 11,21+.

f) *Przedwieczny* – czyli Bóg. To osobliwe określenie uwydatnia odwieczne istnienie Boga i Jego panowanie nad czasem.

g) *księgi* – zostały w nich spisane czyny bestii, na podstawie których jest sądzona.

inna. ⁴Pierwsza^a – podobna była do lwa i miała skrzydła orła. Widziałem, jak wyrwane zostały jej skrzydła, a ona podniosła się z ziemi i stanęła na dwóch nogach jak człowiek. I dano jej ludzki rozum. ⁵Potem zjawiała się bestia inna, druga^b – podobna do niedźwiedzia. Była podparta z jednej strony, a w paszczy, między zębami, miała trzy zębra. I powiedziano jej: «Wstań! Pożeraj wiele mięsa!». ⁶Potem zobaczyłem inną bestię^c – podobną do pantery. Na jej grzbiecie były cztery ptasie skrzydła i miała cztery głowy. I dano jej władzę. ⁷Potem w widzeniu nocnym zobaczyłem: Oto bestia czwarta^d – straszna, przerażająca, nadzwyczaj silna. Miała potężne zęby z żelaza, pożerała i miażdżyła, a to, co jeszcze pozostało, deptała nogami. Była ona inna od wszystkich poprzednich bestii. Miała dziesięć rogów. ⁸Kiedy przypatrywałem się tym rogom, zaczął wyrastać spomiędzy nich inny róg, mały^e, a trzy spośród wcześniejszych rogów zostały przed nim wyrwane. Na tym rogu były ludzkie oczy i usta, które wypowiadały straszne rzeczy.

Syn Człowieczy królem na wieki

⁹Patrzyłem, jak postawiono trony i usiadł Przedwieczny^f.

Jego szaty były białe jak śnieg, włosy na Jego głowie jak czysta wełna.

Jego tron był z ognistych płomieni, a koła u tronu – to ogień płonący.

¹⁰Ognista rzeka wypływała i wydobywała się sprzed Niego.

Tysiąc tysięcy służyło Mu i nieprzeliczone rzesze stały przed Nim.

Zasiadł sąd^g i otwarto księgi^g.

¹¹Patrzyłem, jak z powodu strasznych słów, które wypowiadał róg, zabito bestię, a jej ciało powalono i wrzucono do ognia, aby spłonęło. ¹²Pozostałym bestiom odebrano władzę, ale zachowały życie aż do wyznaczonego czasu.

¹³Patrzyłem i widziałem w widzeniu nocnym:

Oto z obłokami nieba

📖 Syn Człowieczy królem na wieki. W kolejnej wizji Daniel jest świadkiem wydarzeń rozgrywających się na dworze w niebie. Przed oblicze Przedwiecznego, czyli Boskiego Króla, *przybywa jakby Syn Człowieczy* (w. 13). Następnie dokonuje się uroczysta inwestytura, a więc nadanie Mu godności królewskiej. Władza Syna Człowieczego ma dwa przymioty wypowiedziane z niezwykłą dobitnością: powszechność i wieczność. Kim jest owa tajemnicza postać, która otrzymuje to niezwykłe królestwo? Ponieważ w dalszej części Dn 7 powiedziano, że królestwo zostało dane *świętym Najwyższego* (w. 18), niektórzy egzegeci utrzymują, że postać Syna Człowieczego jest symbolem czy uosobieniem owego *ludu świętych Najwyższego* (Dn 7,27) albo symbolem ludzkości. Jednak przyjęcie od Boga godności królewskiej dowodzi, że jest on postacią indywidualną, a nie jakimś symbolem czy zbiorowością. Wieczne i uniwersalne królestwo prorocy zawsze wiązali z osobowym Mesjaszem (Iz 7 – 11; Mi 5;

przybywa jakby Syn Człowieczy^a,
 przychodzi do Przedwiecznego
 i prowadzą Go przed Niego.

¹⁴I dano Mu panowanie, chwałę^s i królowanie:
 będą Mu służyły wszystkie ludy, narody i języki^b.
 Jego panowanie będzie wiecznym panowaniem,
 które nie przeminie,
 a Jego królowanie – królowaniem,
 które nie ulegnie załgładzie.

¹⁵Dlatego ja, Daniel, wystraszyłem się i przeraziło mnie to, co
 widziałem. ¹⁶Zwróciłem się do jednego ze stojących i zapy-
 tałem o to wszystko. On wyjaśnił mi te sprawy i ujawnił
 ich znaczenie: ¹⁷«Te cztery wielkie bestie oznaczają czterech
 królów, którzy powstaną na ziemi. ¹⁸Lecz to królestwo otrzymają
 święci^c Najwyższego^c. Będą je posiadać na zawsze i po wszystkie
 wieki».

Królestwo świętych Najwyższego

¹⁹Wtedy chciałem poznać prawdę o czwartej bestii^d, która była
 inna od wszystkich zwierząt przed nią, nadzwyczaj straszna,
 miała zęby z żelaza i pazury z miedzi, pożerała, miażdżyła, a to,
 co jeszcze zostało, deptała nogami. ²⁰I o dziesięciu rogach^e na jej
 głowie, i o innym rogu^e, który wyszedł spośród nich, a przed
 nim upadły trzy z jej rogów. Róg ten miał oczy i usta mówiące
 straszne rzeczy i wyglądał na większy od innych. ²¹Patrzyłem
 i zobaczyłem, że róg wypowiedział wojnę świętym^f i pokonał
 ich. ²²Wtedy przybył Przedwieczny^f i odbył się sąd ze względu na
 świętych Najwyższego. Nadszedł wyznaczony czas i to królestwo
 otrzymali święci.

²³I mówił dalej:
 «Bestia czwarta –

- a) *Syn Człowieczy* – zob. *Słownik*.
- b) *ludy, narody i języki* – zob. Dn 3,4+.
- c) *święci Najwyższego* – wspólnota Izraela, którą tradycja biblijna często przedstawia jako naród święty (np. Wj 19,6).
- d) *czwarta bestia* – zob. Dn 7,7+.
- e) *inny róg* – zob. Dn 7,8+.
- f) *Przedwieczny* – zob. Dn 7,9+.

Ps 2; 72; 110). Nowością wizji Daniela jest to, że eschatologiczny panujący przychodzi z *obłokami nieba* (w. 13), a więc ze sfery boskiej, i jest kimś więcej niż człowiekiem. Interpretacja żydowska zawsze odnosiła ten tytuł do indywidualnego Mesjasza. W NT określenie „Syn Człowieczy” (zob. *Słownik*) pojawia się zawsze – z wyjątkiem Dz 7,56 i J 12,34 – w ustach Jezusa w odniesieniu do Niego samego. Nie ulega też najmniejszej wątpliwości, że tytuł ten Jezus Chrystus zaczerpnął właśnie z *Księgi Daniela* i osobiście odniósł go do siebie. Kiedy podczas procesu przed Kajfaszem Jezus powołuje się na ten tekst Daniela, zostaje oskarżony o bluźnierstwo (Mt 26,63-65).

🔗 Królestwo świętych Najwyższego. Anioł wyjaśnia Danielowi sens wizji. Tutaj eschatologiczne królestwo staje się udziałem *ludu świętych Najwyższego* (w. 27). Ludem tym jest cierpiący i przesładowany przez Antiocha IV Epifanesa naród żydowski. Jak wytłumaczyć to pewne napięcie między wizją (królestwo Syna Człowieczego) i wyjaśnieniem (królestwo świętych)? Możliwe, że wyjaśnienie wizji (ww. 17-27) należy do drugiej, późniejszej warstwy interpretacyjnej tekstu podstawowego, pochodzącej z czasów machabejskich i mającej na celu pocieszenie przesładowanych. Można również przyjąć, że wizja i jej interpretacja pochodzą od tego samego autora. W danym momencie wypowiada się on albo o całej społeczności, albo o jej reprezentantach, lecz sens wypowiedzi zawsze dotyczy ogółu. Królestwo nie może istnieć bez króla, a król bez poddanych. Po tak mocnym zarysowaniu postaci króla (w. 13) autor zwraca

a) *do czasu, czasów i połowy czasu* - prawdopodobnie oznacza trzy i pół roku, co odpowiada okresowi prześladowania Izraela przez Antiocha Epifanesa (od 168 do 165 r. przed Chr.). Zgodnie z symboliką cyfr to połowa siedmiu lat, czyli czas ograniczony, przejściowy (Dn 12,7.11n; Ap 12,14). W *Apokalipsie św. Jana* ten sam odcinek czasu został określony jako tysiąc dwieście sześćdziesiąt dni (Ap 11,3; 12,6) oraz czterdzieści dwa miesiące (Ap 11,2+).

b) W tym miejscu kończy się tekst aramejski, a powraca tekst hebrajski.

c) *W trzecim roku... Baltazara* - zob. Dn 5,1+; 7,1+. Poprzez tę wzmiankę autor chce pokazać, że opisane symbolicznie walki między różnymi królestwami zostały wcześniej przewidziane przez Boga.

d) *Suza* - stolica Elamu i zimowa rezydencja królów perskich, którzy na okres letni przenosili się do Ekbatany. Do naszych czasów po mieście pozostały jedynie ruiny położone ok. 24 km na południowy zachód od miasta Dezful w Iranie.

e) *Elam* - kraj, który stał się częścią państwa babilońskiego za panowania Nabuchodonozora.

f) *kanal Ulaj* - dosł. *potok Ulaj*, chodzi jednak o sztuczne koryto przebiegające przez Suzę.

królestwo czwarte
nastanie na ziemi,
inne od wszystkich królestw -
pożre całą ziemię,
podepcze ją i zmiażdży.

²⁴Dziesięć rogów -
z tego królestwa
powstanie dziesięciu królów,
a po nich nastanie inny,
różny od poprzednich,
i poniżej trzech królów.

²⁵Będzie bluźnił^a przeciw Najwyższemu
i będzie prześladował świętych Najwyższego.
Będzie usiłował zmienić
dni świąt i Prawo^b.

Zostaną wydani w jego ręce
do czasu, czasów
i połowy czasu^c.

²⁶Zasiądzie sąd i odbierze mu władzę.
Zostanie on zniszczony i ztracony zupełnie.

²⁷Jego królowanie i władzę
oraz wszystkie królestwa pod całym niebem
otrzyma lud świętych Najwyższego.
Królowanie Najwyższego jest wieczne.

Wszystkie potęgi będą Go czciły i będą Mu posłuszne.

²⁸Tu kończy się opowiadanie. Ja, Daniel, zląkłem się swoich
myśli, zmienił się wyraz mojej twarzy, lecz zachowałem sprawę
w moim sercu^{b''}.

ZAPOWIEDŹ ZWYCIĘSTWA

Druga wizja Daniela - baran i kozioł

8¹W trzecim roku panowania króla Baltazara^c ja, Daniel, miałem następne widzenie po tym, co ujrzałem poprzednio.
²Zobaczyłem w widzeniu, że jestem w Suzie^d, w twierdzy położonej w prowincji Elam^e. Zobaczyłem, że jestem nad kanałem Ulaj^f.

się do jego poddanych, którzy będą uczestnikami tego królestwa. Święci Najwyższego, tworzący nowy lud Boży, będą posiadać królestwo nie inaczej jak przez uczestnictwo w panowaniu ich wiecznego Króla. W ten sposób sens zbiorowy, również mesjański, nie przekreśla sensu indywidualnego, lecz go niejako przedłuża, ponieważ uwypukla tę prawdę, że Syn Człowieczy jest zarazem wodzem, reprezentantem i modelem ludu świętych.

📖 Druga wizja Daniela - baran i kozioł. Ta symboliczna scena przedstawia - zgodnie z wyjaśnieniem anioła Gabriela - walkę imperium perskiego (baran) z państwem Aleksandra Wielkiego (kozioł), po którym władzę przejmą diadochowie (rogi), a w końcu Antioch Epifanes (mały róg), nekający naród żydowski

³Podniosłem oczy i zobaczyłem, jak nad potokiem stanął baran. Miał dwa rogi – oba długie, jeden dłuższy od drugiego, a ten dłuższy wyrósł później. ⁴Zobaczyłem, jak baran bodzie na zachód, na północ i na południe. Żadne ze zwierząt nie mogłoby się z nim zmierzyć i nikomu nie udało się uwolnić z jego mocy. Robił, co chciał, i był coraz silniejszy.

⁵Patrzyłem uważnie, a oto kozioł przeszedł od zachodu całą ziemię, nie dotykając jej. Miał wielki róg między oczami. ⁶Podszedł do barana z rogami, którego widziałem stojącego nad potokiem, i uderzył na niego z całej siły. ⁷Widziałem, jak zbliżył się do barana, rozjuszył się i uderzył w barana, połamali oba jego rogi, a baran nie miał siły, aby mu się przeciwstawić. Kozioł rzucił go na ziemię, zdeptał i nie było nikogo, kto by wyrwał barana z mocy kozła.

⁸Kozioł bardzo wyrósł, a gdy stał się potężny, jego wielki róg się zламаł. Na jego miejscu wyrosły cztery okazałe rogi, wymierzone przeciw czterem duchom nieba. ⁹Z jednego z nich wyrósł inny, mały róg^a, który bardzo wzrastał ku południowi, ku wschodowi i ku wspaniałemu miejscu^b. ¹⁰Wielkością swoją sięgał wojska nieba, strącił na ziemię część tego wojska i część gwiazd i zdeptał je. ¹¹Dosięgnął też Wodza wojska nieba, odebrał Mu codzienną ofiarę^c i zniszczył Jego świątynię. ¹²Na miejsce ofiary wprowadził swój występki. Prawda została przez niego zdeptana, a on robił, co mu się podobało.

¹³Usłyszałem, jak jeden święty^e mówił, a inny święty zapytał mówiącego: „Jak długo będą trwać sprawy dotyczące tej wizji: zniesienie codziennej ofiary, przerażająca bezbożność oraz deptanie świątyni i jej służby?” ¹⁴Odpowiedział mu: „Aż do dwóch tysięcy trzystu wieczorów i poranków^d. Potem świątynia zostanie oczyszczona”.

¹⁵Gdy ja, Daniel, miałem to widzenie i rozważałem, co ono oznacza, stanął przede mną ktoś podobny do człowieka. ¹⁶I usłyszałem głos człowieka, który wołał nad kanałem Ulaj: „Gabriele^e, objaśnij mu widzenie!”. ¹⁷Przyszedł na miejsce, gdzie stałem. A gdy nadszedł, zląkłem się i upadłem na twarz. Powiedział do mnie: „Zważ, synu człowieczy^e, że to widzenie dotyczy kresu lat”. ¹⁸Gdy on mówił do mnie, ja omdlały leżałem na ziemi. Dotknął mnie i postawił na nogi. ¹⁹Powiedział: „Chcę, żebyś wiedział, co stanie się po upływie lat gniewu^f, bo bliski jest kres czasów. ²⁰Dwurogi

a) *mały róg* – zob. Dn 7,8+.

b) *ku wspaniałemu miejscu* – prawdopodobnie w kierunku Jerozolimy. Róg był więc zwrócony ku (przeciwko) ziemi Izraela.

c) *codzienna ofiara* – składano ją w świątyni rano i wieczorem (Wj 29,38-42). *Ofiara* – zob. Słownik.

d) *dwa tysiące trzysta wieczorów i poranków* – czyli 1150 dni, to znaczy około trzy i pół roku. Czas długi, ale ściśle określony i ograniczony (Dn 7,25+).

e) *Gabriel* – imię anioła oznacza ‘moc Boga’ (Dn 9,21; Łk 1,11-20.26-38). Gabriel pełni rolę interpretatora wizji. Drugim aniołem znanym z imienia i wspomnianym w *Księdze Daniela* jest Michał (Dn 10,13; por. Tb 12,15; Łk 1,19.26; Jud 1,9; Ap 12,7).

i jego kapłanów (wojsko nieba). Anioł interpretujący widzenie tłumaczy, że dotyczy ono *kresu lat* (w. 17), czyli końca czasu przesładowań i profanacji świątyni jerozolimskiej przez pogan. Zapowiada pokonanie tego wyniosłego i pozabawionego skrupułów władcy przez *Najwyższego z książąt* (w. 25), czyli samego Boga. Scena ta jest utrzymana w stylu typowym dla literatury apokaliptycznej, z jej symbolami i pesymistycznym podejściem do władzy politycznej, ale też z oczekiwaniem nowej rzeczywistości, przygotowanej przez Boga dla sprawiedliwych.

a) *Medowie* – zob. Dn 5,29+.

b) *Jawan* – inna nazwa Hellydy (Grecji), państwa Aleksandra Wielkiego, którego symbolizuje *róg wielki*.

c) *Cztery rogi* – prawdopodobnie chodzi o państwa, które powstały w wyniku walk między diadochami, czyli przywódcami armii Aleksandra Wielkiego, którzy w 305 r. przed Chr. ogłosili się jego następcami. Podział imperium Aleksandra na cztery państwa był efektem wieloletnich wojen (Dn 7,7+).

d) Ramy historyczne opowiadania są fikcyjne, gdyż Dariusz był nie synem, lecz ojcem Aswerusa (Kserksesa), a ponadto obydwa byli Persami, a nie Medami.

Baran, którego widziałeś – to królowie Medów^a i Persów^b. ²¹Kozioł – to król Jawanu^b; róg wielki między jego oczami – to król pierwszy. ²²Został on złamany. Cztery rogi^c, które wyrosły na jego miejscu – to cztery królestwa, które powstaną z jego narodu, ale nie będą miały takiej mocy jak on.

²³Pod koniec ich panowania występni dopełnią miary swych grzechów i powstanie król zuchwały, przebiegły i podstępny.

²⁴Potężna będzie jego moc, ale nie dzięki jego sile. Dokona on ogromnego zniszczenia.

Uda mu się to i tak uczyni.

Będzie niszczył możnych i lud świętych.

²⁵Z powodu jego przebiegłości jego oszustwa odniosą skutki.

Będzie wyniosły w swoim sercu^f i niespodziewanie zniszczy wielu.

Powstanie przeciw Najwyższemu z książąt, ale bez udziału ręki człowieka zostanie złamany.

²⁶Widzenie wieczora i poranka, które miałeś, jest prawdziwe.

Lecz zachowaj je w tajemnicy, bo jeszcze wiele czasu upłynie^g.

²⁷Ja, Daniel, zastałem i chorowałem przez długi czas. Potem wstałem i pełniłem służbę u króla, jak przedtem. Byłem jednak poruszony tym widzeniem i nie rozumiałem go.

GRZECH LUDU PANA

Modlitwa Daniela za swój lud

9¹Było to w pierwszym roku Dariusza, syna Aswerusa, z plemienia Medów^a, panującego nad królestwem chaldejskim^d.

²W pierwszym roku jego panowania ja, Daniel, dociekałem w księgach liczby lat, które objawił PAN^e prorokowi^f Jeremiaszowi, a które miały upłynąć od spustoszenia Jerozolimy^e. Miało to być siedemdziesiąt lat.

📖 **Modlitwa Daniela za swój lud.** Punktem wyjścia jest problem interpretacji proroctwa Jeremiasza dotyczącego siedemdziesięcioletniego okresu wygnania do Babilonii (Jr 25,11n; 29,10). Fakty bowiem zdają się przeczyć tej zapowiedzi, gdyż przesładowanie trwa aż do czasów autora. Pierwszą próbą wyjaśnienia tej zagadkowej przepowiedni jest modlitwa pokutna Daniela, w której dominuje silne poczucie grzechu całego narodu i słuszności kary, jaką Bóg na niego zesłał. Temu wyznaniu win towarzyszy jednak nadzieja, że Bóg przebaczy swojemu ludowi i wyzwoli go, tak jak niegdyś wybrał go z niewoli egipskiej.

³Zwróciłem się ku mojemu Panu Bogu, aby Go błagać. Modliłem się i płakałem przed Nim, poszcząc w pokutnym worze i prochu.⁴Modliłem się do PANA, mojego Boga, wyznając: O, Panie, Boże wielki i budzący grozę, przestrzegający przymierza^a i wierny wobec tych, którzy Ciebie kochają i wypełniają Twoje nakazy.⁵Zgrzeszyliśmy, postępowaliśmy bezbożnie^s, zawiniliśmy, zbuntowaliśmy się i odstąpiliśmy od Twoich nakazów i Twoich przykazań^f.⁶Nie słuchaliśmy Twoich sług, proroków, którzy w Twoim imieniu^t mówili do naszych królów, wodzów, do naszych ojców i całego ludu ziemi.⁷Tobie, Panie, przynależy sprawiedliwość, nam zaś - mieszkańcom Jerozolimy i całemu Izraelowiⁱ, bliskim i dalekim, we wszystkich krajach, dokąd ich wyгнаłeś z powodu ich niewierności wobec Ciebie - wstyd, jak to jest dzisiaj.⁸PANIE! Hańba naszym królom, naszym wodzom i naszym ojcom, bo zgrzeszyliśmy przeciw Tobie.⁹Pan nasz, Bóg, jest miłosierny i przebacza, mimo że zbuntowaliśmy się przeciwko Niemu.¹⁰Nie słuchaliśmy głosu^e PANA, naszego Boga, aby postępować według Jego Prawa^a, które nam dał przez swoje sługi, proroków.¹¹Cały Izrael przekroczył Twoje Prawo, odwrócił się i nie słuchał Twojego głosu. Zgrzeszyliśmy przeciw Tobie, dlatego zesłałeś na nas przekleństwo i skierowałeś przeciw nam przysięgę, która jest zapisana w Prawie Mojżesza, sługi Boga.¹²Spełnił swoje słowo, które wypowiedział przeciw nam i przeciw sędziom, którzy nas sądzili, że ześle na nas wielkie nieszczęście, jakiego jeszcze nie było pod niebem, a jakie spadło na Jerozolimę.¹³Zgodnie z tym, co jest napisane w Prawie Mojżesza, wszelkie nieszczęście spadło na nas, my jednak nie szukaliśmy ratunku u PANA, naszego Boga, nie poniechaliśmy naszych grzechów i nie chcieliśmy zrozumieć Jego prawdy.¹⁴PAN sam pilnował tych nieszczęść. Pozwolił, aby przyszły na nas, bo sprawiedliwy jest PAN, nasz Bóg, we wszystkim, co czyni. A my nie słuchaliśmy Jego głosu.¹⁵Ty Panie, Boże nasz, mocną ręką wyprowadziłeś swój naród z kraju Egiptu i tak wślawiłeś swoje imię, jak to jest dzisiaj. My zaś zgrzeszyliśmy i postąpiliśmy źle.¹⁶Panie, w swej sprawiedliwości powstrzymaj gniew^f i wzburzenie na Twoje miasto Jerozolimę, na Twoją świętą górę^b. Z powodu naszych grzechów^f i grzechów naszych ojców Jerozolima i Twój naród znoszą obelgi tych, którzy nas otaczają.¹⁷Ty, nasz Boże, wysłuchaj modlitwy swojego sługi i jego błagania. Przez wzgląd na siebie rozjaśnij swoje oblicze nad Twoją spustoszoną świątynią^s.¹⁸Nakłoń, Panie, swojego ucha i usłysz! Otwórz swoje oczy i spójrz na nasze zniszczenie, na to miasto, nad którym wzywano Twojego imienia! Bo modląc się i zanosząc błagania do Ciebie, pokładamy nadzieję nie we własnej sprawiedliwości, ale w Twoim wielkim miłosierdziu^f.¹⁹Panie, usłysz! Panie, przebacz!

a) Praktyki stosowane podczas pokuty lub żaloby. Wór wykonany był z sierści wielbłądziej lub koziej; przywdziewano go lub przepasywano się nim, a głowę posypywano popiołem na znak umartwienia i pokuty.

b) *święta góra* - chodzi o Syjon (zob. *Słownik*).

a) *Święta góra* - chodzi o Syjon (zob. *Słownik*).

b) *Gabriel* - zob. Dn 8,16+.

c) *Miasto Święte* - Jerozolima.

d) *siedemdziesiąt tygodni* - liczba załączkowa, najprawdopodobniej chodzi o 490 lat (tydzień symbolizuje tu siedem lat, stąd 70 x 7 to 490 lat). Taki mniej więcej czas upłynął od prorocтва Jeremiasza do czasów autora.

e) *grzech opieczętować* - wyrażenie symboliczne, które oznacza całkowite zamknięcie grzechu jakby w więzieniu, aby nikomu już nie mógł wyrządzić krzywdy (Hi 14,17).

f) *opieczętować widzenie i proroka* - czyli doprowadzić do całkowitego spełnienia się proroczej zapowiedzi.

g) *święty nad świętymi* - postać mesjańska, być może król Cyrus, który w 538 r. przed Chr., czyli mniej więcej pół wieku po zniszczeniu Jerozolimy (586 r. przed Chr.) zezwolił wygnaniom na powrót do ojczyzny (Iz 44,28; 45,1).

h) *Przywódcy-Pomazaniec* - chodzi o postać wspomnianą w Dn 9,24.

i) *po sześćdziesięciu dwóch tygodniach* - czyli po 434 latach (tydzień symbolizuje tu siedem lat, stąd 62 x 7 to 434 lata). Chodzi o okres od powrotu z niewoli do roku ok. 170 przed Chr.

j) *Pomazaniec zostanie zabity* - prawdopodobnie aluzja do zabójstwa ostatniego prawowitego najwyższego kapłana, Oniasza III, w 171 r. przed Chr. (2Mch 4,30-38).

k) *książę, który nadejdzie* - czyli król Antioch IV Epifanes (Dn 7,8+; 11,21+).

Panie, wspomnij i przybądź co prędzej, przez wzgląd na siebie samego, Panie, bo Twoje imię było wzywane nad tym miastem i nad tym narodem.

Wyjaśnienie prorocтва o siedemdziesięciu tygodniach

²⁰Tak właśnie mówiłem, modliłem się, wyznawałem moje grzechy^a i grzechy mojego narodu, Izraela^a, i zanosilem błagania do PANA^a, mojego Boga, za świętą górę^a Boga. ²¹Gdy jeszcze się modliłem, w porze wieczornej ofiary pokarmowej^a szybkim lotem przybyłem do mnie ten sam Gabriel^b, którego widziałem w moim widzeniu.

²²Wszedł i powiedział do mnie: „Danielu, przybyłem, aby dać ci jasne zrozumienie. ²³Gdy zacząłeś się modlić i błagać, Bóg wypowiedział słowo, a ja przyszedłem, aby ci je objawić. Jesteś obdarzony łaską, zważ więc na to, co ci powiem, żebyś zrozumiał widzenie.

²⁴Nad twoim ludem i nad Miastem Świętym^c ustalono siedemdziesiąt tygodni^d,

by nieprawość doszła do swojego kresu,

by grzech opieczętowa^e,

by odpokutować występki

i zaprowadzić wieczną sprawiedliwość,

by opieczętować widzenie i proroka^f,

by namaścić świętego nad świętymi^g.

²⁵Uznaj to i zrozum:

od chwili, kiedy wypowiedziano słowo,

że nastąpi powrót i zostanie odbudowana Jerozolima^a,

do nadejścia Przywódcy-Pomazania^h -

siedem tygodni.

Sześćdziesiąt dwa tygodnie -

i zostanie odbudowany dziedziniec i fosa,

choć będą to jeszcze lata ucisku.

²⁶A po sześćdziesięciu dwóch tygodniachⁱ

Pomazaniec^a zostanie zabity^j - nie za swoje winy.

Ludzie księcia, który nadejdzie^k,

zniszczą miasto i świątynię^e.

U jego kresu - wielki zamęt.

Aż do końca będzie wojna

i jak postanowione - wielkie spustoszenie.

📖 **Wyjaśnienie prorocтва o siedemdziesięciu tygodniach.** Szczera skrucha nigdy nie pozostaje przed Bogiem bez odpowiedzi. Dlatego Danielowi powtórnie ukazuje się Gabriel, aby wyjaśnić dręczący go problem interpretacji słów objawionych prorokowi Jeremiaszowi (Dn 9,2). Potrzeba było bowiem innej rachuby lat, aby właściwie odczytać zapowiedź proroka. Siedemdziesiąt tygodni należy rozumieć jako okres 70 x 7 lat, czyli 490 lat, to jest od wypowiedzenia prorocтва przez Jeremiasza (w. 25) aż do czasów Antiocha IV Epifanesa (w. 26). Gabriel precyzyjnie opisuje wydarzenia, jakie miały miejsce w tym czasie.

²⁷Przez niego przymierze stanie się dla wielu
nie do udźwignięcia, przez jeden tydzień^a.

W połowie tygodnia zostanie zniesiona
ofiara krwawa i pokarmowa^b.

Na skrzydle świątyni znajdzie się odrażająca obrzydliwość^c,
aż niszczyciela dosięgnie ustalony koniec^d.

Widzenie anioła

10¹W trzecim roku Cyrusa¹, króla Persji², zostało objawione
słowo Danielowi, którego imię brzmi Belteszassar. Słowo to
jest prawdziwe i zapowiada wielki ucisk. Starł się je zrozumieć
i w widzeniu zostało mu objawione jego znaczenie.

²„W tych dniach ja, Daniel, byłem w żałobie przez trzy tygodnie.

³Nie jadłem smacznych potraw ani mięsa i nie brałem do ust
wina, nie namaszczałem się, aż upłynęły te trzy tygodnie.

⁴W dwudziestym czwartym dniu pierwszego miesiąca byłem
nad brzegiem wielkiej rzeki, to jest Tygrysu^e. ⁵Podniosłem oczy
i zobaczyłem kogoś ubranego w lnianą szatę, a jego biodra
były przepasane najwspanialszym pasem ze złota. ⁶Jego ciało było
jak drogocenny kamień, jego twarz – jak blask błyskawicy,
jego oczy – jak pochodnie płonące, jego ramiona i nogi – jakby
z błyszczącej miedzi, a dźwięk jego głosu – jak krzyk tłumów^f.

⁷Tylko ja, Daniel, to widziałem. Ludzie, którzy byli ze mną, nic
nie widzieli. Ogarnęło ich tak wielkie przerażenie, że wszyscy
uciekli. ⁸Zostałem sam. I patrzyłem na to zjawisko, ale opuściły
mnie siły, bardzo poblądłem i osłabłem, tak że nie mogłem ustać
na nogach. ⁹Słyszałem, jak ten ktoś mówił. Na dźwięk jego głosu
nieprzytomny upadłem na twarz.

¹⁰Lecz oto dotknęła mnie czyjaś ręka. Zaczęły mi drżeć kolana
i dłonie. ¹¹Powiedział do mnie: «Danielu, obdarzony łaską, słuchaj
uważnie, co ci powiem. Wstań, bo zostałem posłany do ciebie».
Gdy jeszcze to mówił, wstałem, drżąc cały. ¹²Powiedział do mnie:
«Nie bój się, Danielu, bo już pierwszego dnia, gdy starałeś się
usiłnie to zrozumieć i z powodu tych słów unizależ się przed

a) *jeden tydzień* – czyli siedem lat, w czasie których Antioch IV prowadził politykę przymusowej hellenizacji kraju.

b) Aluzja do prześladowań religijnych w czasach machabejskich za panowania Antiocha IV Epifanesa (Dn 11,21+).

c) *odrażająca obrzydliwość* – Antioch IV Epifanes kazał ustawić na terenie świątyni jerozolimskiej posąg Zeusa Olimpijskiego (2Mch 6,2).

d) *Cyrus* – zob. Dn 1,21+.

e) *Tygrys* – jedna z dwóch największych rzek Mezopotamii. Wypływa z gór Taurusu Wschodniego (Turcja). Przepływając przez Irak, łączy się z Eufratem, tworząc rzekę Shatt al-Arab, która wpada do Zatoki Perskiej. Długość Tygrysu wynosi 1950 km, a powierzchnia dorzecza 375 tys. km².

f) Opis tej postaci wyraźnie wskazuje na jej przynależność do świata Boskiego. Chodzi więc o anioła (Ez 1,15-24; 9,2.3.11; 10,2.6.7).

 Widzenie anioła. Ten fragment jest początkiem większej całości, która ciągnie się aż do samego końca tekstu hebrajskiego (rozdział 12). Po długim poście i żałobie prorok Daniel otrzymuje od Boga ostatnie orędzie, zapowiadające wielki ucisk, ale go nie rozumie. Zanim otrzyma właściwe objaśnienie swojej wizji, spotyka się z tajemniczą postacią anielską, która podtrzymuje go na siłach po niezwykłym widzeniu, nazywając go *obdarzonym łaską*, czyli wybranym przez Boga i przeznaczonym do wielkiej misji (w. 11). Anioł tłumaczy opóźnienie widzenia walką w niebie z *aniołami królestwa Persji* (w. 13). Zgodnie bowiem z typową dla literatury apokaliptycznej koncepcją, poszczególnymi narodami w tajemniczy i opatrnościowy sposób kierują aniołowie posłani przez Boga. Dopiero dzięki wsparciu, jakiego anioł opiekuńczy się Izraelem otrzymał od Michała, *pierwszego z aniołów* (w. 13), stało się możliwe przekazanie Danielowi właściwego widzenia dotyczącego przyszłości. Zapowiada ono wielkie konflikty historyczne, w których będzie uczestniczył Izrael, ale zarazem potwierdza, że całe ludzkie dzieje są w rękach aniołów, będących z kolei narzędziem Bożego działania i podlegających wyższemu bytom anielskim.

a) *Anioł królestwa Persji* – w literaturze apokaliptycznej często pojawia się motyw anioła opiekuna, nazywanego niekiedy księciem. Każdy naród posiadał swojego anioła. *Persja* – zob. *Słownik*.

b) *Michał* – hebr. 'któż jak Bóg'. W starożytności wierzono, że aniołowie stoją na czele wojsk niebieskich i walczą w imieniu powierzonego sobie narodu (Dn 8,16+).

c) *Jawan* – zob. Dn 8,21+.

d) *księga prawdy* – prawdopodobnie metafora woli Bożej (Ez 2,9n; Ap 5,1; 22,18n).

e) *Dariusz Med* – zob. Dn 6,1+.

f) Identyfikacja tych czterech królów jest trudna. Najprawdopodobniej ostatni z nich to Dariusz III Kodoman, władca Persji od 336 r. przed Chr., zdeponowany przez Aleksandra Wielkiego w 331 r. przed Chr.

g) *Jawan* – zob. Dn 8,21+.

h) *król waleczny* – Aleksander Wielki (336-323 przed Chr.).

Bogiem, twoje modlitwy zostały wysłuchane. Ja przyszedłem ze względu na twoje słowa. ¹³Anioł^h królestwa Persji^a walczył przeciw mnie przez dwadzieścia jeden dni i wtedy Michał^b, pierwszy z aniołów, przyszedł mi z pomocą. Dlatego też zostawiłem go tam przy królach Persji ¹⁴i przyszedłem, aby ci objawić, co ma przyjąć na twój naród w dniach ostatecznych, bo także obecne widzenie dotyczy tych odległych dni^c.

¹⁵Gdy on mówił do mnie te słowa, upadłem twarzą do ziemi i zaniemówiłem. ¹⁶Wtedy ktoś podobny do człowieka dotknął moich warg, a ja otworzyłem usta i przemówiłem. Powiedziałem do stojącego przede mną: Panie, z powodu tego, co zobaczyłem, ogarnęły mnie boleści i opadłem z sił. ¹⁷Jakże ja, sługa mojego pana, mogę mówić z moim panem, skoro brak mi sił i nie mogę oddychać? ¹⁸Znowu mnie dotknął ten, który wyglądał jak człowiek, i wzmocnił mnie. ¹⁹Powiedział: «Nie lękaj się, człowieku obdarzony łaską. Pokój z tobą, nabierz mocy!». A gdy do mnie mówił, wróciły mi siły i powiedziałem: Mów, panie, bo mnie wzmocniłeś. ²⁰On powiedział: «Czy już wiesz, dlaczego przyszedłem do ciebie? Teraz muszę wrócić, aby walczyć z aniołem Persji. A gdy skończę, nadejdzie anioł Jawanu^e. ²¹Ale najpierw oznajmię ci, co zostało zapisane w księdze prawdy^d. Nikt inny nie może umocnić mnie przeciw nim, jak tylko wasz anioł Michał.

Zapowiedź tego, co ma nadejść

11 ¹W pierwszym roku Dariusza Meda^e powstałem, aby mu dodać siły i ochraniać go. ²Teraz oznajmię ci prawdę. Oto jeszcze trzej królowie powstaną w Persji^a, lecz czwarty zdobędzie większe bogactwa niż pozostali^f. A gdy stanie się potężny dzięki swoim bogactwom, pociągnie za sobą wszystkich przeciw królestwu Jawanu^e. ³Powstanie król waleczny^h, który posiadzie wielką władzę i będzie postępował według swojej woli. ⁴Gdy tylko on powstanie, rozpadnie się jego królestwo i zostanie rozdzielone między cztery wiatry, a nie pomiędzy jego potomków. Nie będzie

📖 Zapowiedź tego, co ma nadejść. To pozornie skomplikowane objaśnienie anioła jest w rzeczywistości dość łatwe do rozszyfrowania, ponieważ na ogół dotyczy znanych skądinąd wydarzeń historycznych. Cały opis utrzymano w czasie przyszłym, gdyż autor ukazuje go z perspektywy Daniela, który żył w VI w. przed Chr. Zaskakujące jest, że autor bardzo szczegółowo przedstawia historię Grecji, niemal zupełnie pomijając zbawcze interwencje Boga w historii Izraela. Opisowane wydarzenia dotyczą sytuacji powstałej po panowaniu Aleksandra Wielkiego, który pogrążył imperium perskie, jednak po jego śmierci zdobyte ziemie zostały podzielone między jego generałów. Dominującą rolę odegrały następnie dwie spośród założonych przez nich dynastii: Ptolemeusze w Egipcie (*królowie południa*) i Seleucydzi w Syrii (*królowie północy*). W przedstawionym opisie najczęściej miejsca poświęca się jednak Antiochowi IV Epifanesowi, seleudzkiemu władcy, który żywił niezwykłą wrogość wobec Żydów i ich religii, sobie samemu przypisując boskość i oddając cześć jedynie *bogowi* (w. 38), czyli prawdopodobnie Zeusowi. Zagadkowe jest natomiast zakończenie, które mówi o śmierci Antiocha między Morzem Śródziemnym a górą Syjon, podczas gdy naprawdę umarł on w Persji w 164 r. przed Chr.

już tak mocne jak wtedy, gdy on panował. Jego królestwo zostanie rozbite i przypadnie innym, nie jego potomkom. ⁵Wzmocni się król południa^a, ale jeden z jego książąt^b stanie się potężniejszy i zdobędzie jeszcze większą władzę. ⁶Potem się sprzymierzą. Córka króla południa^c przybędzie do króla północy, aby umocnić zgodę. Jednak jej władza nie przetrwa długo, a dziecko umrze. Potem zostanie wydana ona sama, a także ci, którzy z nią przyszli, jej dziecku i ten, co się nim opiekuje. ⁷Na jego miejsce powstanie odrośl z jej korzenia^d. Wyruszy przeciw wojsku, wkroczy do twierdzy króla północy i postąpi z nim tak, jak postępuje zwycięzca. ⁸Zabierze ich bogów i posążki, ich wspaniałe naczynia, srebro i złoto – przyniesie to wszystko jako łup do Egiptu. Wtedy na kilka lat odstąpi od króla północy. ⁹Ten zaś wkroczy do kraju króla południa^e, lecz z niczym wróci do swojej ziemi. ¹⁰Jego synowie^f uzbroją się i zgromadzą potężne wojska. Jeden z nich wyruszy przeciw królowi południa, zaleje wszystko jak powódź. Potem znów uzbroi się i w ponownej wyprawie dotrze aż do jego twierdzy. ¹¹Uniesie się gniewem król południa, wyruszy, żeby walczyć z królem północy. Król północy wystawi liczne wojsko, ale ono dostanie się w ręce króla południa^g. ¹²Skoro rozbije wojsko przeciwnika, jego serce^h stanie się wyniosłe. A choć pokona wiele tysięcy, nie stanie się mocny. ¹³Król północy wróci i wystawi wojsko jeszcze liczniejsze niż wcześniej. Przy końcu czasów i lat wyruszy przeciw niemu na czele wielkiej armii i z potężnym taboremⁱ.

¹⁴Wtedy też wielu powstanie przeciw królowi południa. Także najbardziej gwałtowni z twojego ludu powstaną, aby się spełniło to, co było w widzeniu. Jednak im się nie powiedzie. ¹⁵Przyjdzie król północy, usypie wał oblężniczy i zdobędzie miasto obronne^j. Wojska południa nie ostoją się i nawet jego doborowe oddziały nie będą mogły stawić oporu. ¹⁶Ten, co wyprawił się przeciw niemu, zrobi, co będzie chciał, i nikt mu się nie oprze. Stanie w ziemi wspaniałej^k i dokona zniszczenia. ¹⁷Będzie chciał siłą zawładnąć całym jego królestwem i zawrze z nim układ. Da mu swoją córkę^l za żonę, aby go podstępnie zniszczyć, ale nie stanie się tak, bo to mu się nie uda. ¹⁸Potem zwróci się ku wyspom^m i zdobędzie ich wiele, ale pewien dowódcaⁿ położy kres jego zniewagom, a on nie będzie już mógł mu odpłacić^o. ¹⁹Potem zwróci się przeciw twierdzom swojej ziemi, ale potknie się i upadnie, i zniknie na zawsze^p. ²⁰Powstanie na jego miejsce taki, który wyśle poborców, aby ograbili królestwo z jego bogactw. Po kilku dniach zostanie on obalony, lecz nie wskutek buntu czy wojny^q.

²¹Po nim wstąpi na tron człowiek znenawidzony przez wszystkich^r. Nie otrzyma królewskich insygniów, ale przyjdzie niespodziewanie i podstępnie zdobędzie władzę. ²²Całe wojsko zostanie

a) *król południa* – Ptolemeusz I Soter (323-285 przed Chr.).

b) *książę* – Seleukos I Nikator (312-281 przed Chr.).

c) *Córka króla południa* – Berenike, córka Ptolemeusza II Filadelfa (285-246 przed Chr.).

d) *odrośl z jej korzenia* – Ptolemeusz III Euergetes (246-221 przed Chr.).

e) *Aluzja do wyprawy Seleukosa II Kallinikosa* (246-226 przed Chr.), który chciał objąć wpływami południową Syrię i Palestynę, lecz poniósł klęskę.

f) *synowie* – Seleukos III Soter (227-223 przed Chr.) oraz Antioch III Wielki (223-187 przed Chr.).

g) *Aluzja do bitwy pod Rafia* (217 r. przed Chr.) między Ptolemeuszem IV Filopatorem, królem południa, a Antiochem III Wielkim, królem północy.

h) *Antioch III Wielki w latach 212-205 przed Chr.* okupował wschodnie tereny państwa Ptolemeusza IV.

i) *miasto obronne* – aluzja do oblężenia Sydonu albo Gazy.

j) *Chodzi o ziemię zamieszkałą przez Izraelitów* (Dn 11,41.45).

k) *córka* – Kleopatra, córka Antiocha III Wielkiego.

l) *wyspy* – Antioch III wyruszył do Grecji, aby przeszkodzić Rzymowi w umacnianiu się jego wpływów na tym terenie.

m) *dowódca* – Lucjusz Korneliusz Scypion Azjatycki.

n) *Aluzja do ponizającego dla Antiocha pokoju z Rzymem w Apamei w 188 r. przed Chr.*

o) *Antioch III został zamordowany w Elimaidzie* (187 r. przed Chr.).

p) *Werset odnosi się do rządów Seleukosa IV Filopatora* (187-175 przed Chr.). Próbował obrabować świątynię jerozolimską (2Mch 3,1 - 4,6). W tym celu wysłał tam Heliodora, z którego rąk później sam zginał.

r) *człowiek znenawidzony przez wszystkich* – Antioch IV Epifanes (175-164 przed Chr.), syn Antiocha III Wielkiego.

a) *przywódca zмовы* - aluzja do zamordowania kapłana Oniasza III (2Mch 4,30-38).

b) *król południa* - chodzi o władcę Egiptu Ptolemeusza VI Filometora (180-145 przed Chr.), zdradzonego przez własnych dowódców i ostatecznie pokonanego przez Antiocha IV Epifanasa pod Pelizjum (169 r. przed Chr.).

c) Antioch IV Epifanasa wsła- wił się niechlubnie swoją wrogością do religii żydowskiej (Dn 11,21+).

d) *Kittim* - zwykle jest to określenie Cypru, ale tutaj zapewne oznacza Rzymian, którzy udaremnił drugą wyprawę Antiocha IV na Egipt (168 r. przed Chr.). Wracając z tej wyprawy najechał na Jerozolimę i zbez- częścił świątynię.

e) *obrzydlivość* - zob. Dn 9,27+.

f) Wersety 32-35 nawiązują do okresu wojen opisanych w *Księ- gach Machabejskich*.

g) Antioch przypisywał sobie przymioty boskie, czego wyrazem było przyjęcie przydomka Epifanasa, czyli „objawiający się” (Bóg). Posąg Zeusa Olimpijskiego, który Antioch kazał postawić w świątyni jerozolimskiej, prawdopodobnie nosił jego własne rysy.

h) *ulubieniec kobiet* - prawdopodobnie chodzi o greckiego boga Adonisa, czczzonego głównie przez kobiety, ponieważ był uosobieniem sił płodności. Jego mezopotamskim odpowiednikiem był Tammuz (Ez 8,14), a w Kanaanie - Baal.

rozbite i rozpierzchnie się, podobnie sam przywódca zмовы^a.²³Z każdym ze sprzymierzonych będzie postępował zdradliwie. Wyruszy z garstką wojska, lecz okaże się silny.²⁴Wkroczy niespodziewanie do najżyźniejszych części kraju i zrobi coś, czego nie czynili jego ojcowie ani praojcowie. Łup, zdobycz i zapasy rozdzieli między nich. Przeciw twierdzom będzie knuł swoje plany, ale tylko do czasu.²⁵Pomnoży swoją siłę i wywyższy serce^f. Wyruszy przeciw królowi południa^b i wielkim wojskiem. Król południa uzbroi się, zbierając wielkie i potężne wojsko, ale nie zdoła się oprzeć. Wszystkie plany wojenne zostaną skierowane przeciwko niemu.²⁶Towarzysze jego stołu doprowadzą go do upadku, jego wojsko rozproszy się i wielu polegnie.²⁷Obaj królowie, kierując się złymi myślami, przy jednym stole będą się wzajemnie okłamywać. Nic jednak nie osiągną, bo jeszcze nie nastąpi koniec tego, co przepowiedziane.

²⁸Potem wróci z wielkim łupem do swojej ziemi, ale jego serce będzie przeciwne świętemu przymierzui^f. Tak postąpi i wróci do swojej ziemi.²⁹W czasie wyznaczonym wyruszy znów na południe. Lecz tym razem nie będzie tak jak poprzednio.³⁰Wyruszą przeciw niemu okręty z Kittim^d. Przelęknie się, zawróci i pełen gniewu skieruje się przeciw świętemu przymierzui^f. I tak postąpi. Powróci i wynagrodzi tych, co porzucili święte przymierze.³¹Wkroczą jego oddziały i zbezczeszczą świątynię^e w twierdzy, zniosą codzienną ofiarę^f i postawią tam ohydny posąg - bluźnierczą obrzydliwość^e.³²Grzeszących przeciwko przymierzui zwiedzie pochlebstwami i skłoni do odstępstwa, ale naród znający swojego Boga wytrwa i będzie działać.³³Najmądrzejsi z ludu będą pouczać wielu, ale przez jakiś czas będą ginąć od miecza, w płomieniach ognia, w niewoli i od grabieży.³⁴A kiedy będą ginąć, niewielu pospieszy im z pomocą, natomiast wielu przyłączy się do nich, ale podstępnie.³⁵Spośród mędrców niektórzy upadną. Tak zostaną oni poddani próbie, oczyszczeniu, obmyciu, zanim nadejdzie koniec czasów, bo trwa jeszcze to, co zostało przewidziane^f.

³⁶Król zaś będzie robił, co mu się podoba. Stanie się dumny, wywyższając się ponad wszystkich bogów^f. Przeciw Bogu bogów będzie mówił rzeczy obelżliwe. Będzie mu się powodziło, aż dopełni się miara bluźnierstwa, bo stanie się to, co zapowiedziano.³⁷Nie będzie szanował bogów swoich ojców, nie będzie się troszczył o ulubienic kobiet^h, ani o żadnych innych bogów, bo wywyższy się ponad wszystkich.³⁸Zamiast tego będzie czcił boga twierdzy, którego nie znali jego ojcowie - będzie go czcił złotem i srebrem, szlachetnymi kamieniami i kosztownościami.³⁹Będzie zdobywał twierdze, szukając wsparcia u obcego boga. Tych, którzy go uznają, obyspie zaszczytami i da im władzę nad wieloma. A jako zapłatę rozdzieli ziemię.

⁴⁰W dniach ostatecznych będzie z nim walczył król południa i uderzy na niego król północy swymi rydwanami, konnicą i licznymi okrętami. Wkroczy do jego kraju, zaleje go jak powódź i przejdzie. ⁴¹Wtargnie do ziemi wspaniałej i wielu wytraci. Z jego ręki ujdą: Edom^a, Moab^b i najlepsza część Ammonitów^c. ⁴²Wyciągnie swoją rękę po inne kraje. Także Egipt nie zdoła ujsć przed nim. ⁴³Zawładnie ukrytymi skarbami ze złotem i srebrem, i innymi kosztownościami Egiptu. Libijczycy i Kuszyci^a pójdą za nim. ⁴⁴Lecz zaniepokoją go wieści ze wschodu i północy^b, wyruszy więc w wielkim gniewie, aby wyniszczyć i wymordować wielu. ⁴⁵Rozbije swoje wspaniałe namioty między morzem a piękną świętą górą. Wtedy dojdzie do swojego kresu i nikt mu nie pomoże.

a) *Kuszyci* – mieszkający starożytny Etiopii (Nubii), zwane po hebrajsku *Kusz*.

b) *wieści ze wschodu i północy* – dotyczące najazdu Partów i Aramejczyków.

c) *Mowa o księżdzie ocalonych z przesładowań*, nie jest to więc księga życia wiecznego jak np. w Ap 20,12.

d) *Wielu* – najprawdopodobniej jest to określenie ogółu ludzkości (Mt 26,28; Mk 14,24).

Wskreszenie umarłych do życia wiecznego

12 ¹W tym czasie powstanie

Michał, wielki książę,
opiekun synów twojego ludu.

I nastanie okres ucisku,
jakiego dotąd żaden naród nie doznał.

W tym czasie twój lud zostanie ocalony –
każdy, kto jest zapisany w księdze^c.

²Wielu^d spośród tych, którzy śpią w prochu ziemi, powstanie –
jedni do życia wiecznego,

a inni ku hańbie i wiecznej wzgardzie.

³Mądrzy będą jaśnieć jak blask nieba,
a ci, którzy wielu prowadzili ku sprawiedliwości –
jak gwiazdy po wieczne czasy.

⁴Ty zaś, Danielu, zachowaj w tajemnicy te słowa i zapieczętuj
księgę aż do czasów ostatecznych. Wielu będzie tego dociekać
i wzrosnie wiedza^e.

⁵Ja, Daniel, widziałem, jak dwóch innych ludzi stało – jeden po
tej stronie rzeki, drugi po tamtej stronie rzeki. ⁶Powiedziałem
do mężczyzny ubranego w lnianą szatę i znajdującego się nad
wodami rzeki: Jak długo jeszcze, kiedy nastąpi koniec tych

 Wskreszenie umarłych do życia wiecznego. Biblia po raz pierwszy mówi tak wyraźnie o rzeczach ostatecznych, a dokładnie o tym, co czeka człowieka po śmierci. Umarli, *śpiący w prochu ziemi* (w. 2), powstaną do nowego życia. Potem nastąpi rozróżnienie między świętymi i bezbożnymi. Pierwsi zostaną przeznaczeni do wiecznej chwały, a drudzy skazani na wieczne pożałowanie. To oczywiście zakłada wcześniejszy sąd Boży nad wskrzeszonymi. Szczególna nagroda czeka tych, którzy innych nauczali życia sprawiedliwego, czyli bogobojnego (w. 3). Jedyną wątpliwość, jaka się rodzi wokół tej zapowiedzi, dotyczy tego, czy prorok mówi o wskrzeszeniu tylko Żydów poległych w czasie przesładowań, czy też o zmartwychwstaniu wszystkich ludzi. Ponieważ jednak wskreszenie i sąd dotyczą dobrych i złych, muszą odnosić się do wszystkich ludzi. Od czasów prorocтва Daniela nauka o zmartwychwstaniu staje się dobrem wspólnym judaizmu (z wyjątkiem stronnictwa saduceuszów, zob. Dz 23,8). Jeżeli zapowiedź ta mogła pozostawiać jakieś wątpliwości co do powszechności zmartwychwstania, to Chrystus rozwił je definitywnie, oświadczając, że *wszystcy, którzy spoczywają w grobach, usłyszą Jego wołanie* (J 5,28).

a) czasu, czasów i połowy czasu – zob. Dn 7,25+.

b) codzienna ofiara – zob. Dn 8,11+.

c) obrzydliwość – zob. Dn 9,27+.

d) Różnice w rachubie dni między ww. 11 i 12 są albo zamierzone, albo wynikają z późniejszych prób dostosowania obliczeń do rzeczywistych wydarzeń. W każdym razie należy je rozumieć jako informacje symboliczne, a nie realne.

e) W tym miejscu kończy się tekst hebrajski i powraca tekst grecki.

f) Cytat ten nie występuje w innym miejscu Pisma Świętego. Być może jest tu swobodne odniesienie do Jr 29,21-23.

przedziwnych rzeczy? ⁷Usłyszałem mężczyznę ubranego w lnianą szatę i znajdującego się nad wodami rzeki. Podniósł on prawą i lewą rękę ku niebu i złożył przysięgę na Wiekuistego, że do czasu, czasów i połowy czasu^a, kiedy skończy się ucisk ludu świętego, wszystko się dopełni. ⁸Ja słuchałem i nic nie rozumiałem, więc zapytałem: Mój panie, jaki będzie tego koniec? ⁹Powiedział: «Idź, Danielu, bo słowa są okryte tajemnicą i zapieczętowane aż do czasów ostatecznych. ¹⁰Wielu będzie obmytych, oczyszczonych i poddanych próbie, a przewrotni nadal będą popełniać zło. Przewrotni nie rozumieją niczego, rozumieją tylko mądrzy. ¹¹Do czasu zniesienia codziennej ofiary^b i ustawienia odrażającej obrzydliwości^c – tysiąc dwieście dziewięćdziesiąt dni. ¹²Błogosławiony^d ten, kto wytrwa i doczeka tysiąc trzystu trzydziestu pięciu dni^d. ¹³Ty idź swoją drogą, aż przyjdzie koniec i spocznieś. A u kresu dni powstaniesz, by otrzymać to, co ci losem przeznaczone^e»^f».

Wierność Zuzanny nagrodzona

13 ¹W Babilonie¹ mieszkał człowiek, który miał na imię Joakim. ²Poślubił on bardzo piękną i pobożną kobietę o imieniu Zuzanna, córkę Chilkiasza. ³Rodzice jej byli ludźmi sprawiedliwymi i wychowali swoją córkę zgodnie z Prawem Mojżesza. ⁴Joakim był bardzo bogaty i miał wspaniały ogród tuż przy domu. Wielu Żydów przychodziło do Joakima, ponieważ cieszył się on wśród nich uznaniem.

⁵W tym roku wybrano na sędziów⁶ dwóch starszych⁷ z ludu. Należeli oni do tych, o których Pan powiedział: „Wyszła nieprawość z Babilonu, spośród starszych, którzy chcą zwodzić lud⁸”. ⁶Bywali oni często w domu Joakima, a wszyscy, którzy mieli sprawę do rozsądzenia, przychodzili do nich.

⁷Pewnego dnia w południe, gdy ludzie już się rozeszli do domów, Zuzanna poszła do ogrodu swojego męża i spacerowała. ⁸Obaj starcy widzieli ją codziennie, jak spacerowała. I zapłonęli do niej namiętnością. ⁹Zatracili swój rozsądek, potracili głowy. Przeszali zwracać swoje oczy ku niebu i zamiedbali się w swoich obowiązkach. ¹⁰Obu opanowała pożądliwość, ale nie wyjawili sobie nawzajem tej udręki. ¹¹Wstydzili się przyznać do swojej

Wierność Zuzanny nagrodzona. To bardzo jasne w swej wymowie opowiadanie nie ma bezpośredniego związku z wcześniejszą fabułą *Księgi Daniela*. Nie występuje ono w tekście hebrajskim, a jedynie zostało dołączone do greckiej wersji księgi, podobnie jak cały rozdział 14. Poucza ono, że Bóg nie opuszcza niewinnych oczernionych oraz że Bóg objawia swoją mądrość także ludziom młodym. Szczególnie pochwała się wierność i siłę ducha Zuzanny, która woli umrzeć niż sprzeniewierzyć się zasadom moralnym wynikającym z przymierza z Bogiem. Tradycja chrześcijańska będzie w nim widziała zapowiedź oskarżenia niewinnego Jezusa przez fałszywych świadków (Mk 14,56nn). Jest to również bardzo czytelna lekcja dla wierzących o odwadze dochowania wierności Bogu i zachowania czystego sumienia nawet za cenę najwyższego poświęcenia.

namiętności - że pragnęli posiadać Zuzannę. ¹²Codziennie wyczekiwali, aby na nią popatrzeć.

¹³Kiedyś powiedzieli do siebie: „Chodźmy do domu, bo już czas na posiłek”. I rozeszli się - każdy w swoją stronę. ¹⁴Obaj jednak zawrócili i spotkali się w tym samym miejscu. Pytając jeden drugiego o przyczynę powrotu, przyznali się do swej żądzy. Postanowili wspólnie szukać sposobu, aby spotkać się z Zuzanną.

¹⁵Pewnego razu, gdy czekali o stałej porze, Zuzanna przyszła jak zwykle o godzinie trzeciej w towarzystwie tylko dwóch dziewcząt. Chciała się wykapać w ogrodzie, bo było bardzo gorąco. ¹⁶W ogrodzie nie było nikogo oprócz tych dwóch starców, obserwujących ją z ukrycia. ¹⁷Zuzanna powiedziała do swoich dziewcząt: „Przynieście mi olejek i mydło. Zamknijcie też wejście do ogrodu, bo chcę się wykapać”. ¹⁸One zrobiły, jak im powiedziała. Zamknęły wejście do ogrodu i wyszły przez boczną furtkę, żeby przynieść to, co im poleciła. Nic nie wiedziały o starcach, którzy byli w ukryciu. ¹⁹Gdy dziewczęta wyszły, obaj starcy wstali i podbiegli do niej. ²⁰Powiedzieli: „Wejścia do ogrodu są zamknięte i nikt nas nie widzi. Pożądamy ciebie, więc oddaj się nam i współżyj z nami. ²¹Jeśli się nie zgodzisz, oświadczymy, że był tu z tobą młody mężczyzna i dlatego odesłałaś dziewczęta”.

²²Zuzanna westchnęła głośno i powiedziała do siebie: „Zostałam osaczona ze wszystkich stron! Jeśli to zrobię, ściagnę na siebie śmierć⁶, a jeśli nie, i tak nie zdołam wyrwać się z ich rąk. ²³Lepiej będzie dla mnie nie zgodzić się i wpaść w ich ręce, niż zgżeszzyć przed Bogiem”. ²⁴Zuzanna zaczęła głośno lamentować, a obaj starcy także zaczęli krzyczeć. ²⁵Jeden z nich pobiegł otworzyć wejście do ogrodu. ²⁶Gdy niektórzy z domowników usłyszeli krzyk w ogrodzie, wbiegli przez boczną furtkę, żeby dowiedzieć się, co się stało Zuzannie. ²⁷Stysząc opowieść starców, słudzy bardzo się zmieszali, bo nigdy nie mówiono czegoś podobnego o Zuzannie.

²⁸Nazajutrz, gdy lud zebrał się u jej męża, Joakima, przyszli tam także obaj starcy, myśląc tylko o tym, jak skazać Zuzannę na śmierć. ²⁹Powiedzieli do zebranych: „Niech posła po Zuzannę, córkę Chiliasza, która jest żoną Joakima”. I posłano. ³⁰Przyszła ona oraz jej rodzice, dzieci i wszyscy krewni. ³¹Zuzanna była bardzo piękna i miło było na nią patrzeć. ³²Bezbożnicy⁶, chcąc nasycić się jej pięknosciami, zażądali, aby zdjęła zastonę, którą nosiła. ³³Wszyscy krewni Zuzanny i ci, którzy na nią patrzyli, płakali.

³⁴Dwaj starcy wstali i położyli ręce na jej głowie. ³⁵Ona zaś, płacząc, patrzyła w niebo, bo całym sercem⁶ pokładała ufność w Bogu. ³⁶Starcy powiedzieli: „Gdy przechadzaliśmy się sami po ogrodzie, ona przyszła z dwoma dziewczętami, zamknęła wejścia do ogrodu i odesłała dziewczęta. ³⁷Wtedy przyszedł do niej młody

a) *ściagnę na siebie śmierć* - według Prawa Mojżeszowego cudzołóstwo było karane śmiercią (Pwt 22,22; Kpł 20,10).

mężczyzna, który wcześniej się ukrył, i położył się z nią. ³⁸My zaś staliśmy w końcu ogrodu, a widząc bezprawie, podbiegliśmy do nich. ³⁹Widzieliśmy ich oboje razem, ale jego nie mogliśmy schwytąć, bo był od nas silniejszy. Otworzył sobie bramę do ogrodu i uciekł. ⁴⁰Natomiast ją schwytaliśmy, pytając o to, kim był ten młody mężczyzna, ⁴¹lecz nie chciała nam tego powiedzieć. Takie jest nasze świadectwo”. Zgromadzeni uwierzyli im jako starszym ludu i sędziom. Zuzannę skazano więc na śmierć.

⁴²Zuzanna zawołała donośnym głosem: „Boże wiekuiści, Ty, który znasz rzeczy ukryte i wiesz o wszystkim, zanim jeszcze się stanie!

⁴³Ty wiesz, że oni zeznali przeciwko mnie fałszywie. Oto umieram, choć nie zrobiłam nic z tego, o co mnie oskarżają!”.

⁴⁴Pan wysłuchał jej głosu. ⁴⁵I gdy prowadzono ją na śmierć, Bóg wzbudził świętego ducha w młodym mężczyźnie o imieniu Daniel.

⁴⁶Zawołał on donośnym głosem: „Ja nie jestem winny jej krwi!”.

⁴⁷Wszyscy zwrócili się w jego stronę, mówiąc: „Co znaczą słowa, które wypowiedziałeś?”. ⁴⁸On stanął przed nimi i powiedział: „Czy aż tak niemądrzy jesteście, Izraelici! Skazaliście tę córkę Izraela bez dochodzenia i nie mając pewności? ⁴⁹Wracajcie do sądu, bo oni fałszywie zeznali w jej sprawie”.

⁵⁰Cały lud wrócił z pośpiechem. A starsi powiedzieli do niego: „Usiądź i radź z nami, bo tobie oddał Bóg starszeństwo”. ⁵¹Daniel powiedział: „Rozdzielcie ich i odsuńcie daleko od siebie, a ja ich wybadam”.

⁵²Gdy już zostali rozdzieleni, zawołano jednego z nich. Daniel powiedział do niego: „Zestarzałeś się w swojej niegodziwości. Dziś wyjdą na jaw grzechy^e, które popełniłeś. ⁵³Sądziłeś niesprawiedliwie, skazując niewinnych i uwalniając winnych. A Pan przecież powiedział: «Nie przyczynisz się do śmierci niewinnego lub prawego».

⁵⁴Teraz więc, jeśli ją rzeczywiście widziałeś, powiedz, pod jakim drzewem widziałeś ich obcujących z sobą?”. On odpowiedział: „Pod lentyszkciem”. ⁵⁵Daniel rzekł: „Dobrze! Skłamałeś na swoją własną zgubę. Już anioł^f Boży otrzymał od Boga wyrok, aby cię rozciąć na dwoje”. ⁵⁶Odesłał go i kazał przyjść drugiemu. Powiedział do niego: „Potomku Kanaanu^g, a nie Izraela, piękność cię zwiodła, a namiętność uczyniła twoje serce przewrotnym. ⁵⁷Tak postępowaliście wobec córek Izraela, a one, bojąc się, obcowały z wami. Lecz córka Judy^h nie zgodziła się na waszą nieprawość. ⁵⁸Teraz więc powiedz mi, pod jakim drzewem zobaczyłeś ich obcujących ze sobą?”. On odpowiedział: „Pod dębem”. ⁵⁹Daniel na to: „Dobrze! I ty skłamałeś na swoją zgubę. Już anioł Boży czeka, trzymając wielki miecz, aby cię nim rozciąć na dwoje, by was zgładzić”.

⁶⁰Wszyscy zgromadzeni zaczęli głośno wołać i dziękować Bogu, że wybawia tych, którzy Mu ufają. ⁶¹Potem zwrócili się przeciw dwom starcom, ponieważ Daniel dowiódł im na podstawie ich

własnych słów, że zeznali fałszywie. Postąpiono z nimi tak, jak oni czynili bliźnim, których krzywdzili.⁶²Zgodnie z Prawem Mojżesza zabito ich. W tym dniu ocalono krew niewinną.

⁶³Chilkiasz zaś wraz z żoną wychwalali Boga za swoją córkę Zuzannę, podobnie Joakim, jej mąż i wszyscy krewni, bo nie znaleziono w niej nic hańbiącego.⁶⁴Od tego dnia Daniel stał się znany wśród ludu.

Fałszywy kult Bela

14¹Kiedy umarł król Astiages^a, królestwo po nim objął Cyrus^b, Pers^c.²Daniel był zaufanym króla, który szanował go bardziej niż innych przyjaciół.³Babilończycy^c czcili boga imieniem Bel^c. Ofiarowali mu każdego dnia dwanaście miar najlepszej mąki pszennej, czterdzieści owiec i sześć miar wina.⁴Czczył go również król i każdego dnia szedł mu się pokłonić. Daniel zaś czczył swojego Boga.

⁵Powiedział do niego król: „Dlaczego nie kłaniasz się Belowi?”. On odpowiedział: „Bo nie czczę bożków zrobionych ludzkimi rękami, lecz czczę Boga żywego, który stworzył niebo i ziemię, i który ma władzę nad każdym stworzeniem”.⁶Król powiedział do niego: „Czyżbyś uważał, że Bel nie jest bogiem żyjącym? Czy nie widziałeś, ile on zjada i wypija każdego dnia?”.⁷Daniel uśmiechnął się i odparł: „Nie oszukuj się królu! Naprawdę jest on wewnątrz z gliny, a na zewnątrz miedziany i nigdy nie jadł ani nie pił”.

⁸Król rozgniewał się, wezwał swoich kapłanów i rzekł do nich: „Jeśli mi nie powiecie, kto zjada te ofiary^c, zginiecie. Jeśli zaś udowodnicie, że Bel je zjada, zginie Daniel, za to że bluźnił przeciw Belowi”.⁹Daniel rzekł do króla: „Niech się stanie, jak powiedziałeś”.

Kapłanów Bela było siedemdziesięciu, nie licząc ich żon i dzieci.¹⁰Król przyszedł z Danielem do domu Bela.¹¹Kapłani Bela powiedzieli: „Oto my wychodzimy stąd, ty zaś, królu, przyrządź pokarmy, zmieszaj wino i postaw je, potem zamknij bramę i opieczętuj swym sygnetem. Gdy przyjdiesz rano, zobaczysz, czy Bel zjadł wszystko. I wtedy zginie albo my, albo Daniel, który mówił przeciw nam fałszywie”.¹²Niczego się nie obawiali, ponieważ mieli pod stołem ukryte wejście, którym zawsze wchodziłi i zjadali ofiary.¹³Gdy oni już wyszli i król przygotował pokarm dla Bela,¹⁴Daniel polecił sługom, aby przynieśli popiół i rozsypali po całej świątyni w obecności samego króla. Wychodząc, zamknęli bramę, opieczętowali ją sygnetem króla i odeszli.

a) *Astiages* - był to ostatni król Medów (Dn 5,28+); panował w latach 585-550 przed Chr.

b) *Cyrus* - zob. Dn 1,21+.

c) *Bel* - jedno z imion Marduka, głównego bóstwa Babilonu (por. Jr 50,2, gdzie obydwia imiona są synonimami).

☞ **Fałszywy kult Bela.** To ironiczne opowiadanie stanowi polemikę z bałwochwalczym kultem Bela, czyli Marduka, najważniejszego bóstwa Babilończyków. Oszustwo kapłanów pogańskich zostaje wykazane nie za pomocą jakiegos nadprzyrodzonego znaku lub cudu, lecz na podstawie racjonalnego i bezspornego dowodu.

a) *jaskinia lwów* – zob. Dn 6,13+.

¹⁵Nocą przyszli kapłani ze swoimi dziećmi i żonami, wszystko zjedli i wypili. ¹⁶Król wstał o świcie i Daniel wraz z nim. ¹⁷Król zapytał: „Danielu, czy pieczęcie są całe?”. On odpowiedział: „Całe, królu”. ¹⁸Zalawie otwarto bramy, król spojrział na stół i zawołał głośno: „Jesteś wielki, Belu, i nie ma w tobie żadnego podstęp!”. ¹⁹Daniel uśmiechnął się, powstrzymał króla, by nie wszedł do środka i powiedział: „Spójrz na podłogę i zobacz, czyje to ślady”. ²⁰Król odrzekł: „Widzę ślady mężczyzn, kobiet i dzieci”. ²¹Wtedy król rozgniewał się i zwołał kapłanów, ich żony i dzieci. Oni pokazali mu ukryte drzwi, przez które wchodzili i zjadali to, co było na stole. ²²Król kazał ich wszystkich wytracić, a Bela oddał Danielowi. Daniel zaś zniszczył Bela i zburzył jego świątynię.

Falszywy kult smoka

²³Był wielki smok, którego czcili Babilończycy. ²⁴Król powiedział do Daniela: „Nie możesz powiedzieć, że nie jest on bogiem żyjącym. Oddaj mu zatem pokłon”. ²⁵Daniel odparł: „Panu, mojemu Bogu, będę oddawał pokłon, bo On jest Bogiem żywym. Ty zaś, królu, pozwól mi, abym zgładził smoka bez użycia miecza i pałki”. ²⁶Król powiedział: „Pozwalam!”.

²⁷Daniel wziął smołę, tłuszcz i włosie, ugotował to razem, zrobił placki i nakarmił nimi smoka. A on pękł po zjedzeniu placków. Daniel powiedział: „Zobaczcie, co czciliście”. ²⁸Gdy usłyszeli o tym Babilończycy, bardzo się oburzyli. Zebrali się przeciw królowi i mówili: „Król stał się Żydem! Bela pozwolił rozbić, smoka zabić, a kapłanów wytracić”. ²⁹Stanęli więc przed królem i zażądali: „Wydaj nam Daniela, w przeciwnym razie zgładzimy ciebie i twój dom”. ³⁰Król widział, że bardzo nastają na niego. Przymuszony wydał więc im Daniela. ³¹Oni zaś wrzucili go do jaskini lwów^a, gdzie trzymali go przez sześć dni. ³²W tej jaskini było siedem lwów, którym dawano dwa ciała ludzkie i dwie owce dziennie. Teraz jednak nie dano im nic, żeby pożarły Daniela.

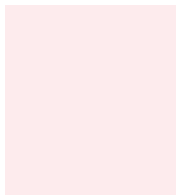
³³W Judei^a zaś był prorok^b Habakuk. Ugotował on zupę, nadrobił do miski chleba i poszedł w pole zanieść to żniwiarzom. ³⁴Anioł^c Pański rzekł do Habakuka: „Zanieś ten posiłek Danielowi do Babilonu^d, do jaskini lwów”. ³⁵Habakuk odpowiedział: „Panie, nigdy nie widziałem Babilonu i nic nie wiem o jaskini lwów”. ³⁶Chwycił go więc anioł Pański za włosy i tak niósł w szumie swojego wichru aż do Babilonu, do jaskini lwów.

🔗 Falszywy kult smoka. Kolejna satyra na kult pogański skierowana jest tym razem przeciwko kultowi żywego węża lub smoka, którego Babilończycy czcili jako bóstwo. Daniel w bardzo czytelnym sposób wykazuje znikomość owego kultu, za co jednak spotyka go kara ze strony ludu. Powraca temat wrzucenia do jaskini lwów i cudownego ocalenia przez Boga (Dn 6) za pośrednictwem anioła i proroka Habakuka, którym niekoniecznie jest autor księgi biblijnej noszącej jego imię. Skutkiem tego jest wyznaczenie wiary perskiego monarchy – zapowiedź nawrócenia pogan na wiarę Izraela.

³⁷Habakuk zawołał: „Danielu, Danielu, przyjmij posiłek, który posyła ci Bóg!”. ³⁸Daniel powiedział: „Pamiętałeś o mnie, Boże, i nie opuściłeś tych, którzy Cię kochają”. ³⁹Gdy Daniel zaczął jeść, anioł Pański natychmiast zabrał Habakuka z powrotem.

⁴⁰Siódmego dnia przyszedł król, żeby płakać nad Danielem. Przyszedł, zajrzał do jaskini i zobaczył siedzącego Daniela.

⁴¹Zawołał głośno: „Panie, Boże Daniela, jesteś wielki i poza Tobą nie ma innego”. ⁴²Kazał wyciągnąć Daniela, a tych, którzy chcieli go zgładzić, wrzucił do jaskini. I natychmiast zostali pożarci.

APOKALIPSA ŚWIĘTEGO JANA

WPROWADZENIE

Okoliczności powstania

Nazwa księgi pochodzi od jej pierwszego słowa (*objawienie*), które po grecku brzmi *apokalypsis*. *Apokalipsa św. Jana* jest więc księgą objawienia. Ukazuje to, *co ma się wydarzyć* w przyszłości (Ap 1,1), a zarazem odsłania sens aktualnych dziejów Kościoła, tego *co jest* (Ap 1,19).

Większość najstarszych autorów kościelnych (św. Justyn, św. Ireneusz, św. Hipolit Rzymski, Tertulian, Orygenes) utożsamia autora księgi z Janem Apostołem, autorem czwartej Ewangelii i trzech listów. Jan z *Apokalipsy* czterokrotnie nazywa siebie tym imieniem (Ap 1,1.4.9; 22,8), jednak w żaden sposób nie wskazuje na swoją szczególną godność apostoła. Analiza tekstu *Apokalipsy św. Jana* i jego porównanie z *Ewangelią wg św. Jana* oraz *Listami św. Jana* sugerują raczej, że mamy tu do czynienia z innym chrześcijaninem żydowskiego pochodzenia, znanym w Kościołach Azji Mniejszej.

Adresatami *Apokalipsy św. Jana* są chrześcijanie, którzy z powodu wyznawanej wiary doświadczają ucisku i dla których wierność słowu Bożemu i świadectwu Jezusa wiąże się z koniecznością podejmowania różnorodnych wyrzeczeń. Wydarzenia opisane w drugiej części księgi są zresztą odpowiedzią na okrzyk męczenników: *Jak długo, święty i prawdziwy Władco, będziesz zwlekał z sądem i pomstą naszej krwi wśród mieszkańców ziemi?* (Ap 6,10). Jan zapewnia w swoim dziele, że kresem historii jest sprawiedliwy sąd Boga i że już teraz cała historia świata naznaczona jest zwycięstwem Baranka, który chociaż zabity, żyje i wyrusza, aby dalej zwyciężać (Ap 6,2).

Zawarte w księdze aluzje do wydarzeń historycznych pozwalają określić czas powstania dzieła na koniec panowania rzymskiego cesarza Domicjana, czyli między 90 a 96 r. W tym czasie miasta Azji Mniejszej uzyskały od rzymskiego senatu zgodę na budowę w Efezie świątyni ku czci cesarza z rodziny Flawiuszy. Przywilej ten otwierał Efezowi możliwość podjęcia intensywnych działań inwestycyjnych. Obok nowej świątyni i centrum handlowego, budowanych z inicjatywy władz Prowincji Azji, władze miejskie zainicjowały budowę potężnych obiektów sportowych, w których miały odbywać się igrzyska związane z celebracją świąt ku czci cesarza. Fakty te były dobrze znane pierwszym czytelnikom dzieła i Jan nawiązuje do nich, kiedy przedstawia walkę sił dobra i zła. Na przykład opisy bestii (Ap 13) nawiązują do kultu cesarza oraz do działań zmierzających do jego rozwoju i upowszechnienia, podejmowanych przez zgromadzenie przedstawicieli miast Prowincji Azji i władze samego Efezu. Objawienie, które przekazuje Jan, dotyczy wszystkich czasów, ale zostaje ono przekazane w obrazach, które nawiązują do konkretnych wydarzeń historycznych.

Treść i teologia

Apokalipsa św. Jana składa się z dwóch zasadniczych części. Pierwsza z nich poświęcona jest objawieniu Chrystusa przekazanemu w konkretnym momencie historycznym siedmiu Kościołom Azji Mniejszej (Ap 1 - 3). Drugą część zawiera natomiast objawienie dotyczące

całego świata i historii (Ap 4 - 22). Jan zdaje się przekazywać w ten sposób swoje przekonanie, że doświadczenie konkretnych wspólnot i osób można zrozumieć dopiero wtedy, gdy zostanie odniesione do Bożego działania w świecie i do sensu całej historii. Tak właśnie czyni Chrystus, zwracając się do siedmiu Kościołów Azji Mniejszej. On jest bowiem Barankiem, który jako jedyny na całym świecie może wziąć z ręki Boga zwój, objawiający sens historii i naturę Bożego działania (Ap 5). Druga część księgi zawiera kolejno: 1) wizję Boga królującego nad światem, zapieczętowanego zwoju oraz Baranka (Ap 4,1 - 5,14); 2) otwarcie pieczęci, wyjaśnienie obecności dobra i zła na świecie i zapowiedź ostatecznego zwycięstwa Chrystusa (Ap 6,1 - 8,1); 3) wizję siedmiu trąb i siedmiu plag, przez które Bóg pragnie doprowadzić świat do przemiany i nawrócenia (Ap 8,2 - 16,21); 4) ostateczny sąd Boży, który będzie polegać na zniszczeniu zła (Ap 17,1 - 21,8) i na nowym stworzeniu (Ap 21,9 - 22,5). Księga rozpoczyna się (Ap 1,1-8) i kończy (Ap 22,6-21) słowami, które prezentują ją jako list z objawieniem i prorocstwem skierowanym do chrześcijańskiej wspólnoty. Święty Jan zachęca w nich także do wiary w rychłe przyjście Chrystusa.

Apokalipsa św. Jana różni się od utworów literackich opartych na wzorcach greckich i łacińskich. Posiada ona raczej cechy typowe dla literatury starożytnego Bliskiego Wschodu. Oznacza to między innymi, że porównania stosowane w księdze dotyczą nie tyle wyglądu, co symbolicznego znaczenia przedmiotów czy istot, do których dana rzecz czy osoba jest porównywana. Na przykład: kiedy w wizji *potężnego anioła* Jan dostrzega, że jego twarz jest *podobna do słońca, a nogi do słupów ognia* (Ap 10,1), nie opisuje on wyglądu anioła, ale wskazuje, że pochodzi on od Boga i zostaje posłany, aby chronić lud Boży. Symbolika *Apokalipsy św. Jana* nawiązuje przede wszystkim do ST, do którego odwołuje się częściej niż inne teksty NT (aż ok. 500 razy). Pojawiają się w niej jednak również tematy i wyobrażenia rozwinięte w innych żydowskich księgach tego okresu, a także symbole używane przez Greków. Innym, obcym naszej kulturze zabiegiem literackim jest niezależność poszczególnych scen. Na przykład, to że w jednej scenie słońce staje się czarne, a gwiazdy spadają na ziemię (Ap 6,12n), nie przeszkadza temu, aby w następnych fragmentach księgi zdruzgotano jedną trzecią słońca i jedną trzecią gwiazd (Ap 8,12), ani temu, by z kolei na niebie ukazał się znak kobiety obleczonej w słońce (Ap 12,1). Kolejnym zaskakującym nas zabiegiem literackim jest umieszczanie obok siebie tekstów, które przedstawiają to samo wydarzenie, podkreślając tylko jeden z jego aspektów. Na przykład, równoczesna obecność w świecie sił przeciwnych Bogu, jak i Jego wiernych świadków zostaje przedstawiona w czterech krótkich scenach, które ukazują na przemian wyłączne działanie zła (Ap 11,2 i 11,7-10) i wyłączne działanie świadków Boga (Ap 11,3-6 i 11,11-13). Jan używa języka symboli świadomie i konsekwentnie. Jego dzieło stanowi pod tym względem spójną całość, w której poszczególne fragmenty wzajemnie wyjaśniają się i dopełniają.

Tytuł ostatniej księgi NT stał się nazwą własną gatunku literackiego (apokalipsa) oraz określeniem całego nurtu literatury żydowskiej i wczesnochrześcijańskiej (apokaliptyka), rozwijającego się od III w. przed Chr. do II w. po Chr. W pismach apokaliptycznych ważne miejsce zajmują tematy takie jak: walka między dobrem a złem, Sąd Ostateczny i zmartwychwstanie umarłych, kataklizm kosmiczny związany z końcem starego porządku świata oraz nadejście ery eschatologicznej. *Apokalipsa św. Jana* jest dziełem chrześcijańskim, z charakterystycznym chrystocentryzmem, i to zdecydowanie ją odróżnia od apokaliptyki żydowskiej. Wcielenie Chrystusa - Słowa Bożego i wynikające z tego faktu konsekwencje oraz Jego powtórne przyjście w chwale to dwa najważniejsze wydarzenia w historii.

APOKALIPSA ŚWIĘTEGO JANA

Prolog

1 ¹Objawienie Jezusa^a Chrystusa^a, które dał mu Bóg, aby pokazać swoim sługom, co wkrótce^a musi się wydarzyć. On posłał swojego anioła^a, aby ukazał to Jego słudze, Janowi^b. ²Ten poświadczył słowo Boże i świadectwo Jezusa Chrystusa, zgodnie z tym, co widział. ³Szczęśliwy^c, kto odczytuje, i ci, którzy słyszą słowa proroctwa oraz przestrzegają tego, co jest w nim napisane, bo czas jest bliski^d.

⁴Jan do siedmiu Kościołów, które są w Azji: Łaska wam i pokój^e od Tego, który jest, który był i który przychodzi oraz od siedmiu Duchów^e, które są przed Jego tronem, ⁵i od Jezusa^a Chrystusa^a, wiernego świadka, Pierworodnego^e spośród umarłych i Władcy królów ziemi. Temu, który nas miłuje i który swoją krwią^e uwolnił nas od naszych grzechów^e ⁶oraz uczynił nas królestwem, kapłanami dla Boga, swego Ojca, Jemu chwala^e i panowanie na wieki wieków. Amen^e.

⁷Oto przychodzi wśród obłoków

i każdy Go zobaczy,

również ci, którzy Go przebili.

Wszystkie narody ziemi

będą nad Nim lamentować. Tak! Amen!

⁸„Ja jestem Alfa i Omega” – mówi Pan^e Bóg, który jest, który był i który przychodzi, Wszchemocny!

Listy do siedmiu Kościołów

⁹Ja, Jan, wasz brat^e, złączony z wami przez ucisk, królestwo i wytrwałość w Jezusie, z powodu słowa Bożego i świadectwa Jezusa znalazłem się na wyspie zwanej Patmos. ¹⁰W dzień Pana^e ogarnął mnie Duch i usłyszałem za sobą głos^e potężny jak dźwięk trąby, ¹¹który mówił: „To, co widzisz, opisz w księdze i prześlij do siedmiu Kościołów: do Efezu, Smyrny, Pergamonu, Tiatyry, Sard, Filadelfii i Laodycei”. ¹²Obejrzałem się, żeby zobaczyć, co za głos

a) *wkrótce* - wyrażenie oznacza nieuchronność przyszłych wydarzeń, podkreślając zarazem ich gwałtowność i niezmany, raczej bliski, czas nadejścia. Nie należy go rozumieć w sensie ściśle czasowym.

b) *Jan* - zob. *Wprowadzenie*.

c) *Szczęśliwy* - in. *blogosławiony*. W *Apokalipsie św. Jana* znajduje się siedem podobnych błogosławieństw (Ap 14,13; 16,15; 19,9; 20,6; 22,7.14).

d) *Rozróżnienie* na czytającego i słuchających słów objawienia wynika z przejętej przez Kościół z judaizmu praktyki czytania słowa przez lektora w czasie zgromadzeń liturgicznych (Łk 4,16). Słuchanie słowa jest przywilejem, a jego zachowywanie - obowiązkiem wierzących.

Prolog. Wstęp do całej księgi określa jej charakter, treść oraz odbiorców. *Apokalipsa św. Jana* jest objawieniem i prorocstwem, których źródłem jest sam Bóg. Chrystus przekazuje ich treść, a adresatami objawienia jest siedem Kościołów Azji Mniejszej (w. 4), które symbolizują cały Kościół wszystkich wieków. W *Apokalipsie* Chrystus ukazuje Janowi serię wizji i objawia swoim uczniom to, co otrzymał od Boga. Objawienie dotyczy stanu Kościoła (Ap 2 - 3) oraz sensu całej historii świata (Ap 4 - 22). Pierwsza część księgi ukazuje, że różne dzieje poszczególnych wspólnot chrześcijańskich tworzą jedną historię zbawienia. Chrystus do każdego Kościoła kieruje bardzo specyficzne słowo, w którym wzywa wspólnotę do odnowienia miłości oraz przyjęcia Jego objawienia jako normy życia.

Listy do siedmiu Kościołów. Rozpoczyna się seria listów do siedmiu wspólnot chrześcijańskich w Azji Mniejszej, które symbolizują cały Kościół. W wizji wstępnej Jan widzi Chrystusa ubranego w stroj

a) *kraina umarłych* - grecki Hades, Szeol dla Izraelitów; miejsce w podziemiu, gdzie zmarły przebywał z daleka od Boga. Ps 49,16 sugeruje możliwość ocalenia z krainy umarłych przez Boga. Tak też rozumie to Ap 20,13n (por. Iz 5,14; 26,19; 59,9).

b) Być może chodzi tu o anioła opiekunczego danej wspólnoty (Ap 1,20) albo o jej biskupa.

c) *Efez* - stolica rzymskiej prowincji Azji. Pobyt w Efezie apostołów Pawła (w latach 52-56) i Jana (po roku 70) uczyniły to miasto najważniejszym ośrodkiem chrześcijańskim w tym regionie.

d) *Pamiętaj, skąd spadłeś* - chrześcijanin musi sobie przypomnieć swoją dawną gorliwość, aby wiedział, do czego ma powrócić.

e) *nikolaita* - miedziana bliżej grupa chrześcijan, którzy błędnie rozumiejąc swoją wolność (1Kor 9,19-23), usilowali dostosować zasady wiary chrześcijańskiej do pogańskiej praktyki życia, chcąc jednocześnie pozostać wolnymi od duchowych i moralnych skutków takiej postawy (Ap 2,14n).

f) *Zwycięzca* - każdy chrześcijanin, który wobec sprzeciwu i przesładowań ze strony pogańskiego świata zachowuje wiarę i potwierdza ją czytelnym świadectwem i pełnieniem Bożej woli (Ap 2,11. 17,26; 3,5.12,21; 21,7).

g) *drzewo życia* - aluzja do drzewa rajskiego z Rdz 2,9. Symbol życia z Bogiem w szczęśliwej wieczności (Ap 22,2.14.19).

do mnie mówił. Gdy się obejrzałem, zobaczyłem siedem złotych świeczników, ¹³a pośród świeczników kogoś podobnego do Syna Człowieczego^e, ubranego w szatę długą do stóp i przepasanego na piersiach złotym pasem. ¹⁴Jego głowa i włosy były białe jak biała wełna, jak śnieg, a oczy jak płomień ognia. ¹⁵Jego stopy były podobne do drogiego metalu oczyszczonego w tyglu, a Jego głos - jak szum wielkich wód. ¹⁶W prawej ręce trzymał siedem gwiazd, a z Jego ust wychodził ostry miecz obosieczny. Jego wygląd podobny był do słońca świecącego pełnią swego blasku. ¹⁷Gdy Go ujrzałem, padłem jak martwy do Jego stóp. On jednak położył na mnie swoją prawą rękę i powiedział: „Nie bój się! Ja jestem Pierwszy i Ostatni, ¹⁸i Żyjący. Byłem umarły, a oto jestem Żyjący na wieki wieków. Mam też klucze śmierci i krainy umarłych^e. ¹⁹Opisz więc to, co widziałeś, co jest i co stanie się potem. ²⁰Tajemnica siedmiu gwiazd, które zobaczyłeś w mojej prawej ręce i siedmiu złotych świeczników jest taka: siedem gwiazd to aniołowie^e siedmiu Kościołów, a siedem świeczników to siedem Kościołów.

Wróć do pierwszej miłości

2 ¹Aniołowi Kościoła^b w Efezie^c napisz: To mówi Ten, który trzyma siedem gwiazd w swojej prawej ręce, który chodzi pośród siedmiu złotych świeczników. ²Znam twoje czyny, trud i twoją wytrwałość oraz to, że nie możesz znieść złych. Poddałeś próbie tych, którzy uważają się za apostołów^e, a nimi nie są i uznaleś ich za kłamców. ³Jesteś wytrwały. Cierpiałeś z powodu mojego imienia^d i nie osłabłeś. ⁴Mam jednak przeciw tobie to, że porzuciłeś swoją pierwszą miłość. ⁵Pamiętaj, skąd spadłeś^d. Nawróć się i postępuj jak na początku, bo jeśli nie, to przyjdę do ciebie i przesunę twój świecznik z jego miejsca. ⁶Tym się jednak odznaczasz, że nienawidzisz postępowania nikolaitów^e, którego i Ja nienawidzę. ⁷Kto ma uszy, niech słucha, co Duch^e mówi do Kościołów. Zwycięzcy^f pozwolę jeść z drzewa życia^g, które znajduje się w raju Boga.

kapłański, uwielbionego *Syna Człowieczego* (Dn 7,9-14; 10,5n). Jest On równy Bogu przedwiecznemu - jest to podkreślone przez wygląd Jego głowy i oblicza. Posiada boską godność, przemawia z mocą i skutecznością. Siedem gwiazd w Jego prawej ręce symbolizuje powszechną władzę, którą rozciąga także na cały Kościół. Według Ap 1,20 gwiazdy to aniołowie opiekunowie Kościołów. Miecz wychodzący z ust - to symbol skuteczności i mocy Jego słowa (Ef 6,17; Hbr 4,12). Chrystus zmartwychwstały posiada władzę nad śmiercią. Zwycięski i uwielbiony jest obecny w swoim Kościele, symbolizowanym tutaj przez krąg siedmiu złotych świeczników.

📖 Wróć do pierwszej miłości. Przesłanie zawarte w siedmiu listach jest uniwersalne i dotyczy całego Kościoła. Listy mają podobną strukturę literacką: adres, przedstawienie jakiejś cechy czy tytułu Chrystusa z wizji wstępnej, ocena danej wspólnoty, upomnienie lub przestrogi, połączone często z wezwaniem do nawrócenia. W końcowej części listów znajduje się obietnica dla wierzących, którzy okażą się odważnymi i wytrwałymi świadkami i naśladowcami Jezusa. Wspólnocie z Efezu Chrystus przedstawia się jako

Bądź wierny aż do śmierci

⁸Aniołowi⁸ Kościoła w Smyrnie^a napisz: To mówi Pierwszy i Ostatni, który był umarły i ożył. ⁹Znam twój ucisk i ubóstwo – a mimo to jesteś bogaty! Wiem, że cię znieważają ci, którzy siebie nazywają Żydami, podczas gdy nie są nimi, lecz są synagoga⁸ szatana^b. ¹⁰Nie bój się tego, co masz wycierpieć. Oto diabeł⁸ zamierza wtrącić niektórych z was do więzienia, aby was wypróbować. Będziecie cierpieć ucisk przez dziesięć dni. Bądź wierny aż do śmierci, a dam ci wieńiec życia. ¹¹Kto ma uszy, niech słucha, co Duch⁸ mówi do Kościołów. Zwycięzca nie zazna śmierci po raz drugi^c.

Zmień swoje postępowanie

¹²Aniołowi⁸ Kościoła w Pergamonie^d napisz: To mówi Ten, który trzyma ostry miecz obosieczny. ¹³Wiem, że mieszkasz tam, gdzie jest tron szatana^e, lecz trzymasz się mojego imienia^f. Nie wyparłeś się mojej wiary, nawet za dni mego wiernego świadka Antypasa, którego zabito u was tam, gdzie mieszka szatan^f. ¹⁴Mam jednak coś przeciw tobie: są u ciebie zwolennicy nauki Balaama^g, który uczył Balaka, jak doprowadzić do upadku Izraelitów, zachęcając ich do spożywania pokarmów składanych bożkom i do nierządu. ¹⁵Podobnie są u ciebie również zwolennicy nauki nikolaitów. ¹⁶Zmień więc swoje postępowanie, w przeciwnym zaś razie nagle przyjdę do ciebie i mieczem moich ust będę walczył z nimi. ¹⁷Kto ma uszy, niech słucha, co Duch⁸ mówi do Kościołów. Zwycięzcy dam mannę ukrytą i biały kamyk. Na kamyku wypisane będzie nowe imię, którego nie zna nikt poza tym, kto je otrzymuje.

a) *Smyrna* – dzisiejsze Izmir w Turcji.

b) *synagoga szatana* – w ogólnym znaczeniu jakaś grupa otwarcie wroga Chrystusowi i jego Kościołowi (Ap 3,9).

c) *Obietnica uniknięcia wiecznej kary* przeznaczona dla tych, którzy odrzucili Boga (Ap 20,6). *Śmierć druga* to wieczny stan oddzielenia od Boga, symbolizowany przez jezioro ognia (Ap 19,20; 20,14n; 21,8), przeznaczony dla tych, którzy nie zostali zapisani w księdze życia (Ap 3,5+).

d) *Pergamon* – obecnie Bergama w Turcji. W starożytnym świecie znane było ze szkoły lekarskiej, wielkiej biblioteki i wyrobu pergaminu.

e) *tron szatana* – aluzja do wielości kultów pogańskich Pergamonu, szczególnie do wielkiego ołtarza Zeusa, ufundowanego przez Eumenesa II (196-160 przed Chr.). Obecnie znajduje się on w muzeum w Berlinie.

f) *Balaam* – pogański prorok znany z Lb 22 – 24. W Lb 31,16 został ukazany jako przewrotny doradca nakłaniający Izraela do grzesznego kultu pogańskich bożków (Lb 25,1n). Tutaj jest uosobieniem fałszywej nauki.

uwielbiony Pan, stojący w samym centrum Kościoła. Zna chwalebne czyny wiernych, ale wyrzuca im zaniechanie pierwszej gorliwości oraz uchybienia w miłości, która jest najważniejszą zasadą działania Kościoła. Obietnicą dla chrześcijan wiernych nawet w obliczu prześladowań jest udział w życiu Boga. Może to być aluzja do krzyża Chrystusa albo do Eucharystii jako owocu krzyża.

📖 **Bądź wierny aż do śmierci.** Kościołowi w Smyrnie Chrystus przedstawia się jako Zmartwychwstały, zwycięzca śmierci. Wspólnota ta nie otrzymała żadnej nagany ani przestrogi. Ucisk i ubóstwo, jakie znosi, uczyniły jej członków wytrwałymi. Stoi natomiast wobec prześladowań, które mogą doprowadzić wierzących aż do śmierci. Krótkie prześladowania (symboliczne 10 dni) mają „wypróbować” chrześcijan. Poddani nawet szatańskim atakom, mogą oni umacniać się i wzrastać w wierze, jeśli będą walczyli mocą swego przywiązania do Jezusa. Za taką postawę Zmartwychwstały obiecuje im nagrodę życia wiecznego (Mt 10,22).

📖 **Zmień swoje postępowanie.** Kościołowi w Pergamonie Chrystus przedstawia się jako ten, z którego ust wychodzi ostry miecz, symbol mocy i skuteczności słowa. Ze względu na kult pogańskich bóstw w tym mieście sytuacja chrześcijan była trudna. Zagroził im synkretyzm religijny, czyli włączenie do wiary chrześcijańskiej elementów zaczerpniętych z kultów pogańskich. Potrafią jednak wytrwać w wierności, jak wspomniany męczennik Antypas. Niestety, wśród członków Kościoła znaleźli się także zwolennicy fałszywej nauki nikolaitów (Ap 2,6+), z którymi Chrystus będzie walczył mocą swojego słowa. Jezus obiecuje zwycięzcy mannę ukrytą – symbol Eucharystii, która w materialnych znakach ukrywa rzeczywistości wieczne (Łk 22,29n; J 6,31-35), oraz nowe imię wypisane na białym kamyku, co może oznaczać godność chrześcijanina uzyskaną we chrzcie św. i udział w życiu wiecznym zwycięskiego Chrystusa (biały kolor).

a) *Tiatyra* - obecnie Akhisar w Turcji. Miasto słynęło z wyrobu purpury (Dz 16,14).

b) *Jezabel* - córka króla Tyru, żona izraelskiego króla Achaba. Uprawiała bałwochwalstwo i czary, za jej namową król Achab zbudował świątynię Baalowi (1Krl 16,31-33; 2Krl 9,22). *Księgi Krolewskie* podają jej imię w hebr. formie *Izebel*.

c) *nierząd* - ma podwójne znaczenie: jest to nieczystość seksualna, obcowanie z nierządnicą (częste w pogańskich kultach płodności) albo odwrócenie się od Boga Jahwe do kultu obcych bogów - idolatria (Ap 14,4+; 17,1+). Tutaj możliwy jest podwójny sens.

d) *głębin szatana* - chodzi o sedno przewrotnej nauki, kłamstwo pochodzące od szatana, które było szerzone przez sektę nikolaitów (Ap 2,6+).

e) *Sardy* - starożytne miasto, które swój złoty okres przeżywało za czasów legendarnego króla Krezusa (VI w. przed Chr.). Wtedy było stolicą królestwa Lidii. Tutaj po raz pierwszy bito złote i srebrne monety. Z racji naturalnego położenia miasto uchodziło za twierdzę nie do zdobycia.

f) *imię... że żyjesz* - imię biskupa tej wspólnoty zapewne zawierało w swoim rdzeniu gr. *zoe* - 'życie' i mogło brzmieć *Zosimos, Zenas, Zenon*.

Każdemu oddam według jego czynów

¹⁸Aniołowi^a Kościoła w Tiatyrze^a napisz: To mówi Syn Boży^e, którego oczy są jak płomień ognia, a nogi podobne do drogocennego metalu. ¹⁹Znam twoje czyny, miłość, wiarę, służbę i wytrwałość. Twoje ostatnie czyny przewyższają pierwsze. ²⁰Mam jednak to przeciw tobie, że pozwalaś działać kobiecie Jezabel^b, która, podając się za prorokinię^e, naucza i zwodzi moje sługi, tak że uprawiają nierząd^c i jedzą pokarmy ofiarowane bożkom. ²¹Dałem jej czas na zmianę postępowania, ale nie chce porzucić swego nierządu. ²²Oto przykuję ją do łoża, a na uprawiających z nią nierząd sprowadzę wielki ucisk, jeśli nie odstąpią od jej czynów. ²³Jej dzieci porażę śmiercią i wszystkie Kościoły poznają, że Ja jestem tym, który przenika nerkiⁱ i serca^f, bo każdemu z was oddam według jego czynów. ²⁴Natomiast wam pozostałym, tym w Tiatyrze, którzy nie podzielają tej nauki, którzy nie poznali tak zwanych głębin szatana^d, mówię: Nie nakładam na was innego ciężaru. ²⁵Zachowujcie tylko to, co posiadacie - aż do mojego przyjścia. ²⁶Zwycięzcy, który do końca będzie przestrzegał moich przykazań^g, dam władzę nad narodami.

²⁷Będzie je pasł laską żelazną i skruszy je jak naczynia gliniane.

²⁸Jemu dam gwiazdę poranną, tak jak sam otrzymałem ją od mego Ojca. ²⁹Kto ma uszy, niech słucha, co Duch^f mówi do Kościołów.

Przyjdę jak złodziej

3¹Aniołowi^a Kościoła w Sardach^e napisz: To mówi Ten, który ma siedem Duchów^f Boga i siedem gwiazd: Znam twoje czyny. Masz imię, które mówi, że żyjesz^g, lecz jesteś martwy. ²Bądź czujny! Umocnij też innych, którzy są bliscy śmierci. Nie uznałem bowiem twoich czynów za doskonale przed moim

📖 **Każdemu oddam według jego czynów.** W liście do Kościoła w Tiatyrze zawarta jest pochwała wobec członków wspólnoty za to, że rozwijają się duchowo i pomnażają dobro. Słabością tamtejszych chrześcijan jest jednak mało zdecydowana postawa wobec fałszywej nauki. Być może jest to aluzja do sekty nikolaitów, których przywódczynią była prorokini o symbolicznym imieniu Jezabel (1Krl 19,1n; 21,1-14; 2Krl 9,22.30-34). Jej los, po odrzuceniu nawrócenia, jest przesądzony. Ci, którzy się do niej przyłączyli, wciąż mają szansę zbawienia, o ile się nawrócą. W przeciwnym razie podziela los Jezabel. Chrześcijanie, którzy trzymają się z dala od fałszywej nauki, kłamstwa i bałwochwalstwa - oznak działania szatana - wezwani są do wytrwałej wierności. Nagrodą będzie zwycięstwo nad poganami i dar, którym stanie się sam Chrystus. Bóg jest najwyższą nagrodą zbawionych.

📖 **Przyjdę jak złodziej.** W liście do Kościoła w Sardach nie zostały wymienione zasługi gminy, która duchowo jest martwa, czyli pogrążona w grzechu (Łk 15,24.32; Ef 2,1.5). Stąd wezwanie do przebudzenia się i czujności (Mt 24,42; 26,41; 1Kor 16,13; 1Tes 5,6; 1P 5,8). Dla mieszkańców Sard wezwanie to było bardzo czytelne, gdyż dwukrotnie w swojej historii miasto zostało zdobyte wskutek zlekceważenia niebezpieczeństwa i braku czujności obrońców: przez Cyrusa w 546 r. przed Chr. oraz przez Aleksandra Wielkiego w 334 r. przed Chr. Wierzący mają się nawrócić, gdyż zagrożone jest ich życie. Wierni swojej godności ochrzczonych trzymają dar życia wiecznego.

Bogiem. ³Przypomnij więc sobie, co otrzymałeś i usłyszałeś. Przechowaj tego i zmień swoje postępowanie! Jeśli nie będziesz czuwał, przyjdzie jak złodziej. Nawet nie będziesz wiedział, o której godzinie do ciebie przyjdzie. ⁴Jest jednak w Sardach kilka osób, które nie splamiły swoich szat i będą chodziły ze mną w bieli, bo są tego godne. ⁵Także zwycięzca będzie nosił białe szaty^a i nie wymażę jego imienia z księgi życia^b. Imię jego wyznam^c przed moim Ojcem i przed Jego aniołami. ⁶Kto ma uszy, niech słucha, co Duch mówi do Kościołów.

Będę cię strzegł w godzinie próby

⁷Aniołowi⁸ Kościoła w Filadelfii^d napisz:

To mówi Święty, Prawdziwy,

który ma klucz Dawida^e,

który otwiera, a nikt nie może zamknąć

i który zamyka, a nikt nie może otworzyć.

⁸Znam twoje czyny. Oto zostawiłem ci otwarte drzwi, których nikt nie może zamknąć, bo mimo słabych sił strzegłeś mojego słowa i nie wyparłeś się mojego imienia^f. ⁹Oto wydam ci tych z synagogi^g szatana^f, którzy nazywają siebie Żydami, lecz kłamią, bo nimi nie są. Oto sprawię, że przyjdą i upadną do twoich stóp, i poznają, że Ja ciebie umiłowalem. ¹⁰Ponieważ wytrwale strzegłeś mojego słowa, Ja też będę cię strzegł w godzinie próby, która osiągnie całą ludzkość i wypróbuje mieszkańców ziemi^g. ¹¹Przyjdę wkrótce. Trzymaj mocno to, co posiadasz, aby nikt ci nie zabrał twego wieńca. ¹²Zwycięzca uczyni filarem w świątyni mego Boga i już nie wyjdzie na zewnątrz. Wypiszę też na nim imię mego Boga i imię miasta mego Boga, nowego Jeruzalem^g zstępującego z nieba od mego Boga, oraz moje nowe imię. ¹³Kto ma uszy, niech słucha, co Duch^h mówi do Kościołów.

Oto stoję przed drzwiami i pukam

¹⁴Aniołowi⁸ Kościoła w Laodycei^h napisz: To mówi Amen⁸, wierny i prawdziwy świadek, początek Bożego stworzenia.

a) *białe szaty* - symbol życia wiecznego oraz godności otrzymanej na chrzcie św., daru wysłużonego krwią Chrystusa (Ap 7,14). Zadaniem chrześcijan jest utrzymać swoją godność od skażenia, aby w wieczności cieszyć się nagrodą życia.

b) *księga życia* - w Ap 13,8; 21,27 nazwana *księgą życia Baranka* - symboliczny zwój zawierający imiona zbawionych. Nie oznacza to jednak predestynacji, czyli uprzedniego przeznaczenia do zbawienia lub potępienia, bez względu na postępowanie. Baranek na trwałe zapisuje tych, którzy żyją zgodnie ze swoim chrześcijańskim powołaniem (Ap 13,8; 20,12.15; 17,8; 21,27).

c) *Imię... wyznam* - zob. Mt 10,32; Ełk 12,8.

d) *Filadelfia* - obecnie Alasehir w Turcji. Zostało ufundowane przez władcę Pergamunu Attalosa II Filadelfosa i miało być „otwartą bramą” dla kultury hellenistycznej w tym regionie.

e) *klucz Dawida* - symbol najwyższej władzy Chrystusa nad nowym domem Dawida, czyli Kościołem (Mt 16,19+).

f) *synagoga szatana* - zob. Ap 2,9+.

g) *mieszkańcy ziemi* - chodzi o świat pogan i ludzi nieprawych. W *Apokalipsie św. Jana* określenie to pojawia się tylko w takim znaczeniu (Ap 6,10; 8,13; 11,10; 13,8.12.14; 17,2.8).

h) *Laodycea* - w starożytności wyrabiano tu wysokiej jakości balsamy na choroby oczu i uszu oraz barwioną wełnę. Mieściła się tu słynna szkoła medyczna.

☞ **Będę cię strzegł w godzinie próby.** W liście do Kościoła w Filadelfii Chrystus, równy Ojcu - *Święty i Prawdziwy* - nie napomina chrześcijan, lecz chwali ich za wytrwałość. Pomimo że wspólnota jest mało liczna, wytrwale strzeże ona słów Chrystusa i nie wypiera się Jego imienia. W nagrodę otrzyma szczególne wsparcie w czasie nadchodzącej próby. Otwarte drzwi to możliwość ewangelizacji. Przyniesie ona owoce nawrócenia także pośród Żydów. Zwycięzca na stałe będzie przynależał do Boga i do Chrystusa. Oznacza to komunie, wieczne zjednoczenie chrześcijan z *Prawdziwym* (w. 7). Stałość świątyni Boga jest przeciwieństwem kruchości porządku ludzkiego, wpisanego w historię Filadelfii kataklizmem trzęsienia ziemi oraz kilkakrotną zmianą nazwy miasta.

☞ **Oto stoję przed drzwiami i pukam.** Chrystus przedstawia się jako *Amen* - ostatnie i najważniejsze Słowo, w którym wypełniły się proroctwa i wszystkie Boże obietnice (Iz 65,16; 2Kor 1,20). Wyrzuca On wspólnocie wierzących jej letniość. Materialnie bogata gmina odznacza się jednak nędzą duchową. Wierci przedkładają źródła zysków, tj. barwioną wełnę i słynne maści na choroby oczu, nad wartości duchowe

a) *wypłuję cię z moich ust* - dosł. *wymiotuję*. Woda płynąca z gorących źródeł w Hierapolis do Laodycei dopływała już letnia. Zanieczyszczona przez miejskie farbiarnie powodowała odruch wymiotny.

b) *tron* - występuje w opisie tej wizji aż 11 razy; symbol chwały Bożej i Jego władzy.

c) Kamienie szlachetne były symbolem doskonałości i trwałości.

d) Patriarchowie dwunastu plemion Izraela wraz z dwunastoma apostołami Baranki (Ap 21,12-14). Symbolizują całą historię.

e) Zjawiska obwieszające obecność i działanie Boga (Wj 19,16 i Ez 1,4,13; Ap 8,5; 11,19; 16,18).

f) *siedem Duchów Boga* - symbol Ducha Świętego w Jego pełni, doskonałości, co podkreśla liczba siedem.

g) *morze szklane* - górne wody (Rdz 1,7), nad którymi znajduje się tron Boga. Por. Ez 1,22-26.

h) *cztery istoty żywe* - liczba cztery w Apokalipsie wyraża całą rzeczywistość świata stworzonego (np. Ap 7,1; 9,13; 20,8). Cztery istoty symbolizują wszystkie stworzenia żyjące. W sztuce chrześcijańskiej przyjęto te cztery istoty jako symbole czterech ewangelistów, ale tekst *Apokalipsy* nie wskazuje na taką interpretację. Por. Ez 10,20.

¹⁵Znam twoje czyny: nie jesteś ani zimny, ani gorący. Obyś był zimny albo gorący! ¹⁶Skoro jednak jesteś letni, a nie zimny ani gorący, wypłuję cię z moich ust'. ¹⁷Mówisz: «Jestem bogaty, wzbogaciłem się, niczego nie potrzebuję!». Nie wiesz jednak, że jesteś nędzny, godny pożałowania, biedny, ślepy i nagi. ¹⁸Radzę ci, kup u Mnie złota oczyszczonego w ogniu, aby się wzbogacić, i białe szaty, aby się ubrać i nie musieć się wstydić swojej nagości, oraz balsam do namaszczenia twych oczu, aby przejrzeć. ¹⁹Ja tych, których kocham, upominam i karzę. Bądź więc gorliwy i popraw się! ²⁰Oto stoję przed drzwiami i pukam. Jeśli ktoś usłyszy mój głos i otworzy Mi drzwi, wejść do niego i spożyjemy wieczerzę: Ja z nim, a on ze Mną. ²¹Zwycięzcy pozwolę zasiąść ze Mną na tronie, gdyż i Ja po zwycięstwie zasiadłem na tronie z moim Ojcem. ²²Kto ma uszy, niech słucha, co Duch mówi do Kościołów''.

Przed tronem w niebie

4 ¹Potem miałem widzenie: Oto w niebie otworzyła się brama i głos, który słyszałem na początku - podobny do dźwięku trąby - przemówił do mnie: „Wejść tutaj, a pokażę ci, co potem musi się wydarzyć”. ²Natychmiast ogarnął mnie Duch: Oto w niebie stał tron^b, a na tronie ktoś siedział. ³Ten, kto siedział, podobny był z wyglądu do kamienia jaspisu i sardu, a tęcza wokół tronu podobna była do szmaragdu^c. ⁴Tron otaczały dwadzieścia cztery trony, na których zasiadało dwudziestu czterech starszych^d. Ubrani byli w białe szaty, a na głowach mieli złote wieńce. ⁵Z tronu wychodziły błyskawice, głosy i grzmoty^e, a przed tronem płonęło siedem ognistych lamp, którymi jest siedem Duchów Boga^f. ⁶Przed tronem było też jakby morze szklane^g podobne do kryształu. Na środku tronu i wokół tronu stały cztery istoty żywe^h, które miały mnóstwo oczu z przodu i z tyłu. ⁷Pierwsza istota żywa podobna była do lwa, druga istota żywa podobna do byka, trzecia istota

i godność chrześcijanina. Napomnieni przez Chrystusa, zostali wezwani do radykalnego nawrócenia. Chrzęścianie mają bowiem zdobywać inne bogactwa: złoto mocnej wiary, białe szaty godności i cnót moralnych oraz balsam szczerzej skruchy. Dla tych, którzy usłyszą wezwanie Chrystusa, przygotowana jest mesjańska uczta (Eucharystia) i udział w chwale Jezusa w niebie (wspólny tron). Obraz Chrystusa pukającego do drzwi ludzkich serc jest nie tylko ostrzeżeniem, lecz także wyrazem miłości Boga, który wychodzi szukać człowieka. Inne religie nie znają podobnego obrazu Boga. Człowiek, będąc wolnym, może pozostać obojętny na wezwanie Chrystusa. Wtedy dobrowolnie wykluczy się jednak z udziału w przygotowanej przez Niego uczcie.

Przed tronem w niebie. Druga część Apokalipsy (Ap 4 - 22) rozpoczyna się wizją otwartego nieba. Podczas gdy pierwsza część dzieła dotyczy konkretnych Kościołów, w drugiej autor przedstawia wizję całej historii z perspektywy jej celu, którym jest uwielbienie Boga. Opis tronu oraz imkanie przez autora słowa „Bóg” mają podkreślić wielkość Boga, a jednocześnie niemożność ogarnięcia Go ludzkim rozumem i opisania słowem. Bóg jest przedstawiony jako Władca całej historii, którą symbolizuje dwudziestu czterech starszych, oraz jako Pan całego świata stworzonego, symbolizowanego przez cztery istoty żywe. Tyłko Jemu należy się więc chwała, cześć i moc.

żywa miała jakby ludzką twarz, czwarta istota żywa podobna była do lecącego orła. ⁸Każda z czterech istot żywych miała po sześć skrzydeł i mnóstwo oczu na zewnątrz i wewnątrz. Powtarzały one nieustannie w dzień i w nocy:

„Święty, Święty, Święty,
Pan⁵, Bóg Wszchemocny,
który był, który jest i który przychodzi!”

⁹A gdy istoty żywe oddawały chwałę, cześć i dziękczynienie Siedzącemu na tronie, Żyjącemu na wieki wieków, ¹⁰dwudziestu czterech starszych padało na twarz przed Siedzącym na tronie. Kłaniali się Żyjącemu na wieki wieków i rzucali swoje wieńce przed tronem, mówiąc:

¹¹„Jesteś godny, Panie, nasz Boże,
odebrać chwałę, cześć i moc,
bo Ty stworzyłeś wszystko,
z Twojej woli zaistniało i zostało stworzone”.

Zapieczętowany zwój

5 ¹W prawej ręce Siedzącego na tronie zobaczyłem zwój zapieczętowany z obu stron i zapieczętowany siedmioma pieczęciami. ²Zobaczyłem też potężnego anioła^a wołającego donośnym głosem: „Kto jest godny rozwinąć zwój i złamać jego pieczęcie?”. ³A nikt w niebie ani na ziemi, ani pod ziemią nie mógł otworzyć zwoju i do niego zajrzeć. ⁴Długo płakałem, że nie znalazł się nikt godny rozwinąć zwoj i do niego zajrzeć. ⁵Aż jeden ze starszych rzekł do mnie: „Nie płacz! Oto zwyciężył Lew z plemienia Judy, potomek Dawida^{a!}! On otworzy zwój i siedem pieczęci”.

⁶Na środku tronu, wśród czterech istot żywych i pośród starszych zobaczyłem stojącego Baranka^b – jakby złożonego w ofierze^c. Miał On siedem rogów^c i siedmiomro oczu^d, to jest siedem Duchów^e Boga posłanych na całą ziemię. ⁷Podszedł, aby wziąć zwój z prawej ręki Siedzącego na tronie. ⁸Gdy wziął zwój, cztery istoty żywe i dwudziestu czterech starszych upadło przed Barankiem^f. Każdy z nich miał cytrę i złotą czaszę napełnioną kadzidłem, to jest modlitwami świętych. ⁹Śpiewali oni pieśń nową:

a) *Lew z plemienia Judy, potomek Dawida* – mesjańskie tytuły odniesione do Jezusa (np. Rdz 49,9; Iz 11,1.10; Mt 1,1; Ap 22,16).

b) *Baranek* – symbol Chrystusa zwycięskiego (Ap 6,2+; 19,11+). To najczęściej używany tytuł Chrystusa w Apokalipsie (29 razy).

c) *siedem rogów* – symbol pełni mocy Chrystusa.

d) *siedmiomro oczu* – symbol pełni wiedzy Chrystusa właściwej Bogu. Może to oznaczać pełnię Ducha Bożego.

📖 Zapieczętowany zwój. Zwój w rękę Boga symbolizuje Jego wolę wobec świata i prawdę o Jego działaniu w historii. Natomiast płacz Jana wskazuje na zagubienie chrześcijan, którzy nie potrafili zrozumieć bierności Boga wobec prześladowań, jakie osiągają sprawiedliwych (Ap 6,10). Objawienie sensu Bożego działania w historii następuje dzięki Chrystusowi, który jako Baranek zabity, przez swoją Śmierć i Zmartwychwstanie otwiera zapieczętowany zwój i ukazuje jego treść. Zostanie ono zilustrowane w następnych rozdziałach księgi. Przejęciu przez Baranka zwoju towarzyszy cześć, którą oddaje Mu Kościół niebiański, reprezentowany przez istoty żywe, starszych i aniołów oraz przez resztę stworzenia. W pieśni ku czci Baranka opiewają oni skutki Śmierci i Zmartwychwstania Chrystusa: przywrócenie jedności z Bogiem, wyzwolenie z grzechu i otwarcie drzwi królestwa niebieskiego. Do Chrystusa zostają odniesione przymioty boskie: moc, bogactwo, mądrość, potęga, cześć, chwała i uwielbienie (w. 12).

a) Miriada = 10000. Miriady miriad = 10000000. Tysiące tysięcy = 1000000. Symbole nieskończoności.

b) *Apokalipsa św. Jana* przedstawia trzy serie znaków: siedem pieczęci (Ap 6,1 - 8,1), siedem trąb (Ap 8,2 - 11,19) i siedem złotych czasz (Ap 15,1 - 16,21).

c) Wizja czterech jeźdźców nawiązuje do Za 1,8-15; 6,1-8.

d) *luk* - i związane z nim strząły to częsty w ST symbol Bożego sądu (np. Pwt 32,41-42; Lm 2,4; Ez 5,16n).

e) *wieniec* - w *Apokalipsie św. Jana* jest symbolem zbawienia i oznacza przynależność do rzeczywistości Bożej (Ap 2,10; 3,11; 4,4,10; 12,1).

f) *wielki miecz* - symbol wojny i przemocy.

„Jesteś godny wziąć zwój i złamać jego pieczęcie, bo zostałeś zabity i swoją krwią⁵ nabyłeś Boga ludzi z każdego plemienia, języka, ludu i narodu.

¹⁰Uczyniłeś ich królestwem i kapłanami dla naszego Boga, więc będą królować na ziemi”.

¹¹Gdy miałem widzenie, usłyszałem też głos licznych aniołów⁶ wokół tronu, istot żywych i starszych. Było ich miriady miriad i tysiące tysięcy^a. ¹²Mówili potężnym głosem:

„Baranek zabity jest godny przyjąć moc, bogactwo, mądrość, potęgę, cześć, chwałę i uwielbienie”.

¹³Usłyszałem również, jak całe stworzenie w niebie, na ziemi, pod ziemią i na morzu oraz wszystko, co się w nich znajduje, mówiło:

„Siedzącemu na tronie i Barankowi uwielbienie, cześć, chwała i panowanie na wieki wieków”.

¹⁴Wówczas cztery istoty żywe powiedziały: „Amen”. Starsi zaś upadli i oddali pokłon.

Pierwsze cztery pieczęcie: zwycięskie Słowo oraz miecz, głód i zaraza

6 ¹Zobaczyłem, że Baranek⁶ otworzył jedną z siedmiu pieczęci^b i usłyszałem jedną z czterech istot żywych mówiącą głosem podobnym do huków: „Przyjdź!”. ²I oto ujrzałem białego konia, a na nim jeździec^c trzymającego huk^d. Gdy dano mu wieniec^e, wyruszył zwycięski, by dalek zwyciężać.

³Gdy Baranek otworzył drugą pieczęć, usłyszałem drugą istotę żywą, która powiedziała: „Przyjdź!”. ⁴I wyszedł drugi koń - gniazdy. Jego jeźdźcowi pozwolono odebrać ziemi pokój^f, żeby ludzie się wzajemnie pozabijali. Dano mu więc wielki miecz^f.

⁵Gdy Baranek otworzył trzecią pieczęć, usłyszałem trzecią istotę żywą, która powiedziała: „Przyjdź!”. I oto ujrzałem czarnego konia, a na nim jeździec^c trzymającego w ręku wagę. ⁶Usłyszałem też jakby głos pośród czterech istot żywych, który mówił:

📖 Pierwsze cztery pieczęcie: zwycięskie Słowo oraz miecz, głód i zaraza. Przelamaniu pierwszych czterech pieczęci na zwoju towarzyszy pojawienie się czterech jeźdźców. Liczba cztery oznacza w *Apokalipsie* całą rzeczywistość świata (Ap 4,6; 7,1; 9,13; 20,8). Czterej jeźdźcy symbolizują wszystkie siły, które nieustannie działają w życiu ludzi. Jeździec na białym koniu to Chrystus, który już pokonał zło, ale którego zwycięstwo objawi się w pełni dopiero w godzinie sądu (Ap 19,17-21). Zwycięski Chrystus *dalek zwycięża* (w. 2), żyjąc i działając w życiu chrześcijan, którzy w Jego krwi oczyszczają swoje szaty i towarzyszą Mu w Jego dziele (Ap 19,11-16). Pozostali trzej jeźdźcy symbolizują wszelkie nieszczęścia. Jest to tradycyjna triada zła: miecz, głód i zaraza. Zło jest obecne w świecie i jako dopuszczane przez Boga nie może zostać usunięte z ludzkiego doświadczenia. Chrześcijanie mogą mieć jednak pewność, że moc zła jest ograniczona (w. 8), a zwycięstwo Chrystusa - pewne (w. 2).

„Kwarta^a pszenicy za denar^a i trzy kwarty jęczmienia za denara, ale nie niszczy^b oliwy ani wina”.

⁷Gdy otworzył czwartą pieczęć, usłyszałem głos czwartej istoty żywej, która powiedziała: „Przyjdź!”. ⁸I oto ujrzałem zielonego konia, a na nim jeźdźca. Miał na imię Śmierć i towarzyszyła mu Kraina Umarłych.

Dano im władzę nad czwartą częścią ziemi^c, aby zabijali mieczem, głodem, zarazą i przez dzikie zwierzęta.

Piąta pieczęć: świadkowie Słowa

⁹Gdy otworzył piątą pieczęć, ujrzałem pod ołtarzem^d dusze^e zabitych^e z powodu słowa Bożego i danego świadectwa. ¹⁰Zawołał oni potężnym głosem: „Jak długo, święty i prawdziwy Władco, będziesz zwlekał z sądem^f i pomstą naszej krwi^f wśród mieszkańców ziemi?”. ¹¹A każdemu z nich dano białą szatę i powiedziano im, aby jeszcze przez krótki czas odpoczęli, aż dopełni się liczba ich towarzyszy i braci, którzy tak jak oni mają być zabici.

Szоста pieczęć: dzień gniewu

¹²Gdy otworzył szóstą pieczęć, zobaczyłem, że nastąpiło wielkie trzęsienie ziemi. Słońce stało się czarne jak wór pokutny, a cały księżyc stał się jak krew^g. ¹³Gwiazdy nieba spadały na ziemię, jak spadają niedojrzałe figi z figowca wstrząsanego gwałtownym wichrem. ¹⁴Niebo zostało usumięte, zwinięte jak zwój, a każda góra i wyspa zostały przesunięte ze swego miejsca^h. ¹⁵Królowie ziemi, możnowładcy, dowódcy wojska, bogacze i zamożni, wszyscy niewolnicy i wolni ukryli się w jaskiniach i grotach górskich ¹⁶i prosili góry i skały: „Spadnijcie na nas i zasłońcie nas przed obliczem Siedzącego na tronie i przed gniewemⁱ Barankaⁱ, ¹⁷bo nadszedł wielki dzień Ich gniewu, i kto zdoła przetrwać?”.

a) *kwarta* – miara płynów iiał sypkich, zbliżona do jednego litra.

b) *nie niszczy* – głód, który sprowadza ten jeździec, połączony jest z niesprawiedliwością społeczną. Zniszczeniu podstawowego pożywienia towarzyszy dostępność towarów luksusowych, używanych przez bogaczy.

c) *czwarta część ziemi* – zapowiadana plaga ma zasięg ograniczony. Bóg nie dopuszcza, aby siły zła zawładnęły ziemią (Ap 8,7; 12,4).

d) *ołtarz* – ołtarz niebiańskiej liturgii (Ap 8,3; 9,13; 11,1). *Apokalipsa św. Jana* ukazuje jeden ołtarz w niebie, który odpowiada ołtarzowi całopalni oraz ołtarzowi kadzenia ze świątyni jerozolimskiej.

e) *dusze zabitych* – to nawiązanie do sposobu składania ofiary całopalnej w ST: krew ofiary wylewano na podstawie ołtarza całopalenia, po wcześniejszym pomazaniu nią rogów ołtarza kadzenia.

f) Ap 6,12-14 – opis następstw otwarcia szóstej pieczęci jest symboliczny, podobnie jak w innych księgach biblijnych (Iz 34,4; Jl 2,10; 3,3n; Am 8,8n; Mt 24,4-36+; Mk 13,5-37; Łk 21,8-36).

📖 **Piąta pieczęć: świadkowie Słowa.** Wraz ze złamaniem piątej pieczęci objawia się znaczenie męczeństwa chrześcijan: ich śmierć jest ofiarą złożoną ku czci Boga. Ci, którzy cierpią prześladowanie z powodu swojego świadectwa, czyli z powodu wierności Bożemu słowu, nie zostaną zapomniani. Biała szata symbolizuje włączenie ich do grona zbawionych. Autor *Apokalipsy św. Jana* podkreśla jednak, że niesprawiedliwość nie zostaje pomszczona w wyniku natychmiastowej reakcji Boga, a prześladowania wiernych Chrystusowi będą trwały. Chrześcijanie, którzy gorszą się biernością Boga wobec niesprawiedliwości obecnej w świecie, zostają wezwani do cierpliwości. Tryumf sprawiedliwości jest pewny, ale dopełni się on w czasie postanowionym przez Boga.

📖 **Szosta pieczęć: dzień gniewu.** W chwili złamania szóstej pieczęci objawiona zostaje prawda o sprawiedliwości Boga i o Sądzie Ostatecznym. Chociaż ci, którzy cierpią i umierają z powodu swojego świadectwa i wierności Bogu, dopytują się o czas Bożego działania (por. Ap 6,10), Bóg nie pozostaje bierny i Jego sprawiedliwość z mocą dosięga wszystkich sprawców zła, bez względu na ich pochodzenie i pozycję społeczną. Autor *Apokalipsy św. Jana* opisuje działanie Boga przy pomocy tradycyjnych obrazów, podkreślających Jego potęgę oraz grozę, która napędza ludzi dopuszczających się niesprawiedliwości (Mt 24,26-35+; por. Ps 102,26n; Iz 34,4; Jr 4,24; Ez 38,19; Am 8,8n; Na 1,5). Przerażeni grzesznicy kryją się przed Bogiem, gdyż lękają się Jego gniewu i nieuchronnego sądu.

a) Świat według niektórych starożytnych wyobrażeń był czterokątna płaszczyzna wsparta na kolumnach. Liczba cztery jest używana w *Apokalipsie* dla wyrażenia całości rzeczywistości świata.

b) Od wschodu miało nadejść zbawienie w czasach mesjanskich.

c) *pieczęć* – we wczesnochrześcijańskiej symbolice pieczęć nazywano sakramenty chrztu i bierzmowania, które włączają chrześcijanina w życie Chrystusa i nadają mu duchowe znamię przynależności do ludu Bożego.

d) *sto czterdzieści cztery tysiące* – 12 x 12 x 1000. Liczba 12 przywołuje dwanaście plemion Izraela oraz dwunastu apostołów Baranka; liczba 1000 symbolizuje Boga i wieczność.

e) W nowym ludzie Bożym kolejność plemion Izraela zostaje zmieniona przez odniesienie jej do Chrystusa i Jego apostołów. Pierwsze miejsce zajmuje Juda, ponieważ od niego pochodził Jezus Chrystus (Ap 5,5). Pominięty jest Dan, z którym związane były przepowiednie o przyjściu antychrysta. Podobnie jak w gronie apostołów Judasz został zastąpiony przez Macieja (Dz 1,15-26), miejsce Dana zajął Manasses.

f) *narody... języki* – zbawienie zostało ofiarowane wszystkim ludziom.

g) *białe szaty* – symbol udziału w zwycięstwie Chrystusa.

h) *palmy* – znak radosnego pochodu (liturgii) na cześć Boga i Baranka, a także symbol męczeństwa.

Śludzy żyjącego Boga

7¹Następnie ujrzałem czterech aniołów^a stojących na czterech narożnikach ziemi^a. Trzymali oni cztery wiatry ziemi, aby wiatr nie wiał ani na ziemię, ani na morze, ani na żadne drzewo.

²Ujrzałem też innego anioła, który nadchodził od strony wschodu słońca^b i miał pieczęć^c żyjącego Boga. Krzyknął on potężnym głosem do czterech aniołów, którym pozwolono zniszczyć ziemię i morze: ³„Nie niszczyć ziemi ani morza, ani drzew, dopóki nie opieczętujemy na czołach sług naszego Boga”. ⁴I usłyszałem liczbę opieczętowanych: sto czterdzieści cztery tysiące^d z każdego plemienia synów Izraela^e.

⁵Z plemienia Judy^e – dwanaście tysięcy opieczętowanych.

Z plemienia Rubena – dwanaście tysięcy.

Z plemienia Gada – dwanaście tysięcy.

⁶Z plemienia Asera – dwanaście tysięcy.

Z plemienia Neftalego – dwanaście tysięcy.

Z plemienia Manasses – dwanaście tysięcy.

⁷Z plemienia Symeona – dwanaście tysięcy.

Z plemienia Lewiego – dwanaście tysięcy.

Z plemienia Issachara – dwanaście tysięcy.

⁸Z plemienia Zabulona – dwanaście tysięcy.

Z plemienia Józefa – dwanaście tysięcy.

Z plemienia Beniamina – dwanaście tysięcy opieczętowanych.

⁹Następnie zobaczyłem ogromny tłum, którego nikt nie mógł policzyć, ze wszystkich narodów, plemion, ludów i języków^f. Stali przed tronem i przed Barankiem^g ubrani w białe szaty^g, a w rękach trzymali palmy^h. ¹⁰I wołali potężnym głosem:

„Zbawienie u naszego Boga,
siedzącego na tronie, i u Baranka”.

¹¹Wszyscy aniołowie, którzy stali wokół tronu, Starszych i czterech Istot żywych, upadli przed tronem i oddali Bogu pokłon,

¹²mówiąc:

„Amen^f. Uwielbienie, chwała^f, mądrość,
dziękczynienie, cześć, moc i potęga

📖 Śludzy żyjącego Boga. Dwie wizje opisane w Ap 7 ukazują tryumf zbawionych, który zostaje przeciwstawiony sytuacji ludzi niesprawiedliwych (Ap 6,12-17). Pierwsza z nich (ww. 1-8) opisuje nowy lud Boży, który musi jeszcze przejść czas próby. Pieczęć żyjącego Boga, która symbolizuje przynależność do Niego, chroni ich od kataklizmów dotykających ziemię. Nie kryją się oni przed Bogiem, lecz z ufnością przechodzą przez wielki ucisk, by dotrzeć przed tron Boga (w. 14). Druga wizja przedstawia nieprzeliczony tłum zbawionych. Ci, którzy przeszli próbę wiary i okazali wytrwałość w ucisku, dzięki zbawczej krwi Baranka weszli do chwały i stoją przed Bogiem, uczestnicząc w niebiańskiej liturgii. Bóg jest dla nich Ojcem, który oddala każde cierpienie i ociera łzy z ich oczu. Chociaż zbawienie dokonuje się dzięki ofierze Chrystusa, konieczna jest współpraca człowieka z łaską Bożą. Chrześcijanie wezwani są do tego, aby oczyścić swoje szaty we krwi Baranka (w. 14). Autor *Apokalipsy św. Jana* podkreśla pracę, którą musi wykonać człowiek, jeśli chce, aby jego „ubranie” na nowo stało się czyste. Nawet jeśli tym, co oczyszcza, jest krew Baranka, nie będzie ona skuteczną, jeśli człowiek pozostanie bierny i świadomie odrzuci zbawienie.

naszemu Bogu na wieki wieków. Amen”.

¹³Wtedy odezwał się jeden ze Starszych i zapytał mnie: „Kim są ci ubrani w białe szaty i skąd przyszli?” ¹⁴Odpowiedziałem mu:

„Panie mój, ty wiesz!”. Odrzekł mi:

„To ci, którzy przychodzą z wielkiego ucisku.

Wyprali swoje szaty i wybielili je we krwi⁵ Baranka.

¹⁵Dlatego są przed tronem Boga

i służą Mu dniami i nocą w Jego świątyni.

Wśród nich zamieszka Siedzący na tronie.

¹⁶Już nie zaznają głodu ani pragnienia, już nie porazi ich słońce ani żaden upał,

¹⁷bo będzie ich paść Baranek stojący na środku tronu.

On poprowadzi ich do źródeł wody życia⁶,

a Bóg otrze z ich oczu każdą łzę⁷”.

Siódma pieczęć: cisza w niebie

8 ¹Gdy Baranek⁸ otworzył siódmą pieczęć, w niebie nastąpiła cisza na około pół godziny. ²I ujrzałem siedmiu aniołów⁹ stojących przed Bogiem, którym dano siedem trąb⁹. ³Przybył też inny anioł i stanął przy ołtarzu⁸, trzymając złotą kadzielnicę. Dano mu dużo kadzideł, aby razem z modlitwami wszystkich świętych ofiarował je na złotym ołtarzu⁸, który jest przed tronem. ⁴A dym kadzideł z ręki anioła wznosił się do Boga wraz z modlitwami świętych. ⁵Następnie anioł wziął kadzielnicę, napemnił ją ogniem z ołtarza i rzucił na ziemię. Wówczas zagrzmiąły gromy, głosy, błyskawice i trzęsienie ziemi.

Pierwsze cztery trąby

⁶Siedmiu aniołów⁶, którzy mieli siedem trąb, przygotowywało się do trąbienia.

⁷Zatrąbił pierwszy. Na ziemię spadł grad i ogień zmieszany z krwią⁷. Trzecia część⁴ ziemi została spalona, trzecia część drzew została spalona i wszelka trawa zielona została spalona.

📖 Siódma pieczęć: cisza w niebie. Złamanie siódmej pieczęci i ostateczne otwarcie zwoju nie kończą trudnych doświadczeń, wśród których wypełnia się plan Boga. Cisza w niebie to milczące uwielbienie Boga oraz moment przygotowania się siedmiu aniołów z trąbami. Obwieszczają oni dalsze wyroki Boga. Zanim to nastanie, anioł dokonuje liturgii kadzenia na ołtarzu w niebie. Składa na nim także modlitwy wszystkich świętych, czyli chrześcijan modlących się na ziemi. Modlitwa wiernych zostaje przyjęta i wysłuchana. Jej konsekwencjami są następne wydarzenia, poprzedzone zrzuconiem na ziemię żaru Bożej kary. Bóg odbywa sąd nad prześladowcami świętych.

📖 Pierwsze cztery trąby. Dźwięk pierwszych czterech trąb powoduje straszliwe skutki, głównie w świecie natury. W konsekwencji dotyczą one także ludzi. Podobnie jak plagi egipskie, są one odpowiedzią Boga nawołanie udręczonego ludu i zapowiadają jego wyzwolenie (Wj 2,24). Jak Bóg ujął się za swoim ludem zniewolonym w Egipcie, tak teraz ujmie się za prześladowanymi chrześcijanami, a w eschatologicznej przyszłości dokona sądu i wymierzy sprawiedliwą karę swym przeciwnikom. Pozostałe trzy trąby i odpowiadające im *Biada!* dotyczą bezpośrednio ludzi i dramatycznych skutków ich nieprawości.

a) *woda życia* – łaska nowego i pełnego życia, które pochodzi od Boga i Baranka (J 4,10.14; Ap 21,6; 22,1.17).

b) *siedem trąb* – trąba w Piśmie Świętym używana jest w ważnych momentach: jest znakiem do rozpoczęcia walki (Jr 51,27); podkreśla uroczysty charakter święta (Lb 29,1); towarzyszy ważnym wydarzeniom (2Sm 15,10); brzmi przy objawieniu się Boga (Wj 19,16nn). Dźwięk trąby oznajmi nadejście Dnia Pana (Jl 2,1; So 1,16), czyli dnia Bożego sądu. Według NT trąba obwieszcza także powszechne zmartwychwstanie (1Kor 15,52; 1Tes 4,16).

c) *ołtarz* – zob. Ap 6,9+.

d) *Trzecia część* – kataklizm, który niszczy wszystkich. Kara jest surowsza niż poprzednio (Ap 6,8), lecz także złagodzona przez miłosierdzie Boga.

a) *Piołun* - roślina o silnej i ostrej woni; wywar z niej ma bardzo gorzki smak. Jest to symbol kary, jaką Bóg zsyła na czcicieli obcych bóstw (Jr 9,12-14; 23,15).

b) *Biada* - zawołanie służące do wzmocnienia efektu przestrogi. Powtórzone trzykrotnie zapowiada trzy różne kary.

c) *gwiazda* - anioł kary wykonujący rozkazy Boga (Ap 1,20).

d) *otchłani* - późniejsza tradycja widzi tu więzienie złych duchów (2P 2,4; Ap 20,1).

⁸Zatrąbił drugi anioł. Do morza wrzucono jakby wielką górę płonącego ognia i trzecia część morza stała się krwią. ⁹Jedna trzecia stworzeń morskich zginęła i jedna trzecia statków uległa zniszczeniu.

¹⁰Zatrąbił trzeci anioł. Z nieba spadła wielka gwiazda świecąca jak pochodnia, która upadła na trzecią część rzek i na źródła wód. ¹¹Gwiazdę nazwano „Piołun” i jedna trzecia wód zmieniła się w piołun, a wielu ludzi zmarło z powodu wód, które stały się gorzkie.

¹²Zatrąbił czwarty anioł. Zdruzgotano jedną trzecią słońca, jedną trzecią księżyca i jedną trzecią gwiazd, tak że trzecia ich część się zaćmiła, a dzień - podobnie jak noc - utracił jedną trzecią swego światła.

¹³Zobaczyłem też i usłyszałem orła lecącego środkiem nieba, który wołał potężnym głosem: „Biada! Biada! Biada mieszkańcom ziemi z powodu głosów trąby pozostałych trzech aniołów, którzy wkrótce zatrąbią!”.

Piąta trąba

9¹Zatrąbił piąty anioł. Ujrzałem gwiazdę^c, która spadała z nieba na ziemię. Dano jej klucz do studni otchłani^d.

²I otworzyła studnię otchłani, a ze studni, jak z wielkiego pieca uniósł się dym. Słońce i powietrze pociemniały od dymu ze studni.

³Z dymu zaś wyszła na ziemię szarańcza, której dano taką moc, jaką mają na ziemi skorpiony. ⁴Powiedziano jej, aby nie niszczyła ani ziemskiej trawy, ani jakiegokolwiek rośliny czy drzewa, lecz tylko ludzi, którzy nie mają na czole pieczęci Boga. ⁵Nakazano jej, aby ich nie zabijała, lecz by dręczyła ich przez pięć miesięcy takim bólem, jaki wywołuje ukąszenie skorpiona. ⁶W owych dniach ludzie będą szukać śmierci i nie znajdą jej. Będą chcieli umrzeć, a śmierć ucieknie od nich.

⁷A szarańcza podobna była do koni gotowych do walki. Na ich głowach - jakby wieńce podobne do złota, a ich pyski - jak ludzkie twarze. ⁸Ich grzywy były jak włosy kobiet, a ich zęby jak zęby lwa. ⁹Ich torsy były jak żelazne pancerze, a łopot ich skrzydeł - jak turkot wielokonnych wozów pędzących do boju. ¹⁰Miały ogony - takie jak u skorpionów - oraz żądła. Właśnie w ogonach tkwiła ich moc niszczenia ludzi przez pięć miesięcy. ¹¹Miały nad sobą

📖 **Piąta trąba.** Obraz szarańczy jest wykorzystywany w Piśmie Świętym jako symbol kary Bożej (Jl 1,4 - 2,10). Wykonawcami jej mogą być nawet siły demoniczne, którym Bóg dokładnie określa zakres oddziaływania. Niszcząca moc szarańczy jest czasowa (pięć miesięcy), ma ograniczony zasięg (dotyczy tych, którzy nie zostali opieczętowani) i nie może powodować śmierci ludzi, bo ich życie jest w ręku Boga. Kary, jakie spadły na ziemię, mają podwójny sens: zostały spowodowane złem ludzi, ale w Bożym planie są przestroga, mającą ich skłonić do nawrócenia.

króla - anioła otchłani. Jego hebrajskie imię Abaddon^a po grecku brzmi Niszczyciel.

¹²Pierwsze „biada” odeszło. Oto po nim nadchodzi jeszcze dwa „biada”.

Szósta trąba

¹³Zatrąbił szósty anioł. Z czterech rogów złotego ołtarza^f, który stał przed Bogiem, usłyszałem głos ¹⁴mówiący do szóstego anioła trzymającego trąbę: „Uwolnij czterech aniołów^b spętanych nad wielką rzeką Eufrat^g”. ¹⁵I czterej aniołowie, którzy byli przygotowani na godzinę, dzień, miesiąc i rok, zostali uwolnieni, aby zabić jedną trzecią ludzi.

¹⁶Liczba wojska konnego wynosiła dwie miriady miriad^d. Ich liczbę usłyszałem. ¹⁷Tak więc zobaczyłem w widzeniu konie, a na nich jeźdźców, którzy mieli pancerze koloru ognia, hiacyntu^e i siarki. Łby koni podobne były do łbów lwów, a z ich pysków wydobywał się ogień, dym i siarka. ¹⁸Z powodu tych trzech plag: ognia, dymu i siarki, które wydobywały się z ich pysków, zginęła jedna trzecia ludzi. ¹⁹A moc koni była w ich pyskach i w ogonach, gdyż ogony te były jak węże mające głowy, aby nimi kąsać. ²⁰Pozostali ludzie, którzy nie zginęli od tych plag, nie odwrócili się od dzieł swoich rąk. Nie przestali oddawać pokłonu demonom^f oraz złotym, srebrnym, miedzianym, kamiennym i drewnianym bożkom, co nie potrafili ani widzieć, ani słyszeć, ani chodzić. ²¹Nie odwrócili się także od swych morderstw ani od czarów^e, ani od nierządu, ani od kradzieży.

Zapowiedź siódmej trąby

10 ¹Zobaczyłem innego potężnego anioła^f, który zstępował z nieba. Był ubrany w obłok, a nad jego głową była tęcza. Miał twarz podobną do słońca, a nogi do słupów ognia. ²W rękę trzymał otwarty maleńki zwój^g. Prawą nogę postawił na morzu, a lewą na ziemi ³i zawołał potężnym głosem jak ryczący lew. Gdy zawołał, siedem gromów odpowiedziało mu swoim grzmotem. ⁴A kiedy przebrzmiało siedem gromów, zabrałem się do pisania.

a) *Abaddon* - słowo aram. oznaczające całkowite zniszczenie, totalną ruinę.

b) *czterech aniołów* - demoniczne postaci, których niszczycielska działalność rozciąga się na cały świat, co symbolizuje ich liczbę (Ap 4,6+).

c) *rzeka Eufrat* - w Piśmie Świętym oznacza granicę Ziemi Obiecanej (Rdz 15,18; Pwt 17n; Joz 1,4).

d) *miriady miriad* - zob. Ap 5,11+.

e) *hiacynt* - mineral ten występuje w różnych kolorach: żółtym, pomarańczowym, czerwonym lub brązowym. Wymienione barwy nawiązują do obrazu koni, którym z pysków wydobywa się ogień, dym i siarka. Całość symbolizuje zglądę pochodzącą z karzącej sprawiedliwości Bożej.

f) *potężny anioł* - choć podobny do Syna Człowieczego z pierwszej wizji (Ap 1,12-20), tutaj nie może być identyfikowany z Chrystusem.

g) *maleńki zwój* - bywa interpretowany jako jeden z rozdziałów dłuższego zwoju, jakiś jego część albo Ewangelia, która kontynuuje objawienie ST. Wszystko wskazuje jednak na to, że zawartość małego zwoju to prorocтво o zniszczeniu Jerozolimy i misji dwóch świadków (por. podobny zwój w Ez 2,8 - 3,3).

☞ Szósta trąba. Wszystkie wydarzenia, nawet najbardziej dramatyczne, następujące po piątej i szóstej trąbie zostały przewidziane w Bożym planie co do godziny, dnia, miesiąca i roku. To, co się dzieje po sygnale szóstej trąby, jest odpowiedzią Boga na błagalne modlitwy świętych. Od granicy Ziemi Obiecanej wyrusza demoniczna konnica, a skutkiem jej działania jest śmierć jednej trzeciej ludzi. Kary Boże jednak nie przełamują zatwardziałości grzeszników. Wyliczone grzechy są następstwem oddawania bałwochwalczej czci bożkom.

☞ Zapowiedź siódmej trąby. Rozdziały 10 - 11 stanowią przerwę pomiędzy szóstą a siódmą trąbą, wprowadzając na scenę wydarzeń nowe elementy Bożego planu. Potężny anioł, w wizji Ap 10, trzymając w ręce maleńki zwój, różny od zwoju zapieczętowanego (Ap 5nn). Tym razem zwój jest mały i otwarty, to znaczy, że zawiera małą liczbę faktów i że są one jawne. Anioł stoi na morzu i ziemi, co oznacza,

a) *Zapieczętyj* - część objawienia, które otrzymuje Jan, chwilowo musi pozostać ukryta ze względu na swoją treść, teraz dostępną tylko prorokom.

b) Symboliczna czynność mierzania świątyni zapowiada Bożą opiekę (zachowanie od sądu i kary) względem tych, którzy oddają Mu cześć.

c) *zewewnętrzny dziedziniec* - nawiązanie do tzw. *Dziedzińca Pogan* w świątyni jerozolimskiej; tutaj symbolizuje on świat opanywany przez pogan, podczas gdy sama świątynia to lud Boży.

d) *czterdzieści dwa miesiące* - to trzy i pół roku, czyli 1260 dni, inaczej połowa siedmiu lat. Zgodnie z symboliką księgi oznacza krótki, skończony okres albo też czas trwania tego świata; tutaj chodzi o przejściowy okres próby przed ostatecznym zwycięstwem Boga (Ap 11,3.11; 12,6; 13,5). W Ap 12,14 będzie to *czas, czas i połowa czasu* (Dn 7,25; 12,7.11n).

e) *dwoch świadków* - utożsamiani są z różnymi postaciami, np. Mojżeszem i Eliaszem, apostołami Piotrem i Pawłem. Pismo Święte podaje tradycje, że dopiero zgodne zeznanie dwóch świadków stawało się wiarygodne (Pwt 19,15; Mt 18,16). Autor w osobach *dwoch świadków* przedstawia proroka misję wszystkich chrześcijan.

Usłyszałem jednak z nieba głos, który mówił: „Zapieczętyj” to, co powiedziało siedem gromów, i nie pisz tego”. ⁵Wtedy anioł, którego widziałem stojącego na morzu i na ziemi, podniósł prawą rękę do nieba

⁶i przysiągł na Żyjącego na wieki wieków, który stworzył niebo i to, co się w nim znajduje, ziemię i to, co się na niej znajduje, oraz morze i to, co się w nim znajduje:

„Już nie będzie zwłoki! ⁷Lecz w dniach, gdy odezwie się i zacznie trąbić siódmy anioł, spełni się tajemnica Boga, którą ogłosił On swoim sługom, prorokom”.

Maleńki zwój

⁸Głos, który słyszałem z nieba, znów przemówił do mnie i powiedział: „Idź, weź otwarty zwój z dłoni anioła, który stoi na morzu i na ziemi”. ⁹Podszedłem więc do anioła i powiedziałem: Daj mi maleńki zwój. Odpowiedział mi: „Weź go i połknij. Będzie on gorzki w twoim żołądku, ale w twoich ustach będzie słodki jak miód”. ¹⁰Wziąłem maleńki zwój z dłoni anioła i połknąłem go. W moich ustach był słodki jak miód, ale gdy go zjadłem, mój żołądek napełnił się goryczą. ¹¹I powiedziano mi: „Trzeba, żebyś prorokował o ludach, narodach, językach i wielu królach”.

Dwaj świadkowie

11 ¹Dano mi trzcinę podobną do pręta z poleceniem: „Powstań i zmierz świątynię Boga, ołtarz^a oraz tych, którzy oddają w niej pokłon^b. ²Pomiń natomiast zewnętrzny dziedziniec^c świątyni. Nie mierz go, gdyż został wydany poganom, którzy będą deptać Miasto Święte przez czterdzieści dwa miesiące^d. ³Pozwolę moim dwóm świadkom^e, aby ubrani w wory pokutne prorokowali

że orędzie zawarte w zwoju ma wymiar powszechny. Jego treść została ujawniona w Ap 11. Wszystko zmierza do niezawodnego wypełnienia tajemnicy Bożej, czyli do zakończenia wydarzeń historii i do odnowienia stworzenia w niebiańskim Jeruzalem.

Maleńki zwój. Symboliczna czynność przyjęcia oraz połknięcia małego zwoju jest znakiem powołania prorockiego. Jan przyjmuje orędzie, wewnętrznie przyswaja jego treść i dopiero wtedy otrzymuje wyraźny nakaz prorokowania. Nauczanie będzie dotyczyło królestwa Boga i Jego ostatecznego zwycięstwa (słodki smak zwoju) oraz sprawiedliwości Boga i kar, jakie spadną na niewiernych (gorycz). Gorzki jest też los proroka, szkanowanego z powodu głoszonych słów. Przekazywanie otrzymanego objawienia jest jednak konieczne, zarówno dla Jana, jak i każdego chrześcijanina, który otrzymał do „spożycia” Ewangelię.

Dwaj świadkowie. Dwaj świadkowie to postacie symboliczne. W ich prorockiej misji ukazane jest powołanie i zadanie wszystkich chrześcijan. Mają oni dać wyrazie i wiarygodne świadectwo (prorocstwo), czyli wytrwale wyznawać wiarę w Chrystusa wobec pogańskiego świata. Przejrzystą postawę chrześcijan-proroków Bóg potwierdza różnymi znakami. Odrzucenie takiego świadectwa stanie się jednym z powodów sądu nad światem. Los świadków jest podobny do losu ich Pana - Chrystusa: są znakiem sprzeciwu i składają ofiarę z życia, ale od Boga otrzymują nowe życie oraz udział w chwale. Są więc autentycznymi naśladowcami Chrystusa.

przez tysiąc dwieście sześćdziesiąt dni^a. ⁴Oni są jak dwa drzewa oliwne i dwa świeczniki^a, które stoją przed Panem^e ziemi. ⁵A gdy ktoś chce ich skrzywdzić, wówczas z ich ust wychodzi ogień i pożera ich nieprzyjaciół. Jeśli więc ktoś zechce ich skrzywdzić, tak powinien zginać. ⁶Mają oni władzę zamknąć niebo, aby w dniach, kiedy będą prorokować, nie padał deszcz. Mają też władzę zamieniać wody w krew^e i rzucać na ziemię wszelkie plagi, gdy tylko zechcą^b. ⁷Kiedy zaś dopełnią swego świadectwa, wówczas bestia wychodząca z otchłani^c będzie z nimi walczyć, zwycięży ich i zabije. ⁸Ich zwłoki zostaną wystawione na placu wielkiego miasta, które symbolicznie nazywane jest Sodomą i Egipcie^d. Tam także ukrzyżowano ich Pana^e. ⁹Ludy, plemiona, języki i narody będą patrzyły na ich zwłoki przez trzy i pół dnia i nie pozwolą złożyć ich zwłok do grobu. ¹⁰Mieszkańcy ziemi będą się cieszyć i radować z ich powodu. Będą sobie wzajemnie posyłać dary, ponieważ ci dwaj prorocy nękali mieszkańców ziemi. ¹¹Jednak po trzech i połowie dnia^f tchnienie życia pochodzące od Boga wstąpiło w nich i powstali. A wszystkich, którzy na nich patrzyli, ogarnął wielki strach. ¹²Oni zaś usłyszeli potężny głos mówiący do nich z nieba: „Wejdźcie tutaj!” I weszli do nieba na obłoku, a ich nieprzyjaciele przyglądali się im. ¹³W tej godzinie nastąpiło wielkie trzęsienie ziemi i runęła dziesiąta część miasta. Siedem tysięcy osób^g zginęło podczas trzęsienia ziemi, a pozostali zlekli się i oddali chwałę^e Bogu nieba.

¹⁴Drugie „biada” odeszło. Oto wkrótce nadejdzie trzecie „biada”.

Siódma trąba

¹⁵Zatrąbił siódmy anioł. W niebie pojawiły się potężne głosy mówiące:

„Nad światem zaczął królować nasz Pan^e
i Jego Chrystus^e.

Będzie królował na wieki wieków”.

¹⁶A dwudziestu czterech starszych, którzy siedzą przed Bogiem na swoich tronach, upadło na twarz i oddało pokłon Bogu, ¹⁷mówiąc:

„Dziękujemy Ci, Panie, Boże Wszechmocny,
który jesteś i który byłeś,

za to, że użyłeś swej wielkiej mocy
i zacząłeś królować.

¹⁸Wzburzyły się narody

a) *drzewa oliwne i... świeczniki* – symbole uprzywilejowanej pozycji wiernych świadków przed Bogiem.

b) Ap 11,5n – znaki towarzyszące działaniu świadków są echem czynów dokonanych w ST przez Mojżesza (Wj 7,17-20) i Eliasza (1Krl 17,1; 18,36-40; 2Krl 1,10).

c) *bestia wychodząca z otchłani* – zamiennie nazywana *Babilonią*, to symbol pogańskiego Imperium Rzymskiego (Ap 14,8; 16,19; 17,18).

d) *Sodoma i Egipt* – symbolizują niemoralność (Iz 1,10) i ucisk ludu Bożego (Wj 1,11-14).

e) Odrzucenie i zabicie Jezusa dokonało się w Jerozolimie. Wymienione wcześniej przez autora *Apokalipsy* Sodomą i Egipt symbolizują jednak Rzym, co sugeruje, że i wspomniana Jerozolima jest tutaj rozumiana jako część Imperium Rzymskiego. Nieprawość pogańskiego mocarstwa jest więc trojaka: rozwiążność moralna, ucisk ludu Bożego – Kościoła i odrzucenie prawdziwego Boga.

f) *trzy i pół dnia* – radość bezbożnych mieszkańców ziemi (Ap 3,10+) będzie krótka, ściśle ograniczona w czasie (Ap 11,2+).

g) *Siedem tysięcy osób* – liczba symboliczna; oznacza powszechność kary (*siedem*) i jej ogromne rozmiary (*tysiąc*).

☞ **Siódma trąba.** Dźwięk trąby siódmego anioła nie wprowadza nowej serii katastrof, jak to było w przypadku poprzednich trąb, ale rozpoczyna uroczysty hymn na cześć wiecznego królowania Boga i Chrystusa. Pieśń starszych wysławia Boga, który był i jest (w. 17). Brak trzeciego członu *który przychodzi* (Ap 1,4; 4,8) wskazuje na pełnię czasu, która nadeszła, tj. moment ostatecznego przejścia przez Boga władzy nad całym stworzeniem (1Kor 15,24.28). Świadczy o tym sąd powszechny, którego skutkiem jest zapłata dla wiernych i kara dla bezbożnych.

a) *Kobieta obleczona w słońce* - pierwszy spośród trzech wielkich znaków (Ap 12,3; 15,1). To symbol Kościoła - ludu Bożego. Symbol kobiety tradycja chrześcijańska odnosi do Maryi.

b) *smok* - szatan. W ST określany także jako *Lewiatan* (np. Ps 74,13n) albo *Rahab* (np. Hi 26,12n). To także symbol potęg ziemskich zbuntowanych przeciwko Bogu.

c) *róg* - symbol mocy, zwłaszcza w walce (zob. *Słownik*); liczba dziesięć oznacza skończoną, ograniczoną pełnię; taka jest moc ziemskich imperiów.

d) *siedem diademów* - pełnia władzy nad królestwami ziemskimi.

e) *trzecia część* - niszczycielska działalność szatana ma ograniczony zasięg (Ap 6,8+).

f) *mężczyzna* - Chrystus.

g) Skróć myślowy. Autor przechodzi od narodzenia Chrystusa do wywyższenia Go w chwale Boga (Flp 2,6-11).

h) *pustynia* - w ST miejsce doświadczenia szczególnej Bożej opieki.

i) *tysiąc dwieście sześćdziesiąt dni* - zob. Ap 11,2+.

j) *Michał* - w tradycji biblijnej książę aniołów.

k) Różnorodność określeń zła osobowego odsłania jego naturę. *Smok* (Ap 12,3), *dawny węź* (Rdz 3,1-6); *diabeł* - ten, który dzieli; *szatan* - przeciwnik, nazwany także *zwodzicielem ludzkości* i *oskarżycielem* (1Krn 21,1; Hi 1-2; Za 3,1).

i nadszedł Twój gniew^e.

Czas sędzić umarłych, oddać zapłatę Twoim sługom, prorokom^e, świętym oraz tym, którzy boją się Twego imienia^e, małym i wielkim!

Czas zniszczyć niszczących ziemię¹⁹!

¹⁹W niebie otworzyła się świątynia Boga, a w świątyni ukazała się Arka^e Jego Przymierza^a. Pojawiły się błyskawice, głosy, gromy, trzęsienie ziemi i wielki grad.

Znaki na niebie

12¹Na niebie ukazał się wielki znak: Kobieta obleczona w słońce^a. Pod jej stopami - księżyc, a na jej głowie - wieńiec z dwunastu gwiazd. ²Jest brzemienna i krzyczy ogarnięta bólami i cierpieniem rodzenia.

³Ukazał się też inny znak na niebie: Oto wielki smok^b ognisty ma siedem głów i dziesięć rogów^c, a na głowach siedem diademów^d. ⁴Jego ogon ciągnie trzecią część^e gwiazd nieba i zrzucił je na ziemię. Smok stanął przed kobietą, która miała rodzić, aby gdy tylko urodzi, pożreć jej dziecko. ⁵I urodziła syna - mężczyznę^f, który będzie pał wszystkie narody laską żelazną. Jej dziecko zostało porwane do Boga^g, przed Jego tron. ⁶Kobieta zaś uciekła na pustynię^h, gdzie Bóg przygotował jej miejsce, aby ją tam żywno przez tysiąc dwieście sześćdziesiąt dniⁱ.

Walka w niebie

⁷W niebie rozpętała się walka. Michał^a i jego aniołowie^e walczyli ze smokiem. Walczył też smok i jego aniołowie, ⁸ale nie zwyciężyli i nie było już dla nich miejsca w niebie. ⁹Zrzuciono więc wielkiego smoka, dawnego węża, nazywanego diabłem^e i szatanem^h. Ten, który zwodzi cały świat, został zrzucony na ziemię, a razem z nim zrzucono jego aniołów. ¹⁰I usłyszałem potężny głos^e mówiący w niebie:

🔒 **Znaki na niebie.** Zanim dokona się sąd nad pogańską stolicą bezbożnego imperium (Ap 17 - 18), zostaje ukazany opór szatana i jego sprzymierzeńców wobec odkupieńczego dzieła Chrystusa i wobec Kościoła. Nie tylko pojedynczy chrześcijanie są prześladowani przez siły zła (Ap 11), ale także cały Kościół jako wspólnota ludu Bożego. Kościół Boży, symbolizowany przez kobietę obleczoną w słońce, jest zagrożony pełnym przemocy działaniem szatana, który chce zniszczyć dzieło Chrystusa. Te wrogie wysiłki pozostają jednak bezskuteczne: Kościół jest chroniony przez Boga. Chrystus narodzony z Kobiety przyszedł na ziemię i pomimo gniewu szatana dopełnił swego dzieła, a wywyższony uczestniczy w chwale Boga.

🔒 **Walka w niebie.** Obraz walki z szatanem nosi cechy ponadhistoryczne, obejmuje więc wszystkie ataki i porażki szatana od pierwszego buntu aż do końca dziejów. Szatan jest przeciwnikiem Boga, dlatego walczy z Jego ludem i jawnie przeciwstawia się Jego władzy. Atak szatana na niebo okazuje się klęską. Strącony na ziemię przez anioła Michała i innych aniołów, rozpoczął walkę z Kościołem. Gniew szatana jest spotęgowany krótkim i ściśle określonym czasem, w którym może działać (w. 12). Po zwycięstwie Michała w niebie rozbrzmiewa śpiewany przez uwielbionych męczenników hymn, przez który zostaje

„Teraz nadeszło zbawienie, moc i królowanie naszego Boga, i panowanie Jego Chrystusa”, bo został zrzucony oskarżyciel naszych braci. On oskarżał ich przed naszym Bogiem w dzień i w nocy, ¹¹lecz oni go pokonali dzięki krwi Baranka^a i dzięki słowu swojego świadectwa; i nie umiłowali swego życia - aż do śmierci. ¹²Dlatego radujcie się, niebiosy i ich mieszkańcy! Biada ziemi i morzu, bo zstąpił do was diabeł ogarnięty wielkim gniewem. On wie, że mało ma czasu^b”.

Walka na ziemi

¹³Gdy smok zobaczył, że został zrzucony na ziemię, zaczął ścigać kobietę, która urodziła mężczyznę. ¹⁴Kobiecie zaś dano dwa skrzydła wielkiego orła^a, aby poleciała na pustynię, na swoje miejsce. Tam żywiono ją przez czas, czasy i połowę czasu^b z dala od węża.

¹⁵Za kobietą wąż wyrzucił ze swej gardzieli wodę jak rzekę, aby kobietę poniosła rzeka. ¹⁶Ale ziemia pomogła kobiecie. Otworzyła swą paszczę i wchłonęła rzekę, którą smok wyrzucił ze swej gardzieli. ¹⁷Wtedy smok rozgniewał się bardzo na kobietę i poszedł walczyć z resztą jej potomstwa^c - z tymi, którzy przestrzegają przykazań Boga i posiadają świadectwo Jezusa^a. ¹⁸Stanął więc smok na brzegu morza^d.

Pierwsza bestia poddana smokowi

13 ¹Zobaczyłem, że z morza wychodzi bestia^a, która ma dziesięć rogów^f i siedem głów. Na jej rogach jest dziesięć diademów^g, a na głowach błuznierce imiona^h. ²Bestia, którą

a) *dwa skrzydła wielkiego orła* - symbol siły, zwinności i skutecznej Bożej opieki (Wj 19,4; Pwt 32,11; Iz 40,31).

b) *czas, czasy i połowę czasu* - zob. Ap 11,2^a.

c) *reszta jej potomstwa* - poszczególni chrześcijanie, członkowie ziemskiego Kościoła, chronieni przez Boga przed szatańskim dziełem zniszczenia.

d) *morze* - apokaliptyczny symbol zła, pierwotnego chaosu, zmiętności. Zgodnie z tradycją biblijną miejsce zamieszkania sił nieczystych, wrogich Bogu.

e) *bestia* - symbol Imperium Rzymskiego (Ap 17,9-14) oraz ziemskich potęg wrogich Bogu, a poddanych szatanowi.

f) *dziesięć rogów* - zob. Ap 12,3^a.

g) *dziesięć diademów* - zob. Ap 12,3^a.

h) *błuznierce imiona* - aluzja do tytułów, które nadawali sobie rzymscy cesarze, żądając dla siebie od poddanych boskiej czci. Np. *boski Donicjan, syn bóg, pan i bóg wasz*.

zinterpretowane całe to wydarzenie w świetle historii zbawienia. *Zbawienie, królowanie i panowanie* (w. 10) należą ostatecznie i nieodwołalnie do Boga i do Chrystusa. Szatan został pokonany przez Mękę i Śmierć Jezusa-Baranka. Chrześcijanie stają się uczestnikami tego zwycięstwa dzięki zbawczej krwi Nowego Przymierza i dzięki wierności Bogu wśród prześladowań.

📖 Walka na ziemi. Walka szatana z potomstwem kobiety została zapowiedziana już w *Księdze Rodzaju* w tzw. Protoewangelii (Rdz 3,15). Jest w niej mowa o definitywnym pokonaniu szatana przez potomstwo kobiety. Tradycja Kościoła dostrzega w Protoewangelii pierwszą obietnicę przyjścia Chrystusa. Sama kobieta (Kościół, Maryja), jak i jej Syn, znajdują się poza zasięgiem szatana, stąd jego nienawiść zwraca się przeciwko wspólnocie ziemskiego Kościoła. Ludowi Bożemu towarzyszy jednak skuteczna pomoc i obrona Boga, czego doznaje on na pustyni, czyli podczas wędrówki z ziemi do nieba.

📖 Pierwsza bestia poddana smokowi. Dwie nowe bestie są narzędziami i sługami smoka w próbie zniweczenia zbawczego planu Boga. Smok i dwie bestie to błuznierca parodia Trójcy Świętej. Opis pierwszy

a) Por. Dn 7,2-28, gdzie cztery zwierzęta symbolizowały pogańskie imperia: babilońskie, medyjskie, perskie i greckie.

b) *jakby śmiertelnie zraniona* – szyderczy znak bestii; parodia wyglądu Baranka jakby zabitego (Ap 5,12).

c) *Któż jest podobny do Bestii?* – diaboliczna parodia imienia anioła Michała (Ap 12,7+).

d) *czterdzieści dwa miesiące* – zob. Ap 11,2+.

e) *namiot* – oznacza świątynię Boga w niebie (Ap 15,5+).

f) *plenię... naród* – zob. Ap 7,9+.

g) *druga bestia* – symbol grup interesu, które dla zysku zniewalają ludzi, nie licząc się z ich wolnością i godnością. Symbol ten nawiązuje do władz miast Prowincji Azji, które w czasach powstawania *Apokalipsy św. Jana* promowały kult rzymskiego cesarza i prześladowały sprzeciwiających się mu chrześcijan.

widziałem, podobna była do pantery, jej łapy natomiast podobne były do łap niedźwiedzia, a jej paszcza – do paszczy lwa. Smok przekazał jej swoją moc, swój tron i wielką władzę^a. ³A jedna z jej głów była jakby śmiertelnie zraniona^b. Gdy wygoiła się ta śmiertelna rana, cała ziemia podziwiała bestię. ⁴Pokłonili się też smokowi, ponieważ dał bestii władzę, i pokłonili się bestii, mówiąc: „Któż jest podobny do bestii? Kto może z nią walczyć?”

⁵Bestii dano usta mówiące rzeczy przedziwne i bluźnierstwa. Pozwolono jej też sprawować władzę przez czterdzieści dwa miesiące^d. ⁶Otworzyła więc swój pysk, aby bluźnić przeciwko Bogu i szydzić z Jego imienia^e, Jego namiotu^f i mieszkańców nieba. ⁷Pozwolono jej również prowadzić walkę ze świętymi^g i pokonać ich oraz dano jej władzę nad każdym plemieniem, ludem, językiem i narodem^g. ⁸Pokłonią się jej ci wszyscy mieszkańcy ziemi, których imię od początku świata nie zostało zapisane w księdze życia zabitego Baranka^g.

⁹Kto ma uszy, niech słucha.

¹⁰Jeśli ktoś jest przeznaczony do niewoli, niech idzie do niewoli.

Jeśli ktoś ma być zabity mieczem, niech ginie od miecza.

Tu okazuje się wytrwałość i wiara świętych.

Druga bestia na usługach pierwszej

¹¹Zobaczyłem też drugą bestię^g, która wychodziła z ziemi. Miała dwa rogi jak Baranek^e, ale mówiła jak smok. ¹²W obecności pierwszej bestii sprawuje ona całą jej władzę. Zmusza ziemię i jej mieszkańców, aby klaniali się pierwszej bestii, której wygoiła się śmiertelna rana. ¹³Dokonuje też wielkich znaków, nawet ogień sprowadza na ziemię – na oczach ludzi. ¹⁴Zwodzi więc mieszkańców ziemi przez znaki, które wolno jej czynić w obecności bestii i każe mieszkańcom ziemi sporządzać obrazy bestii, która ma ranę od miecza, ale przeżyła. ¹⁵Pozwolono jej nawet tchnąć ducha w obraz bestii, aby obraz bestii przemówił i sprawił, że ci, którzy nie pokłonią się bestii, zostaną zabici. ¹⁶Ona też

jest wzorowany na bestiach z *Księgi Daniela* (Dn 7,2-28). Wychodzi ona z morza, siedliska wszelkiego zła (Ap 12,18+). Bestia jest więc zła od samego początku, z racji swego pochodzenia, a jej bluźniercze imiona są wyrazem zuchwałego sprzeciwu wobec Boga. Parodiuje ona czyny Baranka i skłania ludzi do oddawania bałwochwalczej czci smokowi. Choć w zewnętrznym przejawie bestia wychodząca z morza jest potężna i ma wielką władzę na ziemi, czas jej działania jest ściśle określony i skończony. Dla chrześcijan (*świętych*) będzie to czas próby. Niewola i męcząca śmierć (w. 10) nie ma ich jednak napawać trwogą, gdyż nie jest zapowiedzią nieuchronnej klęski. Ciępienia dają bowiem chrześcijanom sposobność do wzrastania w wierze i okazania wierności Chrystusowi (np. Rz 5,3; Jk 1,3n; 1P 1,6n; 4,12; Ap 2,10)

🔗 Druga bestia na usługach pierwszej. Druga bestia (Ap 13,11nn) wychodzi z ziemi. Swoim wyglądem także parodiuje Baranka, ale mówi jak smok, zdradzając tym samym swoją naturę. Próbuje ona wprowadzić u ludzi kult pierwszej bestii. Dokonuje więc licznych nadzwyczajnych znaków, by oszukać

nakłania wszystkich: małych i wielkich, bogatych i biednych, wolnych i niewolników, aby przyjmowali znak na swoją prawą rękę lub na swoje czoło. ¹⁷A każdy, kto nie ma znaku, imienia bestii lub liczby jej imienia, nie może niczego kupić ani sprzedać. ¹⁸Tu potrzebna jest mądrość. Kto ma rozum, niech obliczy liczbę bestii. Otóż jest to liczba człowieka^a, którego liczbą jest sześćdziesiąt sześć.

Na górze Syjon: Baranek i odkupieni

14 ¹Następnie miałem widzenie: Oto Baranek^c stał na górze Syjon^b, a z Nim sto czterdzieści cztery tysiące^e osób. Miały wypisane na czole Jego imię^d i imię Jego Ojca. ²Usłyszałem też z nieba głos podobny do szumu wielu wód i do wielkiego gromu. Głos, który usłyszałem, był jakby głosem harfarzy grających na swych harfach. ³Śpiewali oni jakby pieśń nową przed tronem, przed czterema istotami żywymi i przed starszymi. Pieśni nikt nie potrafił się nauczyć z wyjątkiem stu czterdziestu czterech tysięcy odkupionych z ziemi. ⁴To są ci, którzy nie splamili się z kobietami, dlatego są dziewiczy^e. Oni chodzą za Barankiem, dokądkolwiek idzie. Oni spośród ludzi zostali odkupieni jako pierwociny Bogu i Barankowi. ⁵W ich ustach nie znaleziono kłamstwa. Są nieskazitelni.

Zapowiedź sądu

⁶Zobaczyłem też innego anioła^f leżącego środkiem nieba. Miał on ogłosić wieczną Ewangelię^g przebywającym na ziemi: wszystkim narodom, plemionom, językom i ludom. ⁷Oznajmił więc potężnym głosem: „Bójcie się Boga i oddajcie Mu chwałę^g, bo nadeszła godzina Jego sądu^h! Pokłońcie się Stwórcy nieba, ziemi, morza i źródeł wody!”.

⁸Przyszedł też inny, drugi anioł^h i powiedział: „Runęła, runęła wielka Babilonia^h, która odurzającym winem swojej rozpusty upiła wszystkie narody”.

mieszkańców ziemi. Nakłania ich do przyjmowania znaku przynależności do pierwszej bestii, a więc stawiana się jej sługami. Jest to przeciwieństwo pieczęci Boga na czołach wybranych (Ap 7,2nn+; 14,1+). Ten, kto poddaje się bestii i przyjmuje jej zasady działania, zostaje określony liczbą 666. Symboliczny sens tej liczby wyraża niedoskonałość, zło w stopniu najwyższym. W dalszej części księgi druga bestia jest utożsamiana z fałszywym prorokiem (Ap 16,13; 19,20; 20,10). Jest ona symbolem ziemskich potęg nieliczących się z Bogiem i promujących postawy sprzeczne z Bożą wolą w stosunku do człowieka.

🔗 **Na górze Syjon: Baranek i odkupieni.** Kolejna wizja ma zupełnie odmienny charakter. Chrystus-Baranek i orszak odkupionych to obraz tchnący nadzieję w serca tych, którzy przeleżeli się rozmiarów zła w historii, jakie zostały pokazane w Ap 13. Chrystusowi na górze Syjon towarzyszy tłum zwierzyców. Naznaczeni imieniem Baranka i Ojca biorą udział w niebiańskiej liturgii odkupionych. Są czysti, gdyż nie splamili się grzechem odstępstwa i kultu bestii, dlatego mogą śpiewać pieśń odnowionego stworzenia.

🔗 **Zapowiedź sądu.** Nadeszła pora Bożego sądu. Trzej aniołowie ogłaszają wyrok Boży. Sprawiedliwa kara dosięgnie wrogiego Bogu imperium, ukrytego pod nazwą Babilonia, które swoim grzechem zarażało

a) *liczba człowieka* - liczba 666 jest zestawieniem trzech 6 wyrażających niedoskonałość i odniesionych do setek, dziesiątek i jednostek; interpretuje się ją jako symbol absolutnej niedoskonałości.

b) *Syjon* - zob. *Słownik*. Liczne teksty ST mówią o Syjonie jako o miejscu, gdzie zgromadzą się odkupieni w królestwie mesjańskim (2Krl 19,30n; Jl 3,5; Am 1,2; Ab 17; Mi 4,6-8; So 3,12-20).

c) *sto czterdzieści cztery tysiące* - symboliczna liczba wszystkich odkupionych (Ap 7,4+).

d) *wypisane na czole Jego imię* - znak całkowitej przynależności do Boga i Baranka, przeciwieństwo *mieszkańców ziemi* naznaczonych znamiem bestii (Ap 13,16).

e) *dziewiczy* - w jęz. gr. użyty jest tu rzeczownik w rodz. męskim. Ważniejszy od sensu dosłownego jest sens metaforyczny. *Dziewice* to ci, którzy nie oddalili się od Boga przez kult bożków.

f) *anioł* - istota duchowa (zob. *Słownik*).

g) *wieczna Ewangelia* - Ewangelia o zwycięstwie Boga i zbawieniu ludzi. Jest ona wieczna, gdyż została postanowiona przez Boga od początku.

h) *Babilonia* - historyczne mocarstwo leżące nad Eufratem. W tekstach prorockich ST symbol sily wrogiej Bogu (Iz 13; 21,1-10; Jr 51,11n). W Ap 18,1 - 19,4 jest ona symbolem Cesarstwa Rzymskiego.

a) *wino Bożej zapalczowości* - obraz zacerpnięty ze ST (Iz 51,17,22; Jr 25,15n; 49,12; 51,7; Ez 23,31-34). Jest to wino wiecznej kary, które z *kielicha Bożego gniewu* wypijają grzesznicy. W Ap 19,20; 20,10 i 21,8 kara przeznaczona jest także dla szatana, bestii i fałszywego proroka, identycznego z drugą bestią (Ap 13,11nn).

b) *szczęśliwi* - in. *błogosławieni*; drugie z siedmiu błogosławieństw *Apokalipsy św. Jana* (Ap 1,3; 16,15; 19,9; 20,6; 22,14; 22,7).

c) *oltarz* - zob. Ap 6,9+.

d) *poza miastem* - sąd nad złem dokona się poza miastem świętym, aby wyraźnie wykluczyć zło z ludu Bożego (Kpł 4,12,21; Za 14,2n; Hbr 13,11n; Ap 11,18).

⁹Po nich przyszedł trzeci anioł, oznajmiając potężnym głosem: „Jeśli ktoś uczci bestię i jej obraz oraz otrzyma znak na swoim czole lub na swojej ręce, ¹⁰ten również wypije wino Bożej zapalczowości^a wlane bez żadnej domieszki do kielicha Bożego gniewu^a. Będzie on dręczony ogniem i siarką na oczach świętych aniołów i Baranka^s, ¹¹a dym tej udręki unosi się na wieki wieków. Nie mają wytchnienia w dzień ani w nocy ci, którzy oddają pokłon bestii i jej obrazowi oraz każdy, kto przyjmuje znak jej imienia^a. ¹²Tu okazuje się wytrwałość świętych^a, którzy przestrzegają przykazań^a Bożych i wierzą w Jezusa^a.

¹³Usłyszałem też z nieba głos, który mówił: „Napisz: Otdąd szczęśliwi^b są umarli, którzy umierali w Panu^s. Tak - mówi Duch^s - niech odpoczną od swoich trudów, bo ich czyny im towarzyszą^a”.

Żniwo Syna Człowieczego i tłocznia Bożego gniewu

¹⁴Następnie miałem widzenie: Oto biały obłok, a na obłoku zasiadał ktoś podobny do Syna Człowieczego^s. Na głowie miał złoty wieniec, a w ręce ostry sierp. ¹⁵Ktoś inny - anioł^s - wyszedł ze świątyni, wołając potężnym głosem do Zasiadającego na obłoku: „Zapuć swój sierp i zacznij żąć, bo nadeszła godzina zbiorów, bo ziemia dojrzała do żniwa^s”. ¹⁶Wówczas Zasiadający na obłoku zapuścił swój sierp na ziemię i ziemia została żęta. ¹⁷A ze świątyni znajdującej się w niebie wyszedł drugi anioł, który też miał ostry sierp. ¹⁸Wówczas inny anioł, który miał władzę nad ogniem, odszedł od ołtarza^a i zawołał potężnym głosem do tego, który miał ostry sierp: „Zapuć swój ostry sierp i zbierz grona winorośli ziemi, gdyż jej winne grona dojrzały”. ¹⁹Anioł ten zapuścił swój sierp na ziemię i zebrał grona winorośli ziemi, wrzucając je do wielkiej tłoczni Bożego gniewu^s. ²⁰A tłocznia znajdowała się poza miastem^d. I wytrysnęła z tłoczni krew^s aż do wędzideł koni - na tysiąc sześćset stadiów.

narody. Wieczna kara spadnie także na czcicieli bestii. Tym zaś, którzy wierzą w Jezusa i trzymają się Bożego prawa, Duch obiecuje szczęście po śmierci - odpoczynek po trudach życia wiernego Bogu. Sąd Boży oznacza m.in. to, że każdy człowiek jest wolny i może wybierać między dobrem i złem. Gdyby było inaczej, Bóg nie miałby prawa sądzić ludzi. Wyrok Boży odsłoni więc prawdę o czynach dokonywanych przez każdego człowieka, dobrych (dających życie) i złych (sprowadzających śmierć).

📖 Żniwo Syna Człowieczego i tłocznia Bożego gniewu. Chrystus, Syn Człowieczy jest złotym wieniec zwycięstwa na głowie, dosiadający obłoku, ukazany jest jako ostateczny wykonawca wyroku Bożego. Godzina rozpoczęcia sądu, znana tylko Ojcu (Mk 13,32; Dz 1,7), zostaje przez Niego ogłoszona za pośrednictwem aniołów wychodzących ze świątyni. Sąd Boży został przedstawiony w alegoriach żniwa i winobrania (Iz 63,1-6; Jr 51,33). Chrystus osobiście zbiera plon dobrych czynów ludzi, podczas gdy wykonanie kary zlecono aniołowi. Winne grona wrzucone do tłoczni Bożego gniewu to wszelkie zło nagromadzone w historii całego świata (1600 = 4 x 4 x 100), które na końcu czasów zostaje osądzone z całą surowością (krew).

Pieśń zwycięstwa

15 ¹Ujrzałem też inny znak na niebie – wielki i zadziwiający. Siedmiu aniołów⁶ miało siedem plag – już ostatnich^a, bo przez nie dokona się gniew⁶ Boga. ²Zobaczyłem również jakby morze szklane, zmieszane z ogniem^b. Ci, którzy zwyciężyli bestię, jej obraz i liczbę jej imienia, stali nad szklanym morzem, trzymając harfy Boga. ³Śpiewali oni pieśń Mojżesza, sługi Boga, i pieśń Baranka^c:

„Wielkie i godne podziwu są Twoje dzieła,
Panie, Boże Wszchemocny.
Twoje drogi³ są sprawiedliwe i niezawodne,
Królu narodów!

⁴Któż się nie zleknie, Panie,
i nie będzie chwalił Twojego imienia?
Tylko Ty Jeden jesteś święty!
Przyjdą wszystkie narody
i oddadzą Ci pokłon,
ponieważ ujawniły się Twoje wyroki”.

Siedem złotych czas

⁵Potem zobaczyłem, że w niebie została otwarta świątynia Namiotu Świadcstwa^c. ⁶A ze świątyni wyszło siedmiu aniołów⁶, którzy trzymali siedem plag. Byli ubrani w czysty, błyszczący len i przepasani na piersiach złotymi pasami. ⁷Jedna z czterech istot żywych dała siedmiu aniołom siedem złotych czas, pełnych gniewu⁶ Boga, który żyje na wieki wieków. ⁸Od chwały Boga⁶ i Jego mocy świątynia napełniła się dymem^d i nikt nie mógł do niej wejść, aż spełni się siedem plag siedmiu aniołów.

Siedem ostatnich plag

16 ¹Usłyszałem, jak potężny głos^e ze świątyni mówił do siedmiu aniołów: „Idźcie i wylejcie na ziemię siedem czas gniewu⁶ Boga!”.

☞ Pieśń zwycięstwa. Rozpoczyna się opis następnej wizji, dotyczącej siedmiu plag. Ogłoszony wcześniej wyrok teraz zostanie wykonany: potępione zło zostanie pokonane w historii, a dobro zatriumfuje w odnowionym, niebiańskim Jeruzalem, o czym będą mówić końcowe rozdziały księgi. Chrześcijaństwo-zwycięzca śpiewają pieśń wyzwolenia, hymn na cześć sprawiedliwości Boga. Jest to także pieśń Baranka, który – jak Mojżesz – prowadzi lud wyzwolonych do ziemi obiecanej – niebiańskiego Jeruzalem.

☞ Siedem złotych czas. Siedmiu aniołów, ubranych w szaty kapłańskie, otrzymuje czasie Bożego gniewu, aby ostatecznie wykonać karę zasądzoną przez Boga. Sąd jest także wyraźnym objawieniem Jego chwały i mocy.

☞ Siedem ostatnich plag. Aniołowie kolejno wylewają zawartość swoich czas na poszczególne części kosmosu. Następstwem tego są plagi, przypominające plagi egipskie. W tej wizji zakres sądu Bożego jest o wiele szerszy, powszechny, wręcz kosmiczny. Dotyczy bowiem źródła zła i wszystkiego, co z nim jest związane. Upór sądzonych ludzi okazuje się wielki. Nawet w obliczu klęsk bluźnią oni Bogu i nie chcą odwrócić się od swego złego postępowania.

a) *siedem plag... ostatnich* – podobnie jak w Ap 8 – 9, motywy plag jest wzorowany na plagach egipskich (Wj 7,14 – 11,10). Są to plagi *ostatnie*, ponieważ w nich objawia się ostateczny sąd Boga nad złem i jego sprawcami, którego szczytem będzie ukaranie wielkiej Babilonii.

b) *morze szklane, zmieszane z ogniem* – aluzja do Wyjścia Izraelitów z Egiptu; symbolizuje morze próby, czyli przebyte przesładowania, nad którymi wierzący odnieśli zwycięstwo.

c) *świątynia Namiotu Świadcstwa* – w greckiej wersji ST (*Septuagincie*) Namiot Spotkania nazwany jest Namiotem Świadcstwa. Arka Przymierza przebywała w Namiocie Spotkania podczas wędrówki Izraelitów z Egiptu (Wj 40nn), aż do czasu wybudowania świątyni. Świątynia i Namiot Spotkania były widzialnym znakiem obecności Boga pośród ludu (Ap 13,6+).

d) *dym* – częsty znak obecności objawiającego się Boga (np. Wj 19,18; Lz 6,4).

a) *morze* – zob. Ap 12,18.

b) Echo wysłuchanych modlitw męczenników o odpłatę dla ich prześladowców (Ap 8,3-5; 9,13).

c) *tron bestii* – symbol mocy zła.

d) *królowie Wschodu* – prawdopodobna aluzja do Partów, którzy w 53 r. przed Chr. powstrzymali inwazję Rzymian nad Eufratem (Ap 17,12n).

e) *falszywy prorok* – postać identyczna z drugą bestią (Ap 13,11-18+).

f) *ropuchy* – aluzja do drugiej plagi egipskiej (Wj 7,26 - 8,2). Tutaj są ostatnim dziełem bluźnierczej trójcy i oznaczają kłamstwo.

g) *Szczęśliwy* – in. *blagosławiony*, trzeci spośród siedmiu błogosławieństw *Apokalipsy św. Jana* (Ap 1,3; 14,13; 19,9; 20,6; 22,14; 22,7).

h) *Harmagedon* – z hebr. 'góra Megiddo'. W czasach ST miejsce wielu ważnych bitew (np. Sdz 5,19; 2Kri 9,27; 23,29; 2Krn 35,22). Symbolizuje miejsce zgromadzenia wszystkich wrogów Boga na decydującą bitwę, która będzie ich ostateczną klęską.

i) *Wielkie miasto* – pogańskie miasto Rzym i całe imperium, symbol stolicy potęg wrogich Bogu.

j) *wielki grad* – aluzja do siódmej plagi egipskiej (Wj 9,23n).

²Poszedł pierwszy i wylał swoją czaszę na ziemię. Złośliwe i bolesne wrzody dotknęły ludzi, którzy mieli znak bestii i oddawali pokłon jej obrazowi.

³Drugi wylał swoją czaszę na morze^a. Stało się ono jak krew^b zmarłego i wszystko, co żyło w morzu, wymarło.

⁴Trzeci wylał swoją czaszę na rzeki i na źródła wody, a te zamieniły się w krew. ⁵I usłyszałem, co mówił anioł wód:

„Ty, który jesteś i który byłeś, jesteś sprawiedliwy i święty, ponieważ wydałeś ten wyrok.

⁶Skoro oni przelali krew świętych^c i proroków^c, Ty dałeś im do picia krew.

Zasługują na to”.

⁷Usłyszałem też, co mówił oltarz^b:

„Tak, Panie, Boże Wszemchnocy, słuszne i sprawiedliwe są Twoje wyroki”.

⁸Czwarty wylał swoją czaszę na słońce i mogło ono przypiekać ludzi ogniem. ⁹A ludzie, udrczeni wielkim żarem, zaczęli bluźnić imieniu Boga, od którego przyszyły te plagi, lecz nie nawrócili się, aby oddać Mu chwałę^d.

¹⁰Piąty wylał swoją czaszę na tron bestii^c. Jej królestwo pokryła ciemność i ludzie z bólu gryzli sobie języki. ¹¹Zaczęli bluźnić Bogu nieba z powodu swojego bólu i wrzodów, ale nie zmienili swego postępowania.

¹²Szesty wylał swoją czaszę na wielką rzekę Eufrat. Woda rzeki wyschła, aby otworzyła się droga królom Wschodu^d. ¹³I zobaczyłem, jak z gardzieli smoka, z gardzieli bestii i z ust fałszywego proroka^e wyszły trzy duchy nieczyste podobne do ropuch^f. ¹⁴Były to duchy demoniczne, które czynią znaki. Udają się one do królów całej ziemi, aby zgromadzić ich do walki na wielki dzień Wszemchnego Boga.

¹⁵„Oto przychodzę jak złodziej. Szczęśliwy^g, kto czuwa i strzeże swych szat, by nie chodzić nagim i aby nie oglądano jego poniżenia”.

¹⁶Zgromadzono ich na miejscu zwanym po hebrajsku Harmagedon^h.

¹⁷Siódmy wylał swoją czaszę w powietrze. Wtedy ze świątyni, od tronu, wyszedł potężny głos, który mówił: „Stało się!”ⁱ. ¹⁸Wówczas pojawiły się błyskawice, głośy, gromy i wielkie trzęsienie ziemi. Odkąd człowiek istniał na ziemi, nie było tak gwałtownego trzęsienia. ¹⁹Wielkie miastoⁱ rozpadło się na trzy części, a miasta narodów runęły. Bóg wspomniął o wielkiej Babiloniiⁱ i dał jej kielich z winem swego zapalczego gniewu^s. ²⁰Zatonęły też wszystkie wyspy i nie znaleziono żadnej góry. ²¹A z nieba spadł na ludzi wielki grad^j – ciężki prawie jak talent^s – i ludzie zaczęli bluźnić Bogu z powodu plagi gradu, gdyż była to bardzo dotkliwa plaga.

Wielka nierządnicza

17 ¹Następnie wyszedł jeden z siedmiu aniołów^e, którzy trzymali siedem czasz i zwrócił się do mnie, mówiąc: „Chodź, pokażę ci sąd nad wielką nierządnicą^a, która siedzi nad wielkimi wodami. ²Królowie ziemi^b uprawiali z nią rozpustę, a mieszkańcy ziemi upili się winem jej nierządu”.

³Anioł przeniósł mnie w duchu na pustynię i ujrzałem kobietę, która siedziała na szkarłatnej Bestii^d. Bestia miała siedem łbów i dziesięć rogów, a na ciele pełno bluźnierczych imion^c. ⁴Kobieta zaś była ubrana w purpurę^f i szkarłat. Ozdobiona złotem, drogocennymi kamieniami i perłami, trzymała w ręku złotą czaszę wypełnioną ohydą i plugastwem swego nierządu. ⁵Na czole miała wypisane imię-tajemnicę: wielka Babilonia^g, matka nierządu i ohydny ziemi. ⁶Zobaczyłem, że kobieta upiła się krwią^h świętychⁱ i krwią świadków Jezusa^j, a widząc to, ogromnie się zdziwiłem. ⁷Wówczas anioł powiedział do mnie: „Czemu się dziwisz? Wyjawię ci tajemnicę kobiety oraz siedmiogłowej i dziesięciorożnej bestii, na której ona siedzi. ⁸Bestia, którą widziałeś była, lecz jej nie ma. A gdy wyjdzie z otchłani^g, pójdzie na zatracenie. Mieszkańcy ziemi, których imię nie zostało zapisane od początku świata w księdze życia, zdziwią się, patrząc na bestię, która była, której nie ma i która pojawi się znowuⁱ. ⁹Tu potrzebny jest mądry umysł. Siedem łbów to siedem gór, na których rozsiadła się kobieta. ¹⁰Jest również siedmiu królów^j: pięciu zginęło, jeden żyje, inny jeszcze nie nadszedł, ale kiedy nadejdzie, krótko pozostanie. ¹¹Bestia, która była, a której nie ma, ona sama jest ósmym królem. Należy do tych siedmiu i idzie na zatracenie. ¹²Natomiast dziesięć rogów, które widziałeś, to dziesięciu królów^k, którzy nie otrzymali jeszcze królestwa, ale razem z bestią mają na jedną godzinę władzę taką jak królowie. ¹³Tych dziesięciu zamierza jedno: oddać swoją moc i władzę bestii. ¹⁴Będą oni walczyć z Barankiem^l, ale Baranek ich pokona, gdyż On jest Panem^m panów i Królem królów. Ci, którzy są z Nim, są powołani, wybrani i wierni”.

¹⁵Powiedział mi także: „Wody, które widziałeś, nad którymi zasiada nierządnicza, to ludy i rzesze, narody i języki. ¹⁶Dziesięć rogów,

a) *wielka nierządnicza* - symbol pogańskiego Rzymu, stolicy imperium, oraz wszystkich potęg wrogich Bogu. W ST nierządnicą określane także miasta, które uprawiały nierząd, tzn. czczyły pogańskie bożki (np. Iz 23,17; Na 3,4), oraz Jerolimie czy całego Izraela, niewiernych jednemu Bogu (np. Iz 1,21; Ez 16,15nn; Oz 4,12nn; por. Ap 19,7+).

b) *Królowie ziemi* - pogańscy władcy, wasale Rzymu, którzy przyjęli kult imperialny, rozpowszechniony zwłaszcza na terenie Azji Mniejszej.

c) Tutaj nierząd oznacza bałwochwalstwo (Ap 14,4+; 17,1+).

d) *szkarłatna Bestia* - posiada cechy pierwszej bestii z Ap 13,1-8, z którą prawdopodobnie należy ją identyfikować.

e) *bluźniercze imiona* - zob. Ap 13,1+.

f) *purpura* - oznaka bogactwa lub piastowanej godności (np. 1Mch 11,58; Dn 5,29; J 19,2+). Tkaniny tej używano również w kuliście (np. Wj 26,1-4.31.36).

g) *otchłani* - zob. Ap 9,1+.

h) *bestia, która była, której nie ma i która pojawi się znowu* - parodia imienia Boga z Ap 1,8.

i) *siedmiu królów* - identyfikacja konkretnych osób nie jest jednoznaczna. Cyfra siedem może także symbolizować wszystkich władców Rzymu.

j) *dziesięciu królów* - być może kolejna aluzja do legendy o powrocie Nerona do Rzymu na czele władców Partów, którzy wraz z nim mają na krótko objąć władzę.

📖 Wielka nierządnicza. Ap 17 zawiera opis imperium zła: wzajemnych zależności, jakie w nim panują, rywalizacji, a także wewnętrznej nienawiści i wrogości, które staną się narzędziem sądu w rękach Boga. Wielka nierządnicza nosi cechy pogańskiego Rzymu i całego imperium z jego władzą, bogactwem, a także sprzeciwem wobec Boga i nazwanym *ohydą ziemi* (w. 5) bałwochwalczym kultem cesarzy, którzy sami sobie nadawali tytuły bogów, synów bożych, a nawet jak Neron - zbawiciela świata. Na Babilonii - nierządniczy ciąży także вина przelania krwi świadków Jezusa. Zjednoczone siły zła poderwą się do walki z Barankiem, lecz zostaną pokonane, bo tylko On jest wiecznym panem i królem. Wraz z Barankiem zwyciężą również ci, którzy w Niego wierzą. Zewnętrzna potęga i piękno nierządniczy okazują się złudne, gdyż czeka ją tragiczny koniec. Bestia oraz dotychczasowi sprzymierzeńcy nierządniczy obrócą się przeciwko niej. Szatan niszczy bowiem tych, których używał do realizacji swoich planów. Panem historii jest jednak Bóg, który zna knowania szatana i tylko czasowo je dopuszcza.

które widziałeś, oraz bestia zniehawidzą nierządnicę, ogolącą ją i pozostawiają naga. Będą jedli jej ciało i spalą ją w ogniu. ¹⁷Bóg bowiem pobudził ich serca^s, aby wypełnili Jego zamiary. Mieli wypełnić jeden zamiar: oddać bestii swoje panowanie, aż spełnią się słowa Boga. ¹⁸Natomiast kobieta, którą widziałeś, to wielkie miasto królujące nad królestwami ziemi”.

Zagłada Babilonii

18 ¹Potem ujrzałem innego anioła^a, który zstępował z nieba. Miał wielką władzę i ziemia napełniła się światłem bijącym od jego chwały^s. ²Zawołał on potężnym głosem:

„Runęła, runęła wielka Babilonia”!

Stała się gniazdem demonów^s,
więzieniem wszystkich duchów nieczystych,
więzieniem wszelkiego nieczystego ptactwa,
więzieniem wszelkich nieczystych i obrzydliwych zwierząt.

³Bo wszystkie narody upiły się
odurzającym winem jej rozpusty,
królowie ziemscy uprawiali z nią nierząd,
a handlarze ziemscy wzbogacili się
dzięki jej wielkiemu przepychowi”.

⁴Usłyszałem też inny głos^s mówiący z nieba:

„Wyjdź z niej, mój ludu,
abyś nie uczestniczył w jej grzechach^s
i nie zaraził się jej plagami,

⁵bo jej grzechy złożone razem sięgają aż do nieba
i Bóg pamięta jej występki.

⁶Oddajcie jej tak, jak ona wam dawała,
za jej czyny odpląćcie dwukrotnie.

Do kielicha, w którym przygotowała wino,
nalejcie jej podwójnie.

⁷Tle zdobyła sobie sławy i przepychu,
tyle dajcie jej udręki i bólu.

Bo mówi w swoim sercu^t:

«Siedzę jak królowa,

 Zagłada Babilonii. Rozdział 18 *Apokalipsy św. Jana* to lamentacja wielkiej stolicy bałwochwalstwa, rozpusty i przesadnego zbytku, symbolicznej Babilonii noszącej tu cechy Rzymu i całego imperium (Iz 23 - 24; 27; Jr 50 - 51; Ez 26 - 27). Zniszczenie grzesznego miasta ukazane jest w taki sposób, jakby faktycznie już się dokonało, chociaż jest to prorocka wizja tego, co dopiero nastąpi. Bóg nieodwołalnie osądził pychę wyniosłej władzy i grzesznego luksusu. Ci, którzy czerpali zyski ze związków z grzeszną stolicą: królowie ziemscy, kupcy i żeglarze pracujący na usługach handlarzy, lamentują, gdyż utracili źródło zysków. Nagromadzone na ogromną skalę winy symbolicznej Babilonii (*sięgają aż do nieba*) to przeciwna świętości demoniczna nieczystość (Ap 18,2n), pycha (Ap 18,7) oraz przemoc (Ap 18,13.24). Sąd Boga potępiający takie zło stanie się dla wierzących powodem radości, gdyż ostatecznie i definitywnie zatryumfuje sprawiedliwość. Zanim się to jednak spełni, chrześcijanie mają strzec się przed zgubnymi wpływami grzesznej Babilonii.

nie jestem wdową
i bólu nie doznam».

⁸Dlatego w jednym dniu dosięgną ją plagi:
śmierć, ból i głód.

Zostanie spalona ogniem,
gdyż potężny jest Pan Bóg, który ją osądził.

⁹Wówczas królowie ziemscy^a, którzy żyli z nią rozpustnie
i w przepychu, będą nad nią płakać i lamentować, patrząc na
dym jej pożaru. ¹⁰Będą trzymać się od niej z daleka, bojąc się jej
udręki, i powiedzą:

«Biada, biada tobie, miasto wielkie,
Babilonio, miasto potężne,

bo w jednej godzinie wykonano na tobie wyrok!».

¹¹Handlarze ziemscy płaczą i ubolewają z jej powodu, gdyż nikt
już nie kupuje ich towaru: ¹²złota, srebra, drogocennych kamie-
ni, pereł, bisioreb^b, purpury, jedwabiu, szkarłatu, różnorodnego
pachnącego drewna, różnych wyrobów z kości słonowej, różnych
przedmiotów z drogiego drewna, brązu, żelaza i marmuru,
¹³a także cynamonu, amomumu^c, perfum, mirry^d, kadzidła, wina,
oliwy, znakomitej mąki, zboża, bydła, owiec, koni, powozów,
ciał i dusz ludzkich^e.

¹⁴Owoce – pożądanie twej duszy^f
opuściły ciebie.

Wszelkie smakołyki i delicje
przepadły dla ciebie.

Już nigdy ich nie znajdziesz.

¹⁵Handlujący tymi rzeczami, którzy bogacili się w tym mieście,
trzymają się z daleka, bojąc się jego udręki. Płaczą i ubolewają,

¹⁶mówiąc:

«Biada, biada tobie, wielkie miasto,
okryte bisiorem,

purpurą i szkarłatem,

wystrojone w złoto,

drogocenne kamienie i perły.

¹⁷Otóż w ciągu jednej godziny spustoszone to bogactwo».

Każdy sternik i każdy podróżnik, żeglarze i ci, którzy pracują na
morzu, zatrzymali się z daleka, ¹⁸widząc dym jego pożaru, i wołali:

«Które miasto podobne do tego wielkiego miasta?». ¹⁹Posypali też
sobie głowy popiołem i płacząc, ubolewali i wołali:

«Biada, biada wielkiemu miastu,

w którym wszyscy właściciele statków morskich

wzbogacili się jego drożyzną.

Otóż w ciągu jednej godziny zostało spustoszone».

²⁰Raduj się z jego powodu, niebo
oraz święci^f, apostołowie^g i prorocy^h,

a) *królowie ziemscy* – władcy
związani z grzesznym miastem.
Podobnie jak handlarze oraz
żeglarze, trzymają się z daleka
od zniszczonej stolicy, sądząc,
że unikną jej losu.

b) *bisiorek* – cienka i lśniąca
tkanina, wytwarzana z jedwa-
bistej nici powstającej z szybko
krzepnącej wydzieliny małż
morskich. Był to najdroższy
materiał dostępny w handlu.

c) *amomum* – indyjska roślina
aromatyczna, z której pozyski-
wano między innymi wonny
olejek do włosów.

d) *mirra* – wonna żywica
o gorzkim smaku, ale miłym
zapachu. Używano jej przy pro-
dukcji kadzidła, jako wosności
do skrapiania ubrań i pościeli
czy kosmetyku; była niezbed-
na przy balsamowaniu zwłok.

e) *ciał i dusz ludzkich* – aluzja
do handlu niewolnikami.

bo za waszą krzywdę Bóg je osądził!”.

²¹Następnie jeden potężny anioł podniósł kamień podobny do wielkiego młyńskiego kamienia i wrzucił go do morza, mówiąc:

„Tak gwałtownie zostanie zrzuczona

Babilonia, wielkie miasto,

i już go nie będzie.

²²Już nie usłyszysz się u ciebie

głosu harfiarzy, śpiewaków,

flelistów i trębaczy.

Już się nie znajdzie u ciebie

żaden rzemieślnik jakiegokolwiek zawodu.

Już nie usłyszysz się u ciebie

stukotu młyńskiego kamienia.

²³Już nie rozbłyśnie u ciebie

światło lampy.

Już nie usłyszysz się u ciebie

głosu oblubieńca i oblubienicy.

Bo twoi handlarze byli panami ziemi,

twymi czarami zostały otumanione wszystkie narody.

²⁴Znaleziono na tobie krew⁶ proroków i świętych,

i wszystkich zabitych na ziemi”.

Radość mieszkańców nieba

19¹A w niebie usłyszałem jakby potężny głos niezliczonego tłumu, który mówił:

„Alleluja!”

Zbawienie, chwała⁷ i moc⁸ są u naszego Boga,

²gdyż słuszne i sprawiedliwe są Jego wyroki.

Bo ukarał wielką nierządnicę,

która rozpusztą zepsuła ziemię

i pomścił krew⁶ swoich sług,

którą przelała”.

³Przemówili jeszcze po raz drugi:

„Alleluja!

Jej dym unosi się na wieki wieków”.

⁴A dwudziestu czterech starszych razem z czterema istotami żywymi upadło na twarz. I oddali pokłon Bogu siedzącemu na tronie, mówiąc:

🔗 Radość mieszkańców nieba. Trzy chóry lamentujące nad Babilonią zostały zastąpione trzema chórami sławiącymi Boga. Smutkowi i lamentowi współników Babilonii przeciwstawia się radość mieszkańców nieba, którzy w uroczystych hymnach sławią dotychczasowe dzieła Boga. W wyroku wydanym na zło realizuje się obietnica zbawienia dla wiernych, gdyż sprawiedliwy Bóg oddaje każdemu to, co słuszne. I chociaż w owej sprawiedliwości mieści się kara, to jednak dopiero ostateczne pokonanie zła i wyrok na jego sprawców w historii staje się początkiem pełnej radości odkupionych. Rozpoczyna się powszechne królowanie Boga, a dla Kościoła – czas oblubieńczego zjednoczenia z Chrystusem – Barankiem. Pełnia królestwa Bożego nastanie po ostatecznej rozprawie z wszelkim złem.

„Amen! Alleluja!”.

⁵Wówczas od tronu rozległ się głos, który powiedział:

„Sławcie naszego Boga,
wszyscy jego słudzy,
wszyscy, którzy się Go boicie,
mali i wielcy”.

⁶Usłyszałem też jakby głos niezliczonego tłumu i jakby szum wielkich wód, i jakby huk potężnych gromów. Mówiły:

„Alleluja!
Zaczął królować Pan,
nasz Bóg Wszechmocny.

⁷Cieszymy się i radujmy,
i oddajmy Mu chwałę.

Bo nadeszły zaślubiny Baranka^a
i Jego Oblubienica^b jest już gotowa.

⁸Ubrano ją w lśniący, czysty bisior^c,
a tym bisiosem są sprawiedliwe czyny świętych”.

⁹Anioł^d powiedział do mnie: „Napisz: Szczęśliwi^d ci, którzy są zaproszeni na ucztę weselną Baranka”. I dodał: „To prawdziwe słowa Boga”. ¹⁰Upadłem więc do jego stóp, aby się mu pokłonić. On jednak powiedział mi: „Nie rób tego! Jestem służą razem z tobą i twoimi braćmi^e, którzy posiadają świadectwo Jezusa”. Oddaj pokłon Bogu^e! A duch proroctwa^f jest świadectwem Jezusa”.

Zwycięstwo Słowa

¹¹Wówczas ujrzałem niebo otwarte: Oto biały koni^g! Jego Jeździec^h nazywa się Wierny i Prawdziwyⁱ, On sędzi i walczy sprawiedliwie. ¹²Oczy Jego płoną jak ogień, a na głowie ma liczne diademy^j oraz wypisane imię, którego nie zna nikt poza Nim^k. ¹³Ubrany jest w szatę zabarwioną krwią^l i na imię ma „Słowo Boga”.

¹⁴A towarzyszy Mu wojsko niebieskie na białych koniach, ubrane w biały, czysty bisior^c. ¹⁵Z Jego ust wychodzi ostry miecz, aby pobił nim narody. On sam będzie je paść laską żelazną. On też wycisnie w tłoczni wino zapalczywego gniewu^f Boga Wszechmocnego. ¹⁶Na Jego szacie i biodrze jest wypisane imię „Król królów i Pan^f panów!”.

a) *zaślubiny Baranka* - obraz małżeństwa, zaślubin to w ST metafora wyjątkowej relacji pomiędzy Bogiem a Jego ludem, wynikającej z przymierza (np. Iz 54,5n; 62,5; Ez 16,6-14; Oz 2,16-22).

b) *Oblubienica* - to nowy lud Boży, Kościół (2Kor 11,2; Ef 5,22-32; Ap 12,1+; 21,9; 22,17) ubrany w prostą (len) zwyczajną (białą) szatę (Ap 21,2+), którą stanowią czyny wszystkich ludzi świętych.

c) *bisior* - zob. Ap 18,12+.

d) *Szczęśliwi* - in. *blagosławieni*, czwarte z siedmiu błogosławieństw *Apokalipsy św. Jana* (Ap 1,3; 14,13; 16,15; 20,6; 22,7; 22,14).

e) *duch proroctwa* - rozpowszechnionym w Arzi Mniejszej przesadnym kultem aniołów.

f) *duch proroctwa* - chrześcijanie mają świadczyć o Jezusie - wcielonym Słowie Boga (Ap 1,2; 6,9; 12,17), stając się jakby prorokami czasów ostatecznych.

g) *biały koni* - symbol zwycięskiej walki.

h) *Jeździec* - Ap 19,11-16 to opis zwycięskiego i wywyższonego Chrystusa (Ap 5,5n+; 6,2+).

i) *Wierny i Prawdziwy* - imiona te określają działanie Chrystusa w historii zbawienia: wierność w wypełnieniu woli Boga i prawdziwość objawienia (Ap 1,5; 3,14).

j) *diademy* - zob. Ap 12,3+.

k) To imię zostanie nieco przybliżone przez inne: *Słowo Boga* (w. 13), *Król królów i Pan panów* (w. 16), *Wierny i Prawdziwy* (w. 11). Wszystkie podkreślają osobowy związek Jezusa z Ojcem i absolutną wyższość wobec nietrwałej władzy świata.

Zwycięstwo Słowa. Grzeszna stolica, Babilonia, była narzędziem w rękach bestii i fałszywego proroka. Po jej klęsce przychodzi kolej na tych, którzy doprowadzili ją do zła. Chrystus, ukazany jako zwycięski Słowo Boga, występuje na czele wojska niebieskiego do ostatecznej rozprawy z bestią i fałszywym prorokiem. Ukazany jest tym razem jako wojownik i sędzia, który mocą swojego słowa dopełnia sprawiedliwego gniewu Boga. Jego przeciwników spotka całkowita zagłada: bestia i fałszywy prorok zostają wrzuceni do wiecznego jeziora ognia, a ciała ich sprzymierzeńców stają się żerem dla ptaków: sceny te mają podkreślić przerażający obraz klęski zła. Chrystus zwycięża mocą krwawej ofiary, którą złożył ze swojego życia. Jej symbolem jest *szata zabarwiona krwią* (w. 13). Udział w ofierze i zwycięstwie Chrystusa mają również wszyscy męczennicy.

- a) *jezioro ognia* - zob. Ap 2,11+.
 b) *otchłani* - zob. Ap 9,1+.
 c) *smok...szatan* - zob. Ap 12,9+.
 d) *tysiąc lat* - dosł. interpretacja tej liczby lat doprowadziła do błędzi millenaryzmu, czyli przyjmowania, że zanim Chrystus powtórnie przyjdzie w chwale na końcu czasów, będzie królował przez tysiąc lat wraz ze swoimi wiernymi już tutaj, na ziemi.
 e) Obraz sądu nad zmarłymi zaczerpnięty z Dn 7. Zbawieni będą mieli udział w sądzieńiu świata przez Boga (Mt 19,28; 1Kor 6,2n).
 f) *Szczęśliwy* - in. *błogosławiony*, piąte błogosławieństwo *Apokalipsy św. Jana* (Ap 1,3; 14,13; 16,15; 19,9; 22,7; 22,14).
 g) *druga śmierć* - zob. Ap 2,11+.

¹⁷Zobaczyłem też anioła^a, który stał w słońcu i wołał potężnym głosem do wszystkich ptaków latających po niebie: „Chodźcie! Zgromadźcie się na wielką ucztę Boga! ¹⁸Zjedzcie trupy królów, trupy dowódców, trupy moczary, trupy koni i ich jeźdźców, trupy wszystkich: wolnych i niewolników, małych i wielkich”. ¹⁹Zobaczyłem także bestię oraz królów ziemi i ich wojska zebrane, aby stoczyć walkę z Jeźdźcem i z Jego wojskiem. ²⁰Bestia jednak została schwytana, a razem z nią fałszywy prorok^a, który czynił znaki w jej obecności. Znaki te zwiodły wszystkich, którzy nosili znak bestii i oddawali cześć jej obrazowi. Oboje - bestia i fałszywy prorok - zostali żywcem wrzuceni do jeziora ognia^a, płonącego siarką. ²¹A pozostałych zabito mieczem, który wychodził z ust Jeźdźcy, i wszystkie ptaki najadły się ich ciałami.

Tysiąc lat panowania Chrystusa

20 ¹Następnie zobaczyłem anioła^a zstępującego z nieba, który trzymał w ręku klucz do otchłani^b i ogromny łańcuch. ²Chwycił on smoka, dawnego węża, którym jest diabeł^c i szatan^c, i związał go na tysiąc lat^d. ³Gdy wrzucił go do otchłani, zamknął ją i położył na niej pieczęć, aby smok nie zwodził już narodów, aż upłynie tysiąc lat. Potem ma być na krótki czas wypuszczony. ⁴Zobaczyłem też trony. Tym, którzy na nich zasiadali, dano władzę sądenia. Ujrzałem również dusze^e ściętych z powodu świadectwa Jezusa^e i słowa Bożego, którzy nie oddali pokłonu bestii ani jej obrazowi i nie przyjęli znaku na swoje czoło lub rękę. Ożyli oni i królowali z Chrystusem^f przez tysiąc lat^e. ⁵A pozostali zmarli nie ożyli, dopóki nie minie tysiąc lat. To jest pierwsze zmartwychwstanie. ⁶Szczęśliwy^f i święty ten, kto weźmie udział w pierwszym zmartwychwstaniu. Nad takimi druga śmierć^g nie ma władzy. Będą oni kapłanami Boga i Chrystusa. Będą też z Nim królować przez tysiąc lat.

Ostatnia walka i sąd

⁷Kiedy upłynie tysiąc lat, ze swego więzienia zostanie wypuszczony szatan^h. ⁸Wyjdzie, aby na czterech narożnikach ziemi zwodzić

Tysiąc lat panowania Chrystusa. W Ap 20 został dopełniony obraz sądu, który już odbył się nad Babilonią, bestią i fałszywym prorokiem. Teraz zostaje osądzony szatan, główny sprawca wszelkiego zła i „wódz” wrogów Boga i Baranka. Szatan wrzucony do otchłani na symboliczny okres tysiąca lat, ma ograniczoną możliwość działania. Tysiąc lat to także symboliczny okres królowania Chrystusa wraz z tymi, którzy oparli się zwodzniczemu urokowi bestii, trwający od Zmartwychwstania Chrystusa do Jego powtórnego przyjścia na końcu świata. Jest to czas Kościoła, którego członkowie przez chrzest mają udział w paschalnym zwycięstwie swego Pana (Kol 2,12n). Na tym polega też pierwsze zmartwychwstanie: życie w łasce Chrystusa, który mocą swojej Śmierci zwyciężył zło i grzech.

Ostatnia walka i sąd. Na krótko przed ostatecznym sądem szatan otrzymuje wolność, aby jeszcze raz objawiła się jego natura przeciwnika Boga (2Tes 2,3n). Wtrącenie go do więzienia i wypuszczenie na

narody, Goga i Magoga^a, aby zgromadzić ich do walki. A są liczni jak piasek morski. ⁹Weszli oni na wyżynę ziemską i otoczyli obóz świętych^c oraz umiłowane miasto. Z nieba jednak spadł ogień, który ich pochłoniął. ¹⁰Diabeł^b, który ich zwodził, został wrzucony do jeziora ognia i siarki, tam, gdzie jest bestia i fałszywy prorok^c. I będą dręczeni w dzień i w nocy na wieki wieków.

¹¹Następnie zobaczyłem duży, biały tron i Tego, który na nim siedzi^b. Sprzed Jego oblicza uciekła ziemia i niebo, i nie znalaziono dla nich miejsca. ¹²Ujrzałem też zmarłych: wielkich i małych, którzy stali przed tronem. Otwarto księgi. Otwarto również inną księgę, która jest księgą życia^c. Zmarli zostali osądzeni zgodnie z tym, co zostało zapisane w tych księgach na podstawie ich czynów. ¹³Wówczas morze oddało zmarłych, którzy w nim byli, a także śmierć i kraina umarłych^d oddały zmarłych^d, którzy w nich byli. I każdy został osądzony na podstawie swoich czynów. ¹⁴Natomiast śmierć i kraina umarłych zostały wrzucone do jeziora ognia. Jezioro ognia to druga śmierć^e. ¹⁵Jeśli ktoś nie znalazł się w księdze życia, ten został wrzucony do jeziora ognia.

Nowe stworzenie

21 ¹Następnie ujrzałem nowe niebo i nową ziemię^f, bo pierwsze niebo i pierwsza ziemia przeminęły. Również morza już nie ma^g. ²I zobaczyłem, że z nieba od Boga zstępuje Miasto Święte, nowe Jeruzalem^h, gotowe jak oblubienica, która wyrostła się dla swojego męża. ³Usłyszałem też potężny głos rozlegający się od tronu:

„Oto mieszkanie Boga z ludźmiⁱ.

On zamieszka z nimi i będą Jego ludem,
a On będzie Bogiem z nimi.

⁴On otrze z ich oczu każdą łzę
i nie będzie już śmierci ani bólu,
ani krzyku, ani cierpienia,
bo pierwsze rzeczy przeminęły^j”.

a) *Gog i Magog* - nazwy zaczerpnięte z Ez 38,1 - 39,20. Być może *Gog* to historyczny Gyges, władca Lidii w VII w. przed Chr., a *Magog* to odpowiednik akadyjskiego *mat Gog* - 'ziemia Goga'. Są to symbole pogańskich narodów, przeciwników Boga i Jego ludu.

b) Tutaj tron to symbol władzy sądowniczej. Bóg nie został wymieniony z imienia, podobnie jak w Ap 4.

c) *księgą życia* - zob. Ap 3,5+.

d) *morze... śmierć i kraina umarłych oddały zmarłych* - zob. Ap 1,18+; 12,18+. To znak, że władza Boga-Sędziego sięga wszędzie.

e) *druga śmierć* - zob. Ap 2,11+.

f) *nowe niebo i nowa ziemia* - chodzi nie tyle o nowość w sensie materialnym czy chronologicznym, ile o doskonałość zupełnie nowego porządku.

g) *morza już nie ma* - pojmowanego symbolicznie (Ap 12,18+).

h) *nowe Jeruzalem* - nowy lud Boży, Kościół świętych. Odswieżona szata *oblubienicy* wskazuje na stan pełnego szczęścia (Ap 19,7+).

i) W tekście greckim mowa o namiocie, co nawiązuje do obecności Boga w Namiocie Spotkania podczas wędrówki Izraela przez pustynię (Wj 26nn; por. Ap 15,5+). Ta sama myśl jest obecna w J 1,14, gdzie mówi się o Słowie, które zamieszkało wśród nas (dosł. *rozbiło swój namiot pośród nas*).

krótki czas podkreśla absolutną władzę Boga nad dokonującymi się etapami dziejów. W ostatnim zrywku nienawiści szatan usiłuje zgromadzić wrogów ludu Bożego do ostatniego natarcia, chcąc zaszkodzić Świętemu Miastu. Zostaje jednak ostatecznie pokonany i wrzucony do miejsca wiecznej kary, gdzie już znajdują się jego słudzy. Gdy już szatan zostanie osądzony, przyjdzie kolej na wszystkich ludzi. Każdy stanie przed trybunałem Boga i zda sprawę ze swoich czynów. Kto przez swój sprzeciw wobec Boga i Baranka wymazał swoje imię z księgi życia, ten zostanie wykluczony z życia wiecznego. Dosięgnie go *śmierć druga* (w. 14).

🔗 Nowe stworzenie. Dwa ostatnie rozdziały księgi to radosne dopełnienie się Bożego planu zbawienia. Pierwszym jego etapem jest nowe stworzenie (np. Iz 65,17-25; 66,22; Mt 19,28; 2Kor 5,17; 2P 3,13). Z odnowionego świata definitywnie zostało usunięte wszelkie zło wraz z każdą formą cierpienia. Głos od tronu oznajmia, że nie chodzi tu wyłącznie o odnowienie całego wszechświata, ale o zbawienie rozumiane jako obecność Boga pośród Jego ludu. W tym przelomowym momencie, po raz pierwszy w całej księdze, Bóg przemawia bezpośrednio. Nowy świat jest miejscem wiecznego mieszkania zwycięzców, czyli zbawionych.

a) *woda życia* - zob. Ap 7,17+.

b) *Zwycięzca* - zob. Ap 2,7+.

c) *on będzie moim synem* - w tradycji ST synem Boga był nazywany przede wszystkim oczekiwany Mesjasz (2Sm 7,14; Ps 2,7). W NT tytuł ten przynależny Jezusowi (np. Mt 3,17; 16,16; 26,63; zob. *Słownik*), a dzięki boskiemu usynowieniu, przysługuje także wszystkim odkupionym (Ga 4,4-7; Rz 8,14-17).

d) Pismo Święte, mówiąc o obrzydliwości, najczęściej odnosi ten termin do kultu bożków.

e) *Oblubienica, małżonka Baranka* - zob. Ap 19,7+.

⁵Ten, który zasiadał na tronie, powiedział: „Oto wszystko czynię nowe”. I dodał: „Zapisz to, bo są to słowa wiarygodne i prawdziwe”. ⁶Powiedział mi również: „Stało się!

Ja jestem Alfa i Omega.

Początek i Koniec.

Ja spragnionemu dam pić ze źródła wody życia^a - za darmo.

⁷Zwycięzca^b to otrzyma.

Ja będę jego Bogiem, a on będzie moim synem^c.

⁸A miejsce dla tchórzy, niewiernych, postępujących obrzydliwie^d, zabójców, rozpustników, czarodziejów, bałwochwalców i wszelkich kłamców jest w jeziorze płonącym ogniem i siarką”.

Nowe Jeruzalem

⁹Następnie jeden z siedmiu aniołów^e, który miał siedem czas napelnionych siedmioma ostatnimi plagami, podszedł do mnie i powiedział: „Chodź! Pokażę ci Oblubienicę, małżonkę Baranka”.

¹⁰I przeniósł mnie w duchu na wielką, wysoką górę i pokazał mi Miasto Święte, Jeruzalem^e, zstępujące z nieba od Boga.

¹¹W nim była chwała^f Boga. Jego blask podobny był do drogocennego kamienia, jakby do krystalicznego kamienia jaspisu.

¹²Otaczał je wielki, wysoki mur. Miało też dwanaście bram, a na bramach dwunastu aniołów oraz wypisane imiona, które są imionami dwunastu plemion Izraelitów.

¹³Od wschodu były trzy bramy, od północy - trzy bramy, od południa - trzy bramy i od zachodu - trzy bramy.

¹⁴Mur miasta miał dwanaście fundamentów, a na nich - dwanaście imion dwunastu apostołów^f Baranka^e. ¹⁵Ten, z którym

Wykluczeni z niego zostali natomiast ci, którzy przyjęli sposób działania bestii. Wśród nich są również tchórze i kłamcy (w. 8). Przewinięcia te wydają się mniejszymi grzechami niż pozostałe, jednak autor *Apokalipsy* wskazuje na porzucanie i znieszczenie prawdy Bożej.

🏰 Nowe Jeruzalem. Cechy nowego porządku zostały ukazane w opisie Nowego Jeruzalem - Oblubienicy, małżonki Baranka (Ez 40 - 48). Światłem i świątynią miasta jest sam Bóg i Baranek, nie potrzeba więc innych źródeł światła, ani świątyni zbudowanej przez człowieka. Idealna bryła miasta (sześcián) i jego wygląd są symbolem doskonałego szczęścia. W tym, co uczynił Bóg, nie ma żadnego braku, wszystko jest harmonijne, piękne, cenne i trwałe. W Nowym Jeruzalem znajduje się rzeka wody życia i drzewo życia, kolejne obrazy pełni życia i szczęścia, które człowiek utracił przez grzech pierworodny. Boży plan zbawienia wypelnia się, gdy definitywnie została usunięta noc, symbol zła, i zajaśniało światło Bożego życia. Nowe Jeruzalem to miejsce przebywania nowego ludu Boga. Tworzą go: dawny Izrael symbolizowany przez wypisane na bramach miasta imiona dwunastu plemion Izraela (w. 12), lud Nowego Przymierza symbolizowany przez apostołów, których imiona widnieją na dwunastu fundamentach miasta (w. 14), oraz wszystkie narody. Zbawienie ma bowiem charakter powszechny i wspólnotowy.

rozmawiałem, miał złoty pręt mierniczy, aby zmierzyć miasto, jego bramy i mury. ¹⁶Miasto zaś miało kształt czworoboku^a i jego długość była równa szerokości. Prętem wymierzył miasto na dwanaście tysięcy stadiów^e – jego długość, szerokość i wysokość były identyczne. ¹⁷Zmierzył też jego mury: sto czterdzieści cztery łokcie^f według miary ludzkiej, którą posłużył się anioł. ¹⁸Mur był zbudowany z jaspisu, a miasto ze złota czystego jak przezroczyste szkło. ¹⁹Fundamenty muru miasta były ozdobione różnymi drogocennymi kamieniami^b.

Pierwszy fundament był z jaspisu,
drugi z szafiru,
trzeci z chalcedonu,
czwarty ze szmaragdu,
²⁰piąty z sardonyksu,
szósty z krwawnika,
siódmy z chryzolitulu,
ósmi z berylu,
dziewiąty z topazu,
dziesiąty z chryzoprazu,
jedenasty z hiacyntu,
dwunasty z ametystu.

²¹Dwanaście bram to dwanaście pereł, każda brama z jednej perły. A dziedziniec miasta był ze złota czystego jak przezroczyste szkło.

²²Świątyni w mieście nie widziałem, gdyż jego świątynią jest Pan^g, Bóg Wszechmocny, i Baranek^h. ²³Miastu nie potrzeba też słonca ani księżyca, bo oświetla je chwałaⁱ Boża, a Baranek^h jest jego lampą.

²⁴Będą chodzić w jego świetle narody i królowie ziemscy przyniosą do niego swą chwałęⁱ.

²⁵W dzień jego bramy nie będą zamykane, a nocy tam nie ma^j.

²⁶Do niego wniosą chwałę i cześć narodów.

²⁷Nie wejdzie zaś do niego nic nieczystego ani ten, kto popełniał ohydę i kłamstwo – jedynie zapisani w księdze życia Baranka^h.

22 ¹Anioł^k pokazał mi też rzekę wody życia^k, przejrzystej jak kryształ, która wypływa od tronu Boga i Baranka.

²Na środku placu miasta, pomiędzy brzegami rzeki rośnie drzewo życia^k rodzące owoce dwanaście razy. Wydaje ono owoc co miesiąc, a jego liście służą narodom jako lekarstwo.

³I nie będzie już żadnego przekleństwa^l.

W mieście będzie stał tron Boga i Baranka, a Jego służby będą Mu służyć.

⁴Będą oglądać Jego oblicze

a) *czworobok* – symbol doskonałości. Podobny kształt miało miejsce najświętsze świątyni zbudowanej przez Salomona (1Kr 6,20).

b) *Złoto i drogie kamienie* symbolizują nieprzemijające piękno, różnorodność i szlachetność nowego miasta odkupionych (Tb 13,17; Iz 54,11-12). Warstwy fundamentu to nawiązanie do dwunastu szlachetnych kamieni na pectorale kapłana Starożytności (Wj 28,15-21), gdyż zbawieni są kapłanami Boga (Ap 1,6; 20,6).

c) *Realna i bliska obecność Boga i Chrystusa* nie wymaga już świątyni jako miejsca kultu (Mt 18,20; 28,20; J 4,21).

d) *nocy tam nie ma* – noc symbolizuje ciemności zła.

e) *księga życia Baranka* – zob. Ap 3,5+.

f) *rzeka wody życia* – zob. Ap 7,17+.

g) *drzewo życia* – zob. Ap 2,7+.

a) *wkrótce przyjdę* - zob. Ap 1,1+. Jest to już wypowiedź Jezusa, która przytacza anioła; podobnie w Ap 22,12-14.16.20.

b) *Szczęśliwy* - in. *błogosławiony*, szóste błogosławieństwo spośród siedmiu zawartych w księdze (Ap 1,3; 14,13; 16,15; 19,9; 20,6; 22,14).

c) Por. Ap 19,10+.

d) *Nie pieczętuj* - plan Boga przekazany Janowi ma być jawny dla ludzi (Ap 1,1).

e) Bliskość czasów ostatecznych oraz świadomość sądu Bożego nie krepują ludzkiej wolności, zmieniając automatycznie postępowanie człowieka. Raczej uwytłaczają one prawdę o osobie, demaskując wszelką grę pozorów.

f) *Szczęśliwi* - in. *błogosławieni*, ostatnie z siedmiu błogosławieństw w *Apokalipsie św. Jana* (Ap 1,3; 14,13; 16,15; 19,9; 20,6; 22,7).

g) *Oblubienica* - zob. Ap 19,7+; 21,9.

i na ich czołach będzie Jego imię⁶.

⁵Nie będzie już nocy

i nie będą potrzebować światła lampy ani światła słońca, ponieważ Pan Bóg będzie świecił nad nimi.

I będą oni królować na wieki wieków.

Czas jest bliski

⁶Powiedział do mnie anioł: „Te słowa są wiarygodne i prawdziwe. Pan, Bóg duchów proroków⁶, posłał swego anioła, aby pokazać swoim sługom to, co wkrótce musi się wydarzyć. ⁷Oto wkrótce przyjdę^a. *Szczęśliwy*^b, kto strzeże słów proroctwa tej księgi”.

⁸Ja, Jan, słyszałem to i widziałem. A gdy usłyszałem i zobaczyłem, upadłem do stóp anioła, który mi to pokazał. ⁹On jednak powiedział do mnie: „Nie rób tego! Jestem sługą razem z tobą i z twoimi braćmi prorokami oraz tymi, którzy strzegą słów tej księgi. Oddaj pokłon Bogu!”^c. ¹⁰Powiedział mi także: „Nie pieczętuj^d słów proroctwa tej księgi, bo czas jest bliski. ¹¹Krzywdziciel niech dalej krzywdzi, nieczysty niech jeszcze bardziej się brudzi, sprawiedliwy niech nadal postępuje sprawiedliwie, a święty niech uświęca się coraz bardziej^e.”

¹²Oto wkrótce przyjdę i przyniosę ze sobą nagrodę.

Odplacę nią każdemu zgodnie z jego czynami.

¹³Ja jestem Alfa i Omega,

Pierwszy i Ostatni,

Początek i Koniec.

¹⁴*Szczęśliwi*^f, którzy piorą swe szaty, aby mieć prawo spożywać z drzewa życia i wejść przez bramy do miasta. ¹⁵Na zewnątrz są psy, czarodzieje, rozpustnicy, zabójcy, bałwochwalcy i wszyscy, którzy lubią i mówią kłamstwa.

¹⁶Ja, Jezus^g, posłałem mojego anioła, aby wam to poświadczył w Kościołach. Ja jestem korzeniem i potomkiem Dawida, świecą Gwiazdą Poranną^h”.

¹⁷A Duch i Oblubienicaⁱ mówią: „Przyjdź!”. I kto słucha, niech powie: „Przyjdź!”. Kto jest spragniony, niech przyjdzie i kto chce, niech zaczerpnie wody życia - za darmo.

¹⁸Ja każdemu, kto słucha słów proroctwa tej księgi, zaświadczam: Jeśli ktokolwiek coś tu doda, Bóg zesła na niego plagi opisane w tej księdze. ¹⁹A jeśli ktoś usunie coś ze słów księgi tego proroctwa,

 Czas jest bliski. Apokalipsa kończy się epilogiem, zawierającym serię napomnień i zachęt. Obecne są tu wątki podjęte w prologu do księgi (Ap 1,1-3). Ostatni fragment księgi zdominowany jest powtórzonym trzykrotnie zapewnieniem Jezusa: *Wkrótce przyjdę!* Jego przyjście na końcu czasów jest pewne i nieuchronne, choć dokona się w niewiadomym momencie. Zapewnieniu Chrystusa odpowiada trzykrotna modlitwa Kościoła: *Przyjdź!* Wyraża ona stan oczekiwania i czuwania chrześcijan, którzy jako Kościół-Oblubienica Chrystusa strzegą słów proroctwa księgi i są wolni od winy. W nagrodę otrzymają życie wieczne w Nowym Jerozalem.

Bóg odsunie go od drzewa życia i usunie z Miasta Świętego, które są opisane w tej księdze.

²⁰To mówi świadek: „Tak. Wkrótce przyjdę”. Amen^s. Przyjdź, Panie^s Jezu!^a ²¹Łaska Pana Jezusa ze wszystkimi.

a) *Przyjdź, Panie Jezu!* - liturgiczne zawołanie pierwotnego Kościoła i modlitwa o szybkie przyjście Chrystusa w chwale (1Kor 16,22).

SŁOWNIK

SŁOWA OZNACZONE W TEKŚCIE ZNAKIEM (S)

ADAM (hebr. *adam* – ‘człowiek’) – imię własne postaci ukazanej w pierwszych rozdziałach *Księgi Rodzaju* (Rdz 1 – 5). Częściej termin ten występuje w Piśmie Świętym w znaczeniu ogólnym jako ‘człowiek’, ‘ludzkość’ i ‘rodzaj ludzki’ (np. Rdz 1,26n; 2,7). Jest też pokrewny z hebr. rzeczownikiem rodzaju żeńskiego *adama* oznaczającym ‘ziemię uprawną’ (Rdz 2,7). Autorzy NT, nawiązując do obrazów zawartych w ST, mówią o pierwszym Adamie – ziemskim, który okazał się nieposłuszny nakazowi Boga. Jego grzech symbolizuje nieposłuszeństwo wszystkich ludzi wobec Stwórcy (np. Rz 3,23; 5,12). Skutkiem odwrócenia się człowieka od Boga jest śmierć, której doświadcza cały rodzaj ludzki (np. Mdr 1,13-16). Pierwszemu Adamowi przeciwstawiony został ostatni Adam – z nieba, czyli Jezus Chrystus, którego posłuszeństwo Bogu dało początek nowemu życiu ludzkości (np. Rz 5,12-21; 1Kor 15,22).

ALLELUJA (hebr. *hallelu jah* – ‘wysławiajcie Boga’) – żydowska aklamacja liturgiczna wyrażająca radość. W ST pojawia się tylko w *Księdze Psalmów* (Ps 104 – 150). Tłumacze *Septuaginty* (LXX), *Wulgaty* i innych starożytnych oraz nowożytnych przekładów Biblii transliterują to hebrajskie wezwanie, nie tłumacząc go. Posługiwano się nim nie tylko w liturgii. Żydzi z diaspory stosowali je jako okrzyk wyrażający radość i dziękczynienie Bogu za Jego dzieła. Stało się ono także nieodłącznym elementem liturgii chrześcijańskiej jako aklamacja wyrażająca uwielbienie Boga.

AMALEKICI – lud koczowniczy, wywodzący się od Amaleka, wnuka Ezawa, potomka

Abrahama (Rdz 36,12-16). Według Rdz 14,7, Amalekici byli już obecni w historii wtedy, gdy żył Abraham. Balaam, wypowiadający wyrocznię, zapisaną w Lb 24,20, widzi w nich pradawny lud, który będzie skazany na zagładę. W czasie wędrówki z Egiptu do Ziemi Obiecanej Izraelici zostali zaatakowani na Półwyspie Synajskim przez przebywających tam Amalekitów (Wj 17,8-16). Po zamieszkaniu Izraelitów w Kanaanie amalekiccy koczownicy często napadali na izraelskie wioski (1Sm 30,1-20). Ostatnie wzmianki biblijne o Amalekitach odnoszą się do czasów króla Dawida. Do ich ostatecznej zagłady doprowadziły prawdopodobnie liczne wojny, zwłaszcza z Izraelitami (Pwt 25,17-19).

AMEN (hebr. *amen* – ‘być mocnym’, częściej tłumaczone jako ‘zaprawdę’, ‘tak jest’) – w ST słowo to funkcjonowało jako wypowiedziana indywidualnie lub wspólnotowo aklamacja, będąca uroczystym potwierdzeniem przymierza, przysięgi, polecenia (np. Lb 5,22; Pwt 27,15nn; Ne 5,13). Słowo *amen* wyraża ideę bycia stałym, godnym zaufania, wiarygodnym, bezpiecznym. Często stanowiło konkluzję psalmów i innych modlitw. Starożytne i nowożytne przekłady Biblii stosują je w jego oryginalnym brzmieniu. Jezus posługiwał się nim dla potwierdzenia wagi swoich słów. (W ramach tego przekładu *amen* jest tłumaczone jako ‘zapewniam was’, zob. np. Mt 5,18; Mk 3,28; Łk 4,24. Podwójne *amen* – występujące tylko w *Evangelii według św. Jana* – zostało przetłumaczone jako ‘uroczyście zapewniam was’, zob. np. J 1,51). W pierwszych wspólnotach chrześcijan, opierając się na tradycji ST, każdą modlitwę kończono,

wypowiadając słowo *amen* jako wyraz odpowiedzi Kościoła na obietnice dane mu w Chrystusie (2Kor 1,20).

AMMONICI (od hebr. *ammon* – ‘ludowy’, ‘mój lud’) – aramejski lud wywodzący się od Lota, bratanka Abrahama (Rdz 19,30-38). Zamieszkiwali tereny nad wschodnim dopływem Jordanu Jabbokiem, na wschód i na północ od Morza Martwego. Ich terytorium znajdowało się na terenie dzisiejszej Jordanii. Państwo Ammonitów powstało na przełomie epok brązu i żelaza (1500-1000 przed Chr.). Stolicą była Rabba położona w miejscu, gdzie znajduje się obecna stolica Jordanii – Amman. W Piśmie Świętym zostały opisane liczne wojny Izraelitów z Ammonitami, które rozpoczęły się niedługo po przybyciu Izraelitów do Kanaanu (np. Sdz 10,7-9). Zwycięską walkę z Ammonitami stoczył sędzia Jefte (Sdz 11). Pokonał ich również Saul pod Jabesz w Gileadzie (1Sm 11) oraz Dawid w bitwie pod Rabba (2Sm 11,14-21). Pomimo tych klęsk państwo Ammonitów przetrwało, a w okresie asyryjskim (VIII-VII w. przed Chr.) znacznie wzrosło jego znaczenie na Bliskim Wschodzie. Świadczą o tym liczne znaleziska archeologiczne z tego okresu, teksty asyryjskie oraz pisma proroków ST (np. Jr 49,1-6; Ez 25,1-7; Am 1,13-15; So 2,8). Państwo Ammonitów prawdopodobnie zostało wcielone do nowobabilońskiego imperium Nabuchodonozora i już nigdy się nie odrodziło. Niewiele można powiedzieć na temat religii Ammonitów. Wiadomo tylko, że ich najważniejszym bóstwem był, czczony także przez Fenicjan, Milkom. Zob. KANAAN.

AMORYCI (hebr. *emori*, akad. *ammuru* – ‘zachodni’) – jedna z grup etnicznych zamieszkujących Kanaan w czasach poprzedzających przybycie tam Izraelitów. W Piśmie Świętym słowo to ma kilka znaczeń. Może odnosić się do mieszkańców Kanaanu

w ogólności (np. Rdz 14,7,13; 48,22; Pwt 3,8; 4,48; Sdz 6,1-10; 1Krl 21,26), do mieszkańców terenów górzystych, dla odróżnienia od mieszkańców nizin (Lb 13,29) lub może oznaczać konkretny naród, posiadający swoje państwo, rządzone przez króla (Lb 21,21-31; Pwt 2,26-35). Początek królestwa Amorytów należy łączyć z plemionami semickich nomadów, którzy w trzecim tysiącleciu przed Chr. utworzyli własne państwo, obejmujące znaczną część Mezopotamii i Syrii. W tekstach klinowych i egipskich znajdują się świadectwa o Amorytach, posługujących się językiem semickim. Przedstawieni są w nich jako lud politycznie dominujący nad Mezopotamią w początkach II tysiąclecia przed Chr. Dla Izraelitów Amoryci byli bałwochwalcami, których Bóg usunął z Kanaanu za popełnianie niegodziwości (Joz 24,15; Sdz 6,10). Zob. KANAAN.

ANAKICI – potomkowie Anaka, zamieszkujący tereny południowego Kanaanu, w okolicach Hebronu (Lb 13,22,28). Przyпуска się, że byli spokrewnieni z Filistynami i przywędrowali do Kanaanu z okolic Morza Egejskiego. Izraelici uważali, że Anakici pochodzą od gigantów mających cechy boskie i ludzkie (Lb 13,33). Chociaż w Pwt 9,2 zostali przedstawieni jako niepokonani, nie uległ im Kaleb, który przepędził ich z Hebronu (Joz 15,14; Sdz 1,20). O Anakitach wspominają także źródła egipskie. Zob. KANAAN.

ANIOŁ (hebr. *mal'ak*, gr. *angelos* – ‘zwiastun’, ‘posłaniec’) – istota duchowa, podporządkowana Bogu, któremu służy w różny sposób, zależny od potrzeby konkretnej sytuacji. W księgach ST nie wspomina się często o aniołach jako pośrednikach między Bogiem a ludźmi. Według opisów biblijnych Bóg najczęściej zwracał się do ludzi w sposób bezpośredni. Rozwój myśli religijnej

sprawił, że Izraelici coraz mocniej podkreślali wszechmoc Boga i tym samym stawał się On dla nich coraz bardziej niedostępny, odległy. Wówczas w świadomości religijnej Żydów ugruntowało się przekonanie o istnieniu aniołów – istot pośredniczących w kontakcie Boga z człowiekiem. Biblia nie zawiera żadnych informacji na temat ich natury. Tożsamość aniołów określa ich misja, w której oznajmniają ludziom wolę Boga. Zadaniem aniołów jest również troska o ludzi (np. Ps 91,11). Bóg posłał swojego anioła, który przeprowadził Izraelitów z Egiptu do Ziemi Obiecanej (Wj 23,20nn). Obecność aniołów pośród ludu była potwierdzeniem i symbolem realnej obecności samego Boga. Mogli też pełnić misję niszycielską (np. Rdz 19,1nn – zniszczenie Sodomy; 2Krl 19,35 – zniszczenie armii asyryjskiej) lub zwiastować nieszczęście (Ps 78, 49). Niekiedy nazywani są świętymi (Hi 5, 1; Ps 89, 6; Dn 4, 10) albo synami Bożymi (Ps 29, 1; 89, 7). W imię Boga aniołowie mogą także odpuszczać ludziom grzechy. W NT aktywność aniołów widoczna jest szczególnie na początku Nowego Przymierza w kontekście poczęcia, narodzenia i pierwszych lat życia Jezusa na ziemi (Mt 1,20.24; 2,13.19; Łk 1 – 2). Anioł towarzyszył Jezusowi także w czasie kuszenia na pustyni oraz przed Męką w czasie modlitwy w Ogrodzie Oliwnym (np. Mt 4,11; Łk 22,43). Autorzy NT ukazują również istotną rolę aniołów w przekazie Bożego orędzia oraz w rozszerzaniu się i wzroście Kościoła (np. Dz 8,26; 10,3nn). Dopiero w czasach NT nastąpiło wyraźne rozróżnienie aniołów na tych, którzy są wysłannikami Boga, oraz na demony – uosabiające zło, szkodzące człowiekowi. Zob. DEMON, OPEŁTANIE.

ANTIOCHIA SYRYJSKA – miasto położone nad rzeką Orontes (dzisiejsze Antakya w Turcji); założone przez Seleukosa Nikatora

w 300 r. przed Chr.; zdobyte w 64 r. przed Chr. przez Rzymian, stało się stolicą rzymskiej prowincji Syrii. Wielki ośrodek handlu i kultury greckiej, zamieszkały przez Rzymian, Greków, Syryjczyków i Żydów. Pod względem powierzchni i bogactwa trzecie po Rzymie i Aleksandrii miasto Cesarstwa Rzymskiego. Tam powstała jedna z pierwszych i największych wspólnot chrześcijańskich poza Palestyną. W Antiochii Syryjskiej wyznawcy Chrystusa po raz pierwszy zostali nazwani chrześcijanami (Dz 11,26). Stała się ona bazą dla misji ewangelizacyjnych prowadzonych przez Pawła Apostoła (Dz 13,1-3) i ważnym centrum kształtowania się myśli chrześcijańskiej.

ANTYCHRYST (gr. *antichristos* – ‘wróg Chrystusa’) – przeciwnik Boga, odstępca podważający godność Jezusa jako Syna Bożego i Chrystusa. Termin ten w NT występuje tylko w pismach apostoła Jana, gdzie używany jest na oznaczenie tajemniczej postaci lub jakiejś wrogiej Chrystusowi siły. Mówiąc o antychryście, trudno jest wskazać jakieś konkretne osoby, ale z pewnością jest nim każdy, kto nie uznał faktu mesjańskiego posłannictwa Jezusa i sprzeciwia się głoszeniu Jego Ewangelii. Prawda dotycząca wrogów Chrystusa obecna jest również w innych pismach NT, choć została wyrażona za pomocą innych terminów. Ewangelicści zapowiadają nadejście fałszywych chrystusów na końcu czasów (Mt 24,24); apostoł Paweł mówi o człowieku niegodziwym, który stawia siebie ponad Bogiem (2Tes 2,3-12). W *Apokalipsie św. Jana* autor przedstawia antychrysta jako bestię budującą swoje królestwo (Ap 13), która ostatecznie zostanie pokonana przez Chrystusa (Ap 19,11-20).

APOSTOŁ (gr. *apostolos* – ‘wysłannik’, ‘posłaniec’) – tytuł zarezerwowany w NT dla osób powołanych przez Jezusa i obdarzonych

specjalną misją. W Ewangeliach termin ten odnoszony jest przede wszystkim do ustanowionego przez Jezusa kolegium Dwunastu, czyli Jego najbliższych współpracowników (np. Mt 10,2-4). Apostołowie towarzyszyli Mu podczas całej działalności publicznej i jako wiarygodni świadkowie Jego nauczania, Męki i Zmartwychwstania stali się później głosicielami Ewangelii, kontynuatorami Jego misji oraz fundamentem tworzącej się wspólnoty Kościoła. Do grona apostołów został zaliczony również Paweł z Tarsu (Dz 9,11; 22,3), któremu tradycja przypisała tytuł Apostoła Narodów (Rz 11,13). W I w. po Chr. mianem apostołów określano misjonarzy głoszących Ewangelię poganom, ale tytuł ten odnosił się wyłącznie do osób z pierwszego pokolenia chrześcijan, pamiętających Jezusa.

ARAM, ARAMEJCZYCY - silne państwo (lub federacja państw), które nabrało wielkiego znaczenia na początku I tysiąclecia przed Chr. i walczyło z Izraelem o władzę nad terytorium Palestyny. O Aramie, jako terytorium nad górnym Eufratem, znajdujemy wzmianki już na tabliczkach klinowych z Aram-Sin (z ok. 2300 r. przed Chr.) oraz z Drehem (z ok. 2000 r. przed Chr.). Hebrajski termin *aram* występuje w Piśmie Świętym zarówno w odniesieniu do obszaru, jak i osób. W źródłach biblijnych i pozabiblijnych termin ten oznaczał ziemię zamieszkałą przez ludy mówiące po aramejsku (język semicki północno-zachodni, którym posługiwano się w Syrii w I tysiącleciu przed Chr.). Autorzy biblijni określają tym słowem nie tylko duże państwo ze stolicą w Damaszku, obejmujące tereny południowej Syrii, lecz również mniejsze państwa graniczące na północy z Izraelem (Aram-Maaka, Aram-Soba). W *Septuagincie* (greckim przekładzie ST) hebr. termin *aram* został oddany jako 'Syria', a mieszkańców tych ziem (hebr. *arami*)

określono mianem 'Syryjczyków'. Według *Księgi Rodzaju* Aram to jeden z pięciu synów Sema (Rdz 10,22n). Według innej tradycji był on wnukiem Nachora (brata Abrahama) i synem Kemuela (Rdz 22,20n). Pokrewieństwo Izraelitów z Aramejczykami podkreśla również fakt, że Izaak poślubił Rebeke, wnuczkę Nachora a córkę Betuela, której bratem był Aramejczyk Laban (Rdz 25,20). Żonami patriarchy Jakuba, syna Izaaka, były natomiast Rachel i Lea, córki Labana (Rdz 28 - 30). W czasach monarchii izraelskiej Aramejczycy z Damaszku byli jednym z największych wrogów Izraela. W VIII w. przed Chr., pomimo koalicji z Izraelem, państwo aramejskie zostało zdobyte przez Asyryjczyków i włączone do ich imperium (Iz 17,1-3; Jr 49,23-27; Am 1,2-5).

ARKA PRZYMIERZA, ARKA BOŻA, ARKA PANA, ARKA ŚWIADECTWA - drewniana skrzynia pokryta złotem. Przechowywano w niej otrzymane od Boga i przekazane przez Mojżesza kamienne tablice z Dziesięcioma przykazaniami (Wj 25,16), naczynie z manną (Wj 16,33n) oraz łaskę Aarona. W sposób symboliczny arka wyrażała obecność Boga pośród Jego ludu. Podczas wędrówki Izraelitów przez pustynię Arka Przymierza znajdowała się w przenośnym sanktuarium (Namiot Spotkania), później przechowywano ją w sanktuarium w Szilo, a następnie umieszczono w miejscu najświętszym świątyni wybudowanej w Jerozolimie przez Salomona (1Krl 8,4-7). Przypominała Izraelowi o jego zobowiązaniach wynikających z przymierza. W czasach pomojeszowych to właśnie przed arkę ludzie przychodzili na spotkanie z Bogiem (1Sm 3; 2Sm 7,18). Po zburzeniu świątyni w 587/586 r. przed Chr. prawdopodobnie zabrali ją Babilończycy. Dalsze jej losy są nieznane. Prorok Jeremiasz (Jr 3,16n) nie każe żałować zaginionej arki, ponieważ w nowym przymierzu prawo będzie

wypisane w sercach. Zob. CHERUBY, MIEJSCE NAJŚWIĘTSZE, NAMIOT SPOTKANIA, PAN ZASTĘPÓW.

ASYRIA, ASYRYJCZYCY – starożytne miasto-państwo Assur na północnym-wschodzie obecnego Iraku, ze stolicą na zachodnim brzegu Tygrysu. Starożytne inskrypcje poświadczają, że ok. 1900 r. przed Chr. władcą tego niezawisłego miasta-państwa był Szalim-Ahum. Pod koniec XIX w. przed Chr. Assur został zawładnięty przez Amorytów z nad Eufratu. W połowie XIV w. przed Chr. za Assurbalita I ukonstytuowało się imperium asyryjskie, zajmując w następnych stuleciach rozległe terytoria Mitanni i Babilonii. Ok. 1200 r. przed Chr. imperium asyryjskie przeżywało głęboki kryzys. Prawdziwy jego rozkwit rozpoczął się ok. 935 r. przed Chr. od odzyskania terenów utraczonych uprzednio na rzecz Aramejczyków. Stopniowa ekspansja imperium nowoasyryjskiego pozwoliła mu ok. 660 r. przed Chr. zająć znaczną część starożytnego Bliskiego Wschodu. Upadek tego imperium został zapoczątkowany wojną domową pomiędzy wojskami trzech pretendentów do tronu. Sytuację tę wykorzystała koalicja Medów i Babilończyków, którzy zaatakowali i zniszczyli środkową część imperium asyryjskiego. Ostatni król Asyrii, Assurubalipat II (612-609 przed Chr.), panował jeszcze przez krótki czas na zachodzie dawnego imperium, w Charanie, dzięki wsparciu ze strony władcy egipskiego. Został jednak zdetronizowany przez Babilończyków, a na zgłiszczach wielkiego państwa powstały imperia Babilonii i Medii. W Biblii są jedynie wzmianki o kontaktach Izraela z Asyrią w okresie imperium nowoasyryjskiego. Autorzy 2Krl i 2Krn odnotowują, że Izrael i Juda wykorzystały konflikt pomiędzy Asyrią i Aramem dla poszerzenia swojego terytorium. Było to możliwe za królów Jeroboama II (2Krl 14,23-29) oraz Ozjasza (2Krn 26).

Ostatecznie jednak zarówno Izrael, jak i Juda zostały podporządkowane władcom imperium nowoasyryjskiego. Podczas gdy Juda pozostawała ich lojalnym wasalem, Izrael buntował się przeciwko władzy Tiglat-Pilesera, Salmanassara i Sargona. Skutkiem tego był podział terytorium Izraela na prowincje i deportacja ludności w latach 732-720 przed Chr. (2Krl 17,1 - 18,12). Zob. AMORYCY, BABILON.

ASZERA – zielone drzewo, wyrażające siłę życia, albo drewniany słup stawiany np. na wzniesieniach kultowych. Prawdopodobnie w niektórych miejscach słowo „Aszera” było imieniem własnym żony kananejskiego boga El lub Baala. Autorzy ksiąg biblijnych wielokrotnie wypowiadają się przeciwko aszerom (np. Pwt 16,21; Mi 5,12n), których kult wypaczał religię Izraela, ponieważ wiązał się z sakralną prostytutką i praktykami magicznymi. Aszery stawiane były zarówno w miejscach kultu bóstw pogańskich (1Krl 16,33; 2Krl 13,6), jak i w świątyniach Boga Izraela: w Betel (2Krl 23,15) i w Jeruzolimie (2Krl 18,4; 23,6). Zob. BAAL, STELA, WZNIESIENIE KULTOWE.

ASZTARTE – bogini matka, żona kananejskiego boga El lub Baala, nazywana inaczej Asztoret lub Asztarot. Była kananejskim odpowiednikiem greckiej Afrodyty, a więc boginią płodności i miłości. Widzi się w niej również odpowiednik mezopotamskiej Ishtar. W sztuce przedstawiano ją jako kobietę z rogami na głowie. Kult Asztarte cieszył się dużą popularnością wśród Izraelitów; związany był z prostytutką sakralną i z kultem sprawowanym na wzniesieniach kultowych. Jednoznaczne jego potępienie napotykamy w Sdz, 1Krl oraz u proroka Jeremiasza. Zob. BAAL, WZNIESIENIE KULTOWE.

AZJA, AZJA MNIEJSZA – w ST gr. termin *Asia* oznaczał państwo Seleucydów

obejmujące Azję Mniejszą, Syrię, Palestynę i przez pewien czas Iran i Irak (np. 1Mch 11,13; 13,32). W NT termin ten odnosi się do powstałej w 133 r. przed Chr. rzymskiej prowincji, której stolicą był Efez. W jej skład wchodziły Myzja, Lidia, Karia i Frygia. Azja Mniejsza, zwana też Anatolią, to wyżynny półwysep położony między Morzem Czarnym a Morzem Śródziemnym. Stanowi naturalny pomost łączący Europę z Azją. Była gospodarczym i kulturalnym centrum hellenizmu. Azja Mniejsza bardzo wczesnie stała się terenem działalności chrześcijańskich misjonarzy (Dz 13 - 16). Znajdujące się w *Apokalipsie św. Jana* listy, adresowane do siedmiu Kościołów, potwierdzają, że wspólnoty chrześcijańskie już wtedy działały w najważniejszych miastach tego regionu (Ap 1,4nn).

BAAL (hebr. *baal* - 'pan', 'władca', 'mąż') - bóstwo pogańskie pochodzenia semickiego, czczone jako władca sił natury i uosobienie mocy słońca. W Palestynie Baal był uważany za męża bogini Asz-tarte (Sdz 2,13; 10,6), a także Aszery (np. Sdz 3,7). Przedstawiano go pod postacią byka i widziano w nim uosobienie męskiej siły i płodności oraz władcę burz przynoszących deszcz i urodzaj. Baal czczony był w licznych sanktuariach, np. w Sychem jako Baal przymierza (Sdz 9,4), w Szit-tim jako Baal z Peor (Lb 25,1-3). Królowa Izebel ustanowiła w Samarii, stolicy Królestwa północnego, kult Baala zapożyczony z Tyru (1Krl 16,30-32). Jego świątynia znajdowała się również w Jerozolimie (2Krl 11,18). Trudno rozsądzić, czy lokalnych Baalów uważano za odrębne bóstwa, czy też za różne postaci tego samego boga. Rozpowszechniony w Kanaanie kult Baala stanowił największe zagrożenie dla religii Izraelitów, w której oddawali oni cześć jednemu Bogu. W ST wielokrotnie został potępiony bałwochwalczy kult Baala. W sposób

najbardziej zdeterminowany walczyli z nim prorocy: Eliasz, Ozeasz i Jeremiasz. Zob. **ASZTARTE**.

BABILON, BABILONIA (hebr. *babel*, akad. *bab ili* - 'brama boga') - akadyjska nazwa największego miasta Mezopotamii. W Piśmie Świętym słowo to oznacza zarówno państwo babilońskie [nazywane również Szinear (np. Rdz 11,2; Iz 11,11) lub krajem Chaldejczyków (np. Iz 23,13; Jr 24,5)], jak również jego stolicę - Babilon. Państwo to leżało na terenie dzisiejszego Iraku, między Eufratem i Tygrysem, i było zasiedlone przez semickich Sumerów i Akadyjczyków. Najstarsze ślady osiadłego życia w Babilonii sięgają szóstego tysiąclecia przed Chr. Państwo babilońskie powstało na tych terenach w XIX w. przed Chr. Położenie na północnym krańcu obszarów zalewowych Eufratu dawało Babilonowi możliwość kontrolowania głównych dróg handlowych na Bliskim Wschodzie. Najbardziej znanym królem z pierwszych wieków jego istnienia jest Hammurabi (1792-1750 przed Chr.), twórca słynnego kodeksu regulującego życie społeczne. Okres starobabiloński to również czas prężnego rozwoju na tym terenie literatury zapisywanej pismem klinowym i nauki, zwłaszcza astronomii i astrologii. W XVI w. przed Chr. Babilonia została zdobyta przez Chetytów i znalazła się pod panowaniem dynastii Kasztów. Nowy okres jej rozkwitu rozpoczął się w połowie VIII w. przed Chr. za panowania Nabonas-sara. Za twórcę państwa nowobabilońskiego uważa się Nabopolassara, króla Chaldejczyków (625-605 przed Chr.). Terytorium Babilonii obejmowało wówczas całą Azję Przednią, a jej stolica stała się naukowym i politycznym centrum starożytnego świata. Następca Nabopolassara Nabuchodonozor II (605-562 przed Chr.) zajął Judę i zburzył Jerozolimę wraz ze świątynią (587/586 r. przed Chr.), a ludność izraelską deportował

do Babilonii. W 539 r. przed Chr. państwo babilońskie zostało podbite przez władcę perskiego, Cyrusa Wielkiego. Z rąk perskich tereny te przeszły pod panowanie helleńskie, a w końcu przypadły w udziale Seleucydom. Zauważa się liczne podobieństwa pomiędzy tekstami ST a literaturą babilońską i chaldejską.

BARAN, BARANEK - zwierzę ofiarne, które, stosownie do okoliczności, składano w ofierze całopalnej lub przebląganej. Wyjątkowość ofiary składanej z baranka wynikała z odniesienia do baranka paschalnego, którego krew uchroniła od śmierci pierworodnych synów Izraelitów w czasie przejścia anioła niszczyciela w noc poprzedzającą Wyjście z niewoli egipskiej (Wj 12,23). Jednoroczny baranek bez skazy był synonimem niewinności i prostoduszności, dlatego uważano go za dar ofiarny szczególnie miły Bogu. W NT termin baranek nabrał szczególnego znaczenia symbolicznego, ponieważ został odniesiony do osoby i misji Jezusa Chrystusa (J 1,29,36; 1P 1,19; Ap 5,12; 14,1; 17,14; 21,22n). Jego doskonała ofiara, którą złożył na krzyżu z samego siebie, stała się źródłem odkupienia i zbawienia dla wszystkich ludzi (1Kor 5,7).

BAT - miara objętości produktów płynnych (ok. 22 l), stanowiąca dziesiątą część koru i dzieląca się na sześć hinów. Odpowiada jednej efie, za pomocą której mierzono objętość produktów sypkich. Zob. EFA, HIN, KOR.

BEER-SZEBA - miasto w północnej części pustyni Negeb, leżące na terytorium plemienia Symenona (Joz 19,2). Uznawano je za punkt określający południową granicę Izraela. Zanim Izraelici zasiedlili te tereny, Beer-Szeba była ważnym miejscem kultu bóstw pogańskich. Równina Beer-Szeby i otaczające ją pastwiska

doskonale nadawały się do prowadzenia na tych terenach życia półkoczowniczego. Tam paśli swoje trzody patriarchowie: Abraham, Izaak i Jakub. Abraham wiódł tam z królem Geraru Abimelekiem spór o studnię (hebr. *beer*). Ich porozumienie zostało potwierdzone przysięgą i złożeniem Bogu ofiary z siedmiu jagniąt. Odtąd miejsce to zyskało nazwę *Beer-Szeba* - dosł. 'studnia przysięgi siedmiu' (Rdz 21,22-33). W czasach monarchii izraelskiej (1004-586 przed Chr.) Beer-Szeba była lokalnym centrum administracyjnym.

BELZEBUB - szatan, książę demonów i władca złych duchów (Mt 12,24). W czasach ST gr. termin *Baal-Zebub* - 'pan wzniosłości' stanowił imię własne bóstwa filistyńskiego, czczzonego w mieście Ekron. Żydzi, widząc w nim przeciwnika Boga, zmienili brzmienie jego imienia na pogardliwe określenia aramejskie *Beel-Zebul* - 'pan much', 'pan odchodów' lub *Beel-Zebub* - 'wróg'. Z czasem zatarło się pierwotne znaczenie imienia bóstwa Ekronu i nazwa ta służyła na określenie walczącego z Bogiem władcy wszystkich demonów. Zob. DEMON, DIABEL.

BETEL (hebr. 'dom Boży') - starożytne miasto, dzisiejsze Bejtin, usytuowane ok. 15 km na północ od Jerozolimy. Leżało na skrzyżowaniu dwóch szlaków, z których jeden prowadził z północy na południe Palestyny, drugi natomiast łączył Jerycho z Morzem Śródziemnym. Z racji swojego położenia, a także licznych źródeł słodkiej wody, Betel miało duże znaczenie strategiczne. Już w czasach patriarchów było ważnym ośrodkiem kultu. Według Rdz 28,10-19 pierwotnie miejscowość ta nosiła nazwę Luz, a nazwę Betel nadał jej Jakub. Pod koniec XIII w. przed Chr. Betel zostało zdobyte przez Izraelitów i przypadło w udziale plemieniu Efraima. Ważną funkcję pełniło w okresie sędziów (1200-1000 przed Chr.),

kiedy było miejscem spotkań wszystkich plemion Izraela. Przez pewien czas w tym mieście przechowywano Arkę Przymierza (Sdz 20,18-28). Centralizacja kultu w Jeruzolimie, jaka dokonana się na początku okresu monarchii izraelskiej, sprawiła, że miejscowe sanktuarium, a zarazem całe miasto, straciło na znaczeniu. Po podziale królestwa za czasów Jeroboama (922 r. przed Chr.) sanktuarium w Betel wraz z umieszczonym w nim złotym cielcem stało się głównym ośrodkiem kultu w Królestwie Północnym (Izraelu). Miasto zostało zniszczone podczas inwazji asyryjskiej w 722/721 r. przed Chr. W dobie reform w VII w. przed Chr. król Judy Jozjasz zniszczył sanktuarium w Betel i kazał zabić miejscowych kapłanów (2Krl 23,15-20). Miasto przetrwało najazd Nabuchodonozora i zostało prawdopodobnie zniszczone przez Persów. Po odbudowie rozwijało się pomyślnie w okresach: hellenistycznym, rzymskim i bizantyjskim. Zostało opuszczone dopiero pod naporem podbojów arabskich w VI w. po Chr. Zob. DAN.

BETLEJEM – niewielkie miasto, leżące 9 km na południe od Jeruzolimy. Nazwę Betlejem ('dom Lahmu'), pojawiającą się już w korespondencji z Amarna (XIV w. przed Chr.), odczytano jako 'dom chleba' (hebr. *lechem* – 'chleb'), ale pochodzi ona najprawdopodobniej od sanktuarium bóstwa akadyjskiego Lahmu (albo bogini Lahamy). Miasto położone jest na wysokości 770 m n.p.m. przy drodze biegnącej z północy na południe przez główne wzgórze Palestyny. Od zachodu sąsiaduje z żyznymi stokami, a od południa z Pustynią Judzką. Przy podziale Kanaanu przypadło plemieniu Judy. Z niego pochodził król Dawid (1Sm 16,1-13). Z miastem tym wiązano nadzieje, że tutaj przyjdzie na świat przyszły Mesjasz (Mi 5,1-4). Ewangelista Mateusz i Łukasz podają, że Jezus narodził się w Betlejem, co pierwszy z nich interpretuje

jako wypełnienie się proroctwa Micheasza (Mi 5,2; Mt 2,1). Tradycja chrześcijańska lokalizuje narodzenie Jezusa w grocie, nad którą cesarz Konstantyn wzniósł ok. 338 r. Bazylikę Narodzenia.

BEZBOŻNOŚĆ, BEZBOŻNY – w ujęciu autorów ST bezbożność to sposób postępowania, wyrażający się w życiu prowadzonym tak, jakby Boga nie było. Nie jest ona jednak równoznaczna z teoretycznym, światopoglądowym negowaniem istnienia Boga (ateizm). Bezbożność w ST ma więc wymiar ściśle etyczny i oznacza, że człowiek nie wierzy w Bożą sprawiedliwość i nie uznaje, że za popełnione zło będzie musiał odpowiedzieć przed Bogiem. Bezbożność wyraża się w pysze, przemocy wobec innych oraz w braku pobożności i ufności w stosunku do Boga. Łączy się ściśle z głupotą i jest przeciwieństwem mądrości. W ujęciu NT bezbożność (określana też jako nieprawość) wyraża się w negowaniu istnienia jedyne-go i prawdziwego Boga poprzez oddawanie czci bóstwom pogańskim. Konsekwencją takiej postawy jest zagubienie prawdziwego sensu i celu istnienia człowieka.

BLIŹNI – hebrajski termin *rea*, oddawany zazwyczaj w tłumaczeniach słowem 'bliźni', posiada w Piśmie Świętym wiele znaczeń. Może określać znajomego lub sąsiada (np. Wj 11,2; Prz 27,10), przyjaciela (np. Hi 2,11), ukochanego (Pnp 5,16). Termin ten nie obejmuje jednak bliskich krewnych, których określano mianem brat i siostra, ani wrogów. Ogólnie słowo to w ST określa rodaka, członka ludu zjednoczonego przymierzem z Bogiem. Za bliźnich uważano także prozelitów. W czasach Jezusa w różnych nurtach judaizmu istniały spory co do tego, kogo należy uważać za bliźniego. Jezus dał na to odpowiedź w przypowieści o miłosiernym Samarytaninie (Łk 10,29-37). Według nauczania Jezusa bliźnim jest każdy

człowiek, dlatego wszystkich należy traktować z miłością, współczuciem i udzielać im koniecznej pomocy. W okazywaniu dobra nie można ograniczać się tylko do osób, które przynależą do tej samej wspólnoty społecznej lub religijnej. Jezus ukazał także ścisłą współzależność dwóch starotestamentowych przykazań (np. Mt 22,34-40) – miłości Boga (Pwt 6,5) i bliźniego (Kpł 19,18). Miłość bliźniego będzie kryterium osądu człowieka na Sądzie Ostatecznym (Mt 25,31-46). Apostoł Paweł w praktykowaniu przykazania miłości bliźniego widzi wypełnienie prawa, pierwszy owoc Ducha oraz jedyny sposób realizacji wiary (np. Ga 5). Według autora *1 Listu św. Jana* miłość braterska jest miarą bycia chrześcijaninem i sprawdzianem autentyczności miłości człowieka do Boga (1J 2,8-11; 3,11-24; 4,7-21).

BŁOGOSŁAWIĆ, BŁOGOSŁAWIENSTWO, BŁOGOSŁAWIONY – w ST rzeczywistość błogosławieństwa wyraża więź między Bogiem i Jego ludem albo między poszczególnymi ludźmi. Podmiotem udzielającym błogosławieństwa może być zarówno Bóg, jak i człowiek. Gdy Bóg udziela błogosławieństwa, oznacza to, że okazuje On człowiekowi swoją łaskę, przychyłność i pozwala mu nawiązać ze sobą więź. Człowiek natomiast, błogosławiąc Boga, uznaje Go za swojego Pana i wyraża pragnienie podporządkowania Jemu całego swojego życia. W ten sposób oddaje Mu również część i składa dziękczynienie za Jego opiekę. W relacjach międzyludzkich błogosławieństwo wyrasta z tradycji plemiennych. Wyraża ono nie tylko akceptację człowieka, lecz pociąga za sobą konieczność przyjęcia przez niego praw i obowiązków rodowych (np. Rdz 49,1-28). Niektórzy autorzy biblijni stwierdzali, że błogosławieństwo Boga odnosi się tylko do relacji między Nim a Jego ludem. Warunkiem otrzymania przez naród wybrany błogosławieństwa jest

posłuszeństwo Bogu. Brak posłuszeństwa skutkuje przekleństwem, którego wyrazem są różnego rodzaju klęski i nieszczęścia w życiu narodu (Kpł 26,14-39; Pwt 28,15-68). Inni autorzy biblijni uważali, że błogosławieństwo wiąże się ściśle z kultem. W NT są liczne świadectwa potwierdzające udzielanie ludziom błogosławieństwa przez Jezusa (np. Mk 10,16; Łk 24,50; Dz 3,26). Skutkiem błogosławieństwa udzielonego przez Jezusa jest doświadczenie szczęścia, które wypełnia wszystkie sfery ludzkiego życia. W pełni szczęśliwy jest człowiek, który z wiarą przyjmuje błogosławieństwo i uznaje, że Jezus jest Synem Bożym i Zbawcą świata (np. Mt 16,17; por. Mt 5,3-12).

BOJAŻŃ BOŻA, BOJAŻŃ PANA – wyraża się ona w głębokim szacunku, jaki człowiek nieustannie powinien okazywać Bogu (Koh 12,13). W istocie oznacza ona głęboką więź łączącą stworzenie ze swoim Stwórcą. W księgach ST bojaźń Boża często przejawia się w postawie lęku, jaki człowiek odczuwa, doświadczając własnej małości i grzeszności wobec majestatu i potęgi Boga. Wrazem bojaźni może być też obawa przed karą za popełnione grzechy, które obrażają świętość Boga. Zasadniczo jednak tradycja żydowska wyraźnie odróżnia bojaźń od poczucia strachu i obawy, zaznaczając, że wypływa ona przede wszystkim z miłości oraz troski człowieka o jego relację z Bogiem. Stąd w tradycji mądrościowej ST bojaźń Boża jest początkiem wiary i charakteryzuje postawę człowieka pobożnego (Syr 1,11-20), a zarazem mądrego (Prz 1,7). Człowiek bojący się Boga jest synonimem człowieka sprawiedliwego (Ps 1), który całe swoje życie zwraca ku Stwórcy i zawsze pragnie postępować zgodnie z Jego wskazaniem. Bojący się Boga to ten, kto ma świadomość Jego nieustannej obecności i opieki. Ta świadomość daje poczucie bezpieczeństwa

we wszystkich okolicznościach życia. Taka bojaźń nie jest więc nieuzasadnionym strachem przed karzącym bóstwem, ale jednym z darów Ducha Świętego, który prowadzi do pełnej zaufania adoracji Boga przez człowieka (Iz 11,2; Rz 8,15; 1J 3,20n). Postawie tej towarzyszy poczucie szczęścia i posiadania Bożego błogosławieństwa, co skłania do dawania świadectwa o wielkości i dobroci Stwórcy.

BRAT – słowo ‘brat’ (siostra) w Piśmie Świętym może oznaczać brata rodzonego, współmałżonka lub narzeczonego (Tb 7,12; por. Pnp 4,9), dalszego krewnego, przyjaciel, rodaka, a nawet sojusznika. ST, obok braterstwa opartego na więzach krwi, wyraźnie podkreśla sens tego pojęcia w odniesieniu do wspólnoty i więzi duchowej ufundowanej na współodczuwaniu (1Sm 1,26) lub na mocy tego samego przymierza (Am 1,9; 1Mch 12,10). W NT pojęcie to odnosi się przede wszystkim do braci w wierze (Mt 18,15). Członkowie pierwszych wspólnot chrześcijańskich sami siebie określali mianem braci (np. 1Kor 6,6; Ef 6,21; Kol 1,1; Ap 1,9) i siostr (np. Rz 16,1; 1Kor 9,5); takie braterstwo ma swoje źródło we wspólnym dziecięctwie Bożym (Rz 8,14-17). Jako dzieci jednego Ojca wszyscy wierzący stają się dziedzicami Jego obietnic.

CAŁOPALENIE, CAŁOPALNA OFIARA (hebr. *ola* – ‘to, co się wznosi’, lub *kalil* – ‘doskonała’) – ofiara składana dwa razy dziennie, rano i wieczorem, w świątyni jerozolimskiej, a także przy okazji różnych specjalnych okoliczności. Różniła się od innych ofiar tym, że spalano całe zwierzę (z wyjątkiem skóry, którą otrzymywał kapłan). Dlatego też w terminologii greckiej ofiarę tę określano jako *holokaustos* – ‘całkowite spalanie’. Ogień, w którym ofiara była spalana, symbolizowała Bożą obecność. Nie-rozcinanie zwierzęcia na kawałki oznaczało,

że ofiara była pełna i doskonała. Zwierzę ofiarne musiało być starannie wyselekcjonowane i nie mogło mieć na ciele żadnej skazy. Obrzęd składania ofiary całopalnej rozpoczynał się od gestu położenia dłoni na głowie ofiarowanego zwierzęcia (Kpł 1,4), co wyrażało intencję uczynienia ofiary z samego siebie. Jej celem było pojednanie człowieka z Bogiem. Ofiary całopalne składane w czasach ST były zapowiedzią jedynej doskonałej ofiary, którą złożył z siebie Jezus Chrystus. Dopiero ofiara Chrystusa na krzyżu w sposób całkowity pojednała ludzi z Bogiem i stała się źródłem odpuszczenia grzechów (zob. np. Rz 5). Zob. **OFIARA**.

CHARYZMAT (gr. *charisma* – w znaczeniu dosł. ‘dar darmo dany’, ‘łaskawość’ lub ‘to, co napęlnia radością’; w znaczeniu religijnym: dar udzielony człowiekowi przez Boga, wszelki dar duchowy) – w NT wylicza się wiele charyzmatów (Rz 12,6-8; 1Kor 12), które są udzielane ludziom po to, by posługując się nimi, służyli dobru wspólnoty wierzących (Rz 12,6). Powodem udzielania wszelkich charyzmatów jest troska Boga o umocnienie i rozwój Kościoła (1Kor 14,12).

CHERUBY – rodzaj istot duchowych, przebywających w bliskości Boga, gotowych do spełniania różnych poleceń. W Piśmie Świętym przedstawione są jako stworzenia ponadnaturalne, przybierające różne postaci dziwnych, niewystępujących w przyrodzie zwierząt, mających niekiedy pewne cechy ludzkie. Najczęściej ukazują się je jako skrzydlate lwy o ludzkich twarzach. Ich postaciami ozdobiona była Arka Przymierza. Zob. **ARKA PRZYMIERZA**.

CHETYCI – indoeuropejski lud zamieszkujący wschodnią część środkowej Anatolii. Od XVII w. przez Chr. zaczęła się ekspansja Chetytów, którzy m.in. zdobyli Aleppo

i złupili Babilon. W okresie rozkwitu, w XIV w. przed Chr. podporządkowali sobie ludy zamieszkujące północną Syrię i terytoria Libanu. Kres potężde Chetytów położyły tzw. Ludy Morza, które ok. XIII w. przed Chr. przybyły z rejonów Morza Egejskiego. Nie ma dowodów na to, że Chetyci kiedykolwiek zamieszkiwali Kanaan. Wymienia się ich wśród mieszkańców tego regionu być może dlatego, że Asyryjczycy i Babilończycy w taki sposób nazywali żyjące tam ludy.

CHLEBY POŚWIĘCONE – dwanaście bochenków wypieczonych z ciasta bez zakwasu i układanych w każdy szabat na specjalnym stole ustawionym w pobliżu miejsca najświętszego (Kpł 24,5-9; Lb 4,7). Początkowo uważano je za pokarm przeznaczony wyłącznie dla Boga. Były znakiem przymierza oraz wyrazem wdzięczności za dar codziennego pokarmu. W każdy szabat kapłani uroczysto je spożywali, a w ich miejsce kładziono świeże. Gdy Dawid uciekał przed Saulem i nie miał się czym posilić, kapłan Achimelek ofiarował jemu oraz jego towarzyszom do spożycia święty chleb ze świątyni (1Sm 21,1-7; Mt 12,3n).

CHIWWICI – lud zamieszkujący Sychem (Rdz 33,18nn), Gabaon (Joz 9,3nn), podnóże Hermonu (Joz 11,3) oraz góry Libanu (Sdz 3,3). Niektórzy utożsamiają ich z Chorytami, inni twierdzą, że nazwy tej używano na określenie Hurytów z rejonu Zajordanii.

CHOMER – miara produktów sypkich, licząca 230 litrów (Ez 45,11-14). Według niektórych obliczeń chomer wynosił nawet 500 litrów.

CHRYSTUS (gr. *christos* – ‘namaszczone’, odpowiednik hebr. *masziach* – ‘mesjasz’, ‘pomazaniec’) – w ST w ten sposób określano królów Izraela, którym przekazywano

władzę w obrzędzie namaszczenia oliwą (Sdz 9,8-15; 2Sm 5,3; 1Krl 1,39; Ps 89,21; Syr 43,13), a także kapłanów, których takim obrzędem wprowadzano w urząd (Wj 29,7; Kpł 4,3.5.16; Syr 45,15). Pismo Święte używa tego terminu w odniesieniu do Dawida i jego sukcesorów, kontynuujących zapoczątkowaną przez niego dynastię (2Sm 7,12nn). Z czasem utrwaliła się w Izraelu wizja króla-kapłana, który miał być idealnym władcą czasów ostatecznych. Miał on zamknąć dynastię królów i utrwalić królestwo Boże na ziemi. Jego panowanie miało mieć charakter duchowy i powszechny. W NT tytuł *pomazaniec* prawie wyłącznie występuje w greckiej formie *christos* i odnosi się jedynie do osoby Jezusa z Nazaretu jako Zbawiciela namaszczonego i objawianego światu przez Ojca, który Go posłał na ziemię, aby wypełnił dzieło odkupienia (Mt 16,16n). W Kościele pierwotnym powszechnie posługiwano się tym określeniem w odniesieniu do Jezusa i dlatego zaczęło ono funkcjonować jako Jego imię własne. Zob. **NAMASZCZENIE**.

CHRZEST (od gr. *baptizein* – ‘zanurzyć’, ‘obmywać’) – znak oczyszczenia z grzechów i nowego życia. Obrzęd polegający na zanurzeniu w wodzie, praktykowany był już w czasach ST, występował również w religiach pogańskich. Nowość w stosowaniu rytualnych obmyć wprowadził Jan Chrzciciel (np. Mt 3,1nn), ponieważ chrzest, którego udzielał na znak pokuty i nawrócenia, można było przyjąć tylko raz. We wspólnotach chrześcijańskich od początku misjonarzy udzielał chrztu w imię Jezusa, wypełniając w ten sposób Jego wyraźne polecenie, aby ludzie wszystkich narodów przyjmowali ten znak (Mt 28,19). Chrzest stanowi konieczny warunek i podstawę do rozpoczęcia życia chrześcijańskiego. Dla chrześcijan jest znakiem uczestnictwa w Śmierci i Zmartwychwstaniu Jezusa (Rz 6,3-9). Jego

skutkiem jest nowe życie w Duchu Świętym, uwolnienie od skutków grzechu pierworodnego i innych grzechów, a także włączenie do wspólnoty Kościoła (Kol 2,12).

CHRZEŚCJANIE – uczniowie oraz zwolennicy Jezusa Chrystusa. Po raz pierwszy wyznawców Chrystusa nazwano chrześcijanami w Antiochii Syryjskiej (Dz 11,26). Najpierw określenia tego używali poganie, sami chrześcijanie stosunkowo późno zaczęli stosować je wobec siebie. Częściej nazywali siebie braćmi, świętymi, uczniami, wierzącymi (np. Dz 9,41; 21,16; Rz 15,25; 1Kor 6,6; 9,5; 16,1; Ef 6,21; Kol 1,1; 1Tes 2,13; Ap 1,9). Zob. **CHRYSSTUS**.

CHWAŁA (hebr. *kawod* – ‘znaczenie’, ‘waga’, ‘szacunek’, ‘blask’) – w ST chwala oznaczała przymiot Boga, który objawiał się przede wszystkim w dziełach stworzenia (np. Iz 6,3) i zbawienia (np. Iz 35,1-4). Ukazywała się również w sposób dostrzegalny przez człowieka jako obłok (np. Wj 14,24) lub słup ognia (np. Pwt 4,36). Czasami słowo to oznaczało obecność Boga (Wj 40,34n). W NT chwala Boża w sposób pełny objawiła się w osobie i dziele Jezusa Chrystusa (np. J 1,14; 17,1,4). Oddawać chwałę Bogu oznacza czcić Go, uwielbiać, adorować i być wdzięcznym za otrzymane łaski (np. Łk 17,18; 1Kor 10,31). Dzięki Jezusowi Chrystusowi ludzie będą mieli udział w chwale Boga (Rz 2,7; 8,17; 2Tes 2,14), co nastąpi przy Jego powtórnym przyjściu na ziemię (Kol 3,4).

CIAŁO – termin wieloznaczny; zarówno jęz. hebr., jak i jęz. gr. posiadały dwa terminy na określenie ciała: hebr. *szē'er*, gr. *sarks* – dosł. ‘mięso’, ‘cielesność’ i hebr. *basar*, gr. *soma* – ‘ciało’. W mentalności semickiej człowiek był jednością, bez podziału na ciało i duszę, stosowanego w świecie greckim. *Basar* oznacza całego człowieka,

ale także odnosi się do ciała zwierząt. Inne znaczenie słowa *ciało* pojawia się dopiero w NT, gdzie apostoł Paweł używał tego terminu, przeciwstawiając życie według łaski i ducha życiu według ciała, to znaczy oparciu na podążaniu za cielesnymi popędami (np. Rz 8,1nn). Nie oznacza to, że apostoł uważał ciało za zło z natury (np. 1Kor 6,19n). Życie według ciała charakteryzujące się dążeniem do zaspokajania ludzkiej pożądlivosti (np. 1J 2,16n). Jest konsekwencją skażenia ludzkiej natury przez grzech (Rz 5,12), ale dzięki wierze, łasce i pomocy Ducha Świętego, człowiek jest wezwany, aby panować nad własnym ciałem, czyli skłonnościami do ulegania pożądlivosti. Życiu według ciała przeciwstawione jest życie duchowe, w którym nie ma miejsca na grzech (np. J 5,14; 8,11; 1J 3,6,9). W Piśmie Świętym ciało jest postrzegane jako godne szacunku, gdyż tylko jako ludzie, czyli istoty posiadające ciało, możemy dostąpić objawienia Boga (np. Ps 40,8nn; Hbr 10,5-10), żyć z Nim w przymierzu tu na ziemi, a po śmierci, w wieczności zjednoczyć się z Nim w pełni, posiadając ciała zmartwychwstałe, przemienione na podobieństwo ciała Jezusa po Jego Zmartwychwstaniu (np. 1Kor 15,51nn).

CUD – specjalne działanie Boga, podejmowane ze względu na dobro człowieka. Cud ma charakter niezwykłego zjawiska, przez które Bóg objawia siebie, swoją moc i miłość oraz daje ludziom konkretny znak. Cuda dokonywane przez Jezusa były potwierdzeniem Jego jedności z Ojcem (J 11,41), uwierzytelniały Jego posłannictwo jako Chrystusa, symbolizowały tryumf nad szatanem oraz budziły i umacniały wiarę. Właściwy sens cudów i zawarte w nich objawienie Boże można zrozumieć i odczytać tylko w świetle wiary (Mk 6,54). Cuda czynione przez Jezusa i Jego uczniów są wyraźnymi znakami potwierdzającymi nadejście królestwa Bożego. Zob. **KRÓLESTWO BOŻE**.

CZARY - zob. **MAGIA**.

CZYSTOŚĆ, CZYSTY - biblijne pojęcie określające stan, który pozwala człowiekowi nawiązać kontakt z Bogiem (np. Rdz 35,2n; Joz 3,5; Jk 4,8). W kulturach Bliskiego Wschodu powszechnie stosowano różne praktyki mające na celu uzyskanie rytualnej czystości. Wśród Izraelitów również istniało przekonanie, że świętość Boga wymaga się, aby człowiek, który pragnie nawiązać z Nim kontakt, był wolny od wszystkiego, co mogło go uczynić nieczystym. Nieczystość człowieka, według ówczesnej wiedzy, mogła być spowodowana np. przez kontakt ze zmarłym (np. Kpł 21,1n) lub przez kontakt z przedmiotami albo zwierzętami, które zawierały w sobie niebezpieczne siły (np. Kpł 11). Mogła też być związana z pewnymi stanami człowieka (np. menstruacją u kobiet, polucją u mężczyzn, chorobami itp.). Za nieczyste uważano również terytoria zajmowane przez pogan, dlatego łupy tam zdobyte były obłożone klątwą i najczęściej je niszczone (np. Joz 6,18.21; 7,1; 8,26n). Czystość rytualna pozwalała Izraelitom uczestniczyć w kulcie i w życiu społecznym. W stosowaniu przepisów odnoszących się do czystości, Izraelici popadali często w formalizm religijny, któremu ostro sprzeciwiali się prorocy ST. Według ich nauczania (np. Iz 10,1-17; Oz 6,6; Am 5,21-25) praktyki oczyszczające nie mogą ograniczać się do odprawiania zewnętrznych rytuałów, lecz powinny prowadzić do postuszeństwa Bożym przykazaniom, czego wyrazem jest pełnienie uczynków miłosierdzia, pobożność i sprawiedliwość. Myśl proroków została podjęta i rozwinięta w NT. Według Jezusa, jedynie czystość moralna ma wartość religijną (np. Mk 7,1-23). Zob. **KŁĄTWA, POŚWIĘCENIE**.

DAN - miasto na północnej granicy Izraela. Inne jego nazwy to Laisz (Sdz 18,7) lub

Leszem (Joz 19,47). Wspomina je w egipskich tekstach złorzeczających, znalezionych na tabliczkach z Mari z XVIII w. przed Chr., a także w zapisach faraona Thotmesa III. Utożsamia się je z Tell Dan, położonym w środku żyznej doliny, w pobliżu głównego źródła Jordanu. Dan było ważnym miejscem kultu. Król Jeroboam I uczynił w nim jedno z dwóch sanktuariów narodowych Królestwa Północnego i umieścił tam złotego cielca (1Krl 12,25-30). Zob. **BETEL**.

DAR - zob. **CHARYZMAT**.

DEKAPOL (gr. *deka* - 'dziesięć' i *polis* - 'miasto') - federacja dziesięciu miast hellenistycznych, powstała w 63 r. przed Chr. Miasta te leżały na wschód od Samarii i Galilei. W czasach NT należały do rzymskiej prowincji Syrii. Jezus odwiedził terytorium Dekapolu przynajmniej dwa razy (Mk 5,1; 7,31).

DEMON (gr. *daimon* - 'zły duch', 'istota duchowa') - na początku nie traktowano demonów jako bytów z natury złych, choć niektóre mogły być tak postrzegane. W wierzeniach pogańskich demony uważano za istoty posiadające wielką moc i będące dla człowieka zagrożeniem. Wykształcił się pogląd, że demony mogą zawładnąć człowiekiem, jego ciałem, a także mogą użyć władzę nad siłami przyrody. Te wierzenia znajdują odzwierciedlenie w NT. Jezus Chrystus wyrzucał złe duchy i uwalniał ludzi z opętania (np. Łk 6,18). Ostateczne zwycięstwo nad szatanem i siłami zła dokonało się na krzyżu przez Mękę, Śmierć i Zmartwychwstanie Jezusa. Władza uwalniania od złych duchów udzielona została także uczniom Jezusa (np. Mt 10,8; Dz 8,7). Zob. **DIABEŁ**.

DENAR - rzymska moneta bita z 3,85 g srebra, równa co do wartości greckiej drachmie.

Widniała na niej podobizna aktualnie panującego cesarza. Wartość jednego denara równała się dziennemu wynagrodzeniu robotnika (Mt 20,2). Tyle też wynosił roczny podatek, który każdy Izraelita zobowiązany był płacić na rzecz cesarza.

DIABEL (gr. *diabolos* – ‘oskarżyciel’, ‘oszczerca’; nazywany również szatanem) – najczęściej nazwa ta odnosiła się do anioła, który sprzeciwił się Bogu i został od Niego odsunięty (Łk 10,18; por. Hi 1,6nn). W NT diabeł ukazany jest jako zaciekle przeciwnik Boga i królestwa Bożego, ojciec kłamstwa (J 8,44). Dąży on do zburzenia harmonii pomiędzy Bogiem a człowiekiem (1P 5,8). Jezus, urzeczywistniając przebaczącą miłość Boga, jest tym, który niszczy dzieło diabła i pozbawia go jakiegokolwiek władzy (1J 3,8). Diabeł, choć został pokonany na krzyżu, ciągle zagrożą ludziom. W jego sidła wpadają ci, którzy świadomie odwracają się od Boga lub szukają kontaktu ze złym duchem. Uwolnić od jego wpływu może tylko Bóg, który udziela takiej władzy także ludziom powołanym do tej posługi w Kościele. Zob. DEMON.

DIASPORA – termin pochodzenia greckiego, określający mniejszość żydowską rozproszoną między poganami, czyli żyjącą poza terytorium Palestyny. Pierwsze masowe rozproszenie ludności żydowskiej nastąpiło w 722 r. przed Chr., po podboju Królestwa Północnego (Izraela) przez Asyrię i uprowadzeniu tamtejszej ludności. Społeczność żydowska poza Palestyną nabrała trwałego charakteru dopiero po podbiciu Królestwa Południowego (Judy) przez Babilończyków w 586 r. przed Chr. i uprowadzeniu części tamtejszej ludności do Babilonii. Wielu Żydów skupionych w niewielkich wspólnotach mieszało także w Azji Mniejszej i Egipcie. Na potrzeby diaspory egipskiej powstał grecki przekład Biblii – tzw.

Septuaginta (LXX). W diasporze babilońskiej powstał natomiast tzw. *Talmud Babiloński*, czyli interpretacja prawa religijnego i obyczajowego. W czasach Jezusa żydowskie diaspory liczyły w sumie około 4 milionów ludzi, podczas gdy w Palestynie mieszkało wówczas około miliona Żydów. Miejscem celebracji religijnych w *diasporach* były synagogi, które dla misjonarzy chrześcijańskich stały się miejscami, od których zaczęli głosić Ewangelię Chrystusa na terenach pogańskich. Zob. SYNAGOGA.

DOKUMENT ROZWODU – pismo stwierdzające wygaśnięcie związku małżeńskiego. Tego typu dokumenty stosowano nie tylko w Izraelu, lecz także np. w Mezopotamii. Prawo wystawiania takiego aktu biblijni prawodawcy dają tylko mężowi, ale żona mogła wymóc go na mężu. Nigdzie nie zostały określone sytuacje w pożyciu małżeńskim, uprawniające do wystawienia dokumentu rozwodu (najczęściej powodem była bezdzietność, cudzołóstwo, niezadowolenie, kłótniowość). W czasach Jezusa mędrcy żydowscy twierdzili, że jedynie cudzołóstwo żony jest wystarczającym powodem do rozwodu. Późniejszy judaizm stał się w tej sprawie bardzo liberalny i mężczyzna mógł oddalić żonę z jakiegokolwiek powodu. Dokument rozwodu traktowano jako rozwiązanie lepsze od separacji, gdyż dawał rozwodzonym się stronom prawną możliwość powtórnego wstąpienia w związek małżeński. Rozwód pociągał za sobą skutki materialne, to znaczy rozwodnik musiał zwrócić swojej małżonce wiano, które wniosła w małżeństwo. Nauczanie Jezusa na temat rozwodu jest bardzo radykalne. Według Mt 19,3-8 raz zawarte małżeństwo jest nierozzerwalne, a rozwód jest niedozwolony, ponieważ – zgodnie z prawem Bożym – mąż i żona stanowią jedno ciało (Rdz 2,24). Tylko śmierć współmałżonka daje partnerowi prawo do ponownego

zawarcia małżeństwa. Według nauczania Jezusa powtórny związek osoby rozwiedzionej lub poślubienie rozwodnika lub rozwódki jest aktem cudzołóstwa (Łk 16,18).

DOM, DOM PANA - zob. ŚWIĄTYNIA.

DRACHMA - zob. DENAR.

DROGA - w Piśmie Świętym termin ten ma często znaczenie symboliczne. Zwykle oznacza wzorzec postępowania Boga (Iz 55,8n) i ludzi (Ps 1,6). Słowem tym posługuje się również biblijna literatura mądrościowa, której autorzy zachęcają do wyboru drogi, która prowadzi do życia i przestrzegają przed błędną drogą prowadzącą do śmierci (np. Pwt 30,15-20; Ps 119,1; Prz 4,19; Mt 7,13n). Lud Izraela, mający swoje korzenie w koczowniczych plemionach, rozumiał swoją historię jako wędrówkę, jako nieustanne „bycie w drodze” zapoczątkowane przez Abrahama. W NT słowo to nabiera jeszcze bardziej specyficznego znaczenia. Jezus siebie samego nazywa drogą prowadzącą do Ojca (J 14,6). Każdy, kto łączy się z Chrystusem, otrzymuje nowe życie (Hbr 10,20). Jednym z pierwszych określeń tworzącej się wspólnoty chrześcijan był zwrot *zwoleńnicy tej drogi* (np. Dz 9,2).

DUCH BOŻY, DUCH PAŃSKI - Bóg przez swojego Ducha działa w świecie i w ten sposób jest Panem historii. W ST Ducha Bożego rozumiano nie jako osobę, ale jako moc. W NT mówi się o działaniu Ducha Bożego, który zstępuje na ludzi i uzdalnia ich do życia w prawdzie, wolności i miłości (J 16,5nn). Duch Boży w sposób szczególnie zstąpił na Syna Bożego Jezusa Chrystusa. Całe Jego życie naznaczone było mocą Ducha, który działał w Nim od momentu poczęcia (Łk 1,35), poprzez chrzest w Jordanie (Mt 3,16), aż do wypełnienia na krzyżu ofiary odkupienia (Hbr 9,14). Chrystus przekazał swojego

Ducha uczniom i uzdolnił ich do kontynuowania swojej misji w świecie (J 16,5-15).

DUSZA - hebr. termin *nefes* może być tłumaczony na różne sposoby. W ST oznaczał pierwotnie ‘gardło’, ‘oddech’, w konsekwencji więc ‘życie’ i ‘osobę’. Termin dusza odnosił się także do tego, co duchowe w człowieku (do myśli, pragnień, uczuć), ale nie był rozumiany jako przeciwieństwo ciała. Dla autorów biblijnych dusza jest tym, co odróżnia człowieka żyjącego od umarłego. Nigdy nie oddzielali oni duszy od ciała. Mówiąc o duszy, mogli mieć na myśli życie (Joz 9,24), całego człowieka (Rdz 2,7), a także tożsamość konkretnego człowieka (Ps 103,1). Człowiek stał się *istotą* (duszą) *żyjącą* (1Kor 15,45), ponieważ Bóg, Pan życia, tchnął w jego nozdrza tchnienie życia (Rdz 2,7). W NT zasadniczo zostało zachowane starotestamentowe rozumienie duszy. Oznacza ona życie (Mt 2,20) lub odnosi się do całej osoby (Dz 2,41). Choć w NT brakuje rozróżnienia między śmiertelnym ciałem i nieśmiertelną duszą, obecnego w filozofii greckiej, to dusza oznacza także istnienie osoby po śmierci. Zob. KREW.

DWANAŚCIE PLEMION - naród żydowski według Pisma Świętego wywodzi się od synów patriarchy Jakuba, którego imię Bóg zmienił później na Izrael (Rdz 32,28). W Rdz 29 - 35 podane zostały imiona dwunastu synów Jakuba: Ruben, Symeon, Lewi, Juda, Issachar, Zabulon, Józef, Beniamin, Dan, Neftali, Gad i Aser. Uważa się ich za przodków dwunastu plemion, które wzięły swoje nazwy od imion swoich protoplastów (1Krl 18,31). Przy osiedleniu się w Kanaanie każde z plemion otrzymało w dziedzictwo swoją część Ziemi Obiecanej (Joz 13 - 20). Na wzór przodków narodu wybranego, również nowy lud Boży ustanowiony przez Chrystusa jest reprezentowany przez dwunastu apostołów (Mt 10,2-4).

DZIEŃ PANA, DZIEŃ PAŃSKI - zwrot często stosowany w Piśmie Świętym na oznaczenie mającego nastąpić w przyszłości tryumfu Boga nad Jego nieprzyjaciółmi. Wówczas Bóg objawi pełnię swojego panowania i chwały oraz dokona ostatecznego sądu. Wybranych obdarzy życiem wiecznym, a tych, którzy odrzucili Jego miłość, stosownie ukarze. Początkowo w wyobrażeniach Izraelitów Dzień Pana wiązał się z majestatycznym nadejściem Boga i objawieniem Jego chwały wszystkim mieszkańcom ziemi. Miał to być także czas wywyższenia samego Izraela, wzrostu jego potęgi i znaczenia politycznego. Liczne teksty prorockie ukazują negatywny charakter Dnia Pana jako wydarzenia objawiającego gniew Boży i powszechną katastrofę (Iz 13,4-6; Jl 2,2-9; Za 14,1-3). Dlatego do charakterystycznych zjawisk towarzyszących mu należą: ogień (Iz 10,16; 65,5), burza (Iz 28,2; 30,30), wstrząs nieba i ziemi (Ez 38,19; Ag 2,21n), potop (Jr 47,2-7), susza (Ez 30,12), głód (Jl 1,10-12), zniszczenie wszystkich bożków (So 1,4), zaćmienia (Iz 5,30; Am 8,9; So 1,15), a nawet katastroficzne wydarzenia, które położą kres istnieniu świata (Jl 3,1-4.21; Za 14,1-21). To wszystko podkreśla osobisty udział Boga w wydarzeniach tego czasu, a także ich powszechny charakter. W NT Dzień Pana to dzień Chrystusa. Dotyczy on nie tylko Żydów, ale wszystkich narodów, i zbiegnie się w czasie z powtórnym przyjściem Jezusa na ziemię (Paruzja). Zmartwychwstanie Jezusa, jako tryumf Boga nad śmiercią i szatanem, uprzedza w czasie jego nadejście. Od momentu Zmartwychwstania Dzień Pana jest nie tylko oczekiwanym wydarzeniem końca świata, ale także rzeczywistością dokonującą się w życiu każdego, kto wierzy w Chrystusa. Przybliżanie się Dnia Pana widoczne jest w przemianie ludzi, którzy upodobniają się do Jezusa, pełnią Jego wolę, stają się synami światłości (1Tes 5,2-5) i już na ziemi mają

udział w królestwie Bożym. Dniem Pana nazywana jest również niedziela, dzień poświęcony na modlitwę i odpoczynek, upamiętniający Zmartwychwstanie Chrystusa i przypominający zapowiedź Jego powtórnego przyjścia.

DZIESIĘCINA - ofiara składana z dziesiątej części plonów (Pwt 14,22-29), przeznaczona na cele sakralne (potrzeby świątynne, utrzymanie lewitów, pomoc ubogim), a także stała podatek płacony władcy przez ludność (1Mch 11,35). Zwyczaj płacenia dziesięciny praktykowany był nie tylko w Izraelu, ale na całym Bliskim Wschodzie. Pierwotnie dziesięcina była ofiarą, a następnie stała się podatkiem świątynnym. Wynikała ona z przekonania, że plody ziemi i pierworodne zwierzęta należą do Boga (np. Wj 13,2). Dlatego nadano jej charakter powszechnego obowiązku. Składający dziesięcinę spożywali ją w świątyni, natomiast co trzy lata w całości była przekazywana na potrzeby lewitów, cudzoziemców, wdów i sierot. Pierwowzorem dziesięciny jest dar złożony przez Abrama kapłanowi Melchizedekowi (Rdz 14,20). Zob. LEWICI.

EDOM, EDMICI - górzysta kraina rozciągająca się od Morza Martwego po zatokę Akaba, zamieszkała przez Edomitów, potomków Edoma-Ezawa, syna patriarchy Jakuba. Edomici przybyli z Pustyni Syro-arabskiej na przełomie XIV i XIII w. przed Chr. i zamieszkali po obu stronach doliny Araba na południe od potoku Zared (Lb 21,12) aż do zatoki Akaba. Skupili się w kilku niezależnych grupach, z których każda miała swojego władcę. W tekstach biblijnych Edom jest utożsamiany z ziemią Seir (Rdz 32,4; Sdz 5,4). Edomickie porty nad Morzem Czerwonym w Elat i Esjon-Geber oraz bogate złoża rudy przyczyniły się do dużego znaczenia Edomitów w ówczesnym handlu. Dawid podporządkował sobie

Edomitów (2Sm 8,13-15), ale w połowie IX w. przed Chr. odzyskali oni niezależność. Mimo krótkich okresów ponownego podporządkowania Edomu Izraelowi, zachował on suwerenność. W 552 r. przed Chr. ostatni król babiloński Nabonid najechał i zdobył Edom, który już nigdy się nie odrodził.

EFA - miara objętości produktów sypkich, wynosząca ok. 23 litrów, równowartość 3 sei.

EWANGELIA (gr. *euangelion* - 'dobra nowina') - słowo to było używane w języku potocznym i oznaczało pomyslną wieść, najczęściej dotyczącą odniesionych zwycięstw. Takie znaczenie można znaleźć również w ST (2Sm 4,10). Pierwszy raz w kontekście religijnym słowo *ewangelia* zostało użyte dopiero w czasie przesiedlenia babilońskiego, kiedy stało się zapowiedzią mającego nadejść zbawienia (Na 2,1). Szczególnego, ściśle religijnego znaczenia nabiera w NT. Jezus, odwołując się do proroctwa Izajasza (Iz 40,9; 52,7), siebie samego nazywa zwiastunem Ewangelii, czyli radosnej nowiny o zbawieniu (Mk 1,15). Później termin ten stał się określeniem całej Jego nauki, Jego osoby (Mk 14,9), Jego historii (Mk 13,10), a podjęte przez uczniów dzieło przekazywania tej nauki nazywane jest głoszeniem Ewangelii (Dz 5,42). Miano Ewangelii noszą także spisane opowiadania o Jezusie, włączone do kanonu Pisma Świętego, a także specyficzny gatunek literacki, którym posłużyli się autorzy tych pism. Zob. EWANGELIE.

EWANGELIE (gr. *euangelia* - 'dobre nowiny') - księgi NT, w których opisano historię życia Jezusa oraz treść głoszonej przez Niego nauki. Księgi te, ze względu na szczególnie sposób, w jaki zostały zredagowane, stanowią odrębny gatunek literacki. Proces tworzenia się Ewangelii można podzielić na trzy

etapy: nauczanie Jezusa; etap tradycji ustnej po Zmartwychwstaniu Jezusa, kiedy uczniowie opowiadali o Nim i przekazywali Jego naukę; oraz etap spisania przez ewangelistów wszystkich tradycji i przekazów ustnych. Ewangelie nie są tylko historyczną relacją z życia Chrystusa, lecz dają odpowiedź na konkretne pytania wierzących, do których były adresowane (m.in. stąd różnice pomiędzy poszczególnymi tekstami). Powodem, dla którego powstały Ewangelie, była troska o to, aby Jezus wraz ze swoją nauką mógł dotrzeć do wszystkich oczekujących dobrej nowiny o zbawieniu. Oprócz czterech Ewangelii, które znajdują się w kanonie Pisma Świętego, jest jeszcze szereg pism apokryficznych, mających w tytule słowo *ewangelia*. Zob. EWANGELIA.

FARYZEUSZ, FARYZEUSZE - żydowskie stronnictwo religijne skupiające osoby skrupulatnie przestrzegające Prawa Mojżeszowego. Z tej racji nazywani byli *oddzielenymi*. Grupa ta istniała głównie w Palestynie od II w. przed Chr. do I w. po Chr. Ze względu na prawowierne życie i bardzo dobrą znajomość tekstów biblijnych faryzeusze cieszyli się wielkim autorytetem i wywierali duży wpływ na życie polityczne i relacje społeczne w Izraelu. W NT prawie zawsze przedstawiani są jako przeciwnicy Jezusa, ale ich sprzeciw dotyczy nie tyle osoby Jezusa, ile kwestii doktrynalnych i kulturowych, wiążących się z odmiennym postrzeganiem roli Prawa w życiu człowieka. Jezus bardzo poważnie traktuje wiedzę i pobożność faryzeuszów, a spory między Nim a nimi dotyczą rozumienia Prawa i sposobu jego wypełnienia. W każdej Ewangelii przedstawiony został nieco inny obraz faryzeuszów. Z tego stronnictwa wywodziło się kilka znaczących postaci NT, np. Nikodem (J 3,1) i Paweł Apostoł (Dz 9,1-19). Niestuszne jest popularne utożsamianie wszystkich faryzeuszów z postawą nazywaną faryzeizmem,

czyli obłudą, hipokryzją religijną i zwracaniem uwagi tylko na to, co zewnętrzne. Zob. **SADUCEUSZE**.

FENICJA, FENICJANIE - pas wybrzeża Morza Śródziemnego o długości ok. 260 km, ciągnący się od pasma wzgórz Karmelu na południu aż do rzeki Eleuter na północy. Teren ten pokrywa się w przybliżeniu z obszarem dzisiejszego Libanu. Powstały tam liczne miasta-państwa rządzone przez królów. Najważniejsze z nich to: Tyr (miasto-wyspa i jego lądowy odpowiednik Uszu), Sydon, Sarepta, Bejrut, Arwad i Byblos. W panteonie bóstw czczonych w miastach-państwach obszaru Fenicji szczególne miejsce zajmowały bóstwa natury i płodności. Najważniejsi bogowie to Baal i jego żona Asztarte, El i jego żona Baalat, poza tym Eszmun, Adonis, Melkart, Tanit. Obszar Fenicji nigdy nie był objęty jedną spójną strukturą polityczną, lecz stanowił luźną federację miast-państw. Mieszkańcy tych ziem ani ich sąsiedzi nie używali nazw *Fenicja* czy *Fenicjanie*. Określenie to spotykamy po raz pierwszy u Homera (IX/VIII w. przed Chr.), gdy mówi o mieszkańcach Sydonu. Gorący i obfity w deszcze klimat sprawiał, że tereny te porastała bujna roślinność. Słynne stały się cedry Libanu, które były towarem eksportowym. W starożytności Fenicjanie cieszyli się sławą wyśmienitych żeglarzy. Zakładali liczne kolonie w zachodniej części wybrzeża Morza Śródziemnego (np. w Kartaginie). Przyczyniło się to do przyjęcia na tych terenach linearnego alfabetu fenickiego i jego stopniowej ekspansji. Izrael utrzymywał bliskie kontakty z fenickimi miastami-państwami, szczególnie na początku okresu monarchii, za panowania Dawida (2Sm 5,11) i Salomona (1Krl 5,15-32). Pod dużym wpływem Fenicji pozostawało zwłaszcza Królestwo Północne (Izrael). Poślubienie przez Achaba Izebel, córki króla sydońskiego (1Krl

16,31), spowodowało rozprzestrzenienie się w Izraelu kultu Baala. W okresie asyryjskim i nowobabilońskim władcy fenickich miast-państw stawiali opór najeźdźcom, co często prowadziło do całkowitego zniszczenia miast. Mimo tolerancyjnej polityki Persów władcy Tyru, Sydonu i Arwadu zawiązali przeciw nim zbrojną koalicję, której skutkiem było zniszczenie Sydonu przez Persów w 351 r. przed Chr. Po podbojach Aleksandra Wielkiego fenickie miasta-państwa zostały zhellenizowane i stały się ośrodkami przenikania kultury hellenistycznej do Syrii i Palestyny. W 68 r. przed Chr. Fenicja została włączona do Cesarstwa Rzymskiego, a jej miasta-państwa stały się centrami administracyjnymi władzy rzymskiej. Fenicja była jednym z pierwszych terenów, na których zostało podjęte dzieło chrześcijańskiej ewangelizacji (Dz 11,19; 15,3; 21,2-7).

FILISTEA, FILISTYNI - terytorium położone nad brzegiem Morza Śródziemnego, rozciągające się od Nilu do gór Karmel, zamieszkałe przez Filistynów należących do tzw. Ludów Morza, którzy w XII w. przed Chr. przybyli do Palestyny z rejonów Morza Egejskiego, prawdopodobnie z Krety. Faraon Ramzes III zdołał odeprzeć ich atak i po zwycięskich bitwach osiedlił ich na południowym wybrzeżu Kanaanu. Największe miasta Filistei, skupione w konfederacji zwanej pentapolem filistynskim, czyli: Aszdod, Ekron, Aszkelon, Gat, Gaza, były ważnymi ośrodkami międzynarodowego handlu. Wojowniczy charakter Filistynów sprawił, że stali się jednym z głównych wrogów Izraela. Ich ekspansję w głąb Kanaanu powstrzymał w X w. przed Chr. król Dawid, zadając im klęskę, która na zawsze złamała ich potęgę.

FUNT - rzymska jednostka wagi, która wynosiła ok. 327,5 g.

GALILEA - północna część Palestyny, obejmująca około dwustu osad. Galilea wielokrotnie znajdowała się pod panowaniem różnych władców i tym samym podlegała wpływom różnych kultur. Po najazdach asyryjskich i chaldejskich nastąpiło w niej znaczące przemieszanie rdzennej ludności z napływowymi poganami (1Mch 5,15), czego efektem był specyficzny akcent, z jakim mówili ludzie zamieszkujący te tereny (Mt 26,73). Galilea była miejscem, gdzie Jezus się wychował i rozpoczął publiczną działalność (Mt 2,22n), i skąd w większości wywodzili się Jego uczniowie. Była ważnym ośrodkiem myśli judaistycznej.

GESZURYCI - mieszkańcy małego królestwa położonego w południowej części Golanu, na wschód od Jeziora Galilejskiego (Joz 12,5; 13,1n). W okresie podboju Kanaanu Izraelici nie byli dość silni, aby podbić Geszur (Joz 13,11.13), dlatego aż do czasów Dawida, który poślubił Maakę, córkę króla Geszurytów (2Sm 3,3), pozostawał on niezależnym królestwem aramejskim. Niekiedy termin *Geszur* jest w Piśmie Świętym używany na określenie zdobytych przez Dawida ziem położonych na południu Palestyny (1Sm 27,8n).

GŁOS BOGA - wyrażenie wskazujące na realne objawianie się Boga człowiekowi. Głos Boga przybiera różne formy i często wyraża się np. przez zjawiska przyrodnicze (Wj 19,19; Ps 18,4). Najbardziej wyrażnie przejawia się w słowach, które Bóg kieruje do swojego ludu poprzez wybranych przez siebie ludzi, np. charyzmatycznych przywódców, proroków. W sposób szczególny głos Boga objawiającego się człowiekowi zawarty jest w Bożych przykazaniach. Najważniejszym zadaniem wszystkich członków ludu Bożego jest słuchanie Boga. Potwierdza to uroczysta formuła: *Sluchaj Izraelu* (Pwt 6,4). W świetle świadectw

zawartych w NT Bóg przemówił podczas chrztu Jezusa w Jordanie (np. Mk 1,11), aby potwierdzić, że Jezus jest Jego umiłowanym Synem, którego wszyscy powinni słuchać. Nauczanie Jezusa Chrystusa jest więc rzeczywistym głosem samego Boga. Jezus głosi prawdę, dzięki której każdy człowiek otrzymuje pełnię życia (np. J 1,17; 8,32; 14,6; 17,19).

GNIEW BOŻY - zwrot wskazujący na to, że Bóg, będąc doskonale sprawiedliwy i święty, odrzuca wszystko, co sprzeciwia się świętości. Autorzy biblijni, opowiadając różne wydarzenia, używają zwrotu *gniew Boga*, aby uzmysłowić ludziom, jak wielkim złem jest grzech i nieposłuszeństwo wobec Bożego prawa. Zwrot ten ukazuje więc nie tyle dosłowną reakcję Boga na ludzkie działanie, ile ma być bodźcem do opamiętania się człowieka. W tym kontekście gniewu Boga nie można porównywać do ludzkiej reakcji gniewu, w której człowiek pod wpływem doznanego zła lub krzywdy przeżywa wzburzenie, a nawet pojawia się w nim chęć odwetu lub zemsty. Już w ST, w równym stopniu co gniew Boga, podkreślone jest Jego miłosierdzie (np. Ps 103,8nn). Idea ta jest także wyraźnie obecna w NT. Jezus, spotykając się z zatwardziałością ludzi, okazywał wzburzenie i gniew, które miały prowadzić do opamiętania się grzeszników (np. Mk 3,5; J 2,13-17). Istotą misji Jezusa było jednak bezgraniczne miłosierdzie, w którym wyraziła się miłość Boga do całego stworzenia (np. J 3,16; 12,47). Gniew Boży, szczególnie w nauczaniu Pawła Apostoła, odnosi się do końca czasów, kiedy Bóg sprawiedliwie osądzi każdego człowieka. Apostoł przestrzega, że nieposłuszeństwo Bogu ściąga na człowieka Jego gniew (np. Rz 1,18). Nadzieja ludzka polega na tym, że mocniejsza od Bożego gniewu jest Jego miłość, gdyż On sam jest miłością (1J 4,8). Rola Jezusa polega na wzięciu gniewu Bożego na siebie

(np. Kol 1,20; 2,14), dlatego obawiać się gniewu Boga mogą jedynie ci, którzy nie chcą uwierzyć w Chrystusa i odrzucają Jego miłość. Zob. KARA BOŻA.

GRZECH - postawa człowieka przeciwna woli, jaką Bóg ma wobec swojego stworzenia, którą przekazał człowiekowi w prawie naturalnym i objawił w ustanowionych przez siebie przykazaniach. Autorzy ksiąg biblijnych stosują wiele pojęć, za pomocą których opisują rzeczywistość grzechu. Grzech jest rozumiany przede wszystkim jako akt buntu przeciwko Bogu, wyrażający się w świadomym i dobrowolnym zanegowaniu Jego panowania (Rdz 3,1-7). Zawsze towarzyszy mu próba postawienia kogoś lub czegoś na miejscu Boga. Dlatego każdy przejaw grzechu w swojej istocie jest aktem bawochowalstwa (Rz 1,18 - 3,20). Konsekwencją buntu przeciwko Bogu jest pogwałcenie Jego praw, co księgi Pisma Świętego oddają obrazowym wyrażeniem: *chybienie celu*. Inny sposób opisywania rzeczywistości grzechu w Piśmie Świętym polega na przedstawianiu go w kategoriach obrazy Boga, przestępstwa, które pociąga za sobą winę i karę. Autorzy NT rozumieją grzech również jako dług, który człowiek zaciąga względem Boga (np. Mt 6,12-15; Łk 7,40-43; Kol 2,14). Apostoł Paweł, omawiając w *Liście do Rzymian* (Rz 5 - 7) genezę grzechu i śmierci, odwołuje się do obrazów zawartych w *Księdze Rodzaju* (Rdz 3,1nn). Powszechne nieposłuszeństwo ludzi, ukazane w grzechu Adama, zostało odkupione Męką i Śmiercią Jezusa. Tryumf Chrystusa nad grzechem i śmiercią otworzył ludziom drogę do Boga i życia wiecznego. Zob. ADAM.

HEBRAJCZYCY, HEBRAJCZYK - określenie narodu izraelskiego. Hebr. *iwri* jest przymiotnikiem pochodzącym prawdopodobnie od czasownika *awar* - 'przechodzić'. Hebrajczycy więc to ci, którzy przeszli

z drugiej strony Eufratu (Joz 24,3) albo przez Jordan (Rdz 50,10) lub przez Morze Czerwone (Wj 14 - 15). Niektórzy pochodzenie tej nazwy wywodzą od sumeryjskiego słowa *apiru* - dosł. 'wyrzutek', którym określano odmienne grupy etniczne, żyjące na obrzeżach cywilizacji. Mówi o nich wiele źródeł egipskich i mezopotamskich z II tysiąclecia przed Chr., określając ich jako wyrzutek i rabusiów. Autorzy ST używają terminu *iwri* tylko 33 razy, odnosząc go zawsze do etnicznej grupy Izraelitów, dla odróżnienia ich od innych ludów Bliskiego Wschodu. W NT słowo *Hebrajczycy* określa Żydów palestyńskich, którzy zachowali łączność z językiem ojczystym, religią i kulturą, w odróżnieniu od tzw. hellenistów, czyli Żydów z diaspyry, mówiących po grecku i przyjmujących hellenistyczne obyczaje. Paweł, pochodzący z diaspyry żydowskiej - z Tarsu w Cylicji - chlubił się tym, że jest Hebrajczykiem (np. Dz 22,2n; 2Kor 11,22). NT zawiera pismo zatytułowane *List do Hebrajczyków*, którego adresatami było drugie pokolenie chrześcijan.

HIN - egipska miara objętości produktów płynnych, wynosząca ok. 0,46 litra. Izraelski hin równy był 4 litrom.

HOSANNA (hebr. *hoszi anna* - wyrażenie składające się z dwóch słów 'zbaw' i 'modlimy się') - na początku był to zwrot przyzywający Bożej pomocy (Ps 118,25), później stał się okrzykiem wznoszonym na cześć króla (2Sm 14,4) i Boga. Z czasem słowo *hosanna* stało się zwrotem liturgicznym związanym ze Świętem Namiotów, podczas którego wielokrotnie recytowano *Psalms 118*. Okrzyk ten wznoszono również na cześć Jezusa wjeżdżającego do Jerozolimy (Mt 21,9; Mk 11,10; J 12,13).

IMIE - oznaczało istotę, tożsamość i tajemnicę osoby, do której się odnosiło. Nadanie

dziecku konkretnego imienia wyrażało oczekiwania rodziców, jakie z nim wiązali, jak również zadania, jakie dana osoba ma do spełnienia w życiu (Mt 16,18). Dlatego w kulturze semickiej imię zawsze wyrażało możliwości społeczne człowieka (Lb 16,2). Izraelici przywiązywali wielką wagę do nadawania imion. Zmienić komuś imię oznaczało obdarzyć go nową osobowością (Rdz 17,5; 17,15). Bóg, objawiając swoje imię człowiekowi (Wj 3,14), pozwolił mu zbliżyć się do swojej tajemnicy, dopuścił go do głębokiej zażyłości ze sobą (J 17,6,26). Jego imię jest uświęcane (Iz 29,23), uwielbiane (Ps 7,18), kochane (Ps 5,12), wieczne (Ps 135,13) i groźne (Pwt 28,58). Świątynia była miejscem, w którym z woli Boga przebywało Jego imię (Pwt 12,5), czyli stale była napełniona Jego obecnością. Żydzi z szacunku dla Boga nigdy nie wypowiadali Jego imienia, zastępując je pomocznymi określeniami typu: *mój Pan, Bóg, Ten, co przebywa w górach*. Bóg wybrał również imię dla swojego Syna. Imię Jezus jest święte i tożsame z imieniem Bożym (Ap 14,1). Apostołowie w imię Jezusa uzdrawiali chorych (Dz 3,6), wyrzucali demony (Mk 9,38), czynili cuda (Mt 7,22). Ich działania były w istocie działaniami samego Jezusa, który przekazując uczniom władzę i moc, uczynił ich kontynuatorami swojej misji. Zob. JEZUS.

IZRAEL (hebr. *Israel* – ‘ten który walczył z Bogiem’) – imię nadane przez Boga patriarsze Jakubowi (Rdz 32,29), które stało się później określeniem dwunastu plemion jego potomków, a z czasem zaczęło funkcjonować jako określenie całego narodu (Joz 24). Najstarsza pozabiblijna wzmianka o Izraelu datowana jest na ok. 1230 r. przed Chr. i pochodzi z hymnu napisanego na cześć egipskiego faraona Merenptaha. Plemiona izraelskie były mocno ze sobą powiązane więzami krwi i licznymi

traktatami. Jednolitą i zjednoczoną organizacją państwową, istniejącą pod nazwą Izrael, stały się w latach panowania króla Dawida. Po śmierci króla Salomona, w 922 r. przed Chr., nastąpił rozłam na Królestwo Północne (Izrael) i Królestwo Południowe (Juda). Autorzy biblijni mianem Izrael określają dziesięć plemion Królestwa Północnego. Pozostałe dwa plemiona południowe nazywają Judą. W tekstach pisanych po przesiedleniu babilońskim (586 r. przed Chr.) termin *Izrael* przyjmuje różne znaczenia. Może oznaczać osobę patriarchy Jakuba lub pochodzący od niego naród, zjednoczone królestwo, Królestwo Północne oraz Królestwo Południowe. W NT słowem *Izrael* określa się naród żydowski (np. Rz 11,26; 2Kor 3,12), a czasem Kościół Boży (np. Ga 6,16). Zob. JUDA.

JAKUB – zob. IZRAEL.

JEBUSYCI – jedna z grup etnicznych zamieszkujących Palestynę przed przybyciem Izraelitów do Kanaanu (np. Rdz 15,21; Lb 13,29). Niektórzy autorzy ksiąg ST twierdzą, że byli oni spokrewnieni z Kananejczykami (Rdz 10,15n; 1Krn 1,14), inni natomiast te dwa ludy zdecydowanie odróżniają (Wj 33,2; 34,11; Joz 11,3; 12,6). Najważniejszym ich miastem było Jebus (Sdz 19,10; 1Krn 11,4) – późniejsza Jerozolima. Po podboju Kanaanu przez plemiona Izraelskie, Jebusyci długo zachowywali niezależność. Dopiero król Dawid zdobył ich twierdzę Syjon, którą uczynił swoją rezydencją, a Jerozolimę stolicą swojego królestwa (2Sm 5,6n; 1Krn 11,4-7). Dawid prawdopodobnie pozwolił im pozostać w mieście, o czym może świadczyć zakup terenu pod przyszłą świątynię, którego król dokonał u niejakiego Arauny Jebusyty (2Sm 24,18-24). Według proroka Zachariasza Jebusyci zostali zasymilowani przez ludność Judy (Za 9,7). Zob. JEROZOLIMA.

JEROZOLIMA, JERUZALEM - starożytne miasto położone w górach Judei (ok. 760 m n.p.m.), 50 km na wschód od wybrzeża Morza Śródziemnego. Pierwsze ślady osadnictwa datowane są tam na ok. 3200 r. przed Chr. Wielkiego znaczenia miasto nabrało po zdobyciu go przez Dawida w X w. przed Chr., który uczynił z niego stolicę zjednoczonego i rosnącego w siłę Izraela (2Sm 5,6). Po sprowadzeniu tam Arki Przymierza i wybudowaniu przez Salomona okazałej świątyni na górze Moria (1Krl 6) Jerozolima stała się centrum życia religijnego całego narodu. W 586 r. przed Chr. król babiloński Nabuchodonozor zburzył miasto, a ludność deportował do Babilonii. Po powrocie z wygnania Żydzi odbudowali świątynię, a miasto odzyskało swoje dawne znaczenie. W 63 r. przed Chr. Jerozolima dostała się pod panowanie Rzymian. Po nieudanym powstaniu żydowskim w 70 r. po Chr. została zniszczona, a jej świątynia doszczętnie splonęła. Jerozolima jest centralnym miejscem historii zbawienia, gdyż tam właśnie miały miejsce najważniejsze wydarzenia zbawcze dokonane przez Jezusa: Jego nauczanie, Męka, Śmierć i Zmartwychwstanie. Tam też swój początek wzięła wspólnota Kościoła. Już ST zapowiada Nowe Jeruzalem (Iz 2,2; Mi 4,1-3), miejsce, w którym na końcu czasów Bóg zamieszka wraz ze wszystkimi narodami. Nowa Jerozolima będzie miejscem ostatecznego zjednoczenia zbawionej przez Chrystusa ludzkości (Ap 21). Pojawiający się w księgach NT termin *Jeruzalem* (np. Mt 23,37; Łk 2,25; Dz 1,8; Rz 15,19; 1Kor 16,3; Ga 4,25; Hbr 12,22; Ap 3,12) jest archaiczną formą nazwy Jerozolima stosowaną w *Septuaginie* (greckim przekładzie ksiąg ST). W niniejszym przekładzie zachowano rozróżnienie występujące w oryginale. Zob. **SYJON**.

JEZUS (hebr. *Jehoszua*, *Jeszua* - 'Bóg zbawia' lub 'Bóg jest moim zbawieniem') - imię

wybrane przez Boga dla swojego Syna. Archanioł Gabriel, oznajmiając Maryi, że Bóg wybrał Ją na matkę Zbawiciela, polecił Jej, aby mającemu urodzić się dziecku nadano imię Jezus (Łk 1,31). W ST imię to nosili: następca Mojżesza (Wj 17,8nn) oraz autor *Mądrości Syracycydesa*, jednak przez szacunek do Zbawiciela, sukcesora Mojżesza nazywa się Jozuem, a księga *Mądrość Syracycydesa* wzięła swoją nazwę od imienia ojca jej autora. Często w NT Jezus jest nazywany Chrystusem, co wynika z Jego mesjańskiego posłannictwa. Zob. **CHRYSTUS**.

JORDAN - najdłuższa i największa rzeka Palestyny, a także najniżej położona rzeka świata. Znaczna część koryta Jordanu znajduje się poniżej poziomu morza. Swoją początek bierze z czterech źródeł znajdujących się u stóp Hermonu, których wody łączą się ze sobą w północnej części doliny Hule. Jordan wpada do Jeziora Galilejskiego, a następnie meandrycznymi zakolami płynie na południe, by znaleźć swoje ujście w Morzu Martwym (np. Rdz 14,3). Na odcinku 105 km, który w linii prostej łączy Jezioro Galilejskie i Morze Martwe, Jordan ma 320 km długości. Rzeka ta stanowi główne źródło życiodajnej wody i centralny element palestyńskiego krajobrazu. Nad Jordaniem rozegrało się wiele wydarzeń istotnych dla historii zbawienia, z których najważniejsze to wejście do Ziemi Obiecanej Izraelitów wracających z niewoli egipskiej (Joz 3 - 4) oraz chrzest Jezusa, który oznaczał rozpoczęcie przez Niego publicznej działalności (np. Mt 3,13-17).

JUDA - termin posiadający w Piśmie Świętym wiele znaczeń. Może oznaczać region w Palestynie (np. Ps 60,9), nazwę jednego z plemion izraelskich, które wzięło swoją nazwę od Judy, czwartego syna patriarchy Jakuba (np. Rdz 29,35), a także terytorium powstałe po śmierci Salomona

i rozpadzie monarchii izraelskiej na dwa królestwa (1Krl 14,21,29; 15,1,7; Jr 1,2). Przy podziale ziemi Kanaan pomiędzy plemiona, które powróciły z niewoli egipskiej, plemieniu Judy przypadły znaczne obszary na południu Palestyny (Joz 15) z głównymi ośrodkami w Hebronie i Betlejem. Pozycja plemienia Judy znacznie wzrosła, kiedy wywodzący się z niego król Dawid zjednoczył plemiona izraelskie i przeniósł stolicę do Jerozolimy. Po odłączeniu się dziesięciu plemion północnych, przy plemieniu Judy pozostało jedynie plemię Beniamina. W ten sposób powstało Królestwo Południowe. Po powrocie z wygnania babilońskiego Juda, a szczególnie Jerozolima, w której znajdowała się świątynia, stała się miejscem powrotu wygnańców. Według zapowiedzi prorockich ST w Judzie miał się narodzić przyszły Mesjasz. Autorzy NT widzą spełnienie tych obietnic w Jezusie, którego nazywają *ludem z plemienia Judy i synem Dawida* (np. Mt 1,2n.16; Hbr 7,14; Ap 5,5). Zob. IZRAEL.

JUDEA – grecko-laciński odpowiednik hebr. nazwy *Juda*; południowa część Palestyny zamieszkała przez plemiona Judy i Beniamina, której najważniejszym miastem była Jerozolima. W czasach NT Judea najpierw należała do królestwa Heroda Wielkiego, a później do rzymskiej prowincji Syrii, w imieniu której rządu sprawowali rzymscy prokuratorzy (np. Poncjusz Piłat). Terytorium Judei w dużej części obejmowało obszar pustynny, nie przebiegały tamtędy szlaki handlowe, a jej mieszkańcy trudnili się pasterstwem i rolnictwem.

KANAAN, KANANEJCZYCY – starożytna nazwa kraju położonego na obszarze dzisiejszego Izraela i Libanu. Dotychczas nie ustalono dokładnych granic starożytnego Kanaanu (Rdz 10,19). Zanim Izraelici pojawili się na tych terenach pod koniec XIII w. przed Chr., żyły tam różne plemiona (ok. 30

skupione wokół większych miast (Rdz 10,15-18; 15,19-21; Wj 3,8,17; 13,5; Pwt 7,1; 20,17; Joz 3,10). Każde plemię miało swojego władcę i rywalizowało z sąsiadami. Ludność zamieszkująca Kanaan zajmowała się głównie rolnictwem, a także żeglarstwem i kupiectwem. Religia Kananejczyków była ściśle związana z codziennym rytmem życia. Koncentrowała się wokół kultu płodności. W Biblii mieszkańcy Kanaanu zasadniczo są ukazywani w negatywnym świetle (np. Rdz 9,18-27; Dn 13,56nn). Chociaż Izraelici gardzili nimi jako ludnością podbitą (Sdz 1,28), to jednak pod względem rozwoju cywilizacyjnego wiele zawdzięczają kulturze kananejskiej.

KARA BOŻA – w Piśmie Świętym obecny jest obraz Boga rozgniewanego, który karze człowieka za jego złe czyny (np. Ps 94,2). Aby właściwie zrozumieć sens kary Bożej, należy odczytać ją w perspektywie teologicznej. Wskazywanie na karę Bożą uzmysławia człowiekowi trzy ważne rzeczywistości: człowiek jest istotą grzeszną, w życiu ludzkim konieczne jest nawracanie się, Bóg jest sędzią i zbawcą stworzenia. Chociaż Bóg jest najwyższym sędzią ludzkiego postępowania i gwarantem sprawiedliwości, to jednak rozumienie Jego działania nie może być sprowadzone do prostego nagradzania lub karania człowieka przez zapewnienie mu ziemskiego powodzenia za dobre postępowanie albo sprowadzenie na niego nieszczęścia w życiu osobistym, rodzinnym czy społecznym, gdy popełnił on zło. Boże działanie zawsze pozostaje tajemnicą (np. Prz 30,2-5; Iz 29,13n; 1Kor 1,19-21). Istotą kary Bożej jest pozwolenie na to, aby człowiek poniósł konsekwencje swoich złych wyborów. Kara Boża nie może być więc rozumiana jako odwet Boga na człowieku. Jej cel jest przede wszystkim wychowawczy, aby człowiek uświadomił sobie swoje oddalenie od Boga i na przyszłość zaniechał

czynienia zła. Bóg w swojej mądrości przede wszystkim prowadzi człowieka do pełnego rozwoju i na różne sposoby uczy go, jak poznawać prawdę, dobro i piękno oraz jak żyć według zasad miłości i sprawiedliwości (np. Łk 13,1-9; 19,2-10; J 8,3-11). Bóg objawia się człowiekowi przede wszystkim jako miłosierny Stwórca. W zależności od nastawienia człowieka doświadczającego kary, może mieć ona dwojaki skutek: albo człowiek biernie przyjmie potępiający wyrok i nie wyciągnie żadnych wniosków z doświadczenia, które go spotkało, albo zobaczy w karze wezwanie do przemiany i powróci do Boga (np. Łk 15,14-20). Kara Boża, wpisana w zbawczy plan Boga, jest więc skutecznym środkiem pomagającym człowiekowi trwać przy Nim i mimo grzechu nieustannie do Niego wracać. W oparciu o Pismo Święte wykształciła się idea kary, która trwa nawet po śmierci człowieka (np. Mt 10,28; 18,9; 25,41; J 5,29; Jud 4). Może być ona czasowa, aby człowiek dopełnił swojego oczyszczenia ze zła popełnionego za życia ziemskiego (np. 1Kor 3,12-15), ale też może trwać wiecznie, jeśli człowiek w sposób świadomy i bezwzględny odrzuca Boga i Jego miłosierdzie (np. Mk 9,47n). Zob. GNIEW BOŻY.

KŁĄTWA - w Piśmie Świętym określenie „obłożyć klątwą” oznacza m.in. wykluczenie ze świeckiego użytku osób, zwierząt i przedmiotów, by oddać je na własność Bogu (np. Kpł 27,28). Badania archeologiczne potwierdzają, że wśród ludów starożytnego Bliskiego Wschodu stosowano w czasie wojen tzw. prawo klątwy, polegające na eksterminacji przeciwnika i na zniszczeniu jego majątności (np. 1Mch 5,4n). Klątwa oznaczała wówczas ofiarę dla bogów, którym zawdzięczano powodzenie i zwycięstwo. WST pojęcie klątwy służy głównie do ukazania sądu Bożego nad Kananejczykami, którego wykonawcami byli Izraelici. Przejęcie przez nich

Kanaanu zostało przedstawione jako kara wymierzona zamieszkującym go ludom za ich przestępstwa (Kpł 18,24-25; Pwt 9,4n; 18,12). Opis postawy, do której Izraelici byli zobowiązani (Pwt 7,16), nawiązuje do sformułowań ukazujących zadanie sędziego, który nie może układać się z przestępcą, ale ma skrupulatnie wypełnić ciążący na nim obowiązek przywrócenia sprawiedliwości. Biblijne opisy nakładania klątwy przez Izraelitów na poszczególne ludy czy miejscowości nie mają charakteru historycznego, ale służą do przekazania prawdy o tym, że Bóg nie toleruje zła (Joz 24,19) i oczekuje od wszystkich ludzi wierności Jego prawu i zachowywania Jego nakazów. Zob. GNIEW BOŻY, KARA BOŻA, POŚWIĘCENIE.

KOR - miara pojemności produktów sypkich lub płynów, pochodząca z asyryjsko-babilońskiego systemu miar. Jeden kor równał się jednemu chomerowi i składał się z dziesięciu bat lub ef (Ez 45,11-14). W przypadku produktów sypkich kor liczył około 500 (lub 230) litrów. Dla produktów płynnych miał nieco inną miarę i zawierał 159 litrów (lub nawet do 270 l). Zob. BAT, CHOMER, EFA.

KRAINA UMARŁYCH (hebr. *Szeol*; gr. *Hades*) - określenie odnoszące się do miejsca, w którym przebywają ludzie po śmierci. Istniało przekonanie, że znajduje się ono pod ziemią. Żydzi twierdzili, że przebywający tam zmarli są oddzieleni od Boga. ST nie zawiera jednoznacznych wyjaśnień na temat tego, co dzieje się z człowiekiem po jego śmierci (np. 2Mch 7,9.11.14.23.29.36; Hi 19,25-27). W kilku psalmach znajdujemy sugestię, że w miejscu przebywania zmarłych więz z Bogiem nie jest tak silna jak za życia. Umarli są tylko cieniami, odbiciami tych istot, którymi niegdyś byli (np. Koh 9,10), a egzystencję w krainie umarłych

cechuje zapomnienie i bierność (np. Ps 88,12). Autor Ps 139,8 wyraża przekonanie, że Bóg jest obecny w tej krainie, jednak uważano, że człowiek nie ma tam odpowiedniej znajomości Boga, a tym samym nie może Mu oddawać czci. W Ps 49,16 zawarta jest sugestia, że Bóg może wybawić człowieka od konieczności wiecznego przebywania w krainie umarłych.

KREW - substancja uważana za siedlisko życia (Kpł 17,11), a nawet utożsamiana z życiem (Rdz 9,5). W myśl prawa starotestamentowego każdy, kto z premedytacją przelewa ludzką krew, musi ponieść karę śmierci (np. Lb 35,16-21; Pwt 19,11-13.21). Zabójstwo człowieka uważane było za sprzeciw wobec Boga, dawcy życia. Prawo zakazywało również spożywania krwi zwierząt (np. Kpł 17,12-14; Pwt 12,15n). Krew miała swoje zastosowanie w żydowskich obrzędach liturgicznych. Używano jej do skrapiania ołtarzy i przy obrzędzie ustanawiania kapłanów (Wj 29,15n.19-21). Jako symbol życia była darem ofiarnym składanym Bogu jako zadośćuczynienie za popełnione grzechy (Kpł 17,11). W pełni skuteczną ofiarą niweczącą ludzki grzech była krew Jezusa przelana na krzyżu. Jest to krew Nowego Przymierza, dzięki której dokonuje się ostateczne pojednanie człowieka z Bogiem (np. Mk 14,24). Od Ostatniej Wieczerzy, podczas której Jezus ustanowił sakrament Eucharystii, wierzący w Niego gromadzą się na ucztach eucharystycznych, na których spożywają chleb i wino, które po konsekracji stają się Ciałem i Krwią Chrystusa (np. 1Kor 10,16; 11,23-26). Zob. **DUSZA**.

KRÓLESTWO BOŻE - w Piśmie Świętym oznacza władzę Boga, Jego królewskie panowanie. Przekonanie o królowaniu Boga jest bardzo wyraźne w Sdz 8,23 i 1Sm 8,7n, gdzie podkreśla się, że panowanie to wyklucza wszelką ludzką władzę królewską nad

ludem przymierza. Ustanowienie ludzkiego króla wymaga przyzwolenia Bożego (np. 2Sm 7,5-17) i jest postrzegane jako sposób reprezentacji Bożego panowania nad Izraelem. Idea królestwa Bożego najwyraźniej jest obecna w pismach proroków ST, którzy mówią o niej w perspektywie eschatologicznej, to znaczy oczekują czasu, kiedy Bóg w sposób ostateczny i definitywny ustanowi na ziemi swoje królestwo (np. Ab 21; Ag 2,21-23; Za 14,9). W NT przyjście na świat Jezusa Chrystusa jest postrzegane jako wypełnienie się zapowiedzi mesjańskich i nadejście królestwa Bożego. Jezus ukazuje w swoim nauczaniu, że jest ono już obecne w życiu wierzących (np. Mk 1,15) i dostępne dla każdego (np. Mt 11,28), ale jednocześnie pozostaje rzeczywistością jeszcze niezrealizowaną, o którą należy prosić Boga (Mt 6,10; Łk 11,2). Idea rozprzestrzeniania się królestwa Bożego jest w sposób szczególny ukazana w przypowieściach Jezusa (np. Mt 13,24-33.44-52; Mk 4,26-32; Łk 13,18-21).

LEWICI - członkowie plemienia Lewiego, którym na Synaju została powierzona służba kapłańska (Lb 1,50). Po wejściu do Ziemi Obiecanej potomkowie Lewiego nie otrzymali żadnego terytorium, na którym, wzorem innych plemion, mogliby stworzyć własną strukturę społeczną. Ich jedynym zadaniem była troska o kult we wszystkich sanktuariach Izraela, składanie ofiar, nauczanie prawa Bożego i czuwanie, aby było ono przestrzegane (Pwt 17,18; 33,10). Źródłem ich utrzymania były ofiary składane przez lud (Lb 18,20-32). W wyniku reformy liturgicznej za czasów króla Jozjasza (622 r. przed Chr.) i centralizacji kultu w Jerozolimie lewici stracili swoje znaczenie. Kapłani jerozolimscy ograniczyli ich rolę do personelu świątynnego, spełniającego drugorzędne funkcje kultyczne (2Krl 23,8n).

Lewici odzyskali swoją pozycję po powrocie z przesiedlenia babilońskiego i zachowali ją aż do momentu zburzenia świątyni jerozolimskiej przez Rzymian w 70 r. po Chr. Zob. **DZIESIĘCINA, NAJWIŻSZY KAPŁAN**.

LUD BOŻY – w ST wyrażenie to odnosi się do ludu Izraela, który Bóg wybrał sobie na własność (np. Wj 19,5n) i z którym zawarł przymierze. Przynależność do Boga miała być źródłem świętości ludu i podstawą do świadczenia przez członków ludu o Jego dobroci i miłości. Pismo Święte ukazuje historię realizacji powołania do świętości przez naród wybrany. Była ona naznaczona ciągłym łamaniem przez lud przymierza z Bogiem, bałwochwalstwem i grzechami, które Go obrażały. Mimo to Bóg nigdy nie odrzucił swojego ludu, ale darzył go przebaczącą miłością, porównywaną do miłości ojca do syna (np. Wj 4,22n; Pwt 32,6) lub małżonka do niewiernej żony (Jr 3,6nn; Oz 1 – 3). Prorocy ST zapowiadali nowe przymierze, na podstawie którego Bóg ustanowi nowy lud Boży spośród tych, którzy są Mu wierni. Miało się to łączyć z przyjściem na świat Mesjasza i zapoczątkowaniem na ziemi królestwa Bożego. Chrześcijaństwo wierzy, że nastąpiło to w chwili Śmierci i Zmartwychwstania Chrystusa, przez które Bóg ustanowił Nowe Przymierze (np. Łk 22,20), otwarte dla wszystkich, którzy uwierzą (np. Mk 16,16). W ten sposób podstawą ludu Bożego nie jest przynależność etniczna, lecz wiara w Jezusa Chrystusa. Wspólnoty chrześcijańskie od początku postrzegały siebie jako nowy lud Boży (np. Ga 6,16), otwarty na wszystkich, którzy przyjmą wiarę w Jezusa Chrystusa (Ef 2,11-22). Zob. **KRÓLESTWO BOŻE**.

ŁOKIEC – jednostka miary długości, liczona od kości łokciowej do końca palca środkowego. Wynosiła ok. 45 cm.

MAGIA – środki i praktyki, za pomocą których ludzie otrzymują informacje niedostępne w zwyczajny sposób lub wywołują działanie ponadludzkiej mocy. Zaliczyć do nich można: wróżby, zaklęcia, przywoływanie duchów zmarłych, jasnowidzenie itp. Praktyki magiczne były i są rozpowszechnione we wszystkich kulturach, a świadectwa o nich można znaleźć już w najstarszych źródłach napisanych przez człowieka (np. Pwt 18,14; Dz 8,9nn). ST dowodzi, że magia była praktykowana także w Izraelu (Kpł 19,26; Pwt 18,10-13; 1Sm 28,7nn). W Piśmie Świętym wszystkie praktyki magiczne są jednoznacznie potępione, ponieważ zawsze u ich podstaw leży sprzeniewierzenie się Bogu. W czasach ST za uprawianie praktyk magicznych groziła śmierć (np. Wj 22,17). Równie stanowczo magia została potępiona w NT. Apostoł Paweł zalicza ją do grzechów, które nie pozwalają wejść do królestwa Bożego (Ga 5,20n).

MESJASZ (hebr. *masziach* – ‘namaszczony’, ‘pomazaniec’) – w ST w ten sposób określano królów Izraela, którym przekazywano władzę przez obrzęd namaszczenia oliwą (Sdz 9,8-15; 2Sm 5,3; 1Krl 1,39; Ps 89,21; Syr 43,13), a także kapłanów, których takim samym obrzędem wprowadzano w urząd (Wj 29,7; Kpł 4,3.5.16; Syr 45,15). Z czasem utrwaliła się w Izraelu wizja króla-kapłana, który miał być idealnym władcą czasów ostatecznych. Miał on zakończyć dynastię królów i utrwalić królestwo Boże na ziemi. Jego panowanie miało mieć charakter duchowy i powszechny. W NT określenie *pomazaniec*, poza dwoma przypadkami (J 1,41; 4,25), występuje w gr. formie *christos* i odnosi się tylko do Jezusa. Zob. **CHRYSTUS**.

MIEJSCE NAJŚWIĘTSZE – pomieszczenie uważane za miejsce obecności Boga.

W czasie wędrówki Izraelitów przez pustynię znajdowało się ono w przenośnej świątyni i było oddzielone specjalnymi zasłonami. W pomieszczeniu tym, zwanym *święte świętych*, umieszczona była Arka Przymierza. Na tej samej zasadzie wybudowano świątynię jerozolimską, w której wydzielono specjalną, oddzieloną zasłonami przestrzeń, najbardziej wewnętrzną część świątyni w kształcie sześcianu o bokach długości 10 metrów, zwaną miejscem najświętszym, gdzie złożono Arkę Przymierza. Prawo wejścia do miejsca najświętszego miał jedynie najwyższy kapłan, tylko jeden raz w roku, w Dniu Przebłagania, gdy prosił o przebaczenie grzechów ludu (Kpł 16,2). Zob. ARKA PRZYMIERZA, MIESZKANIE, NAJWYŻSZY KAPŁAN, ŚWIĄTYNIA.

MIEJSCE ŚWIĘTE – nawa główna świątyni jerozolimskiej, oddzielona przedsionkiem od świątynnego dziedzińca. Czasem wyrażenie to stosowano w sensie ogólnym, mówiąc o całym kompleksie świątynnym lub jego części. W miejscu świętym odbywała się większość obrzędów religijnych sprawowanych w świątyni jerozolimskiej. Znajdował się tam pokryty złotem ołtarz z drewna cedrowego, stół na chleby poświęcone oraz dziesięć złotych świeczników. Do miejsca świętego mogli wchodzić tylko kapłani. Zob. MIEJSCE NAJŚWIĘTSZE, MIESZKANIE, ŚWIĄTYNIA.

MIESZKANIE – przenośna świątynia zbudowana przez Mojżesza na Synaju, a także jedno z określeń oznaczających świątynię wzniesioną w Jerozolimie. Inne ich nazwy to: święte mieszkanie, mieszkanie świadectwa, mieszkanie Pana, namiot, Namiot Spotkania. Przenośna świątynia służyła Izraelitom podczas wędrówki przez pustynię do Ziemi Obiecanej. Szczegółowe wskazówki dotyczącą jej konstrukcji oraz wyglądu znajdują się w Wj 25 – 31; 35 – 40.

Miała podstawę prostokąta o wymiarach 44 na 22 m, a jej wysokość wynosiła 2,2 m. Zewnętrzne ściany stanowiły zawieszona na żerdziach zasłony. Wewnątrz *mieszkania* wydzielono przestrzeń zwaną miejscem najświętszym, gdzie znajdowała się Arka Przymierza, która, jak wierzyli Izraelici, była tronem Boga mieszkającego na ziemi. Przed wejściem do miejsca najświętszego stał świecznik siedmioramienny, ołtarz kadzielnny oraz stół na chleby poświęcone. Na zewnątrz *mieszkania* znajdował się ołtarz całopalny. Za składanie, rozkładanie i przenoszenie *mieszkania* odpowiedzialni byli lewici (Lb 1,51). Obecnie podaje się w wątpliwość istnienie *mieszkania* w formie i rozmiarach opisanych w *Księdze Wjścia*. Wydaje się, że opis ten dostosowany jest do wymiarów świątyni wybudowanej w Jerozolimie przez Salomona. Prawdopodobnie w czasie wędrówki Izraelitów z Egiptu do Kanaanu przenośna świątynia miała formę wielkiego namiotu. Zob. ARKA PRZYMIERZA, MIEJSCE NAJŚWIĘTSZE, NAMIOT SPOTKANIA, ŚWIĄTYNIA.

MIŁOSIERDZIE BOŻE – przymiot Boga wyrażający się w Jego pełnej miłości postawie wobec człowieka, bez względu na jego zasługi. ST nie wypracował jednego pojęcia na określenie Bożego miłosierdzia, lecz używa kilku uzupełniających się terminów. W jęz. hebr. miłosierdzie Boże określane jest jako *rachamim*, które pochodzi od wyrazu oznaczającego ‘macić’, ‘łono’. Bóg przyjmuje więc wobec człowieka postawę macierzyńską, jest kochającym rodzicem (np. Iz 49,14n). Ponadto używa się rzeczownika *chesed*, który wskazuje na takie cechy Boga, jak ‘życzliwość’, ‘miłość’, ‘lojalność’, ‘wierność’. Innym określeniem jest *chanun* – ‘łagodność’, ‘litość’, ‘przebaczenie’. Według autorów NT najpełniejszym wyrazem miłosierdzia Bożego było

Wcielenie Jezusa, który przyszedł na ziemię, aby zbawić wszystkich ludzi (np. J 12,47; Rz 11,30-32; Ef 2,4nn; 1Tm 1,15). Miłosierna miłość Chrystusa do ludzi cechowała całą Jego publiczną działalność i wyrażała się w niezliczonych gestach pomocy okazywanej ludziom (np. głoszenie Dobrej Nowiny o zbawieniu, przebaczenie grzechów, uzdrawianie z chorób, uwalnianie od złych duchów, wskrzeszanie z martwych). Przekazane przez Jezusa świadectwo o Bożym miłosierdziu pozwala ludziom wierzyć i mieć nadzieję, że na Sądzie Ostatecznym każdy człowiek doświadczy go od Boga w sposób pełny. Wszyscy ludzie powinni w całym swoim życiu naśladować ten przymiot Boga (np. Jk 2,13).

MINA – jednostka pomiaru wagi, równa jednej sześćdziesiątej talentu i dzieląca się na 60 syklów. Według tzw. wzorca ciężkiego mina była równa 1 kg, a według wzorca lekkiego 0,5 kg. Jako moneta mina stanowiła ekwiwalent 100 drachm. Zob. **DENAR**, **SYKL**.

MOAB, MOABICI – lud wywodzący się od Moaba, syna Lota (Rdz 19,30-33.37), zamieszkujący królestwo Moabu, którego terytorium obejmowało równinę położoną na południowy wschód od Morza Martwego. Granice Moabu wyznaczają rzeki: Arnon od północy i Zared od południa. Kraina ta ma charakter rozległego, dobrze nawodnionego płaskowyżu. Moabici byli ludem rolniczym. Zajmowali się uprawą zbóż i pasterstwem. Izraelici na jakiś czas podporządkowali sobie królestwo Moabu. Następnie stało się ono wasalem Asyrii. Kres politycznej historii Moabu położył prawdopodobnie w VI w. przed Chr. babiloński władca Nabuchodonozor.

MOC BOŻA – zob. **RÓG**.

NAJWYŻSZY KAPŁAN – urząd zwierzchnika kapłanów świątynnych, zwanego także

arcykapłanem. Funkcja ta powierzana była osobom wywodzącym się z arystokratycznych rodów kapłańskich Jerozolimy. W czasach Jezusa najwyższy kapłan miał bardzo szeroki zakres uprawnień. Przede wszystkim strzegł kultu sprawowanego w świątyni, ale także stał na czele Wysokiej Rady, reprezentował Judeę w rozmowach z władzami politycznymi, zbierał podatki i był odpowiedzialny za duchowe prowadzenie całego narodu. Podjęcie tej funkcji poprzedzone było specjalnym obrzędem konsekracji, podczas którego dokonywano rytualnego namaszczenia. Jako przełożony świątyni codziennie składał ofiary i przewodniczył uroczystym obrzędem; tylko on raz w roku miał prawo wejść do miejsca najświętszego. W czasach NT decydujący wpływ na obsadzenie tego urzędu miały władze rzymskie. W *Liście do Hebrajczyków* jest mowa o Jezusie jako nowym najwyższym kapłanie, który złożył ofiarę doskonałą i jako pierwszy wszedł do nowej, duchowej świątyni, w której wraz z Nim będą przebywać wszyscy zbawieni. Zob. **LEWICI**, **MIEJSCE NAJŚWIĘTSZE**, **WYSOKA RADA**.

NAMASZCZENIE – pokrycie ciała lub przedmiotu oliwą lub wonnymi maściami. Zwyczaj ten był bardzo rozpowszechniony na Bliskim Wschodzie i praktykowany w różnych kontekstach. Namaszczenie ciała po kąpieli było znakiem radości i dobrobytu, dlatego pokutnicy rezygnowali z tej praktyki (Iz 61,3). Gest ten towarzyszył nadaniu komuś władzy, np. namaszczenie na króla (1Krl 1,39) czy na kapłana (Wj 40,12-15). Posiadał również wymiar symboliczny w czynnościach kultycznych: oznaczał poświęcenie osoby bądź przedmiotu i przeznaczenie go na wyłączną służbę Bogu. Dlatego namaszczano ołtarze (Lb 7,10), naczynia kultu (Wj 30,23-29), ale przede wszystkim osoby królów (1Sm 9,16), kapłanów (Wj 29,21) i proroków (1Krl 19,16).

W ST o królu mówi się jako o *pomazańcu Pańskim* (1Sm 24,7). Zob. **CHRYSTUS**.

NAMIOT SPOTKANIA (ŚWIADECTWA)

- mały namiot stawiany poza obozem i służący do otrzymywania wyroczni od Boga (Wj 33,7-11). Różnił się on od przenośnej świątyni, która w Piśmie Świętym jest niekiedy nazywana także Namiotem Spotkania lub świętym mieszkaniem, mieszkaniem świadectwa, mieszkaniem Pana, namiotem. Przenośna świątynia znajdowała się zawsze w centrum obozu Izraelitów (Lb 2,1-31), przechowywano w niej Arkę Przymierza i sprawowano kult (Wj 25 - 30; 35 - 40). Zob. **MIESZKANIE, ŚWIĄTYNIA, WYROCZNIA PANA**.

NERKI - wraz z sercem symbolizują w Piśmie Świętym całe wnętrze człowieka. Nerki to z jednej strony siedlisko sumienia, uczuć, odczuwania bólu (np. Ps 72,21; 139,13; Ap 2,23), z drugiej zaś symbol fizycznej tężyzny człowieka i siedlisko funkcji rozrodczych (2Sm 7,12; Ps 132,11; Hbr 7,5). Uważano je za najbardziej intymne miejsce w człowieku. Tylko Bóg przenika nerki i serce (Ps 7,10; Jr 11,20). Zob. **SERCE**.

NIECZYSTOŚĆ, NIECZYSTY - zob. CZYSTOŚĆ.

NIEPŁODNOŚĆ - stan wiążący się najczęściej z brakiem potomstwa. W Izraelu rozumiano ją jako oznakę braku Bożego błogosławieństwa. W Piśmie Świętym wspomina się tylko o niepłodności kobiet (np. Rdz 11,30; 25,21; 29,31; Sdz 13,2; Łk 1,7). Posiadanie potomstwa było najważniejszym zadaniem każdego Izraelity, dlatego jego brak był powodem wielkiego wstydu i hańby. Cudowne interwencje Boga, przywracające płodność kobiecie w podeszłym wieku, jak w przypadku Sary (Rdz 21,1-7) czy Elżbiety (Łk 1,5-25), ukazują, że to Bóg jest

Panem ludzkiej płodności, ale także świadczą o tym, iż niepłodność nie jest przejawem kary Bożej.

NÓW KSIĘŻYCA - dzień, w którym padał początek nowego miesiąca, gdyż Izraelici stosowali kalendarz księżycowy. W tym dniu wyznaczono święto religijne (Lz 1,13n; Oz 2,13), w czasie którego składano specjalne ofiary (Lb 10,10; 28,11-14), odpoczywano (Am 8,5) i ucztowano (1Sm 20,5.18.24.27). Najważniejsza uroczystość związana z nowiem księżyca - Rosz ha-Szana (początek roku, nowy rok) - odbywała się w miesiącu Tiszri (wrzesień/październik), siódmym w kalendarzu żydowskim (Kpł 23,23-25; Lb 29,1-6).

OBMYCIE - stosowane przez Żydów symboliczne pozbycie się skutków kontaktu tak z rzeczami świętymi, jak i nieczystymi. Do obmycia używano wody. Przepisy prawne odnoszące się do czystości (Kpł 11,24n) nakazywały obmywanie wszystkiego, co zostało splamione nieczystościami (np. naczynia, ubrania, całe ciało). Kapłani sprawujący służbę w świątyni przed jej rozpoczęciem musieli się obmyć, aby usunąć nieczystość i w sposób godny wkroczyć w świętą przestrzeń. Obmycia służyły też do usunięcia skutków zetknięcia się z tym, co święte. Najwyższy kapłan po wyjściu z miejsca najświętszego musiał się wykąpać i wyprać ubranie (Kpł 16,24). Obowiązek obmycia spoczywał także na tych, którzy wprowadzali koźła ofiarnego na pustynię (Kpł 16,26), oraz tych, którzy sprawowali obrzęd palenia krowy (Lb 19,7-21). Zewnętrzne obmycia są symbolem wewnętrznego obmycia, oczyszczenia z grzechów, którego w człowieku może dokonać tylko Bóg (Ps 51,4-9; Iz 1,16; Jr 4,14). W czasach NT przepisy dotyczące obmyć były bardzo uszczegółowione i przesadnie interpretowane, co spotkało się z surową krytyką ze

strony Jezusa (Mk 7,2-8). Zob. CZYSTOŚĆ, OCZYSZCZENIE.

OBRZEZANIE - zabieg polegający na usunięciu części napletka. Znanе było u ludów Wschodu jako obrzęd inicjacji seksualnej i przejścia z dzieciństwa w dorosłość. Tylko w Izraelu obrzezanie miało sens religijny, ponieważ już od czasów Abrahama było znakiem przymierza z Bogiem (Rdz 17,9-14). U Żydów dokonywał go ojciec w ósmym dniu życia noworodka (Kpł 12,3). Przez specjalny, bardzo bolesny zabieg można było pozbyć się znaku obrzezania (1Mch 1,15). Już w ST podkreślano, że samo obrzezanie nie wystarcza do tego, aby cieszyć się błogosławieństwem, którego Bóg udziela swojemu ludowi, ale potrzeba jeszcze obrzezania serca, czyli odrzucenia grzesznych postaw i czynów (Pwt 10,16; Jr 4,4; 9,24n; por. Rz 2,28n). Chrześcijaństwo wyrosłe z judaizmu stanęło wobec problemu obrzezania mężczyzn pochodzenia pogańskiego (Dz 15,1nn; Ga 2,3nn). Paweł Apostoł głosił, że obrzezanie należy do przemijającego porządku Starego Przymierza i dlatego nie powinno obowiązywać w Nowym (Ga 5,6; 6,15). Ostatecznie tzw. Sobór Jerozolimski nałożył na chrześcijan obowiązek obrzezania (Dz 15,23-29).

OCZYSZCZENIE - usunięcie różnego rodzaju nieczystości, przez oddzielenie ich od tego, co czyste. Prawo nakładało na Izraelitów stosowanie praktyk oczyszczenia, mających przywrócić im rytualną czystość, która dawała człowiekowi prawo do uczestnictwa w kulcie i życiu społecznym. Najczęstszym sposobem oczyszczenia były ablucje, czyli obmycia. Szczegółową wiedzę na temat sposobów oczyszczenia, a także przepisów regulujących ich stosowanie podają Kpł i Pwt. Znak oczyszczenia symbolizuje pokutę za grzechy (np. Ml 3,3) lub oczyszczenie wiary, która umacnia się wśród

prześladowań (1P 1,7; por. Rz 12,2). Zob. CZYSTOŚĆ, OBMYCIE.

OFIARA - polega na przekazaniu Bogu rzeczy lub zwierząt, najczęściej w akcie oficjalnego kultu. Biblijna idea ofiary ewoluowała wraz z biegiem historii zbawienia. W historii składania ofiar znajduje swoje odbicie historia wiary Izraela w jednego Boga. Dary składane Bogu w ofierze mogły być krwawe lub bezkrwawe, ze zwierząt lub z roślin, z pokarmów lub z płynów. W czasach patriarchów ofiary były składane przez głowę rodziny, z okazji ważnych wydarzeń, na zbudowanym przez ofiarodawców kamiennym ołtarzu. Od czasów wędrowki przez pustynię ukształtował się kult instytucjonalny, w którym składanie ofiar zostało zarezerwowane dla kapłanów. Przepisy składania ofiar są podane w Kpł 1 - 7 i Lb 15. Najbardziej typową była ofiara całopalna, składana przez kapłanów każdego dnia rano i wieczorem w świątyni w Jerozolimie. Składano ją w imieniu całego ludu jako wyraz hołdu i wdzięczności Bogu, który jest Panem życia. Rodzaj i sposób składania ofiary uzależniony był od celu, który ofiarodawca chciał osiągnąć przez jej złożenie (pojednanie z Bogiem, przebłaganie Boga za popełnione grzechy, wyproszenie u Boga szczególnej łaski itp.). Starotestamentowy kult ofiarniczy nie był jedynie zewnętrznym rytuałem, jak niekiedy próbowano go interpretować. Obrzędem składania ofiar towarzyszył wymiar duchowy, który wyrażał się w wierze ofiarodawców. Liturgia ofiarnicza jest odpowiedzią człowieka na miłość Boga i przede wszystkim oznacza oddanie się ofiarodawcy w opiekę i moc Stwórcy. Rutynę w składaniu ofiar mocno krytykowali prorocy ST. Niektórzy twierdzili nawet, że Bóg całkowicie je odrzuca, jeśli nie towarzyszy im duchowa przemiana ofiarodawcy (np. Ps 51,16-21; Iz 1,10-20; Am 5,21-27). Jezus zapowiedział kres ofiar ST i wspominał

o godzinie, w której Bóg będzie otrzymywał kult w *Duchu i w prawdzie* od prawdziwych czcicieli (J 4,23n). Godzina ta wypełniła się wtedy, gdy na krzyżu złożył z siebie najdoskonalszą ofiarę za całe stworzenie. Jedyna ofiara Chrystusa ostatecznie zakończyła kult starotestamentowy i przyniosła zbawienie całej ludzkości (Hbr 9,23-28). Zob. CAŁOPALENIE, OŁTARZ.

OŁTARZ – miejsce składania ofiary. Pierwotnie w tradycji biblijnej ołtarze usypywano z nieociosanych kamieni lub ziemi. Nie składano na nich ofiar, lecz były one pamiątką objawienia się Boga i świętym miejscem modlitwy (np. Rdz 12,8; Ps 43,3n). Z czasem stały się wyłącznie miejscami składania ofiar Bogu (lub bóstwom pogańskim) i znajdowały się w świątyniach. Praktyka budowania ołtarzy ofiarnych dla bóstw jest typowa dla kultur i religii Bliskiego Wschodu i nie jest oryginalnym pomysłem Izraelitów. Uważano, że ołtarze i otaczające je świątynie są ziemskimi mieszkaniami bóstw, którym należy ofiarować pokarm i miłą woń. Idea karmienia Boga była obca Izraelitom. Dla nich ołtarze były miejscami świętymi, pomagającymi w komunikacji z Bogiem. Składając na nich ofiary, wyrażali uwielbienie, dziękczynienie, przebieganie za grzechy itp. Po centralizacji kultu w Jerozolimie (reformacja Jozjasza w drugiej połowie VII w. przed Chr.) i zlikwidowaniu lokalnych sanktuariów, pozostały tylko trzy ołtarze w świątyni jerozolimskiej: ołtarz do ofiar całopalnych (wykonany z brązu), ołtarz kadzielnny (wykonany ze złota) i ołtarz chlebów poświęconych (Wj 37,25 – 38,7). Zob. OFIARA, RÓG.

OPĘTANIE – owładnięcie przez złego ducha, który próbuje utożsamić się z człowiekiem. Skutkiem takiego zawładnięcia są różne choroby i zaburzenia psychiczne. Człowiek opętany traci kontrolę nad samym

sobą, jednak nie traci przez to swojej tożsamości. Moce, które nim władają, mają swoje korzenie w podstawowym źródle zła, którym jest osoba i działanie szatana. Jezus uzdrawiał ludzi opętanych (Mt 8,16) i władzę tę przekazał również swoim uczniom (Mt 10,1), ponieważ wyrzucanie złych duchów jest jednym ze znaków nadejścia królestwa Bożego. Zob. DEMON, DIABEŁ, KRÓLESTWO BOŻE.

PAN (hebr. *Adonai* – ‘pan’; gr. *Kyrios* – ‘władca’, ‘ten który ma władzę nad innym człowiekiem lub całym ludem’) – tytuł wyrażający dostojność i cześć. W ST termin ten stosowano w zastępstwie imienia Boga, którego ze względu na jego świętość nie wypowiadano. W obecnym przekładzie tam, gdzie występuje słowo „PAN”, w oryginale jest słowo JHWH (tzw. tetragram), wymawiane zazwyczaj jako Jahwe. W ST jest to najważniejsze imię Boga, które prawdopodobnie oznacza Tego, który jest, który wyzwał, który stwarza, który panuje (Wj 3,14n). W *Septuagincie* – greckim przekładzie ST – tytuł PAN (Kyrios) stał się imieniem własnym Boga, najwyższego spośród wszystkich władców (Pwt 10,17). NT tytuł *Kyrios* odnosi do Jezusa. Upowszechnił się on w pierwszych wspólnotach chrześcijan, którzy oddając się pod panowanie Chrystusa, uznali Go za jedynego Pana, władcę życia i śmierci (Rz 14,9), tego, który powróci (1Tes 4,17), aby ostatecznie zatrumfować nad wszystkim (Flp 2,9-11). Rzeczywiste uznanie Jezusa za Pana jest warunkiem wystarczającym do otrzymania zbawienia (Rz 10,9; por. J 13,13n).

PAN ZASTĘPÓW – jedno z imion Boga. Słowo *zastępy* obejmuje wszystkie siły, które działają w świecie, realizując Boże rozkazy i polecenia. Bóg w rozumieniu Izraelitów był dowódcą wojsk ziemskich – armii żydowskiej, a także wojsk niebieskich tworzących

przez aniołów. Przekonanie to znalazło wyraz w zwyczaju zabierania na wyprawę wojenne Arki Przymierza – znaku obecności Boga pośród ludu. Starożytny przekład Biblii na jęz. gr. tłumaczył ten zwrot często jako ‘Pan Wszechmocny’ i w takiej formie pojawia się on w NT (np. 2Kor 6,18; Ap 4,8). Zob. ARKA PRZYMIERZA.

PASCHA (hebr. *pesach* – ‘przejść’, ‘przejść obok’, ‘minąć’) – największe święto żydowskie, obchodzone na wiosnę w miesiącu Nisan (marzec/kwiecień). Słowo *Pascha* ma też znaczenie ‘ochrony’. Izraelici zostali bowiem ominięci przez dziesiątą plagę, przed którą ochroniła ich krew baranka na drzwiach ich domów (Wj 12,21-23.29). Święto Paschy wywodzi się z czasów, kiedy Izraelici byli koczowniczym ludem pasterskim. Obchodzono je na pamiątkę cudownego uwolnienia z niewoli egipskiej (Wj 12 – 13). Z tym świętem wiązała się wieczerza paschalna, w czasie której poprzez potrawy i obrzędy odtwarzano szczegóły tamtej dramatycznej nocy i następującego po niej pierwszego dnia wolności. Spożywano więc odpowiednio przyrządzonego baranka, upamiętniającego ofiarę, której krew uratowała Izraelitów od śmierci (Wj 12,21-27). Z mięsem baranka spożywano prażony chleb (tzw. prażniki, hebr. *maccot*), przygotowany jedynie z mąki i wody na pamiątkę chleba, który jedli przodkowie (Wj 12,34.39). Spożywano przy tym gorzkie zioła, aby przypomnieć sobie ciężkie lata niewoli. Potrawy popijano posoloną wodą, dla wspomnienia wielu łez wylanych w czasie niewoli, a cztery kielichy wina, wypijane w czasie wieczerzy w odpowiednich odstępach, miały być zapowiedzią przyszłej, obiecanej ojczyzny. Po osiedleniu się Izraelitów w Kanaanie do obchodów Paschy włączono także obrzędy związane ze Świętem Prażników. Ponieważ oba święta zbiegały się w czasie z pierwszą wiosenną pełnią księżyca, w praktyce zostały

połączone i obchodzono je równocześnie. W czasach monarchii Paschę obchodzono w świątyni. Po powrocie z przesiedlenia babilońskiego święto to nabrało charakteru bardziej rodzinnego. Baranka ofiarowanego w świątyni spożywano w domach. Także Jezus świętował Paschę ze swoimi uczniami (np. Mt 26,18). Podczas Paschy, która stała się Ostatnią Wieczerzą, ustanowił sakrament Eucharystii (np. Łk 22,14-23+). Ofiara Jezusa na krzyżu została w NT utożsamiona z ofiarą baranka paschalnego (np. Łk 23,44-46).

PERSJA, PERSOWIE – imperium stworzone przez indogermańskich Persów, czyli lud, który osiedlił się w dolinie irańskiej na przełomie XI i X w. przed Chr. Za twórcę potężnego imperium perskiego, opartego na idei kreatywnej współpracy wielu narodów pod jednym panowaniem, które w szczytowym momencie swojego rozwoju obejmowało tereny od Grecji do Indii, uznaje się Cyrusa II (559-530 przed Chr.), zwanego Wielkim. Początkiem dominacji perskiej było jego zwycięstwo nad Medami. Po podboju Babilończyków władca ten w 539 r. przed Chr. pozwolił wrócić Izraelitom do ziemi ojczyźnej po blisko pięćdziesięcioletnim wygnaniu (Ezd 1,1-4). Inny władca perski Dariusz I (522-486 przed Chr.) pozwolił Żydom na odbudowanie świątyni w Jerozolimie (Ezd 6). Imperium perskie przetrwało do czasów podbojów Aleksandra Wielkiego (ok. 330 r. przed Chr.).

PERYZYCY – jedna z najstarszych grup etnicznych zamieszkujących Kanaan, która zasiedlała centralną wyżynę Palestyny (Joz 17,15). Znana jedynie ze ST (np. Wj 3,8; 23,23; Joz 3,10; Sdz 3,5). Niekiedy w Biblii zestawia się ich z Kananejczykami i przedstawia jako dwa ludy pierwotnie zamieszkujące te ziemie (Rdz 13,7; Sdz 1,4n). Zostali podbici przez Izraelitów (Joz 17,14-18; Sdz

1,4), ale zachowali swoją odrębność. Teksty biblijne potwierdzają ich istnienie jeszcze w czasach Salomona i Ezdrasza (1Krl 9,20n; Ezd 9,1).

PIEKŁO - tradycja chrześcijańska łączy piekło z miejscem odbywania wiecznej kary za grzechy. Kościół definiuje piekło jako *stan ostatecznego samowylęczenia z jedności z Bogiem i świętymi* (KKK 1033). Tym, co przerywa tę jedność, jest grzech śmiertelny. Jezus wielokrotnie mówił o karze ognia nieugaszonego (Mt 5,22.29; 13,42.50; Mk 9,43-48), dotyczącej wszystkich, którzy w sposób świadomy do końca ziemskiego życia będą odrzucać wiarę w Boga, będą trwać w złu i nie nawrócą się. Bóg z własnej woli nikogo nie skazuje na piekło. Człowiek doświadczają go z powodu dobrowolnego i trwałego odwrócenia się od Boga.

PIERWORODNY, PIERWORÓDZTWO - Izraelici, podobnie jak inne ludy Bliskiego Wschodu, wierzyli, że to, co pierwsze, a więc najważniejsze, należy się Bogu. Dotyczyło to zwierząt, plonów ziemi (pierwocin), a także wszelkiego rodzaju wytworów ludzkiej pracy. W sposób szczególny prawo pierworództwa odnosiło się do ludzi. Najstarszy, pierworodny syn w rodzinie należał do Boga. Przynależność ta ma swoje uzasadnienie teologiczne w tym, że Bóg, zanim wyprowadził Izraelitów z Egiptu, wyniszczył tam wszystko, co pierworodne, nie oszczędzając nawet ludzi (Wj 12,29). Ocalał jednak pierworodnych z Izraela, którzy stali się odtąd Jego własnością (np. Wj 13,2; Lb 3,13). To tłumaczy genezę stosowanej przez Żydów praktyki wykupywania każdego pierworodnego syna za pieniądze lub stosowne ofiary składane Bogu (Wj 13,13). W rodzinach żydowskich pierworodni mieli uprzywilejowaną pozycję. Uważano ich za dziedziców i spadkobierców siły i mocy ojca (Rdz 49,3). Naród izraelski uważał siebie za

pierworodnego syna Boga (Wj 4,22). Również Jezus podlegał prawu pierworództwa (Łk 2,22-24). W NT mówi się o Nim jako o *Pierworodnym* Boga (Hbr 1,6), *pierworodnym spośród umarłych* (Kol 1,18), *pierworodnym wobec całego stworzenia* (Kol 1,15), *pierworodnym wśród wielu braci* (Rz 8,29). Stosując te wyrażenia autorzy NT podkreślają wyjątkową więź Jezusa z Bogiem Ojcem, Jego synowską godność oraz Jego pierwszeństwo jako pośrednika w dziele zbawienia świata i człowieka.

PIĘĆDZIESIĄTNICA - święto żydowskie obchodzone pięćdziesiąt dni po święcie Paschy. Hebrajski tekst ST nazywa je Świętem Tygodni, hebr. *Szawuot* (obchodzone siedem tygodni po Passze); dla Żydów jedno z trzech świąt obowiązujących, podczas których należało przybyć do świątyni (Wj 34,23, Pwt 16,16) i złożyć ofiary ze zwierząt oraz chleba upieczonego z nowego zboża. Początkowo było to święto typowo rolnicze, nazywane Świętem Zbiorów, obchodzone jako wyraz dziękczynienia za zbiory zboża. Później zaczęto je łączyć z historią Izraela i traktowano jako wspomnienie otrzymania przez Mojżesza Prawa na górze Synaj oraz zawarcia przymierza z Bogiem. Święto to zostało przejęte również przez chrześcijan, którzy pięćdziesiąt dni po obchodach uroczystości Zmartwychwstania świętują wspomnienie Zesłania Ducha Świętego (Dz 2,1-42) i początku Kościoła jako wspólnoty otwartej na wszystkie narody.

POKARMOWA OFIARA - jej podstawą były produkty spożywcze, np. oliwa, mąka (Kpł 2). Nie można było jednak składać produktów kwaszonych ani miodu (Kpł 2,11). Ofiarę tę składano zazwyczaj razem z ofiarą krwawą. Część ofiary pokarmowej palono na ołtarzu, a reszta stawała się własnością kapłanów. Stanowiła ona element codziennej ofiary składanej w świątyni przez

najwyższego kapłana (Kpł 6) oraz ofiary przebłągalnej ubogich (Kpł 5,11-13).

POKÓJ – tak najczęściej tłumaczone jest hebrajskie słowo *szalom*, które występuje w Piśmie Świętym ponad 250 razy i ma bardzo szerokie zastosowanie. Najogólniej oznacza ono pełnię, jedność, szczęście, pomyślność, zdrowie, a także spokój, wyciszenie. Pokój w ujęciu biblijnym nie jest pojęciem abstrakcyjnym, ale bardzo konkretnym, obejmującym zarówno świecką, jak i religijną sferę ludzkiego życia. Do dziś słowo *szalom* przetrwało w kulturze żydowskiej jako pozdrowienie używane zarówno przy powitaniu, jak i pożegnaniu. Za świeckim użyciem słowa *szalom* stoją jednak głębokie racje teologiczne. W Piśmie Świętym pokój nazywany jest Bóg (Sdz 6,24) i uważa się Go za twórcę i źródło pokoju, którego hojnie udziela ludziom (np. Kpł 26,6; Lb 6,26; 1Krn 22,9; Iz 26,12). Według autorów ksiąg ST pokój w relacjach międzyludzkich nie może istnieć bez Boga, ponieważ jest Jego darem (np. Kpł 26,6; Ps 29,11; Iz 26,12; 54,10; Ez 37,26; Za 8,10-12). Nie ograniczają oni tej rzeczywistości tylko do pojedynczych ludzi, ale mówią o pokoju między większymi społecznościami i całymi narodami (np. Sdz 4,17; 1Krl 5,26). W NT greckim odpowiednikiem hebr. *szalom* jest rzeczownik *eirene*, który zawiera ponadto pewne odcienie znaczeniowe obecne w literaturze greckiej. W kulturze hellenistycznej pokój oznacza nie tylko przeciwieństwo wojny i niezgody, lecz także niewzruszony wewnętrzny spokój, wynikający z harmonii umysłu. Według autorów NT Chrystus jest pokojem i źródłem pokoju dla wierzących, ponieważ przez swoją Mękę, Śmierć i Zmartwychwstanie wszystkich pojednał w swoim ciełe z Bogiem (Ef 2,14-17). W tym ujęciu pokój dotyczy nie tylko relacji międzyludzkich, lecz przede wszystkim odnosi się do relacji człowieka z Bogiem i jest owocem

zbawienia dokonanego w Chrystusie oraz Jego darem dla uczniów (J 14,27). Autorzy NT, mówiąc o pokoju, widzą w nim owoc działania w wierzących Ducha Świętego (Rz 8,6) oraz zamię obecności na ziemi królestwa Bożego (Rz 14,17) i jego realizacji w Kościele (Dz 9,31).

POKUTA – w ST jest wyrażona przede wszystkim przez hebr. *nacham* i *szuw*. Pierwsze słowo kładzie nacisk na aspekt żalu za popełniony czyn, drugie natomiast ujmuje pokutę jako zawrócenie z niewłaściwej drogi i poprzez zmianę kierunku powrót (stąd hebr. *teszuwa*) na drogę Bożą. W historii Izraela bardzo wyraźnie widać rozwój idei pokuty od pojmowanej na sposób zbiorowy do takiej, która oznacza osobistą odpowiedzialność za grzechy i świadomość potrzeby własnego nawrócenia. Po narodowych katastrofach i upadkach zazwyczaj miały miejsce publiczne obrzędy pokutne, podczas których wszyscy zgromadzeni pościli, publicznie wyznawali grzechy i wyrażali za nie szczery żal. Prorocy ST często krytykowali publiczne formy pokuty, gdyż ograniczała się ona tylko do czynności kultycznych, nie pociągając za sobą rzeczywistej zmiany postawy (np. Iz 1,10-17; 58,5-7; Oz 6,1-3; Am 4,6-11; 5,21n). Kładli oni nacisk na indywidualną odpowiedzialność człowieka za każdy popełniony grzech (Ez 3,16nn; 18; 33,10nn). Istotą pokuty jest nawrócenie wyrażające się m.in. w sprawiedliwości, pobożności i pokorze (Mi 6,6-8). Każdy, kto się nawraca, otrzymuje od Boga odpuszczenie grzechów (Iz 1,18n) i Bóg stwarza w nim nowe serce i nowego ducha (Jr 24,7; Ez 36,26). W NT ideę pokuty najlepiej określa gr. *metanoia*. Wyraża ona przede wszystkim zmianę sposobu myślenia i całkowitą przemianę umysłu (np. Rz 12,2). Jezus w swoim nauczaniu nie sprowadza istoty pokuty do tzw. praktyk pokutnych, lecz łączy ją z osobistą decyzją człowieka,

polegającą na byciu z Jezusem lub przeciwko Niemu (Mt 11,20-24; 12,41n). Chrystus został posłany na ziemię przez Ojca, aby wzywać wszystkich do nawrócenia. Ci, którzy uznają własną grzeszność, otrzymają od Boga przebaczenie grzechów (np. Łk 15; 18,9-14). Przez pokutę oraz odrzucenie samousprawiedliwienia i egoizmu wierzący wchodzi na drogę naśladowania Jezusa (np. Mk 10,35-45) i stają się *nowymi ludźmi* (Ef 4,23).

POMAZANIEC – zob. **CHRYSTUS**.

POŚWIĘCENIE – polegało na wyłączeniu czegoś lub kogoś ze sfery świeckiej po to, aby przynależać jedynie do sfery religijnej. Wynikało to ze świadomości radykalnego podziału całej rzeczywistości na to, co świeckie, oraz to, co święte. Poświęcenie było więc traktowane jako działanie zmierzające do uświęcenia, to znaczy do zbliżenia kogoś lub czegoś do Boga, który sam jest świętością. Osoba, zwierzę lub rzecz – przez akt poświęcenia – stawały się wyłączną własnością Boga i nie można ich było wykupić (Kpł 27,28n). Poświęcenia wymagało przede wszystkim to, co wiązało się z kultem, a więc kapłani (np. Wj 29,1nn), miejsca przeznaczone do kultu oraz naczynia używane w kultcie. Dokonywało się ono przez specjalne obrzędy (np. Wj 30,22-33). Poza tym każdy mógł osobiście poświęcić Bogu jakąś rzecz (np. Kpł 22,21; 23,38; Lb 15,3). Poświęcenie może przyjmować niekiedy w Piśmie Świętym specyficzne znaczenie, kiedy jest mowa o obłożeniu klątwą rzeczy, miejsc lub ludzi. Zob. **KLĄTWA**.

PRAWO (hebr. *Tora* – dosł. 'nauka', 'pouczenie') – termin mający wiele znaczeń, dlatego trzeba uważać, aby przez przekład na język polski nie zawęzić jego rozumienia. *Tora* jest nazwą pięciu pierwszych ksiąg w Biblii hebrajskiej (*Pięcioksiąg*) i odnosi

się do przykazań, przepisów oraz pouczeń tam zapisanych. Termin ten obejmuje także wszelkie pouczenia, przekazane za pomocą narracji. Kodeks Prawa zawierający nakazy i zakazy jest przypisywany Mojżeszowi, ale kształtował się on dosyć długo i w wielu kwestiach podobny jest do ówczesnego starożytnego prawodawstwa innych narodów Bliskiego Wschodu. Przepisy zawarte w *Pięcioksięgu* obejmują i regulują różne dziedziny życia: kult, moralność oraz zasady życia społecznego. Prawo jest rozumiane także jako mądrość, wyraz woli Bożej (Ps 19,8-11) wobec narodu wybranego, a jego przestrzeganie było warunkiem zachowania przymierza (Pwt 28,1nn). W tradycji żydowskiej istniała także *Tora* ustna jako interpretacja *Tory* pisanej. Została ona spisana w dziełach judaizmu rabinicznego, zwanych *Miszną* i *Talmudem*. Zob. **PRZYMIERZE**.

PROROK (hebr. *nawi* – 'nawoływać', 'zwastować') – człowiek przemawiający w imieniu Boga i z Jego polecenia. Profetyzm był praktyką znaną także w innych religiach starożytnego Wschodu. Proroków izraelskich wyróżnia jednak fakt odejścia przez nich od praktyk zmierzających do uzyskania stanów ekstatycznych przy pomocy muzyki, tańca lub środków odurzających. W czasach ST zjawisko profetyzmu było bardzo rozpowszechnione, a nawet zinstytucjonalizowane. Władcy mieli swoich urzędowych proroków, istniały też całe grupy proroków (np. uczniowie Eliasza), a nawet szkoły prorockie. Największe znaczenie dla Izraela mieli prorocy charyzmatyczni, niezwiązani z żadną instytucją, niezależni od królów i od miejsc kultu. Ich charakterystyczną cechą był fakt powołania przez Boga i świadomość powierzonej im misji (np. Wj 7,1n, Jr 15,19). Zadaniem proroków było przekazywanie słów, które otrzymali od Boga. Głoszenie woli Bożej odbywało się ustnie, a księgi prorockie ST

są późniejszym, w stosunku do działalności proroków, zapisem danego im objawienia. W okresie przesiedlenia babilońskiego teksty zapisanych objawień zaczęto łączyć w jeden zbiór nazwany *Prorocy*. W NT tytuł proroka odnoszony jest do Jana Chrzciciela i do samego Jezusa (np. J 6,14). Dar prorocтва jest również jednym z darów Ducha Świętego, wyrażającym się w objawianiu tajemnic, napominaniu, pocieszaniu i budowaniu wspólnoty (1Kor 12,28n).

PROZELICI – osoby przechodzące z jednej wiary czy religii na inną. W ST chodzi głównie o pogan nawróconych na judaizm. Wśród Żydów mieszało sporo ludności napływowej, której przysługiwało wiele praw na równi z Żydami. Jeżeli byli obrzezani, mogli nawet uczestniczyć w kulcie i obchodach świąt żydowskich (Lb 15,15.30). W czasach NT prozelitom przyjmującym judaizm stawiano trzy konkretne wymagania: uznanie jedynego Boga, żydowskiego prawa i norm etycznych, a także obojętne obrzezanie mężczyzn.

PRZEBŁAGALNA OFIARA – system ofiarniczy w świątyni jerozolimskiej rozróżniał dwa rodzaje ofiar przebłagalnych (Kpł 4-7): ofiarę za grzech (hebr. *chattat*) oraz ofiarę wynagradzającą (hebr. *aszam*). To rozróżnienie terminologiczne nie jest jednak ściśle przestrzegane w Biblii hebrajskiej. Nie ma też osobnych rytów odróżniających procedury składania obu ofiar ani wykazów sytuacji, w których należy składać taką czy inną ofiarę (Kpł 7,7). Ofierze przebłagalnej towarzyszyło przekonanie, że grzech popełniony względem Boga burzy relację z Nim. To samo dotyczyło relacji z bliźnim. Grzech domaga się więc odpowiedniego zadośćuczynienia, aby odnowić zachwiane więzi. Ofiara przebłagalna była ofiarą krwawą ze zwierząt (głównie z baranka) i wiązała się z uczą biesiadną. W odróżnieniu od ofiary

całopalnej na ołtarzu spalano tylko tłuszcz zwierzęcia, pozostałe mięso i kości stawały się własnością kapłana, który dokonywał obrzędu pokropienia krwią, albo też były one usuwane poza obóz (Kpł 4,11). Wydaje się, że ofiara przebłagalna, o charakterze bardziej publicznym, miała przebłagać za nieumyślne przestępstwo wobec drugiego człowieka, natomiast ofiara wynagradzająca miała być zadośćuczynieniem względem Boga.

PRZEKLEŃSTWO – przeciwieństwo błogosławieństwa. Polegało ono na przepowiadaniu lub życzeniu złego losu komuś albo czemuś. Biblijny jęz. hebr. na określenie rzeczywistości przekleństwa posługuje się wieloma słowami (błogosławieństwo określane jest przy pomocy jednego tylko rdzenia hebr. – *barach*). Hebr. rdzeń *kalal* oznacza znieważanie kogoś i dotyczy nie tylko obrazy słownej, wyrażającej się brakiem szacunku lub poniżaniem kogoś, lecz także wszelkiego rodzaju szkód materialnych. Adresatem takiego przekleństwa może być również Bóg (np. Kpł 24,15; 1Sm 3,13), którego na swój sposób przeklina się, nie respektując ustanowionych przez Niego zasad etycznych. Kolejny hebr. rdzeń – *arar* najczęściej występuje w formułach przekleństw wypowiedzianych przez osobę stojącą wyżej w hierarchii religijnej i społecznej niż osoba przeklinana. Formuły takie zaczynają się najczęściej od słów: *Przekleń ty kto...* (np. Pwt 27,15-25; 28,16-19). Tego rodzaju przekleństwo było środkiem pedagogicznym służącym utrzymaniu określonych przez władzę norm życia społecznego. Wypowiedzenie nad kimś takiego przekleństwa było reakcją na jawne pogwałcenie przez niego obowiązujących norm i wiązało się z wykluczeniem go ze społeczności przez nałożenie na niego oficjalnej klątwy. Kolejny rdzeń hebr. *ala* stosowano w przekleństwach i zlorzeczeniach zapowiadających

nieszczęście dla tego, kto pogwałci słuszne prawo innych do posiadania jakichś rzeczy. Przekleństwo można było wypowiedzieć nad potencjalnym złodziejem (np. Sdz 17,2; Prz 29,24), którego ma spotkać nieszczęście, jeśli dopuści się kradzieży przedmiotu obłożonego klątwą. Wypełnienie się przekleństwa wypowiedianego nad osobą już wcześniej o coś oskarżoną było potwierdzeniem jej winy (np. Lb 5,21-28; 1Krl 8,31). Przekleństwami obwarowane były umowy zawierane przez ludzi, w których przewidywano warunkowe sankcje za niedochowanie złożonych obietnic. Również w ramach przymierza między Bogiem a Izraelem przewidziana była cała lista nieszczęść i gróźb, które miały spotkać Izraelitów w przypadku sprzeniewierzenia się przez nich zobowiązaniom wynikającym z przymierza (Kpł 26,14nn; Pwt 28,15nn). Zob. **BŁOGOSŁAWIEŃSTWO**.

PRZYKAZANIE – żądanie wyrażone przez słowo mówione lub na piśmie. Termin ten odnosi się niekiedy w Piśmie Świętym do relacji międzyludzkich, np. może wyrażać żądanie rodzica względem dziecka (Jr 35,14; Prz 6,20) lub króla wobec poddanych (2Krl 18,36). Zasadniczo ma jednak znaczenie teologiczne i określa wymagania wynikające z przymierza zawartego na Synaju między Bogiem a Jego ludem. Terminem *przykazanie* określa się przede wszystkim polecenia zawarte w Dekalogu (Wj 20,1-17; Pwt 5,6-21). W sensie szerszym odnosi się on do różnego rodzaju regulacji prawnych, etycznych i kulturowych, wynikających z Dekalogu, które zawarte są w *Pięcioksięgu* (Wj 20,22n; 25 - 31; 35 - 40; Kpł 17 - 26; Pwt 12 - 26). Przykazania nie są narzuconym przez Boga bezdusznym prawem, lecz stanowią konsekwencję zbawczych dzieł Boga dokonanych w historii Izraela (wybranie, wyzwolenie z Egiptu, zawarcie przymierza). Są również przejawem

odpowiedzialności Boga za swój lud, do którego ma On wyłączne prawo. Odpowiedzią człowieka na Boże przykazania ma być ich przestrzeganie (Kpł 26,3), ponieważ są one dla człowieka *rozkoszą i przedmiotem miłości* (Ps 119,47.127.143), a także w skuteczny sposób przygotowują go na przyjęcie zbawienia. Sankcją za lekceważenie przykazań jest przekleństwo (Kpł 26,14nn; Pwt 27,15-26). Jezus nie odrzucił przykazań ST, lecz je zaktualizował i uczynił jeszcze bardziej radykalnymi, przez postawienie na pierwszym miejscu przykazania miłości Boga i bliźniego (np. Mt 22,35-40). Zob. **PRZEKLEŃSTWO**.

PRZYMIERZE – rodzaj umowy, gwarantującej porządek i ustalającej prawa i obowiązki stron zawierających układ. Termin ten odnosi się nie tylko do relacji międzyludzkich czy międzynarodowych, ale także używa się go w odniesieniu do relacji między Bogiem a ludźmi. Jest to kluczowe pojęcie dla teologii ST i historii narodu wybranego. ST wymienia kilka przymierzy, które Bóg zawierał z ludźmi: z Noem (Rdz 9), z Abrahamem (Rdz 15 i 17), z ludem izraelskim na Synaju (Wj 19nn), z Dawidem (2Sm 7) oraz przymierze nazwane kapłańskim (Lb 18,19). Na Synaju zostało zawarte najważniejsze z nich, na mocy którego Izrael otrzymał prawa i zobowiązał się do wierności Bogu. Inicjatorem każdego przymierza był Bóg, który w ten sposób wyraził swoją miłość i łaskę wobec ludzi. Zewnętrzny znak przymierza Izraela z Bogiem było obrzezanie. Obchodzono także Święto Odnowienia Przymierza. Nagminne łamanie przymierza przez członków ludu Bożego doprowadziło do konieczności zawarcia Nowego Przymierza (Jr 31,31-33). To ostateczne przymierze Bóg zawarł z wszystkimi ludźmi przez swojego Syna Jezusa Chrystusa. Nowe Przymierze nie opiera się już na przepisach prawa, ale ma swoje źródło

w Duchu (2Kor 3,6; por. J 4,23n). Wierność temu przymierzowi jest możliwa dzięki ofierze Chrystusa i Jego żywej obecności pośród tych, którzy w Niego uwierzyli. Zob. **OBREZANIE, PRZYKAZANIE**.

PRZYPOWIEŚĆ (gr. *parabole* – ‘porównanie’, ‘zestawienie’) – krótkie opowiadanie o podwójnym znaczeniu (dosłownym i przenośnym), oparte na trzech podstawowych zasadach: narracji, metaforze oraz zwięzłości. Pierwszą warstwę znaczeniową tworzą treści, które w jakiś sposób odnoszą się do życia słuchaczy. Przedstawiana historia ma ich sprowokować do zinterpretowania – poprzez porównanie – treści przypowieści w kontekście własnego życia i do wyciągnięcia wniosków natury dydaktyczno-religijnej. Także prorocy ST posługiwali się przypowieściami, zarówno w celu ukazania ludzkich błędów (Iz 5,18; Oz 4,16), jak i dla przekazania Bożej obietnicy (Iz 11,6-9; Jr 31,21). Spotykamy je również w księgach historycznych ST (Sdz 9,8-15; 2Sm 12,1-4). Próby systematyzacji przypowieści Jezusa pod względem formalnym nie są do końca zadowalające. Najbardziej przekonujący wydaje się podział na trzy rodzaje. Pierwszy tworzą tzw. przypowieści właściwe, w których przedstawienie konkretnej sytuacji z życia codziennego ma wyrazić rzeczywistość religijną (np. przypowieść o ziarnku gorczycy – Mt 13,31n lub zaginionej owcy – Łk 15,1-7). Drugi rodzaj stanowi parabola, w której opowiadana historia jest tak nietypowa, że słuchacze mogą wątpić, czy rzeczywiście zaistniała (np. przypowieść o dziesięciu pannach – Mt 25,1-13). Ostatni typ przypowieści to tzw. opowiadanie paradygmatyczne, gdzie nie ma przeniesienia znaczenia z jednej rzeczywistości na drugą, lecz następuje zilustrowanie pewnej idei religijno-moralnej za pomocą jakiegoś szczególnego przypadku (np. przypowieść o faryzeuszu i celniku – Łk 18,9-14).

Interpretując teksty biblijne, należy zwrócić uwagę na różnice gatunkowe między przypowieścią a alegorią. W przypadku alegorii każdy element opowiadania ma odrębne odniesienia symboliczne, przypowieść natomiast ma tylko jedno, bardzo czytelne odniesienie religijne oparte na zestawieniu porównawczym.

RESZTA, RESZTA IZRAELA – pojęcie biblijne odnoszące się do tej części narodu wybranego, która dochowała wierności Bogu i dzięki temu zostanie uchroniona od kary Bożej. W ciągu dziejów znaczenie tego pojęcia bardzo się zmieniało. Dla proroków działających przed przesiedleniem Izraelitów do Babilonii, które nastąpiło w 586 r. przed Chr., *resztą* byli ci, którzy przeżyli najazdy wrogów, a także ci, którzy ocaleją na końcu czasów (Mi 4,6nn). Dla proroków nauczających po przesiedleniu *resztą* byli ci, którzy mieli wrócić do ojczyzny. Z czasem pojęcie to nabierało coraz bardziej teologicznego wymiaru i odnoszono je do tych, którzy zostaną odkupieni (So 3,11-20). W NT *resztą*, która na mocy ofiary Jezusa uniknie kary za grzechy, jest wspólnota wierzących – Kościół (Rz 11,5).

RODOWÓD – katalog nazywany często genealogią, zawierający informacje o kolejnych członkach danej rodziny lub rodu. W rodowodach podaje się imię osoby, czas i miejsce narodzin, ewentualne małżeństwo, potomstwo, długość życia. W Piśmie Świętym występują dwa zasadnicze typy rodowodów: 1) linearne – podające dane o głowach rodzin, zaczynając od założyciela do ostatniego lub aktualnie żyjącego członka; 2) rozgałęzione – ukazujące rozwój klanu wywodzącego się od synów jednego przodka. W ST zamieszczono ok. 24 rodowodów (np. od Adama do Noego – Rdz 5,1-32; potomków Jakuba – Rdz 46,8-27; potomków Lewiego – Wj 6,16-25;

czy najbardziej szczegółowy rodowód, od Adama do Saula – 1Krn 1,1 – 9,44). Celem rodowodów jest określenie pochodzenia, a zarazem tożsamości danej osoby. Najstarsze teksty ST przejawiają małe zainteresowanie tego typu informacjami. Jeżeli już są one podawane, to przede wszystkim dla ukazania różnic etnicznych i kulturowych. Impuls do zainteresowania w Izraelu rodowdami dała reforma religijna zapoczątkowana przez króla Jozjasza (VII w. przed Chr.). Kolejne nasilenie tego trendu nastąpiło po powrocie z wygnania babilońskiego w 538 r. przed Chr. (np. Ezd 2,59-63). Obie te fazy inspirowane były ideą zachowania czystości etnicznej i oddzielenia się od tego, co obce (np. Pwt 7,1-4; Ne 13,23-28). Szczególną wagę przykładano do rodowodów kapłańskich, dokumentujących pochodzenie danego kapłana od Lewiego (np. Rdz 46,11; Wj 6,16-25; Lb 3,17-39), gdyż od tego zależała ważność sprawowanego kultu. Podobne znaczenie miały rodowody królewskie, z których najważniejszy był rodowód potomków Dawida, ponieważ wierzono, że z jego rodu będzie pochodził Mesjasz (Ps 89,3-5; Iz 11,1-5). W NT znajdują się tylko dwa rodowody, które dotyczą Jezusa (Mt 1,1-17; Łk 3,23-38). Celem ich jest ukazanie, że w Jezusie wypełniają się zapowiedzi mesjańskie ST.

ROK JUBILEUSZOWY – rok odpoczynku i szczególnej łaski, obchodzony co pięćdziesiąt lat (Kpł 25,8-17), po siedmiu cyklach tzw. lat szabatowych (Kpł 25,1-7). Jego nastanie ogłaszano w Dniach Prześlągnięcia dźwiękiem rogu (hebr. *jobel* – ‘róg’, od tego słowa pochodzi termin jubileusz). W roku jubileuszowym obowiązywały takie same prawa, jak w roku szabatowym. Opierały się one na przekonaniu, że całe stworzenie jest własnością Boga i człowiek w używaniu dóbr ziemskich musi przestrzegać praw Bożych. Dlatego stało się zwyczajem, że

w latach szabatowych i jubileuszowych ziemia nie była uprawiana, aby jej nie wyjąławać, a plon z tego, co na niej wyrosło, należało zostawić dla ludzi ubogich i dla dzikich zwierząt (Wj 23,10m; Kpł 25,1-7). Ponadto wierzyciele byli zobowiązani darować wszelkie długi (Pwt 15,2), co miało służyć przywróceniu sprawiedliwości i równości społecznej. Niewolnicy mogli odzyskiwać wolność (Kpł 25,39-54). Wszelka własność ziemską wracała do swoich pierwotnych właścicieli (Kpł 25,13-34; 27,16-24). Istnieją poważne wątpliwości, czy rok jubileuszowy był kiedykolwiek obchodzony w taki sposób, jak opisuje go Biblia, czy była to tylko utopijna idea Izraelitów, którzy powrócili z wygnania babilońskiego. Jako argument podaje się fakt, że rok jubileuszowy następowałby bezpośrednio po roku szabatowym, co w praktyce oznaczałoby obchodzenie niemal identycznego święta przez dwa kolejne lata. Prawdopodobnie więc po powrocie z wygnania siódmy z kolei rok szabatowy traktowano jako rok jubileuszowy.

ROZWÓD – zob. DOKUMENT ROZWODU.

RÓD – społeczna jednostka organizacyjna, oparta na więzach krwi. Rody łączyły się w większe grupy zwane plemionami lub szczepami, odwołującymi się do wspólnego przodka (np. 1Sm 10,21). Ród jest pojęciem szerszym niż rodzina rozumiana jako wspólnota zamieszkania. Poszczególne rodziny izraelskie łączyły się w rody, na czele których stała jedna osoba (np. Lb 36,1). Przynależność do danego rodu pociągała za sobą konieczność przyjęcia tej samej tradycji religijnej, czyli wyznawanie wiary w Boga swoich przodków (np. Rdz 26,24).

RÓG – jęz. hebr. dysponuje kilkoma terminami, które w jęz. pol. oddaje się jako *róg*: *sofar* – instrument muzyczny wykonany

z rogu barana; *keren* – róg zwierzęcy; *jobel* – róg barani. *Szofar* to instrument muzyczny, wykonywany z rogu baraniego, a później z metalu. Najpierw służył tylko do celów religijnych, używano go przy składaniu ofiar w świątyni, inaugurowano nim uroczystości religijne, nawoływano do pokuty i nawrócenia (Kpł 25,9). Według zapowiedzi proroka Joela dźwięk rogu miał ogłosić nadejście Dnia Pana (Jl 2,1). Rzecznik *keren* określa nie tylko róg zwierzęcia, lecz także każdy z czterech rogów umieszczonych na ołtarzu w świątyni jerozolimskiej (np. Wj 27,2). Taka konstrukcja ołtarza była powszechna na starożytnym Bliskim Wschodzie. Rogi prawdopodobnie były symbolem obecności i mocy Boga. Podczas składania krwawych ofiar kapłan skrapiał je krwią, co mogło oznaczać oddawanie czci Bogu – dawcy życia (np. Kpł 4,7). Uchwylenie się rogów ołtarza dawało azyl ściganym przestępcom (np. 1Krl 1,50). Słowo *keren* może oznaczać również naczynie wykonane z rogu baraniego, w którym przechowywano olej używany do namaszczenia królów (1Sm 16,1.13; 1Krl 1,39). W Biblii słowo *róg* występuje także w znaczeniu symbolicznym jako znak siły (np. Pwt 33,17) lub zwycięskiego króla (1Krl 22,11). W NT słowo *róg* pojawia się w *Apokalipsie św. Jana*, gdzie jest symbolem nadprzyrodzonej mocy (np. Ap 5,6; 12,3).

SADUCEUSZE – stronnictwo polityczne i religijne w Izraelu, prawdopodobnie wywodzące się od zwolenników Sadoka, kapłana z czasów Dawida. Do grupy tej należeli zazwyczaj kapłani oraz przedstawiciele arystokracji. Nie uznawali zmartwychwstania ciał, istnienia aniołów ani żadnego przejawu opatrności czy przeznaczenia (Mt 22,23). Mieli duży wpływ na życie społeczno-polityczne Izraela. Posiadali liczną reprezentację w Wysokiej Radzie, gdzie stanowili opozycję wobec faryzeuszów. Po

zburzeniu świątyni w 70 r. po Chr. stronnictwo to praktycznie przestało istnieć. Zob. **FARYZEUSZE**.

SAMARIA, SAMARYTANIE – miasto oraz gorzysty region w środkowej Palestynie, który bierze swoją nazwę od miasta Samaria, wzniesionego w IX w. przed Chr. przez króla Omriego, który uczynił z niej stolicę Królestwa Północnego (Izraela). Miało ono duże znaczenie strategiczne, ponieważ było usytuowane na wysokim wzgórzu, z dala od głównych dróg i umożliwiała łatwy dostęp do Jerozolimy, Megiddo, dolin Jezreel i Jordanu, a także do doliny nadmorskiej. Samaria pozostała stolicą Królestwa Północnego do końca jego istnienia, czyli do roku 722 przed Chr., kiedy to zostało zdobyte przez Asyryjczyków. Pojawiło się tam wówczas wielu kolonistów mezopotamskich, którzy wymieszali się z rdzenną ludnością żydowską, tworząc specyficzną społeczność etniczną. Do ostrego konfliktu między Samarytanami a Żydami doszło po powrocie z przesiedlenia babilońskiego, kiedy Żydzi odrzucili ofertę pomocy Samarytan przy odbudowie świątyni. Powodem tej odmowy był fakt, że Samarytanie, z racji mocnych wpływów pogańskich, uważani byli przez Żydów za nieczystych. Wybudowali więc własne centrum kultu ze świątynią na górze Garizim i w ten sposób utworzyli odrębną społeczność religijną. Mimo wspólnego dziedzictwa historycznego Żydzi uważali ich za pogan, a ich kult za niezgodny z prawem. Samarytanie przestrzegali dokładnie Prawa Mojżeszowego, zachowywali ścisły monoteizm, ale za księgi święte uważali tylko *Pięćoksiąg*, odrzucając późniejszą tradycję żydowską, którą uznali za heretycką. W czasach NT miasto Samaria zostało odbudowane przez Heroda Wielkiego i na cześć cesarza Augusta nazwano je Sebaste. Jezus kilkakrotnie przemierzał okolicę Samarii (np. Łk 17,11; J 4,5.39). Na tych

terenach Ewangelię głosili Filip, Piotr i Jan (Dz 8,1-25). Zob. **IZRAEL**.

SĄD BOŻY – określenie wskazujące na to, że w historii zbawienia przewidziane jest rozliczenie ludzi z ich wierności Bogu i Jego przykazaniom. Według autorów ST będzie to konsekwencja przymierza zawartego między Bogiem i Izraelem. Świadcami na sądzie Bożym będą niebo i ziemia (Iz 1,2). Karą za niedotrzymanie warunków przymierza ma być nieszczęście, które spadnie na cały naród. W niektórych tekstach prorockich jest mowa o odpowiedzialności zbiorowej za grzechy narodu. Prorok Ezechiel jednak wyraźnie wskazuje na indywidualną odpowiedzialność człowieka przed Bogiem za popełnione czyny (Ez 18). W późniejszej myśli żydowskiej wypracowano pogląd, że człowiek już za życia otrzymuje częściową odpłatę za wyrządzone zło, która zostanie dopełniona w dniu Sądu Ostatecznego. Kryterium Bożego sądu będą dobre uczynki, na podstawie których uzna On człowieka za usprawiedliwionego lub potępionego. Sąd Boży łączy się z rzeczywistością gniewu Bożego, czyli reakcją Boga na pogwałcenie przez człowieka Jego praw. Pełnia Bożego gniewu ma się jednak ujawnić dopiero w dniu ostatecznego sądu nad światem. Autorzy NT nawiązują do starotestamentowych idei dotyczących Bożego sądu nad światem i je rozwijają. Według pism NT władza sędziowska została przekazana posłanemu przez Boga Chrystusowi (J 5,22.27), który każdego człowieka będzie sądził na podstawie wypełnienia przez niego przykazania miłości Boga i bliźniego (np. Mt 22,36-40; J 13,34; 15,12; 1J 3,23). Sąd ten odbędzie się w momencie Paruzji, czyli powtórnego przyjścia Chrystusa na ziemię (np. Mt 25,31; J 16,16nn; Dz 1,11; 1Kor 11,26; 15,23nn; Hbr 9,28; 10,37; 1J 2,28). Apostoł Paweł wzywa chrześcijan do tego, aby nie osądzali się wzajemnie, ale sąd

zostawili Bogu, który jako jedyny zna rzeczywiste intencje i możliwości każdego człowieka i może go ocenić w prawdzie i miłosierdziu (1Kor 4,5). Zob. **GNIEW BOŻY**, **KARA BOŻA**, **SĄD OSTATECZNY**.

SĄD OSTATECZNY – w myśli ST dojrzało przekonanie o tym, że każdy dobry czyn człowieka zostanie przez Boga nagrodzony, a każdy zły ukarany. Autorzy biblijni łączą to nauczanie z ideą dnia sądu, dnia ostatecznego, Dnia Pana, dnia gniewu itp. Ta wielość określeń świadczy o braku pewności i zróżnicowaniu tradycji, w których dojrzały poglądy na temat Sądu Ostatecznego. Według autorów ST, Bogu, jako Stwórcy świata, przysługuje władza sędziowska nad stworzeniem. Dotyczy ona całej ziemi (np. Rdz 18,25; Ps 9,7-9), poszczególnych narodów (np. Sdz 11,27), jak i pojedynczych ludzi (np. Rdz 16,5). Sąd Boga nad światem ma się odbyć w czasie historycznym. Ma to być sąd uniwersalny obejmujący zarówno Izraela, jak i wszystkie narody. Wierzone, że na Sądzie Ostatecznym umarli powstaną do życia (np. Ez 37,1-14; Dn 12,1-3), a nagrodą za sprawiedliwe życie będzie wieczne szczęście. Bezbożnych natomiast czeka potępienie (np. Iz 66,24). W literaturze żydowskiej, która powstała pomiędzy ST a NT, idei Sądu Ostatecznego towarzyszą wyraźne wzmianki o zmartwychwstaniu (np. Hen 22,4; 4Ezd 7,32). Liczne teksty NT zawierają rozwiniętą naukę o Sądzie Ostatecznym, podaną najczęściej przy pomocy języka właściwego apokaliptyce żydowskiej tamtego czasu. W tekstach tych zwrócono uwagę na to, że Sąd Ostateczny nastąpi nagle i nie da się go przewidzieć (np. Mt 24,42.44). Ma się on łączyć z powtórnym przyjściem na ziemię Syna Człowieczego, który założy na ziemi królestwo Boże (np. 1Tes 5,1-3; Jk 5,8n; 1P 4,5). Niektórzy autorzy NT uważali, że sąd Boży nad człowiekiem odbywa się bezpośrednio po jego śmierci (np.

Łk 16,1-9; Hbr 9,27). Podane w Ewangelii nauczanie Jezusa na temat Sądu Ostatecznego łączy się nierozdzielnie z Jego wezwaniem do pokuty i nawrócenia. Sąd ten ma mieć charakter indywidualny, a jego kryterium będą ludzkie uczynki (Mt 25,31-46). Według *Ewangelii św. Jana* sąd ma mieć nie tylko wymiar przyszły (J 5,28n; 12,48), lecz dokonuje się również w teraźniejszości (J 9,39; 12,31). Tematykę Bożego sądu na końcu czasów podejmuje także Paweł Apostoł. Uważa on, że sąd ten odbędzie się w Dniu Pana, który nastąpi nagle (np. 1 Tes 5,2-4). Bóg dokona sądu przez Jezusa Chrystusa, według kryteriów zawartych w Ewangelii (np. Rz 2,16). Zdaniem apostoła Pawła wierni wyznawcy Chrystusa, czyli święci, będą uczestniczyć w ostatecznym sądzie nad światem (1 Kor 6,2). Zob. **GNIEW BOŻY, KARA BOŻA, SĄD BOŻY**.

SELA - słowo o nieustalonym do dziś pochodzeniu i znaczeniu, występujące w *Księdze Psalmów* i w miejscach cytujących psalmy w *Księdze Habakuka*. Najczęściej proponowane przez uczonych próby tłumaczenia tego terminu to: notacja muzyczna, pauza w czasie śpiewania, wskazówka dla chóru bądź muzyków akompaniujących do śpiewu psalmów.

SEPTUAGINTA (łac. 'siedemdziesiąt') - pierwsze kompletne tłumaczenie ST z języka hebrajskiego na grecki. Prace nad tym przekładem rozpoczęto w III w. przed Chr. w Aleksandrii. Według tzw. *Legendy Arysteasa* dokonało go 70 (lub 72) tłumaczy, dlatego powszechnie tłumaczenie to oznacza się rzymską liczbą LXX. Dzieło to podjęto z myślą o Żydach mieszkających poza granicami Izraela, którzy nie znali języka hebrajskiego. *Septuaginta* cieszyła się wielką powagą u Żydów aż do czasu, kiedy powszechnie zaczęli się nią posługiwać chrześcijanie. Prawdopodobnie

znajdowała się wśród rękopisów Biblioteki Aleksandryjskiej. Większość cytatów ze ST zamieszczonych w NT przejęto właśnie z *Septuaginty*. Zob. **WULGATA**.

SERCE - w Piśmie Świętym oznacza najczęściej siedlisko myśli (Iz 6,10; Mk 7,21-23). Uważano je również za ośrodek uczuć, namiętności, nastrojów, emocji. Z nim wiązano różne stany psychiczne człowieka, np. radość (Pwt 28,47), smutek (Ps 13,3), miłość (Flp 1,7). Serce wypełnione pychą prowadzi do przyjmowania postaw sprzeciwiających się Bogu (Iz 6,10) i stoi w opozycji do serca Jezusa, które charakteryzuje się pokorą i łagodnością (Mt 11,29). Dzięki mądrymu sercu można odróżniać dobro od zła oraz roztropnie i sprawiedliwie rządzić (1 Kr 3,12). Serce utożsamiane jest również z podstawowymi władzami człowieka: wolą i sumieniem (2 Sm 24,10). To ono podejmuje decyzje (2 Sm 7,21), stanowi centrum posłuszeństwa, świadomego działania i jako takie reprezentuje całą osobę. Jest miejscem spotkania człowieka ze słowem Bożym i dlatego w nim musi dokonać się nawrócenie (Ps 51,12). Zob. **NERKI**.

SĘDZIA, SĘDZIOWIE - określenie odnoszące się w ST do przywódców rodów poszczególnych plemion izraelskich po ich osiedleniu się w Kanaanie, a przed nastaniem monarchii. Działali mniej więcej w okresie od 1200 do 1000 r. przed Chr. Pełnili nie tylko funkcje sędziowskie, ale sprawowali faktyczną władzę nad plemionami. W *Księdze Sędziów* wymienia się sześciu tzw. wielkich sędziów, ukazując ich jako charyzmatycznych przywódców i wybawców Izraela, na których spoczywał duch Boży. Zaliczono do nich Debora, Baraka, Otniela, Gedeona, Ehuda oraz Jeftego. W ich gronie nie znalazł się Samson, bohater walk z Filistynami, chociaż w księdze poświęcono mu aż cztery rozdziały (Sdz 13 - 16).

Oprócz tego w *Księdze Sędziów* znajdujemy wzmianki o sześciu innych tzw. mniejszych sędziach, którzy nie byli postaciami charyzmatycznymi, lecz stali na straży przestrzegania prawa Bożego w powierzonych im plemionach. W Piśmie Świętym słowa *sędzia* używa się również w znaczeniu szerszym. Odnosi się ono np. do Mojżesza jako pośrednika przymierza między Bogiem i Jego ludem. Sędziami nazywano także królów oraz najwyższych urzędników państwowych. Uważano, że ich władza pochodzi od Boga, który jest sędzią świata (Rdz 18,25). Sposób postępowania sędziów regulowały specjalne kodeksy. Musieli oni odznaczać się przede wszystkim uczciwością i bezstronnością w wydawaniach przez siebie orzeczeniach (np. Wj 23,1-9; Kpl 19,15n; Pwt 17,8-13).

SIOSTRA - zob. BRAT.

ŚLUGA PANA - tytuł, który w Piśmie Świętym nadawany jest ludziom będącym w szczególnie bliskiej relacji z Bogiem, np. Abrahamowi (np. Rdz 26,24) czy Mojżeszowi (np. Wj 14,31). W szczególony sposób wiąże się on jednak z anonimową postacią z czterech pieśni proroka Izajasza (Iz 42,1-9; 49,1-7; 50,4-9; 52,13 - 53,12). Brak jasnego określenia, kto jest wspomnianym Sługą Pańskim, sprawia, że istnieje wiele interpretacji i domysłów, kogo faktycznie miał na myśli Izajasz. Żydzi widzieli w nim symbol idealnego Izraela, dzięki któremu przyjdzie na świat zbawienie, albo utożsamiali go z konkretnymi postaciami historycznymi. Tradycja chrześcijańska w prorocztwie Izajasza widzi zapowiedź cierpiącego Chrystusa, a postać Sługi Pańskiego identyfikuje z osobą Jezusa (Dz 3,13nn; 1P 2,22-25).

STADION - miara długości odpowiadająca ok. 185 m. Tyle wynosiła długość bieżni na stadionie w starożytnej Olimpii.

STARSI, STARSZY (gr. *presbyteroi, presbyteros*) - w Piśmie Świętym termin odnoszący się do mężczyzn, którzy sprawowali funkcję przełożonych wspólnoty. W NT słowo to określa kierujących wspólnotami chrześcijańskimi, ustanowionych przez apostołów lub ich następców (Dz 11,30; 14,23). Urząd ten nawiązuje bardzo wyraźnie do tradycji żydowskiej (Lb 11,16n). Każda wspólnota chrześcijan miała swoich starszych. Apostoł Paweł, mając na uwadze dobro wspólnot i potrzebę zachowania w nich określonego porządku, ustanawiał w tym celu starszych (Dz 14,23), którzy przewodzili wspólnotom, rozstrzygali sporne kwestie i byli duchowymi przewodnikami wiernych. Niekiedy mianem starszych określano biskupów (Tt 1,5-9).

STELA - blok kamienny umieszczany w pozycji pionowej, w miejscach upamiętniających ważne wydarzenia. Bardzo często stele były opatrzone inskrypcją. Służyły one również celom religijnym, ponieważ upamiętniały kult oddawany bóstwu. Niekiedy pełniły funkcję kamienia wskazującego na miejsce pochówku zmarłego. Zwyczaj umieszczania stel znany był nie tylko na terenie Palestyny, lecz na całym Bliskim Wschodzie. Na terenie dzisiejszego Izraela znaleziono stele kananejskie i egipskie w takich miejscowościach, jak: Chasor, Bet-Szean, Tell Bajt Mirsim czy Deir el-Bala. Wiele stel hebrajskich odnaleziono w sanktuarium w Arad, ale nie widziano na nich żadne inskrypcje. Z Samarii pochodzi fragment steli, na którym zachował się tylko jeden wyraz. Najbardziej znana z Ziemi Świętej jest tzw. *stela Meszy*, pochodząca z ok. 850 r. przed Chr. Znajdują się na niej inskrypcje sławiące zwycięstwo moabickiego króla Meszy nad Izraelem.

SYCHEM - starożytne miasto leżące ok. 70 km na północ od Jerozolimy. W XIX w.

przed Chr. miało już fortyfikację i kompleks pałacowo-świątynny, które w ciągu wieków były przebudowywane i odnawiane. Przez Sychem przebiegał ważny szlak handlowy. Tam zatrzymał się Abraham, gdy przybył z Charanu (Rdz 12,6). W pobliżu Sychem został pochowany Jakub (Rdz 49,29nn). Po podboju Kanaanu przez Izraelitów Sychem stało się dla nich ważnym ośrodkiem religijnym. W X w. przed Chr. miasto przez jakiś czas było stolicą Królestwa Północnego (1Krl 12,25). W 722 r. przed Chr. Asyryjczycy zaatakowali Królestwo Północne i zniszczyli Sychem. Ok. 350 r. przed Chr. miasto odbudowano i stało się ono głównym ośrodkiem Samarii. W niedalekiej odległości od niego, na górze Garizim, znajdowała się świątynia i centrum kultu Samarytan. W 107 r. przed Chr. prawdopodobnie Jan Hirkan zniszczył Sychem, którego już nigdy nie odbudowano.

SYDON – starożytny fenicki port handlowy położony na wąskiej równinie pomiędzy górami Libanu a Morzem Śródziemnym, 35 km na północ od Tyru; dzisiejsze Saïda na terenie Libanu. W Piśmie Świętym Sydon jest nazywany pierworodnym synem Kanaanu (Rdz 10,15) oraz wielką metropolią (Joz 11,8). Uchodził za najznamienitsze miasto Fenicji (wspomina o nim Homer, IX/VIII w. przed Chr.). Jego hegemonia wyrażała się również w tym, że wszystkich mieszkańców Fenicji nazywano niekiedy Sydończykami (np. 1Krl 5,20; 16,31). Z czasem królestwo Sydonu utraciło swoje znaczenie na rzecz sąsiedniego Tyru. Na nowo odzyskało swoją pozycję w czasach perskich. Jezus tylko jeden raz udał się w okolice Tyru i Sydonu, gdzie uwolnił od złego ducha córkę Syrofenicjanki (Mk 7,24-30). Również apostoł Paweł zatrzymał się w Sydonie podczas swojej podróży z Cezarei do Rzymu (Dz 27,3). Zob. FENICJA, TYR.

SYJON – początkowo nazwa południowo-wschodniego wzgórza Jerozolimy, na którym stała, zdobyta przez Dawida, twierdza Jebusytów. Na cześć zwycięzcy miejsce to nazwano Miastem Dawida (2Sm 5,7). W Biblii określenie Syjon często ma sens metaforyczny. Występuje jako synonim całej Jerozolimy. Oznacza świętą górę, którą Bóg wybrał na swoje mieszkanie (Hbr 12,22). Prorocy widzieli w Syjonie miejsce, w którym dokonana się zbawienie (Iz 2,2-4). W NT nazwa Syjon funkcjonuje jako synonim niebieskiego Jeruzalem (Hbr 12,22; Ap 14,1), czyli miejsca przebywania Boga i odkupionych przez Niego ludzi. Zob. JEROZOLIMA.

SYKL – miara wagi stosowana najczęściej w odniesieniu do metali szlachetnych i wynosząca ok. 11,4 g kruszcu (tzw. sykl lekki; niektórzy podają 8,33 g) lub 12,5 g kruszcu (tzw. sykl ciężki, niektórzy podają 16,6 g). Częściej posługiwano się syklem lekkim. Z czasem sykl stał się jednostką monetarną bitą przez Żydów.

SYN BOŻY – tytuł biblijny, przysługujący wybrańcom Boga, których obdarza On szczególnie upodobaniem. W ST tytuł ten odnosił się do aniołów (Hi 1,6), narodu wybranego (Wj 4,22; Pwt 14,1; Oz 2,1), przywódców Izraela (Ps 82,6). Mianem Syna Bożego określano również oczekiwanego Chrystusa, czyli Mesjasza (1Krn 17,13; Ps 2,7; 89,27). W NT Jezus został nazwany Synem Bożym i tylko On jest nim w sensie właściwym (Mt 4,3,6; 17,5; 26,63; Mk 3,11.17; 5,7; 15,39; Łk 4,41). Prawdę tę Jezus wielokrotnie objawiał w swoim nauczaniu (Mt 7,21; 11,27; 21,37; 22,42-46; 24,36; J 10,36; 20,17). Apostołowie Paweł i Jan, mówiąc o Jezusie jako Synu Bożym, wskazują na Jego odwieczne istnienie wraz z Bogiem. Jezus – Syn Boży – istniał jako Słowo, ma swój udział w dziele stworzenia i jest pośrednikiem objawienia i odkupienia.

SYN CZŁOWIECZY – biblijny zwrot stosowany na określenie człowieka (np. Ps 8,5; 144,3; Ez 2,1) lub całej ludzkości (Ps 4,3; Prz 8,31). W ST wyrażenie to jest używane dla podkreślenia dystansu między Bogiem a człowiekiem. W apokalipcyce żydowskiej oznaczało ono godność i stało się tytułem specjalnego pośrednika, który ukaże się na końcu czasów. W *Księdze Daniela* jest mowa o przybywającym na obłokach Synu Człowieczym, który na wieki będzie panował nad ludźmi (Dn 7,13nn). W NT Jezus wielokrotnie nazywa siebie Synem Człowieczym. Wypowiedzi Jezusa, w których używa tego określenia w stosunku do własnej osoby, można podzielić na dwie grupy: kiedy mówi o godności przysługującej Synowi Człowieczemu, który ma władzę odpuszczania grzechów i jest Panem szabatu, oraz gdy mówi o sobie jako tym, który przyszedł, żeby służyć, który nie ma mieszkania, który będzie musiał cierpieć i zostanie zabity. Taki kontekst użycia tego zwrotu przez Jezusa sugeruje, że z jednej strony akcentował On w ten sposób swoje człowieczeństwo, a z drugiej objawiał swoje mesjańskie posłannictwo, przywołując znany Żydom obraz Syna Człowieczego jako sędziego, który ma przyjść na końcu czasów i zapanować nad wszystkim.

SYN DAWIDA – tytuł mesjański, odniesiony w NT do Jezusa. Jest to bezpośrednie nawiązanie do faktu, że w Jezusie wypełniło się proroctwo dane Dawidowi, iż z jego potomstwa będzie wywodził się Chrystus, doskonały i wieczny król Izraela (2Sm 7,11-16). Sam Jezus pozwalał, aby tak do Niego się zwracano (np. Mt 9,27; 21,9), choć w niektórych sytuacjach ukrywał swoją godność, aby uniknąć utożsamienia Go z politycznym wyzwolicielem oczekiwany przez Żydów (np. Mk 1,40-45+). Tytuł Syna Dawida odnosi do Jezusa również Kościół pierwotny (Rz 1,3n; 2Tm

2,8), podkreślając tym samym autentyzm Jego mesjańskiego posłannictwa. Ewangelista Mateusz zamieszcza rodowód Jezusa, potwierdzający Jego pochodzenie z rodu Dawida (Mt 1,1-17).

SYNAGOGA (gr. *synagoge* – ‘zgromadzenie’) – miejsce modlitewnych zgromadzeń Żydów. Geneza synagogi jest sprawą dyskusyjną. Jedni uważają, że od pierwszych lat obecności Izraelitów w Kanaanie istniały specjalne namioty lub budynki, które służyły celom modlitewnym. Ich zdaniem instytucja synagogi ukształtowała się na drodze powolnej ewolucji. Inni natomiast wiążą powstanie synagog z faktem zburzenia świątyni jerozolimskiej i deportacji Izraelitów do Babilonii (586 r. przed Chr.). Brak świątyni spowodował, że punkt ciężkości religii izraelskiej przesunął się z obchodów liturgicznych w świątyni na gromadzenie się w synagogach, aby czytać, studiować i rozważać Prawo. Wygnańcy, którzy powrócili z Babilonii do swojej ziemi, przynieśli ze sobą zwyczaje związane z synagogami (Ne 8,2; Ezd 8,15), które nawet po odbudowaniu świątyni jerozolimskiej stały się integralną częścią religii Izraela. Powstał również zwyczaj, że gdziekolwiek istniała żydowska diaspora, tam wznoszono synagogę. Pod względem architektonicznym synagogi wpisywały się w lokalną zabudowę. Najczęściej były to budynki wzniesione na planie prostokąta, posiadające trzy nawy i zwrócone w kierunku Jeruzolimy. Z czasem terminem *synagoga* zaczęto określać nie tylko sam budynek, lecz także gromadzącą się w nim wspólnotę modlących się ludzi. Celebracje w synagogach miały wspólne elementy: rozpoczynanie liturgii o tym samym czasie co w świątyni; odmawianie tych samych, przewidzianych na daną okoliczność modlitw; odczytywanie tych samych, ustalonych wcześniej fragmentów Pisma Świętego; homilie. Do ważności modlitwy

potrzebna była obecność dziesięciu mężczyzn. Synagogi służyły jako miejsca rozstrzygnięcia sporów pomiędzy członkami wspólnoty. W nich zazwyczaj mieściła się szkoła dla dzieci członków wspólnoty. Synagogi integrowały więc żydowską wspólnotę lokalną. Początek publicznej działalności Jezusa wiąże się z Jego uczestnictwem w liturgiach synagogałnych. W synagogach Jezus nauczał i uzdrowiał (np. Łk 4,16-37). Misyjna działalność apostołów, zwłaszcza Pawła, w pierwszej kolejności ukierunkowana była na żydowskie synagogi gęsto rozsiane po terenie Cesarstwa Rzymskiego.

SYNAJ – półwysep o kształcie odwróconego trójkąta, stanowiący pomost między Afryką i Azją, położony pomiędzy Kanałem Sueskim a Zatoką Akaba. Dominuje tam klimat pustylny z niską ilością opadów. Obszar ten mimo niekorzystnych warunków jest zamieszkały przez ludzi od trzydziestu tysięcy lat. Przecinały go liczne trakty, którymi przemieszczały się grupy etniczne, armie i rzesze kupców. Na Synaju znajduje się góra nosząca tę samą nazwę, na której Mojżesz otrzymał od Boga Prawo (Wj 31,18). Góra ta nosi również nazwę Horeb (np. Pwt 1,2). Jako miejsce objawienia się Boga człowiekowi stała się ona miejscem świętym i symbolem Bożej opieki (Ps 68,9). Apostoł Paweł, pokazując różnice między Starym a Nowym Przymierzem, odwołuje się do Synaju jako symbolu starego porządku (Ga 4,24n). Zob. **PRZYMIERZE**.

SZABAT – ostatni dzień tygodnia, świętowany przez Żydów jako dzień przeznaczony na modlitwę i odpoczynek. Tradycja świętowania szabatów jest zakorzeniona w biblijnym opisie stwarzania świata (Rdz 2,1-3), według którego Bóg w siódmym dniu po zakończonym dziele przestał pracować, a następnie pobożosławił ten dzień i ustanowił go świętym. Od początków istnienia

biblijnego Izraela szabat stanowił centrum żydowskich praktyk religijnych. Żydowskie prawodawstwo bardzo ściśle obwarowało ten dzień stosownymi normami, które dokładnie wyjaśniały, jak należy go świętować i od jakich prac bezwzględnie należy się powstrzymać (Pwt 5,12-15). Szabat był dniem radości oraz znakiem jedności między Bogiem a ludem Izraela. Jego zachowywanie stanowiło jeden z czynników umacniających narodową i religijną tożsamość Żydów.

SZATAN – zob. **DIABEŁ**.

ŚWIĄTYNIA – budowla wzniesiona w Jerozolimie, w której złożono Arkę Przymierza, symbol obecności Boga wśród ludu izraelskiego. Stanowiła centrum życia religijnego i społecznego Izraela od czasów monarchii (X w. przed Chr.) aż do jej ostatecznego zburzenia w 70 r. po Chr. Po raz pierwszy zbudowano ją w ok. 960 r. przed Chr., za panowania Salomona (965-926 przed Chr.) na wzgórzu Moria w Jerozolimie, na którym Abraham miał złożyć ofiarę ze swojego syna Izaaka. Ta świątynia została zburzona przez Babilończyków w 586 r. przed Chr. Odbudowano ją po powrocie z przesiedlenia babilońskiego (ok. 520 r. przed Chr.), ale nie było już w niej Arki Przymierza, zabranej prawdopodobnie przez Babilończyków. Drugą rekonstrukcję przeprowadził Herod Wielki, który w ramach prowadzonych z ogromnym rozmachem prac architektonicznych przywrócił jej dawną świetność. Kilka lat po zakończeniu odbudowy, Rzymianie, tłumiąc żydowskie powstanie w 70 r. po Chr., spalili doszczętnie świątynne budynki. Według opisu z 1Krl 6 – 9, świątynię zbudowano na planie prostokąta o wymiarach ok. 27 m na 9 m i podzielono na trzy części: przedsionek, nawę główną, zwaną miejscem świętym, i wydzielone zastonami miejsce najświętsze, w którym przechowywano Arkę Przymierza. Świątynia była oddzielona

dziedzińcem od pałaca królewskiego, a cały kompleks budynków usytuowano na wielkim placu otoczonym murem. Przed świątynią stał wielki ołtarz ofiarny. Jej wnętrze wyłożone było drewnem cedrowym pokrytym złotem. Umieszczono tam złoty ołtarz, dziesięć złotych świeczników i sprzęty liturgiczne. Do wnętrza świątyni mogli wchodzić tylko wybrani, a do miejsca najświętszego wyłącznie najwyższy kapłan, raz w roku. Na terenie świątynnym składano codzienne ofiary całopalenia i kadzenia. Każdy Żyd przynajmniej raz w roku miał obowiązek odbyć pielgrzymkę do świątyni. Jezus aprobował świątynne praktyki, sam w nich uczestniczył, ale potępiał przesadny formalizm (Łk 22,50) i zapowiedział jej zniszczenie (Mt 23,38n). Zob. ARKA PRZYMIERZA, MIEJSCE NAJŚWIĘTSZE, MIEJSCE ŚWIĘTE, MIESZKANIE.

ŚWIĘCI – osoby wyróżniające się szczególną więzią z Bogiem. W ST termin ten ma podwójne znaczenie. Świętymi są ci, którzy dochowują wierności przymierzu i są związani z Bogiem relacją miłości (Ps 31,24), a także ci, którzy są przeznaczeni na wyłączną służbę Bogu i przez to oddzieleni od reszty społeczności (Dn 7,27). W NT terminem tym określa się chrześcijan, którzy dzięki wierze w Chrystusa są oddzieleni od pogan (1Kor 6,2). Apostoł Paweł mówi tak o wszystkich członkach wspólnot chrześcijańskich, które odwiedza i do których wysłała listy (np. Flp 4,22).

ŚWIĘTE MIESZKANIE – zob. MIESZKANIE.

ŚWIĘTO NAMIENTÓW (hebr. *Sukkot*) – jedno z trzech najważniejszych świąt żydowskich, związanych ze zwyczajem pielgrzymowania do Jerozolimy. Jego obchody odbywały się jesienią i trwały osiem dni. Święto Namientów było radosnym

dziękczynieniem za zbiory zboża i winogron. Podstawowym rytuałem tego święta było nakazane przez Boga mieszkanie w szałasach (Ne 8,13-18). W ten sposób nawiązywano do wędrówki przez pustynię i przypominano o nieustannie towarzyszącej Izraelowi opiece Boga. W czasie tej uroczystości miało miejsce poświęcenie świątyni Salomona (1Krl 8). Co siedem lat, w ramach obchodów Święta Namientów, publicznie odczytywano Prawo. W judaizmie panowało też przekonanie, że w przyszłości właśnie podczas tego święta w Jerozolimie zbiorą się wszystkie narody, aby wielbić Boga (Za 14,16).

ŚWIĘTO PRZAŚNIKÓW – zob. PASCHA.

ŚWIĘTO PRZEBŁAGANIA (hebr. *Jom Kippurim* – ‘Dzień Przebłagania’ lub ‘Dzień Pojednania’) – jedno z najważniejszych świąt w kalendarzu religijnym Izraela, wprowadzone do niego po przesiedleniu babilońskim (586 r. przed Chr.). Obchodzone je na początku roku – dziesiątego dnia miesiąca Tiszri (pierwszy miesiąc roku, przełom września i października). Przepisy dotyczące sposobu świętowania Dnia Przebłagania oraz jego teologiczne uzasadnienie znajdują się w Kpł 16,1-34; 23,26-32; Lb 29,7-11. Teksty te pochodzą z tradycji kapłańskiej i powstały po powrocie z wygnania babilońskiego (538 r. przed Chr.). Ustanowienie tego święta przypisywano Mojżeszowi, który otrzymał od Boga stosowne polecenie odnośnie do jego przebiegu. Obrzędy liturgiczne wykonywane corocznie w świątyni jerozolimskiej, w tym wolnym od pracy dniem, miały być wyrazem postu i pokuty narodu wybranego, aby wyjednać przebaczenie za grzechy kapłanów i ludu oraz usunąć nieczystości ze świątyni i z ołtarza (Kpł 16). Za grzechy kapłanów składano Bogu krwawą ofiarę

przeblągana z cielca i barana. Za grzechy ludu ofiarowany był baran oraz dwa kozły, z których jednego pozostawiano przy życiu. W tym dniu, jedynym w roku, najwyższy kapłan wchodził za zasłonę miejsca najświętszego, aby krwią złożonych w ofierze zwierząt siedmiokrotnie pokropić płytę przebląganą (Wj 25,17nn), na znak przeblągania Boga. Następnie, w symbolicznym geście włożenia rąk na głowę pozostawionego przy życiu kozła, najwyższy kapłan zrzucił na niego wszystkie grzechy Izraela. Zaraz potem kozioł był wypędzany na pustynię. Jego śmierć oznaczała uwolnienie ludu od grzechów.

ŚWIĘTO TYGODNI - zob.
PIĘĆDZIESIĄTNICA.

TALENT - jednostka wagi wynosząca około 34 kg, odpowiednik 60 min oraz jednostka monetarna, równowartość 6000 drachm. Zob. **DENAR**, **MINA**.

TYR - starożytne miasto fenickie, położone na terenie dzisiejszego Libanu, ok. 35 km na południe od Sydonu (obecna nazwa es-Sur). Miasto to ma nietypowe położenie geograficzne, ponieważ znaczna jego część jest usytuowana na wyspie, którą Aleksander Wielki połączył z lądem rampą obłężniczą. Ta lokalizacja sprawiła, że przez długie wieki Tyr był cenionym portem handlowym. Początki osadnictwa miejskiego w Tyrze sięgają III tysiąclecia przed Chr. Istnienie miasta w II tysiącleciu potwierdzają wzmianki ugaryckie, hetyckie oraz egipskie. Chociaż odkrycia archeologiczne pokazują, że nie było żadnej przerwy w osadnictwie na terenie Tyru, przyjęła się opinia, że miasto zostało odbudowane ok. 1200 r. przed Chr. przez Sydończyków (być może zniszczeń dokonały tzw. Ludy Morza, zob. Filistyni). W *Pięcioksięgu* nie znajdujemy żadnej wzmianki o Tyrze, a pierwsza informacja w Piśmie Świętym

na jego temat znajduje się w Joz 19,29, gdzie wspomina się o jego fortyfikacjach. Stosunki handlowe Izraela z Tyrem zostały zainicjowane przez króla Dawida, który poprosił Hirama, króla Tyru, o dostarczenie drewna cedrowego oraz robotników do budowy pałacu w Jerozolimie (2Sm 5,11; 1Krn 14,1; 22,4). Następca Dawida, Salomon, także sprowadzał z Tyru drewno cedrowe i cyprysose oraz rzemieślników, którzy pomagali przy budowie świątyni w Jerozolimie (np. 1Krl 7,13nn). Mieszkańcy Tyru byli doskonałymi żeglarzami i wzięli udział w wyprawie floty Salomona do Ofiru (np. 1Krl 9,26-28). Izebel, córka Ittobaala, króla Tyru, poślubiła Achaba, władcę Królestwa Północnego, co przyczyniło się do asymilacji tyryjskich elementów religijnych i kulturowych w Samarii. Ewangelie wspominają o jednym tylko pobycie Jezusa w okolicy Tyru i Sydonu (Mk 7,24). Chrystus podaje Tyr jako przykład miasta pogańskiego, które na Sądzie Ostatecznym czeka lepszy los niż te miasta palestyńskie, które Go odrzuciły (Mt 11,21n). Zob. **FENICJA**, **SYDON**.

UCZTA WESELNA, UROCZYŚĆ WESELNA - uroczyste przyjęcie, następujące po ceremonii zaślubin, trwające cały tydzień, obchodzone w gronie rodziny, sąsiadów i przyjaciół. Te wyjątkowe dni uczty weselnej - dzielenia się miłością - stały się dla autorów biblijnych doskonałym obrazem dla wyrażenia odubieńczej miłości pomiędzy Bogiem i Jego ludem oraz pomiędzy Bogiem i pojedynczym człowiekiem. Jezus swoje przyjście na ziemię porównał m.in. do rozpoczęcia się uczty weselnej, na której On jest panem młodym, a wierzący w Niego są panną młodą. W ten sposób została przekazana prawda o królestwie Bożym, które gdy się w pełni objawi, będzie stanem nieprzerwanej radości i szczęścia (Mk 2,19; J 3,29). W przypowieściach nawiązujących do uczty weselnej

Jezus jednoznacznie stwierdził, że nie ma człowieka, którego Bóg nie powołałby do radości przebywania z Nim w wieczności. Każdy człowiek wezwany jest więc do tego, aby pozytywnie odpowiedzieć na zaproszenie Boga, a następnie w odpowiedni sposób przygotować się do spotkania ze swoim Stwórcą (Mt 22,1-14; 25,1-13). W *Apokalipsie św. Jana* metafora uczy weselnej wyraża wieczne królowanie zmartwychwstałego Baranka – Jezusa Chrystusa (Ap 19,9).

WRÓŻBITA, WRÓŻBIARSTWO – zob. **MAGIA**.

WSPÓLNOTOWA OFIARA (hebr. *zewach, szelamim* lub *zewach szelamim*) – ofiara nazywana także ‘ofiara biesiadną’ albo ‘ofiara za pokój’. Była to ofiara krwawa składana na życzenie indywidualnych pielgrzymów, szczególnie rodzin przybywających do Jerozolimy. Jej celem było z jednej strony wyrażenie wdzięczności Bogu za otrzymane przez rodzinę dobrodziejstwa, z drugiej natomiast, prośba o jeszcze większe zacieśnienie więzów rodzinnych oraz pogłębienie relacji rodziny z Bogiem (np. Rdz 31,54; Kpł 3,1nn; 1Sm 1,21). W księgach biblijnych nie ma przepisów, które w jednoznaczny sposób określałyby, co ma być przedmiotem ofiary wspólnotowej i w jaki sposób należy ją składać. W ofierze tej można było złożyć młoda krowę, owcę, wołu itp. Po zabiciu zwierzęcia kapłan zobowiązany był wylać jego krew na ołtarz (np. Pwt 12,27), a następnie spalić jego tłuszcz (np. Kpł 3,3-5). Po ofiarowaniu Bogu krwi i tłuszczu zwierzęcia kapłani otrzymywali jego mostek oraz prawą łopatkę (Kpł 7,28-34). To, co zostało, zabierał ofiarodawca, aby przygotować ucztę dla rodziny i zaproszonych gości.

WULGATA (łac. *vulgata* – ‘rozpowszechniona’) – łaciński przekład Pisma Świętego, przygotowany w IV w. z polecenia papieża

Damazego I (366-384) przez św. Hieronima (340-419), który poprawił i uzupełnił istniejące przekłady ksiąg biblijnych oraz przetłumaczył brakujące. W ten sposób powstało integralne tłumaczenie całego tekstu Pisma Świętego na łacinę. Przekład ten nie od razu przyjął się w Kościele. Ostatecznie Sobór Trydencki w 1546 r. dokonał jego rewizji i uznał za autentyczny, oficjalny tekst kościelny. Nazwa *Wulgata* przyjęła się z tego względu, że tekst ten stał się z czasem bardzo popularny w całym Kościele. Zob. **SEPTUAGINTA**.

WYNAGRADZAJĄCA OFIARA – zob. **PRZEBŁAGALNA OFIARA**.

WYROCZNIA – w Piśmie Świętym jest to informacja lub przesłanie, które Bóg kieruje do człowieka lub do całej społeczności. Często wyrocznia jest odpowiedzią na postawione przez człowieka pytanie lub stanowi szczególną interwencję Boga, który objawiając swoją wolę, kieruje losami świata. W Piśmie Świętym mamy ukazane trzy sposoby otrzymywania wyroczni: 1) w czasie snu (np. Rdz 40,8nn; 1Sm 15,16; Mt 1,20-24); 2) pod wpływem natchnienia lub w widzeniu (np. 1Sm 8,21n; 9,17; Ez 2,1nn; Dz 9,10nn); 3) przez rzucanie losów (np. Wj 28,30; Joz 7,16nn; 1Sm 14,41nn; Dz 1,26). W ciągu dziejów Izraela istniały wyznaczone miejsca i osoby umożliwiające otrzymanie wyroczni od Boga. Szczególnymi przekazicielami Bożych wyroków byli charyzmatyczni prorocy. Władcy na dworach mieli zazwyczaj kogoś, kto przekazywał Bożą wolę i głos takiego człowieka brano pod uwagę na przykład w organizacji wypraw wojennych (np. 2Krn 18,3nn). Prawo zabraniało Żydom stosowania jakichkolwiek praktyk magicznych, którymi często posługiwali się ludzie przekazujący wyrocznie w społecznościach pogańskich. Bóg sam przekazywał swoje objawienie

w sposób pewny i jednoznaczny i nie miało to nic wspólnego z praktyką magiczną czy wróżbiarską.

WYROCZNIA PANA – specyficzny zwrot, formuła biblijna stosowana przez proroków, którzy powoływali się na otrzymane od Boga objawienie za pomocą słów: *Tak mówi Pan* lub *wyrocznia Pana*, nadając w ten sposób swojej wypowiedzi szczególną siłę wyrazu. Takie wypowiedzi budowały autorytet proroków jako autentycznych przekazicieli woli Bożej oraz miały często charakter normatywny, zobowiązujący do wypełnienia objawionego przez proroków Bożego zamysłu.

WYSOKA RADA – Sanhedryon (gr. *synedrion* – ‘rada przywódców’). Ewangelie i *Dzieje Apostolskie*, a także źródła pozabiblijne stosują ten termin na określenie wielu różnych rad żydowskich. NT najczęściej używa go w odniesieniu do najwyższego sądu w Jerozolimie. W czasach Jezusa organ ten stanowił najwyższą żydowską władzę religijną i sądowniczą w Jerozolimie. W jej ławach zasiadało 71 osób: urzędujący najwyższy kapłan i jego poprzednicy; starsi, czyli przedstawiciele zamożnych rodów arystokratycznych; nauczyciele wywodzący się z kręgów faryzeuszów i saduceuszów. Wysoka Rada była organem, który dokonał sądu nad Jezusem (Mt 26,59), a także badał działalność i nauczanie pierwszej wspólnoty Kościoła w Jerozolimie, na której członków nałożył pewne sankcje mające zatrzymać ekspansję chrześcijaństwa (Dz 4 – 6; 23).

WZNIESIENIE KULTOWE – ogólne określenie miejsca, w którym składano ofiary i sprawowano kult. Mogły to być naturalne pagórki albo też podwyższenia zbudowane

przez człowieka w celach kulturowych. Przed reformą deuteronomiczną i scentralizowaniem kultu w świątyni jerozolimskiej wzniesienia służyły Izraelitom do oddawania czci Jahwe i były uznawane za legalne miejsca kultu. W czasach ST wzniesienia stanowiły jednak typowy element kananejskiego kultu płodności oraz kultu Baala (Jr 19,5). Ponieważ przyczyniały się do upadania publicznego bałwochwalstwa, spotykały się z coraz bardziej zdecydowanym potępieniem ze strony proroków i niektórych królów. W końcu całkowicie wyeliminowano tę formę kultu (początek VI w. przed Chr.).

ZGROMADZENIE (hebr. *kahal*, gr. *ekklesia*) – termin odnoszący się do wspólnoty ludzi jednoczących się ze względu na wspólne pochodzenie lub ze względu na wspólny cel. Pierwotnie termin *zgromadzenie* dotyczył powszechnego zwołania mężczyzn z Izraela w celu stawienia czoła wrogowi lub wyruszenia na wyprawę wojenną (np. Lb 10,7). Sygnałem nakazującym zebranie się w oznaczonym miejscu był dźwięk trąby. Wielokrotnie w Piśmie Świętym (szczególnie w Wj, Lb, Pwt, 1-2Krn) *zgromadzeniem* nazywany jest cały Izrael. Po instytucjonalizacji kultu świątynnego hebr. termin *kahal* przybrał także znaczenie religijne i określał wspólnotę ludu zwołanego, aby oddawać cześć Bogu. Kościół jako wspólnota ludzi wierzących jest określanym w NT mianem *ekklesia* (najbliższy gr. odpowiednik hebr. *kahal*), czyli ‘zgromadzenie ludu Nowego Przymierza’. Kościół jest więc postrzegany jako nowy Lud Boży zwołany przez Boga. Najpełniejszym urzeczywistnieniem tego zwołania jest zgromadzenie eucharystyczne (np. 1Kor 11,17-34).

TABLICE CHRONOLOGICZNE

Chronologia wydarzeń Starego Testamentu pozostaje wciąż w sferze badań archeologicznych i historycznych. W Piśmie Świętym historia służy teologii, co nie wyklucza prawdziwości zdarzeń, ale wskazuje na inne ich rozumienie. Chronologię wydarzeń dotyczącą św. Pawła oparto na wynikach badań egzegety ks. W. Rakocego CM (*Paweł Apostoł. Chronologia życia i pism*, Częstochowa 2003).

HISTORIA ZBAWIENIA

HISTORIA POWSZECHNA

2000

ok. 1850 Wyjście Abrama
z Mezopotamii do ziemi
Kanaan.

1830-1530 Starożytne imperium
babilońskie.

1728-1686 Panowanie Hammurabiego.
Kodeks prawa.

1720-1570 Panowanie Hyksosów
w Egipcie.

ok. 1700 Rozwój plemion izraelskich
we wschodniej części delty
Nilu. Jakub patriarchą
plemion izraelskich.

ok. 1650 Józef zarządcą Egiptu.

1500

ok. 1300 Izraelici zmuszeni do
pracy na rzecz faraona.

ok. 1400 Listy z Tell-el-Amarna.

1294-1279 Panowanie faraona Setiego I.

1279-1213 Panowanie faraona Ramzesa II.

ok. 1270-1230 Wyjście Izraelitów
z Egiptu; wędrówka
przez pustynię.
Przymierze na Synaju.

ok. 1230-1200	Wejście Izraelitów do ziemi Kanaan pod wodzą Jozuego.		
ok. 1200-1030	Czasy sędziów w Izraelu.	1213-1204	Panowanie faraona Merneptaha. W hymnie ułożonym na jego cześć znajduje się najstarsza pozabiblijna wzmianka nazwy Izrael.
ok. 1040	Prorocka działalność Samuela.		
ok. 1020-1004	Instytucja monarchii w Izraelu. Saul pierwszym królem Izraela.		
ok. 1004-965	Panowanie króla Dawida.		

1000

ok. 965-926	Panowanie Salomona. Budowa pałacu królewskiego i świątyni. Koniec podboju Kanaanu.		
ok. 926-910	Panowanie Roboama.		
922	Podział Izraela na dwa królestwa: Królestwo Północne ze stolicą w Samarii i Królestwo Południowe ze stolicą w Jerozolimie.		
722	Zburzenie Samarii i upadek Królestwa Północnego. Wygnanie Izraelitów do Asyrii.	753	Założenie Rzymu.
701	Najazd Asyryjczyków na Judę.		

700

640-609 Jozjasz królem Judy
(Królestwa Południowego).

622 Odnalezienie Księgi Prawa.
Reforma religijna za króla
Jozjasza.

612 Zburzenie Niniwy.

609 Bitwa pod Megiddo.

605-562 Nabuchodonozor II
królem babilońskim.

605/604 Pierwsza wyprawa
Nabuchodonozora II
na Palestynę.

605 Bitwa pod Karkemisz.
Ostateczne pokonanie faraona
Necho.

600

597 Pierwsze przesiedlenie
Izraelitów do Babilonii.

586 Zdobyte i zniszczenie
Jerozolimy przez
Nabuchodonozora II.
Drugie przesiedlenie
mieszkańców Judy.

582 Trzecie przesiedlenie
mieszkańców Judy.

559-530 Cyrus II Wielki królem
perskim.

539 Dekret Cyrusa II pozwalający
Izraelitom na powrót
do ojczyzny.

539 Cyrus II Wielki zajmuje
Babilon.

538 Początek powrotu Izraelitów
z wygnania do Jerozolimy.

536-515 Odbudowa (intensywna
od 520 r. przed Chr.)
i poświęcenie świątyni
jerozolimskiej.

500

458 Powrót Izraelitów
pod wodzą Ezdrasza.

445-433 Nehemiasz namiestnikiem
władcy perskiego w Judzie.
Odbudowa murów
Jerozolimy.

ok. 300 Wg *Listu Pseudo-Arysteasza*
- na potrzeby licznej kolonii
żydowskiej mieszkającej
w Egipcie w okresie rządów
Ptolemeusza II powstaje
grecki przekład *Tory*,
początek późniejszej
Septuaginty (LXX).

200

198 Palestyna
pod władzą Seleucydów.

175-163 Antioch IV Epifanes władca
Syrii. Prześladowanie Żydów.

167-164 Antioch IV bezczęści
świątynię w Jerozolimie.
Wielkie prześladowanie
Żydów. Powstanie
Machabejskie.

166-160 Rządy Judy Machabeusza.
Walka o wyzwolenie spod
władzy Seleucydów.

164 Oczyszczenie świątyni
zbezczeszczonej przez pogan.

63	Zdobycie Jerozolimy przez Pompejusza. Palestyna prowincją rzymską.	60	Pierwszy triumwirat w Rzymie (Pompejusz, Juliusz Cezar i Krassus).
		51-30	Kleopatra królową Egiptu.
		49	Juliusz Cezar obejmuje dyktatorską władzę w Rzymie.
		44	Zabójstwo Juliusza Cezara.
40-4	Panowanie Heroda Wielkiego.	40	Senat rzymski ogłasza Heroda „królem Żydów”.
		35	Małżeństwo Marka Antoniusza z Kleopatram.
		31	Bitwa pod Akcjum. Oktawian pokonuje Marka Antoniusza.
		30	Samobójstwo Marka Antoniusza i Kleopatry.
		27 przed Chr. - 14 po Chr.	Panowanie cesarza Oktawiana Augusta.
		20-19	Początek budowy nowej świątyni w Jerozolimie.

		4 przed Chr. - 6 po Chr.	Archelaos etnarchą Idumei, Judei i Samarii.
4 przed Chr. - 39 po Chr.	Panowanie Heroda Antypasa (znany z NT jako „Herod”).	4 przed Chr. - 39 po Chr.	Filip tetrarchą Iturei i kraju Trachonu.
7 lub 6	Narodzenie Jezusa Chrystusa.	4 przed Chr. - 39 po Chr.	Herod Antypas tetrarchą Galilei i Perei.

0

5 lub 6	Narodzenie Szawła z Tarsu.	6-41	Judea, Samaria i Idumea zarządzane przez prokuratorów rzymskich zależnych od cesarskiego legata Syrii.
18-36	Kajfasz najwyższym kapłanem.	14-37	Tyberiusz cesarzem Rzymu.
		26-36	Poncjusz Piłat prokuratorem Judei.
ok. 27	Początek działalności Jana Chrzciciela.		

30

ok. 30	Męka, Śmierć i Zmartwychwstanie Chrystusa.		
ok. 34	Męczeństwo Szczepana.		
34	Nawrócenie Szawła (Pawła) pod Damazkiem.		

37	Paweł odwiedza Jerozolimę.	37-41	Kaligula cesarzem Rzymu.
		39	Herod Antypas wygnany przez Kaligulę.
40			
		41-54	Klaudiusz cesarzem Rzymu.
		41-44	Herod Agryppa I królem Palestyny.
43-44	Prześladowania chrześcijan za Heroda Agryppy I. Męczeństwo Jakuba Starszego. Aresztowanie i wyzwolenie Piotra.		
44 lub 45	Paweł i Barnaba głoszą Ewangelię w Antiochii Syryjskiej.	44	Śmierć Heroda Agryppy I. Palestyna staje się prowincją rzymską.
od 45 do 46	Pierwsza wyprawa misyjna Pawła i Barnaby. Powstanie wspólnot chrześcijan na Cyprze, w Antiochii Pizydyjskiej, Ikonium, Listrze i Derbe.		
od 47 do 51	Druga wyprawa misyjna Pawła. Powstanie wspólnot chrześcijan w Troadzie, Filipi, Tesalonice, Berei i Koryncie.	49	Edykt Klaudiusza, na mocy którego Żydzi musieli opuścić Rzym.
50			
51	Tzw. Sobór Jerozolimski.	51 lub 52	Gallio prokonsulem Achai.

od 52 do 56	Trzecia wyprawa misyjna Pawła. Powstanie wspólnot chrześcijan w Efezie i Kolosach.	52-60	Antoniusz Feliks prokuratorem Judei.
od 56 do 58	Uwięzienie Pawła w Jerozolimie. Pobyt w więzieniu w Cezarei.	54-68	Neron cesarzem Rzymu.
od ok. 59 do 61	Paweł więziony w Rzymie.		
60			
od 61 do 62/63	Ostatni etap działalności Pawła.	60-62	Porcjusz Festus prokuratorem Judei.
62	Męczeństwo Jakuba Młodszego.		
63 lub 64	Ostatnie uwięzienie (Rzym) i męczeństwo Pawła.		
64	Męczeństwo Piotra w Rzymie.	64	Pożar Rzymu i prześladowanie chrześcijan. Gessius Florus prokuratorem Judei.
		66-70	Powstanie żydowskie. Wespazjan i Tytus okupują Palestynę i zdobywają Jerozolimę. W grotach Qumran ukryto dokumenty esseńczyków, odnalezione w 1947 r.
		68	Panowanie rzymskich cesarzy: Galby, Ottona, Witeliusza.
		69-79	Wespazjan cesarzem Rzymu.

70

- 70 Zburzenie Jerozolimy i świątyni. Rozproszenie Żydów.
- 73 lub 74 Upadek Masady; koniec oporu Żydów przeciwko Rzymowi.
- 79-81 Tytus cesarzem Rzymu.

80

- 81-96 Domicjan cesarzem Rzymu. Prześladowanie chrześcijan.
- ok. 85 Tzw. synod w Jawne (Jamnia).

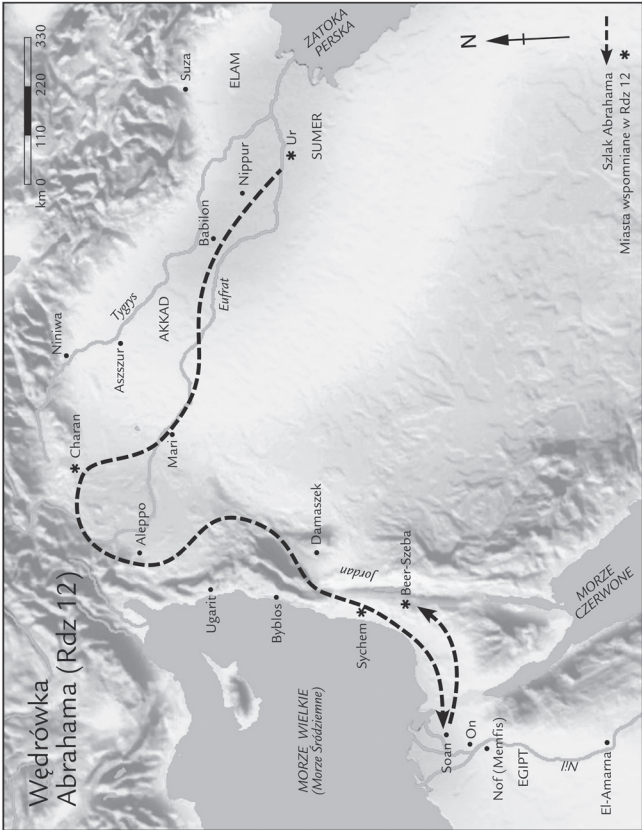
90

- ok. 95 Jan Apostoł zesłany na Patmos.
- 96-98 Nerwa cesarzem Rzymu.
- 98-117 Trajan cesarzem Rzymu.

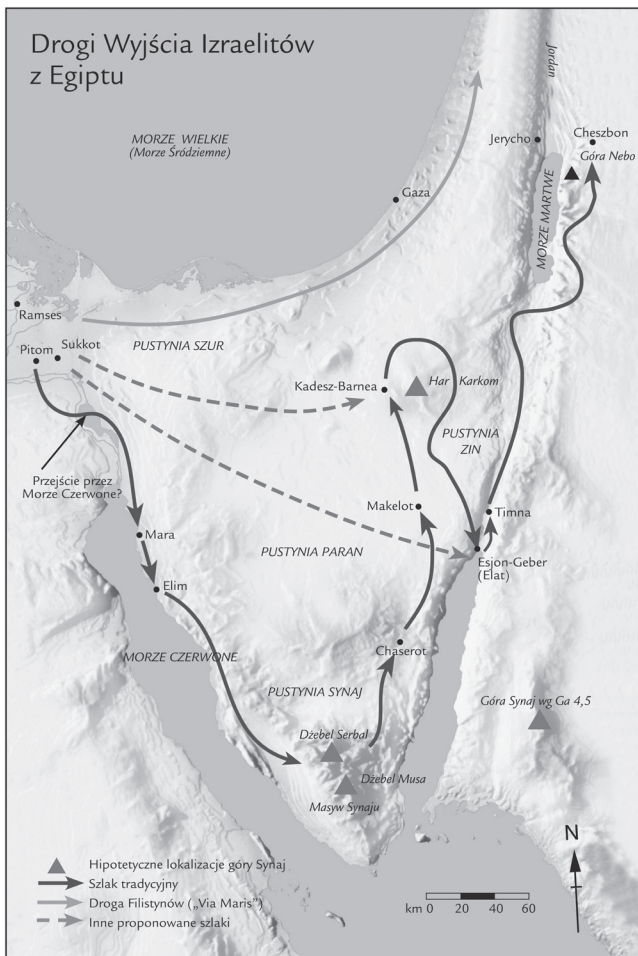
100

- ok. 100 Śmierć Jana Apostoła.

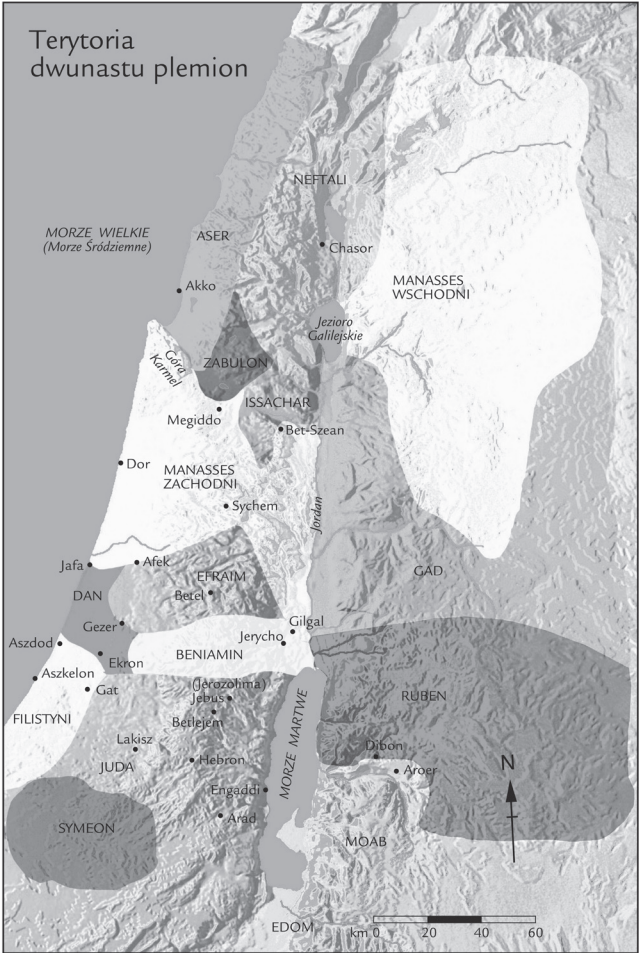
MAPY

Drogi Wyjścia Izraelitów z Egiptu

Terytoria dwunastu plemion

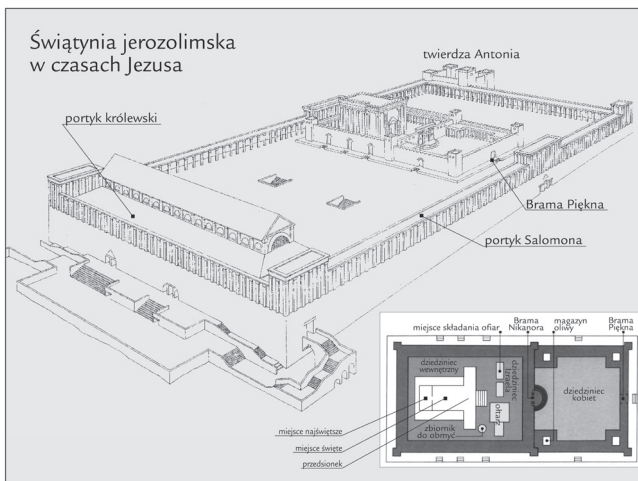
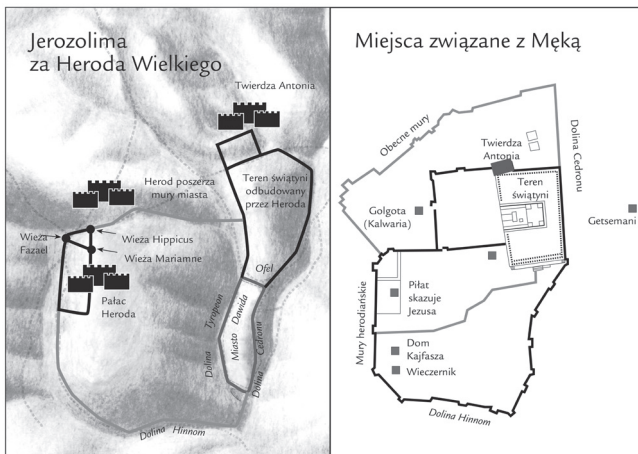

Podział Królestwa

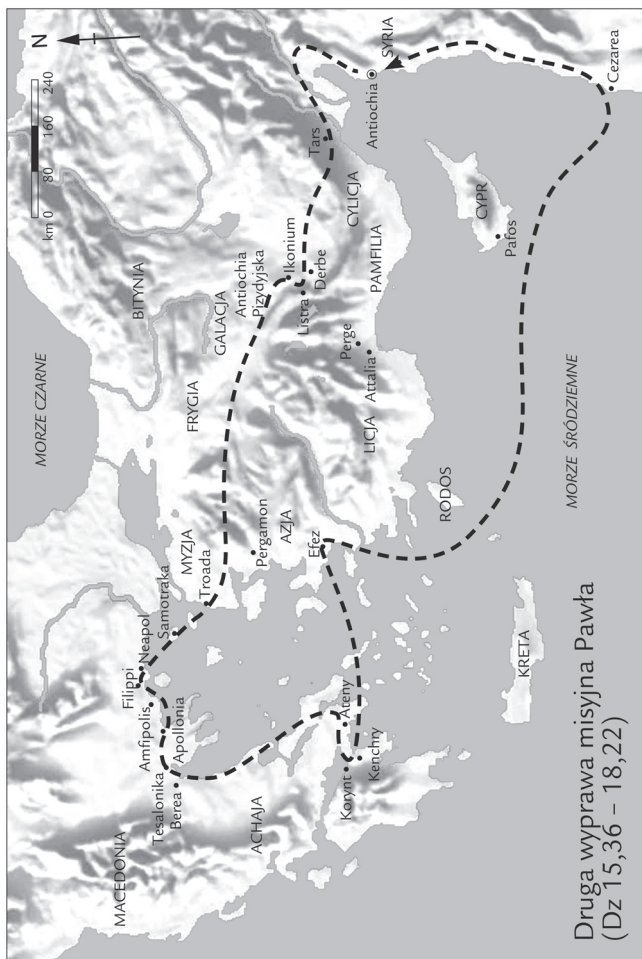
Palestyna za czasów Chrystusa

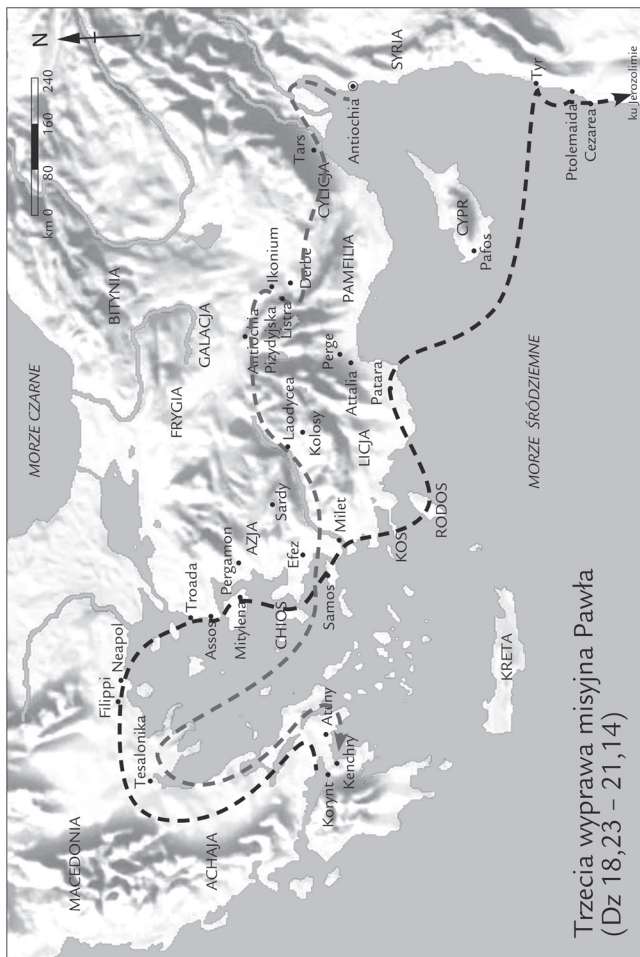

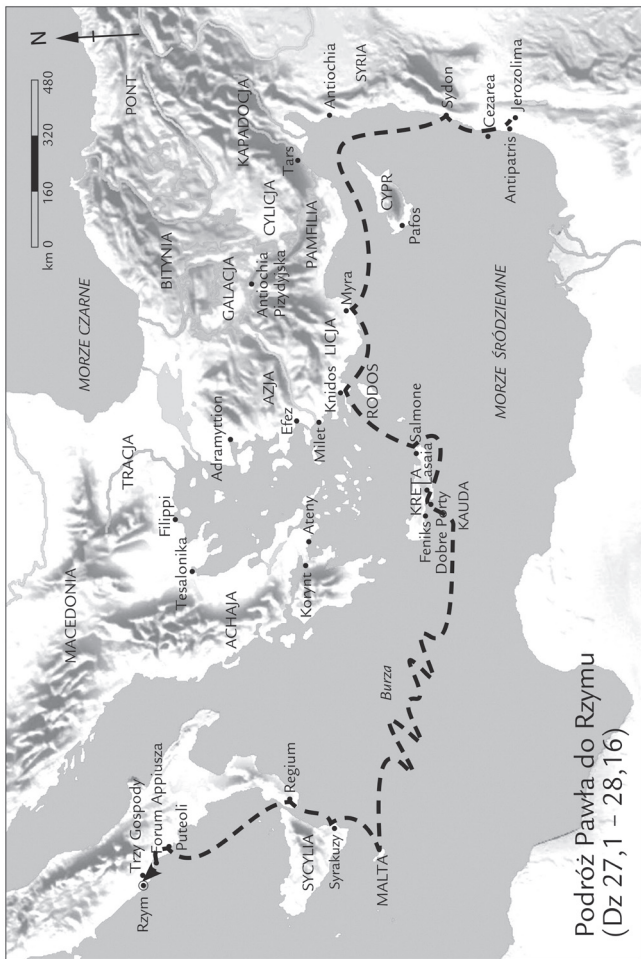
Pierwsza wyprawa misyjna Pawła i Barnaby
(Dz 13,1 – 14,28)

Druga wyprawa misyjna Pawła
(Dz 15,36 – 18,22)

Trzecia wyprawa misyjna Pawła
(Dz 18,23 - 21,14)

Podróż Pawła do Rzymu
(Dz 27,1 - 28,16)

© Edycja Świętego Pawła, 2011
ul. Św. Pawła 13/15 • 42-221 Częstochowa
tel. 34.362.06.89 • fax 34.362.09.89
www.edycja.pl • e-mail: edycja@edycja.pl